

SZÍNHÁZ

MMB
1427

Gyász

INTERJÚ:
Fekete Ernő
Gáspár Máté

FESZTIVÁLOK:
Thealter, Zsámbék,
Veszprém, Győr,
Szegedi Szabadtéri
Játékok

KRITIKUSDÍJ
2009/2010

Szabó István:
Adalékok
a magyar
színkritika
helyzetéhez

392 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Závada Pál: Janka estéi (dráma)

OPERA

2010

Premierek 2010-ben

2010.
november 7.

Kertesi Ingrid

Erkel Ferenc

Bánk bán

Karmester: Héja Domonkos

Főszereplők: Kertesi Ingrid, Pánczél Éva, Bándi János

2010.
november 27.

Oláh Zoltán

Ferdinand Hérold – Frederick Ashton

A rosszul őrzött lány

Karmester: Török Géza

Koreográfus: Sir Frederick Ashton

2010.
december 12.

Wierdl Eszter

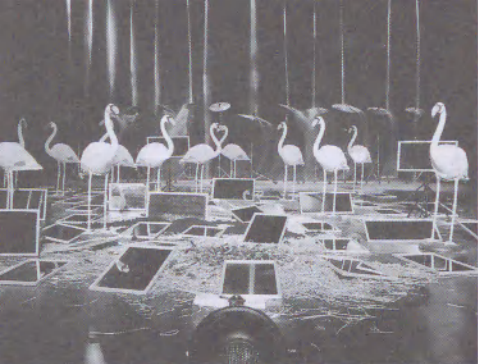
Wolfgang Amadeus Mozart

Ascanio Albában

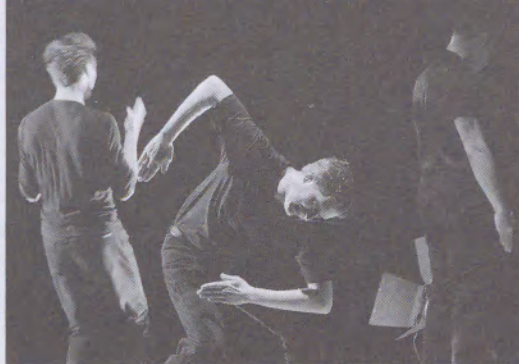
Karmester: Fischer Ádám

Rendező: Parditka Magdolna és Szemerédy Alexandra

Szereplők: Wierdl Eszter, Fodor Gabriella, Schöck Atala,
Brickner Szabolcs

A KISINYÓVI RÓZSA
Szeged, Thealter Fesztivál
Révész Róbert felvétele

RE-DNS
Táncfesztivál Veszprémben és Győrben
Koncz Zsuzsa felvétele

BAKANÓTÁK
Zsámbéki Színházi és Művészeti Bázis
Szkárosy Zsuzsa felvétele

A Színkritikusok Díja

2 2009/2010

Kritikai tükör

21 Szabó István:
Adalékok a magyar
színkritika helyzetéhez

In memoriam

31 Koltai Tamás:
Sir John Kállai
Kállai Ferenc (1925–2010)

Interjú

34 Török Tamara:
„Most ringat
egy mohos csónak...”
Beszélgetés Fekete Ernővel

39 Kővári Orsolya:
Most sok minden
egyszerre ért véget
Beszélgetés Gáspár Mátéval

Fesztivál

44 Sz. Deme László:
Mínuszok, flamingók
és mások
XX. Thealter Fesztivál – Szeged

47 Markó Róbert:
Virtuális valóságok
Zsámbéki Színházi és
Művészeti Bázis

50 Márok Tamás:
Zenés nyáresti miegymás
Georges Bizet: Carmen –
Szegedi Szaabdtéri Játékok

52 Halász Glória: Hóbelevanc
Alan Jay Lerner –
Frederick Loewe:
My Fair Lady;
Galt MacDermot – James
Rado – Gerome Ragni: Hair –
Szegedi Szabdtéri Játékok

Tánc

56 Kutszegi Csaba: Kicsit
savanyú, kicsit provinciális...
Táncfesztivál
Veszprémben és Győrött

60 Török Ákos:
Vettem egy hatyúdalt
Gyász

Világszínház

62 Sztrókay András:
Játék a sátorban
Urban Rabbits

63 Tompa Andrea: Magam ellen
Beszélgetés Nicoleta Esinencu
moldovai drámaíróval

DRÁMAMELLÉKLET:
Závada Pál:
Janka estéi

A CÍMLAPON: Hajduk Károly, Góbi Rita és Szász Dániel a Gyász című előadásban
(Tünet Együttes – Katona József Színház) • Koncz Zsuzsa felvétele

színház

MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG | ORSZÁGOS
SZÍNHÁZTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉS INTÉZET

XLIII. évfolyam 10. szám
2010. október

Megjelenik havonta
XLIII. évfolyam
HU-ISSN 0039-8136

www.szinhaz.net

FŐSZERKESZTŐ: KOLTAI TAMÁS. FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: TOMPA ANDREA (világszínház). A SZERKESZTŐSÉG: CSOMOR MÁRTONNÉ (szerkesztőségi titkár); HERNER DÁNIEL (technikai munkatárs); KONCZ ZSUZSA (képszerkesztő); KUTSZEGI CSABA (tánc, szinhaz.net); SZÁNTÓ JUDIT.

Szerkesztőség és kiadó (SZÍNHÁZ ALAPÍTVÁNY): 1126 Budapest, XII., Németvölgyi út 6. III/2.; Telefon/fax: 214–3770, 214–5937; (bankszámlaszám: 10402166–21624669–00000000), <http://www.szinhaz.net>; e-mail: szinhaz.folyoirat@t-online.hu; Felelős kiadó: KOLTAI TAMÁS

Terjeszti LAPKER Rt. és alternatív terjesztők. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető a szerkesztőségben, közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477–6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444–444; hirlapelofizetes@posta.hu. Pénzforgalmi jelzőszám: 11991102–02102799. Előfizetés egy évre: 3900 Ft – Egy példány ára: 392 Ft.

Tipográfia: Kálmán Tünde. Nyomdai előkészítés: Dupla Studio. A nyomás készült: Multiszolg Bt., Vác

 OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

TÁMOGATÓK: Oktatási és Kulturális Minisztérium,
Nemzeti Kulturális Alap,
a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága,
Nemzeti Civil Alap,
Szabad Sajtó Alapítvány,
József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány

 OSZMI Országos Színházintézet
Múzeum és Intézet

 Magyar Színház Társaság
www.szinhaz.net

A Színkritikusok Díja 2009/2010

A legjobb új magyar dráma: HÁY JÁNOS: VÖLGYHÍD
A legjobb előadás: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor)
A legjobb rendezés: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László)
A legjobb zenés/szórakoztató előadás: CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor)
A legjobb független színházi előadás: KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor)
A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: TÜNDÉRKERESZTANYA (Orlai Produkció – Harlekin Báb-színház, Eger, rendezte: Csató Kata)
A legjobb női főszereplő: KERÉKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) és TÖRÓCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Kaposvár)
A legjobb férfi főszereplő: FEKETE ERNŐ (*Othello*, Vígyszínház; *A kétfejű fenevad*, Katona József Színház; *Mennyekbe vágató prolibusz*, Sufni)

A legjobb női mellékszereplő: HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház)
A legjobb férfi mellékszereplő: MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház)
A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária)
A legjobb jelmez: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari)
A legjobb színházi zene: KOVÁCS MÁRTON (*Úri muri*, Nemzeti Színház; *Az elveszett levél*, Pécs; *A falu rossza*, Kaposvár)
A legígéretesebb pályakezdő: ÖTVÖS ANDRÁS (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház; *Csörgess meg!*, Eger)
Különdíj: ALFÖLDI RÓBERT (a Nemzeti Színház megújításáért)

AZ ELSŐ HARMINC

Felnőtt és felelős játékunk, A Színkritikusok Díja az idén harmincadik éves. A díj súlyát az összeadó kritikus energiák, a sokévi egyéni tapasztalat s a mögöttük lévő számtalan betű – a kritika adja. A szavazatok egyénileg különböző irányokba mutatnak, de ezekből az irányokból, kéttucatnyi szavazó véleményéből áll össze az eredmény. A voksolás szabályai idén sem változtak: a díjra a Színházi Kritikusok Céhének tagjai szavaznak, amennyiben az adott évadban megtekintettek legalább kilencven új magyar bemutatót – ezt a számot felsőbb hatóság nem ellenőrzi, ki-ki a saját lelkiismerete szerint jár el. Sok vagy kevés ez a kilencven?

Hobbinak nyilván sok.

Szakmának még akár kevés is lehet, hiszen hét-nyolcszáz bemutató van egy évben, s csak a független vagy gyerek-színházi előadások is kitesznek másfélszázat. Így az is eleve minősít mindannyiunkat, hogy mit nézünk meg, mire kapunk felkérést kritikáirásra.

Hogy mi volna a mi díjunk súlya, mit halmozott fel a harminc év alatt eszmei-szellemi tőkeként – ezt mi kérdezhetnénk a színházi szakmától. Nektek mennyit ér?

Bízunk abban, hogy a díj továbbra is megőrzi mindkét tulajdonságát: könnyedségét és komolyságát. Az egyes szavazatokat ki-ki felelősen, a legjobb tudása szerint adja le, még ha mindannyian foglyai vagyunk is saját ízlésünknek, elvárásainknak, tapasztalatunknak, életko-

runknak. A végeredményben pedig mindig benne rejlik a számok csalfa esendősége, a matematika s a pontok összeadásának kegyetlensége, és semmiképp sem kereshetünk benne valami abszolút igazságot.

A díj számunkra is megőrizte azt a tisztaságát, amelyet elődeinktől örököltünk: nem egyeztetünk, és nem befolyásoljuk egymást, hogy majd a végeredményre rácsodálkozhatunk. Többek között ez adja díjunk hitelességét, és ezt közvetítjük az új belépők, a fiatal kritikusok számára, az idei év három első szavazójának is.

Ez a harmincas szám nekünk másként is fontos. A Kritikus Céh 2009 szeptemberében választott új elnökséget, melynek mindhárom tagja a harmincas években jár. A Céhnek tehát sohasem volt ennyire fiatal elnöksége, és jelenlétünk idősebb pályatársaink mellett azt is jelzi: nemzedékváltás zajlik le a színházi kritikában. Soha ennyi fiatal nem számlált eddig soraiban a tagság, s e jelenség előnyeit és hátrányait egyszerre érezzük – és érezhetik azok, akikről a kritikusok írnak és döntenek. A dermedt és válságos kilencvenes évek után, amikor szinte alig avathattunk új belépő kritikus-kollégát, a 2000-es évek második fele meghozta az új nemzedéket, amelyet főként a szaklapok és a Hájónapló Műhely neveltek ki.

A nagyjából két évtizede zajló folyamatok most valamiféle (átmeneti) nyugvópontra értek. Ahogy az itt közölt az OSZMI, a Céh és a lap kezdeményezésére készült, Szabó István által megfogalmazott, a kritikusok-

ról és a kritikáról szóló tanulmányból is kiderül, ma valamennyi, magát színikritikusként meghatározó, többségében a Céh tagjaként működő szakíró valójában olyan hobbikritikus, aki elsődlegesen nem ebből a tevékenységéből él. Ma már (tegyük hozzá) senkit nem foglalkoztat a lapja vagy orgánuma pusztán írásaiért, s a kritikusnak még akkor is van civil, megélhetését biztosító egyéb foglalkozása, ha több helyre ír. Mindannyian a függetlenség üdítő szabadságát élvezük, s meglepő, hogy vannak fiatalok, akik ezt a bizonytalansággal teli életpályát választják. A kritika nem intézményesült, a kritikusok pedig nem alkalmazottak – a színházi szakma vagy intézményrendszer egyetlen más típusáról sem mondható el ugyanez, legyen szó művészeti vezetőről vagy öltöztetőről. Mintha a kritika nem megélhetés, hanem habitus kérdése volna. Felnőtt és felelős játék, de nem egzisztén-

cia. Nyomasztó kötelekek helyett a szabadság választása. Mindennek ellenére nincs jól ez így, hiszen a kritikusnak is meg kéne élnie a munkájából. Tenni kellene a változásért, nem csak nekünk.

Új elnökségünk megpróbált párbeszédet kezdeni ott, ahol erre társ mutatkozik. Megpróbált nyitni kifelé, a színházak és közönségük felé, s befelé, a tagság felé, hogy a lapok és kritikusok közti éles versenyhelyzet ellenére meg lehessen találni azt, ami közös bennünk, hogy együtt beüljünk egy kisbuszba, és elinduljunk, ahova csak lehet, színházat nézni, minél többször. Hogy ki tudjuk mondani azt, amit A Színikritikusok Díja által minden évben kinyilvánítunk: ez a *mi* díjunk.

Tompa Andrea
Jászay Tamás
Rádai Andrea

BOGÁCSI ERZSÉBET

A legjobb új magyar dráma: –

A legjobb előadás: MACSKAJÁTÉK (Örkény Színház, rendezte: Mácsai Pál)

A legjobb rendezés: MESÉL A BÉCSI ERDŐ (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: –

A legjobb független színházi előadás: –

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –

A legjobb női főszereplő: MOLNÁR PIROSKA (*Macskajáték*, Örkény Színház) – KERÉKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – CSOMÓS MARI (*Macskajáték*, Örkény Színház)

A legjobb férfi főszereplő: KULKA JÁNOS (*Lear király/Ármány és szerelem*, Nemzeti Színház) – NAGY ERVIN (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház)

A legjobb női mellékszereplő: KERÉKES ÉVA (*Macskajáték*, Örkény Színház) – MOLNÁR PIROSKA (*Ármány és szerelem*, Nemzeti Színház) – TÓTH ANITA (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: CSUJA IMRE (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – BEZERÉDI ZOLTÁN (*A szerelem diadala/Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház) – JORDÁN TAMÁS (*Macskajáték*, Örkény Színház)

A legjobb díszlet: A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, tervezte: Khell Zsolt)

A legjobb jelmez: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Ignjatovic Kristina) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, tervezte: Szakács Györgyi)

A legjobb színházi zene: NAFTALIN/KASIMIR ÉS KAROLINE (Radnóti Színház/Örkény Színház, Darvas Ferenc)

A legígéretesebb pályakezdő: BÁNFALVI ESZTER (*Ármány és szerelem*, Nemzeti Színház)

Különdíj: –

Rendszerint kemény dió a döntés. Akkor is bajos választani, ha szerény a választék. De akkor is, ha a jelölést a bőség zavara bonyolítja. Ez idén mégis könnyebben ment a voksolás.

Nem tépelődtem hónapok hosszát, találok-e makulátlan új magyar drámát. Évadok során alig-alig leltem olyant, amelyik e műfajnak valóban megfelelné. Most beláttam, hogy fölösleges a drámaként ajánlott, szeszélyesen szerkesztett, dialogizált szövegeket is latolgatni, amelyek elárasztják színpadjainkat. Nem utolsó sorban az alternatív produkciókat, amelyeknek becsebbjei

kínálnak gondolatot, a gyengébbjei inkább csak „feelinget”, ami takargatja a szakmai hiányosságokat, nemcsak az írómesterségét. Nem mintha a formásabb szórakoztató produktumok kielégítenék a maximalista igényeket. Holott éppen ilyen elvárást kellene mindannak kielégítenie, ami felkerül a szavazólistákra. Vagyis nem kutattam a végtelenségig, kilátástalanul a „legjobbakat”.

Amúgy nem kellett törnöm a fejem. Vagyis egy apró gondom mégiscsak volt. Ahogy mérlegettem a látottakat, gyakorta jutottam ugyanoda. Az Örkény Színházhoz. De lehet ennyi mindent jelölni onnan? Miért ne lehetne? Szinte válaszolt tanakodásomra a POSZT, amely díjesővel honorálta e társulatot. S az évadzárás előtt „pótoltam be” a *Macskajátékot*, ami végképp döntött. Jobbnál jobb alakítások a játék minden pontján, aznap már-már operettsikerű, alighanem beérett előadásban. (Noha – az elhunyt Végvári Tamás helyébe lépő – Jordán Tamásnak még nem lehetett módja szerepét érelnie, mégis őtőle talán sosem látott karaktert mutatott, egy pajzán, bővérű és komédiáslelkű Csermlényi Viktort. Azért szólok éppen róla a – jelölt és nem jelölt, de jeles – színészek mezőnyéből, mert azok, akik a színjátékot korábban nézték, őt még nem láthatták.) A remeklők sora vezetett el a gondolat-hoz, hogy a *Macskajáték* méltó volna „a legjobb előadás” díjára. Amint a színészek a fő támaszai „a legjobb rendezésre” érdemes *Mesél a bécsi erdőnek* is.

Öröm, hogy a kritikusok díja már zenét is méltányolhat. Bizonyos voltam, hogy első ízben Darvas Ferencre kell szavaznom, aki évtizedek óta meghatározó személyisége a színházi zenének, s két bemutatója volt az évadban. A Radnóti Színházban a *Naftalin*, az Örkény Színházban pedig a *Kasimir és Karoline*, amelynek zenei darabjai átíratok, de személyessé teszi Darvas Ferenc zongorajátéka is. (Lehet, hogy finomodhatna e kategória értelmezése, és pedig zenei előadói, zenészi teljesítményekkel. Ezek a komponistától nemegyszer elválaszthatatlanok, éppen a színházakban. Példázhajta az egész Darvas család, Darvas Benedek, Darvas Kristóf is.)

A kevesebb gyakran több. A szavazólap üresen hagyott sorainak is van mondandójuk. S akire voksoltam, arra kétség nélkül tettem.

BÓTA GÁBOR Népszava

A legjobb új magyar dráma: –

A legjobb előadás: AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, rendezte: Mohács János) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás) – ÚRI MURI (Nemzeti Színház, rendezte: Bezerédi Zoltán)

A legjobb rendezés: A REVIZOR (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, Bagó Bertalan) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, Bagossy László) – LILIAM (Csíki Játékszín, Csíkszereda, Victor Ioan Frunză)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: NAFTALIN (Radnóti Színház, rendezte: Szabó Máté) – CSÖRGESS MEG! (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Máté Gábor) – ANCONAI SZERELMESEK (Komáromi Jókai Színház, rendezte: Lévy Adina)

A legjobb független színházi előadás: KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – THE BEACH (Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka, Urbán András Társulata, rendezte: Urbán András) – MADY-BABY (Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház, rendezte: B. Fülöp Erzsébet)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: TEKERGŐ (Kolibri Színház, rendezte: Novák János) – REPÜLÉSI LECKE KEZDŐKNEK (ESZME, Vaskakas Bábszínház, Győr, rendezte: Tengely Gábor) – A KIS HABLEÁNY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Kelemen József)

A legjobb női főszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – KERESKÉS ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – POLYÁK LILLA (*Rebecca*, Budapesti Operettszínház)

A legjobb férfi főszereplő: KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – PÁLFFY TIBOR (*A mizantrop*, Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház) – STOHL ANDRÁS (*Úri muri*, Nemzeti Színház)

A legjobb női mellékszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Mein Kampf*, Nemzeti Színház) – VICEI NATÁLIA (*Safe House*, Szabadkai Népszínház Magyar Társulata) – BAKÓ MÁRTA (*Hamlet*, József Attila Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – BLASKÓ PÉTER (*Dogville*, Bárka Színház) – GYABRONKA JÓZSEF (*Naftalin*, Radnóti Színház)

A legjobb díszlet: HÁRÚN ÉS A MESÉK TENGERE (Budapest Bábszínház, tervezte: Julija Skuratova) – KUTYAKERINGŐ (Kamra, tervezte: Gothár Péter) – ÜBÜ KIRÁLY (Maladype Színház, tervezte: Fátol Kamilla)

A legjobb jelmez: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Ignjatovic Kristina) – MINDENT ANYÁMRÓL (Pesti Színház, rendezte: Marina Sremac) – CIRCUS HUNGARICUS (Békés Megyei Jókai Színház, rendezte: Petrovski Árpád)

A legjobb színházi zene: ÚRI MURI (Nemzeti Színház, Kovács Márton) – BOHÉMÉLET (Örkény Színház, Matkó Tamás) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, Darvas Ferenc)

A legígéretesebb pályakezdő: POLGÁR CSABA (*Bohémélet*, Örkény Színház) – FÖLDI ÁDÁM (*Bánk bán – junior/Mein Kampf*, Nemzeti Színház) – TAKÁCS NÓRA DIÁNA (*Bohémélet*, Örkény Színház)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház elmúlt két évéért – TAKÁCS VERÁNának a gyerekshinaz.hu portál működtetéséért – BÁTOR TAMÁSNAK a Miskolci Nemzetközi Operafesztivál szervezéséért

Bizonyos rubrikákat kapásból kitöltöttem. Az például egyáltalán nem volt kétséges, hogy Törőcsik Mari írom be a legjobb női főszereplőnek. A *Naphosszat a fákon* előadásában kemény volt, szikár, mégis rafináltan nőies, taszító és vonzó, ezerarcú, anélkül, hogy esztrádszerűen a különböző színeit igyekezett volna mutatni. Lenyűgözött egy formátumos, de számomra csak kevés pontján lenyűgöző produkcióban. Az sem volt dilemma tárgy, hogy Kerekes Éva is felkerül a listára, hiszen

a mosolygó, szívélyesnek látszó aljasságot magától értetődő természetességgel mintázta meg. Polyák Lilla pedig egy alapvetően lágyabb, szórakoztató előadásban mesebeli gonoszként volt képes tényleg félelmetes lenni, jó énekesi és színészi teljesítményt nyújtva. Mohácsi János és Bagó Bertalan nagyon telibe találják azt a perpatvarral, korrupcióval, totális káosszal teli világot, amelyben élünk, anélkül, hogy aktuálpolitizálnának. Lázás munkára serkentik a társulatot, amelynek ha nem is feltétlen kiegyenlített a teljesítménye, de lendülete, hevülete, közlendője van.

Nem sokat kellett töprengenem a zenés/szórakoztató kategórián sem. Az élvezőnyben megfelelő volt a felhozatal. A *Naftalin* elegáns, virgonc, hagyományokra építő, de azokat fantáziával újragondoló, eleven produkció. A *Csörgess meg!* virtuóz játékosággal, az egri csapat egyéniségeire építő, remek összmunkával, irigylésre méltó alkotókedvével készült. Ég és föld választja el a sok rutinra, biztos fogásokra építő, ezerszámra gyártott szórakoztatóipari termékeket ezektől a produkcióktól.

Temérdekszer unatkoztam ebben a szezonban is a szándék és értelem nélküli produktumokon, miközben jó látni, hogy például az Örkény Színházban mostanra igazán beérett az eddigi munka, ha nem is kiváló minden előadásuk, de mindegyik érdeklődésre tarthat számot. Meglepően nívós volt Kaposváron a Gyermekszínházi Biennále, akár érdemelhetne különdíjat is. A győri Vaskakas Bábszínház több izgalmas produkcióval is jeleskedett, például játékosan eleven csecsemőszínházzal, amiben egyelőre nálunk a Kolibri verhetetlen. A *Tekergőben* ezúttal úgy sikerült asszociációkban gazdag Orbán Ottó-verseket feldolgozni, hogy az a karonulóknek és a felnőtteknek egyaránt élmény. Ahogy sokak számára élmény a Miskolci Nemzetközi Operafesztivál is, az ember ott Európa szerencsésebb felén érzi magát. Idén az árvíz közepette és a támogatás meglehetősen hektikus volta miatt különösen hősies volt a megszervezése. Ahogy sajnos a megcsappant támogatás miatt mind hősiesebb alternatív együttesben dolgozni. Ezért különösen öröm, hogy az amúgy is megerősödött temesvári Csiky Gergely Színházban, vagyis egy kőszínházban létrejöhet olyan struktúrán kívüli, egyéni lelkesedésből született produkció, mint amilyen a *Mady-baby*. A Nemzetiben viszont éppen az a jó, hogy összeállt egy ütőképes csapat, ez teszi például élménnyé az *Úri muri* amúgy nem tökéletes színházi adaptációját.

Közel sem volt kiemelkedő az elmúlt évad, de azért születtek benne értékek, ennél jóval többre az előttünk álló szezonban sem számíthatunk.

Schiller Kata felvétele

A LEGJOBB ÚJ MAGYAR DRÁMA:
Háy János: Völgyhíd

BUDAI KATALIN
OKM (NEFMI)

- A legjobb új magyar dráma:** SZÁLINGER BALÁZS: OIPIUSZ GYERMEKEI – HÁY JÁNOS: VÖLGYHÍD – PODMANICZKY SZILÁRD: ALBERT EINSTEIN PAPRIKÁS KRUMPLI
- A legjobb előadás:** KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – A REVIZOR (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan)
- A legjobb rendezés:** KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, rendezte: Zsótér Sándor) – MADY-BABY (Temesvári Csiky Gergely Színház, rendezte: B. Fülöp Erzsébet)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** CSÖRGESS MEG! (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Máté Gábor) – ÁJLÁVJÚ (Temesvári Csiky Gergely Színház, rendezte: Puskás Zoltán) – HEGEDŰS A HÁZTETŐN (Vígyszínház, rendezte: Eszenyi Enikő)
- A legjobb független színházi előadás:** TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergye Krisztián) – SZUTYOK (Pintér Béla és Társulata, rendezte: Pintér Béla) – GYÁSZ (Tűnet Együttes, Katona József Színház, rendezte: Szabó Réka)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** –
- A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – BÁTORI ÉVA (*A rózsalovag*, Magyar Állami Operaház) – GYÖRGYI ANNA (*Guppi*, Centrál Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** KISS ERNŐ (*A revizor*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) – MOKOS ATTILA (*Három nővér*, Komáromi Jókai Színház) – STOHL ANDRÁS (*Úri muri/Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból*, Nemzeti Színház)
- A legjobb női mellékszereplő:** HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – FULLAJTÁR ANDREA (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház) – GUBÁS GABI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** BIRÓ JÓZSEF (*Három nővér*, Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata) – KOCSIS GERGELY (*Kutyakeringő*, Katona József Színház) – SZERVÉTT TIBOR (*Naftalin*, Radnóti Színház)
- A legjobb díszlet:** A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Cziegler Balázs) – ÚRI MURI (Nemzeti Színház, tervezte: Menczel Róbert) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária)
- A legjobb jelmez:** ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE/OIPIUSZ GYERMEKEI (Örkény Színház/Radnóti Színház, tervezte: Benedek Mari) – BOHÉMÉLET (Örkény Színház, tervezte: Szakács Györgyi)
- A legjobb színházi zene:** TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, Philipp György) – ÚRI MURI (Nemzeti Színház, Kovács Márton) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, Vajdai Vilmos)
- A legígéretesebb pályakezdő:** NAGY PÉTER (*A revizor*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) – PETRIK ANDREA (Radnóti színház- és új színházbeli szerepeiért) – BORBÉLY B. EMÍLIA (temesvári szerepeiért)
- Különdíj:** GÁL TAMÁS színésznek, egyszersmind az Epopteia társulásnak az elmúlt évad országjárásain előadott valamennyi összeállításáért (Arany-, Petőfi-, illetve Griskovec: *Hogyan ettem kutyát*) – VIDOVSZKY GYÖRGYnek a Bárka Színházban végigvitt következetes, ifjúsági színjátékot létrehozó munkásságáért – ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház arculatát meghatározó minőségi munkájáért

Tavaly – bár a kötelezően nézendő mennyiség rendesen megvolt – nem szavaztam, mert kevesebb volt a vidéki előadás a repertoáromban. (Viszont megfelelő rálátásom volt a báb- és gyermekelőadásokra, idén viszont, sajnos, ez elmaradt, amit nem győzők sajnálni,

de a nem „életvitelszerűen” kritikusnak nehéz az időpont-egyeztetés.) Két évvel ezelőtt is Richard Straussnak, az *Elektrán*nak köszönhettem az évad legnagyobb élményét, s ebben az évadban is neki, illetve Batori Éva Tábornagné-alakításának *A rózsalovagban*. Ezzel és Törőcsik Marival, amint a kicsi hátizsákkal a hátán lekucorodik hálóingben a színpadi deszkára: már – abszurd módon – boldog vagyok, ha mást nem láttam volna is.

És megmarad még, néhány más mellett, sokáig a Cirkuszban látott *UrbanRabbits*-es francia gyerekek laza, utcakölykös virtuozitása is, ahogy a nehézségeket suhanctrükköknek tüntették föl.

Hasonlóképpen szeretném, ha legalább ily módon, apró nyomként az is rögzülne, hogy jó volt látni a szekszárdi színház megújulását, egy nagyon ígéretes *Komám-asszony*, hol a *stukker*-előadással, Békéscsabán is sok minden történik, ahogy Sepsiszentgyörgyön és érezhetően Szatmárban s Komáromban is, s egészen pazar évada volt az Örkény Színháznak. Ugyanakkor most, hogy pergetem a jegyzeteimet, még inkább nyomaszt, hogy függőlegesen és nem vízszintesen vannak az oszlopok.

CSÁKI JUDIT
Magyar Narancs; Revizor

- A legjobb új magyar dráma:** –
- A legjobb előadás:** A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – MESÉL A BÉCSI ERDŐ (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – VADÁSZJELENETEK ALSÓ-BAJORORSZÁGBÓL (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert)
- A legjobb rendezés:** OIPIUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Ruzsnyák Gábor) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, Koltai M. Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, Rába Roland)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – NAFTALIN (Radnóti Színház, rendezte: Szabó Máté) – SPAMALOT (Madách Színház, rendezte: Szirtes Tamás)
- A legjobb független színházi előadás:** CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – A HELY, AHOVÁ TARTOZUNK (Space Színház, rendezte: Arday Petra) – LORENZACCIO (Maladype Színház, rendezte: Zsótér Sándor)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** TÜNDEKERESZTANYA (Orlai Produkciós Iroda; Harlekin Bábszínház, Eger, rendezte: Csató Kata) – HELLÓ, NÁCI! (Kolibri Pince, rendezte: Tóth József)
- A legjobb női főszereplő:** KERÉKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – JORDÁN ADÉL (*A szerelem diadala*, Katona József Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** FEKETE ERNŐ (*A kétféjű fenevad/Othello*, Katona József Színház/Vígyszínház) – KULKA JÁNOS (*Lear király/Esőember*, Nemzeti Színház/Orlai Produkciós Iroda, Belvárosi Színház) – KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház)
- A legjobb női mellékszereplő:** BÁSTI JULI (*Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból*, Nemzeti Színház) – SZIRTES ÁGI (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** POLGÁR CSABA (*Bohémélet/Chicago*, Örkény Színház/HOPPart) – EPRES ATTILA (*Mindent anyámról*, Pesti Színház) – LENGYEL FERENC (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház)
- A legjobb díszlet:** ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Bagossy

Levente) – A REVIZOR (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, tervezte: Vereckei Rita)

A legjobb jelmez: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni) – A SZERELEM DIADALA/BOHÉMÉLET (Katona József Színház/Örkény Színház, tervezte: Szakács Györgyi) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Ignjatovic Kristina)

A legjobb színházi zene: AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, Kovács Márton)

A legígéretesebb pályakezdő: BÁNFALVI ESZTER (Nemzeti Színház, *Ármány és szerelem*) – TAKÁCS NÓRA DIÁNA (Örkény Színház, *Bohémélet*)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház profiljának újrafogalmazásáért

(*Boldogtalanok*, Radnóti Színház) – TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

A legjobb férfi főszereplő: FEKETE ERNŐ (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház) – KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – SINKÓ LÁSZLÓ (*Mein Kampf*, Nemzeti Színház)

A legjobb női mellékszereplő: MOLNÁR PIROSKA (*Vadász-jelenetek Alsó-Bajorországból*, Nemzeti Színház) – SZANDTNER ANNA (*Macskajáték*, Örkény Színház) – BOZÓ ANDREA (*Csörgess meg!*, Gárdonyi Géza Színház, Eger)

A legjobb férfi mellékszereplő: OLT TAMÁS (*Lear király*, Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza) – SZERVÉT TIBOR (*Naftalin*, Radnóti Színház) – POLGÁR CSABA (*Bohémélet*, Örkény Színház)

Koncz Zsuzsa felvétele

CSIZNER ILDIKÓ

A legjobb új magyar dráma: MÁRTON LÁSZLÓ: A TÖRÖTT NADSZÁL – ESTERHÁZY PÉTER: HARMINCHÁROM VÁLTOZAT HAYDN-KOPONYÁRA – PEER KRISZTIÁN: GYÁSZ

A legjobb előadás: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – LEAR KIRÁLY (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza, rendezte: Telihay Péter)

A legjobb rendezés: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – A REVIZOR (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan) – CSÖRGESS MEG! (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Máté Gábor)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: NAFTALIN (Radnóti Színház, rendezte: Szabó Máté) – HEGEDŰS A HÁZTETŐN (Vígyszínház, rendezte: Eszenyi Enikő) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor)

A legjobb független színházi előadás: TÉBOLY THÉBÁBAN (Stúdió „K”, rendezte: Fodor Tamás) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – ÜBŰ KIRÁLY (Maladype Színház, rendezte: Balázs Zoltán)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: VÖLGYHÍD (Kolibri Színház, rendezte: Bagossy László) – ISTENTELEN IFJÚSÁG (Bárka Színház, rendezte: Vidovszky György) – ROZI AZ ÉGEN (Budapest Bábszínház, rendezte: Tengely Gábor)

A legjobb női főszereplő: KEREKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – PETRIK ANDREA

A LEGJOBB ELŐADÁS: A kétfejű fenevad
Máté Gábor rendezésében (Katona József Színház)

A legjobb díszlet: OTHELLO (Vígyszínház, tervezte: Árvai György) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDESE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – LILÍOM (Magyar Színház, tervezte: Csanádi Judit)

A legjobb jelmez: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Ignjatovic Kristina) – NAFTALIN (Radnóti Színház, tervezte: Szakács Györgyi) – A KAMÉLIÁS HÖLGY (Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Földi Andrea)

A legjobb színházi zene: NAFTALIN (Radnóti Színház, Darvas Ferenc) – ÁRMÁNY ÉS SZERELEM (Nemzeti Színház, Bella Máté) – A TÖRÖTT NADSZÁL (Gárdonyi Géza Színház, Eger, Melis László)

A legígéretesebb pályakezdő: PÁLMAI ANNA (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – ÖTVÖS ANDRÁS (*Csörgess meg!*, Gárdonyi Géza Színház, Eger) – BÁNFALVI ESZTER (*Bánk bán – junior*, Nemzeti Színház)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház megújításában elért eredményeiért – GÁSPÁR ILDIKÓ dramaturgi munkájáért az Örkény Színházban és a Budapest Bábszínházban – TAKÁCS VERÁNAk a gyermekszínházi portál létrehozásáért és működtetéséért

A futball-világbajnokság évében engedtessek meg, hogy megjegyzéseimhez ezt a sportágat hívjam segítségemre.

gül. Már csak azért is, mert csakúgy, mint a focihoz, a színházhoz is mindenki ért. Sőt, mintha szidalmazásokban is sorstársak lennének. És időnként temetik mindkettőt, ahogy megtette Szabó Réka a Katona József Színház Kamrájában őszintén szórakoztató-elgondolkodtató, színészei attraktivitására építő Gyász-előadásában. Sajnos, nem fért fel a dobogómra, mint ahogy a Stúdió „K”-ban játszott *A Danton-ügy*, a nyíregyházi Tizenkét dühös ember (mindkettő Koltai M. Gábor rendezése), a Vígszínház *Othelloja* (Eszenyi Enikő jegyezte), a Bárka/MU Színház *Trilógia-tanulmánya* (Gergye Krisztián produkciója) vagy az egriek *Kaméliás hölgye* a táncos-koreográfus Barta Dóra irányításában. Az évadot az ingadozó teljesítmény jellemezte. A kimagasló produkciókat csapnivaló játék követte. Még azoknál a társulatoknál is, amelyeknél megszoktuk-elvártuk a folyamatos csúcson járást. Egy új igazolás vagy egy koncepcióval bíró tréner biztosan segítene. Az Örkény Színház és az egri Gárdonyi Géza Színház jelentett számomra üdítő kivételt. Jó volt a „meccseikre” járni, izgalmasság, élvezetes játékok nem nélkülöztek a játék savaborsát, a szívet-lelket melengető gólokat.

Élvezem, ha valaki lát a pályán, nem önző, ha megoldásaira csettinteni lehet. A spanyol Xavi és Iniesta játékáért élek-halok. Ezért is nyert nálam toronymagasan ebben az évben Fekete Ernő. Irányítóként (*A kétfejű fenevadban* és az *Othelloban*) vagy befejező csatárként (a *Mennyekbe vágató prolibuszban*) egyaránt megállta a helyét. De a tágabb keretben ott volt Kuna Károly *A Danton-üggyel*, Máté Gábor *A szerelem diadalával*, Kulka János az *Esőemberrel*, Nagy Péter *A revizzorral* vagy Rezes Judit a *Gyásszal*, Fullajtár Andrea a *Mesél a bécsi erdővel*, Hámori Gabi a *Kasimir és Karolinéval*, Járó Zsuzsa a *kaméliás hölgygel* és Takács Kati a *Szerelemmel*.

Egy csapat játékstílusát az edzője határozza meg. Tehetségeket ítélhet kudarcra egy Domenech. Épp ezért tartom sokra Alföldi Róbert Nemzeti tizenegyét. Merész taktikájával a MűPától a színház festőműhelyéig sorra hozta a győzelmeket. Igazságtalan lennék, ha nem említeném meg Mácsai Pál és Csizmadia Tibor megbízhatóan jó csapatát, Eszenyi Enikő nézőformáló nyitott színházát. Külön-különdíjam az övék.

Jövőre nem lesz VB. Lenne idő a kísérletezésre, a csapatépítésre, az örömfocizásra, a fiatalok helyzetbe hozására. A játszótéren és a Camp Nouban egyaránt. A nézők és a tudósítók egybehangzó meglepedésére.

DÖMÖTÖR ADRIENNE

A legjobb új magyar dráma: –

A legjobb előadás: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, rendezte: Mohácsi János) – 20/20 (Yorick Stúdió, Marosvásárhely; dramAcum, Bukarest, rendezte: Gianina Cărbunariu)

A legjobb rendezés: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – LILÍOM (Csíki Játékszín, Csíkszereda, rendezte: Victor Ioan Frunză) – A MIZANTRÓP (Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocskári László)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: NAFTALIN (Radnóti Színház, rendezte: Szabó Máté) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás) – JÁTÉK A KASTÉLYBAN (Vígszínház, rendezte: Marton László)

A legjobb független színházi előadás: SZUTYOK (Pintér Béla és Társulata, rendezte: Pintér Béla) – TÉBOLY THÉBÁBAN

(Stúdió „K”, rendezte: Fodor Tamás) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: TÜNDÉRKERESZTANYA (Harlekin Bábszínház, Eger; Orlai Produkciós Iroda, rendezte: Csató Kata) – ROZI AZ ÉGEN (Budapest Bábszínház, rendezte: Tengely Gábor)

A legjobb női főszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – ELOR EMINA (*Az ember tragédiája*, Újvidéki Színház) – SZORCSIK KRISZTA (*Dogville*, Bárka Színház)

A legjobb férfi főszereplő: FEKETE ERNŐ (*A kétfejű fenevad/Mennyekbe vágató prolibusz/Othello*, Katona József Színház/Vígszínház) – GÁL TAMÁS (*A nagyidai cigányok*, Epopteia, Dunaszerdahely) – SINKÓ LÁSZLÓ (*Mein Kampf*, Nemzeti Színház)

A legjobb női mellékszereplő: VICEI NATÁLIA (*Safe House*, Szabadkai Népszínház Magyar Társulata) – KERÉKES ÉVA (*Macskajáték*, Örkény Színház) – TAKÁCS NÓRA DIÁNA (*Bohémélet*, Örkény Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – LÁSZLÓ CSABA (*A dög*, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata) – EPRES ATTILA (*Mindent anyámról*, Pesti Színház)

A legjobb díszlet: HÁROM NÓVÉR (Komáromi Jókai Színház, tervezte: Jozef Ciller) – NAPHOSSZAT A FÁKON (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Antal Csaba) – AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, tervezte: Fodor Viola)

A legjobb jelmez: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FEL-EMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari) – EGY, KETTŐ, HÁROM/AZ IBOLYA (Pesti Színház, tervezte: Füzér Anni) – AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, tervezte: Remete Kriszta)

A legjobb színházi zene: –

A legígéretesebb pályakezdő: MÉSZÁROS PIROSKA (Nemzeti Színház) – BENEDEK ÁGNES (Csíki Játékszín, Csíkszereda) – TAR RENÁTA (Komáromi Jókai Színház)

Különdíj: MÁCSAI PÁLnak az Örkény Színház megteremtéséért és magas színvonaláért – ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház megújításáért – ESZENYI ENIKŐnek a Pesti Színház profiljának alakításáért

GABNAI KATALIN

A legjobb új magyar dráma: TASNÁDI ISTVÁN: KUPIDÓ – HAY JÁNOS: VÖLGYHÍD

A legjobb előadás: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – DOGVILLE (Bárka Színház, rendezte: Anger Zsolt) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor)

A legjobb rendezés: KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor) – CSÖRGENY MEG! (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Máté Gábor) – TISZÁNTÜLI EMANUELLE (Színház- és Filmművészeti Egyetem, rendezte: Gálfi László)

A legjobb független színházi előadás: ÜBÜ KIRÁLY (Maladype Színház, rendezte: Balázs Zoltán) – ÁRVÁCSKA (Karinthy Színház, Nemes Nagy Ágnes Humán Szakközépiskola, rendezte: Vidovszky György) – A VÉGZETES SZERELEM JÁTÉKA (Soltis Lajos Színház, rendezte: Katona Imre)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: TEKERGŐ (Kolibri Színház, rendezte: Novák János) – VÖLGYHÍD (Kolibri Színház, rendezte: Bagossy László) – MOSTOHÁK (Apró Színház, rendezte: a kollektíva)

A legjobb női főszereplő: HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – KERÉKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – SZORCSIK KRISZTA (*Dogville*, Bárka Színház)

A legjobb férfi főszereplő: KULKA JÁNOS (*Lear király/Esőember*, Nemzeti Színház/Orlai Produkciós Iroda, Belvárosi Színház) –

FEKETE ERNŐ (*A kétfejű fenevad/Othello*, Katona József Színház/Vígszínház) – **SZANITTER DÁVID** (*Helló, náci!*, Kolibri Színház)

A legjobb női mellékszereplő: **ÓNODI ESZTER** (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház) – **PÁLMAI ANNA** (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház) – **LŐRINCZ ÁGNES** (*Veszett fejsze*, Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata)

A legjobb férfi mellékszereplő: **MÁTÉ GÁBOR** (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – **REVICZKY GÁBOR** (*Az ibolya*, Pesti Színház) – **RUSZINA SZABOLCS** (*Helló, náci!*, Kolibri Színház)

A legjobb díszlet: **ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE** (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – **KASIMIR ÉS KAROLINE** (Örkény Színház, tervezte: Bagossy Levente) – **HÁROM NŐVÉR** (Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, tervezte: Khell Zsolt)

A legjobb jelmez: **KASIMIR ÉS KAROLINE** (Örkény Színház, tervezte: Ignjatovic Kristina) – **BÓRHÁRTYA** (Természetes Vészek Kollektíva, tervezte: Szűcs Edit) – **LEAR KIRÁLY** (Nemzeti Színház, tervezte: Izsák Lili)

A legjobb színházi zene: **KASIMIR ÉS KAROLINE** (Örkény Színház, Darvas Ferenc) – **CIRCUS HUNGARICUS** (Budapesti Kamaraszínház, Madarász Gábor) – **BERZSIÁN ÉS DIDEKI** (Nemzeti Színház, Bella Máté)

A legígéretesebb pályakezdő: **TAKÁCS NÓRA DIÁNA** (*Bohémélet/Kupidó*, Örkény Színház/Orlai Produkciós Iroda) – **ÖTVÖS ANDRÁS** (*Csörgess meg!*, Gárdonyi Géza Színház, Eger) – **BORBÉLY B. EMÍLIA** (*Mady-Baby*, Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház)

Különdíj: **GÁL TAMÁS**nak *A nagyidai cigányok* című produkciójáért a Dunaszerdahelyi Epopoia Társulás műhelyében – **TAKÁCS VERA** főszerkesztőnek a gyermekszínház.hu oldal létrehozásáért – **GÁSPÁR ILDIKÓ**nak dramaturgiai munkáiért az Örkény Színházban (*Macskajáték, Kasimir és Karoline*)

Az évad meghatározó eseménye volt a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház váratlan erejű *Boldogtalanok*-produkciója Koltai M. Gábor rendezésében, Vereckei Rita könnyen gördülő, lila és barnás árnyalatokban tartott magas csipkefalával. Megrázó és szenvedélyes közéleti színházat láthatunk a marosvásárhelyi Yorick Stúdió színészeinek *20/20* című előadásában, Gianina Cărbunariu rendezésében. Üdítő színfoltot jelentett a Katona

A LEGJOBB RENDEZÉS:

Kasimir és Karoline

Bagossy László rendezésében
(Örkény Színház)

József Színház Kamrájában látható Calderón-mű, *Az élet álom* remek csapatmunka eredményeként létrejött átírata, Kovács Dániel egyetemi hallgató rendezésében, Keresztes Tamás emlékezetes főszereplésével.

Nagyszerű élmény volt Fekete Ernő *Mennyekbe vágató prolibusz* című Weöres Sándor-kompozíciója, s csak ehhez mérhető az egészen más jellegű, ám ugyanúgy az előadó kivételes kisugárzásáról tanúskodó dunaszerdahelyi Arany János-produkció, Gál Tamás *A nagyidai cigányok* című estje.

A díjazásra javasoltak mellett az évad kiemelkedő alakításaihoz tartozik még Bezerédi Zoltán és Dankó István remek szolgálkettőse *A szerelem diadala* című játékban, Blaskó Péter nagyember-figurája a Bárka *Dogville*-jében, Lázár Kati mint Haydn anyja ugyanott, az Esterházy-darabban; Kubik Anna

Schiller Kata felvétele

Muskátnéja, Balsai Móni Julikája és Soltész Bözse Marikája a Magyar Színház *Liliomjában*, Scherer Péter félelmetes Elnök ura a *Kupidó* című Orlai-produkcióban, Nagy Péter bodorított hajú Hlesztakovja a zalaegerszegiek *Revizorjában*, Bányai Miklós önnön vérétől ájuldozó fiatalembere, Bozó Andrea szomorkás szextelefonos nője, Kaszás Gergő szédelgő szerencsétlene és Görög László több figurája az egriek *Csörgess meg!* című mobilrevüjében, nem beszélve az ugyancsak egri operett, a *Maya* címszereplőjéről, Járó Zsuzsáról.

Az ifjúsági előadások közül kiemelkedő, bátor és izgalmas esemény volt a *tunde@csongor.hu* című táncjáték a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház előadásában s Tóth József kiváló rendezői munkája a Kolibri Pince *Helló, náci!*-előadásában, valamint a Nemes Nagy Ágnes Humán Szakközépiskola *Romeo és Júlia*-előadása, Honti György rendezésében

A zenéket illetően: föltétlenül megjegyzendő a Nemzeti Színházban bemutatott, a próbamunka végén

sajnálatos módon elváltozott *Berzsián és Dideki* pompás zenéjét szerző Bella Máté neve és a Bárkában bemutatott *Nádas-Trilógia* zenéjét szerkesztő s társsaival előadó Philipp György munkája, de említést érdemel a Karinthy Színház és a Nemes Nagy Ágnes Humán Szakközépiskola *Árvácska*-produkciójának zenéje is Pap Gábortól és koreográfiája Gyevi Bíró Esztertől.

Nem lehet említés nélkül hagyni Fekete Péter Békéscsaba felvirágoztatása érdekében tett fantáziadús és eredményes vezetői erőfeszítéseit sem. Meglepő és tiszteletre méltó vállalkozás a Kabaré 24 Mikroszkóp színpadán bemutatott, új közönséget nevelő *Minden másképp van* című Karinthy-összeállítás Konter László tiszta kezű szerkesztésében és rendezésében.

Végül: a kiváló előadás után öröm volt átlapozni *A kétfejű fenevad* Ungár Júlia által szerkesztett gazdag műsorfüzetét.

Az évad legteljesebb színházi élménye a debreceniek *Fodrásznő* című produkciója volt számomra, amire szabályaink szerint nem lehet szavazni, mert az előző évad végének bemutatója volt. Sajnálom.

JÁSZAY TAMÁS Revizor

A legjobb új magyar dráma: PODMANICZKY SZILÁRD: ALBERT EINSTEIN PAPIKÁS KRUMPLI – HÁY JÁNOS: VÖLGYHÍD

A legjobb előadás: OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Rusznyák Gábor) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, Bagossy László)

A legjobb rendezés: HÁT AKKOR ITT FOGUNK ÉLNI (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza, Forgács Péter) – MESÉL A BÉCSI ERDŐ (Katona József Színház, Zsámbéki Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, Rába Roland)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – SPAMALOT (Madách Színház, rendezte: Szirtes Tamás) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor)

A legjobb független színházi előadás: TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergye Krisztián) – A HELY, AHOVA TARTOZUNK (Space Színház, rendezte: Arday Petra) – BAKKHÁNSNŐK (Janus Egyetemi Színház, rendezte: Balogh Attila)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: HELLÓ, NÁCI! (Kolibri Színház, rendezte: Tóth József) – TÜNDÉRKERESZTANYA (Orlai Produkciós Iroda, Harlekin Bábszínház, Eger, rendezte: Csató Kata) – ASKA ÉS A FARKAS (Békés Megyei Jókai Színház, Békéscsaba, rendezte: Hernyák György)

A legjobb női főszereplő: KEREKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – TÖRÖCSIK MARI (*Naphosszat a fákon/Mein Kampf*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár/Nemzeti Színház) – ÓNODI ESZTER (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház)

A legjobb férfi főszereplő: KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – FEKETE ERNŐ (*Othello/A kétfejű fenevad/Mennyekbe vágató prolibusz*, Vígszínház/Katona József Színház) – KULKA JÁNOS (*Esőember /Ármány és szerelem*, Orlai Produkciós Iroda, Belvárosi Színház/Nemzeti Színház)

A legjobb női mellékszereplő: HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – BÁSTI JULI (*Ármány és szerelem*, Nemzeti Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: KOVÁCS ZSOLT (*A falu rossza*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – EPRES ATTILA (*Mindent anyámról*, Pesti Színház) – POLGÁR CSABA (*Bohémélet/Chicago*, Örkény Színház/HOPPart)

A legjobb díszlet: OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Fodor Viola) – OTHELLO/MINDENT ANYÁMRÓL (Vígszínház/Pesti Színház, tervezte: Árvai György) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária)

A legjobb jelmez: OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Remete Kriszta) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Ignjatovic Kristina) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni)

A legjobb színházi zene: OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Rózsa Tamás) – TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, Philipp György) – AZ ELVESZETT LEVÉL/A FALU ROSSZA (Pécsi Nemzeti Színház/Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Kovács Márton)

A legígéretesebb pályakezdő: CZITOR ATTILA (Békés Megyei Jókai Színház, Békéscsaba) – SZALMA NOÉMI (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza) – OROSZ ÁKOS (Maladype Színház)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház arculatának megteremtéséért – HALASI ZOLTÁNNak a *Rechnitz* és a *Kézimunka* című jelinek-szövegek fordításáért – NÁDASY ADÁMNak a *Lear király* új fordításáért

KÁLLAI KATALIN
fidelio.hu

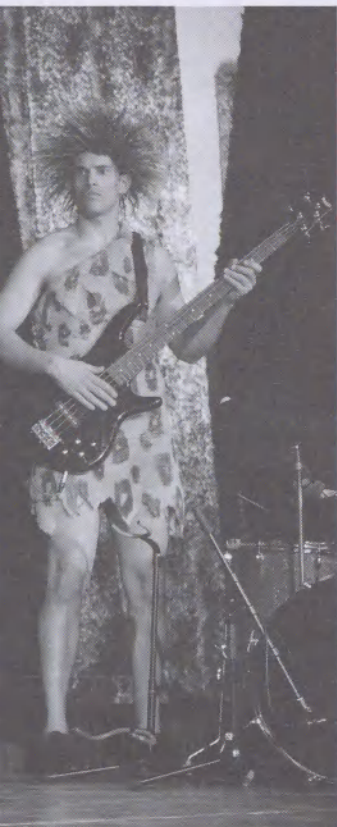
- A legjobb új magyar dráma:** MOHÁCSI ISTVÁN – MOHÁCSI JÁNOS: *AZ ELVESZETT LEVÉL – CSÖRGESS MEG!*
- A legjobb előadás:** LEAR KIRÁLY (Nemzeti Színház, rendezte: Gothár Péter) – BOLDOGTALANOK (Radnóti Színház, rendezte: Szász János) – DOGVILLE (Bárka Színház, rendezte: Anger Zsolt)
- A legjobb rendezés:** A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** BOHÉMÉLET (Örkény Színház, rendezte: Ascher Tamás)
- A legjobb független színházi előadás:** ÉLNEK, MINT A DISZNÓK (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Göttinger Pál)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** –
- A legjobb női főszereplő:** KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – PETRIK ANDREA (*Boldogtalanok*, Radnóti Színház) – SZORCSIK KRISZTA (*Dogville*, Bárka Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** KULKA JÁNOS (*Lear király*, Nemzeti Színház) – KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – MÉSZÁROS BÉLA (*Kutyakeringő*, Katona József Színház, Kamra)
- A legjobb női mellékszereplő:** SZIRTES ÁGI (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – BOGNÁR GYÖNGYVÉR (*Három nővér*, Katona József Színház, Kecskemét) – LÁZÁR KATI (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** SZÉLES LÁSZLÓ (*Kaukázusi krétakör/Bohémélet/Kasimir és Karoline*, Jászai Mari Színház, Tatabánya/Örkény Színház) – MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház)
- A legjobb díszlet:** OTHELLO (Vígyszínház, tervezte: Árvai György) – LEAR KIRÁLY (Nemzeti Színház, tervezete: Gothár Péter) – DOGVILLE (Bárka Színház, tervezte: Sebő Rózsa)
- A legjobb jelmez:** DOGVILLE (Bárka Színház, tervezte: Fekete Katalin) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, tervezte: Kovács Andrea) – BOLDOGTALANOK (Radnóti Színház, tervezte: Szűcs Edit)
- A legjobb színházi zene:** –
- A legígéretesebb pályakezdő:** KOVÁCS DÁNIEL (*Az élet álom*, Kamra) – TÉBY ZITA (*Élnek, mint a disznók*, Szputnyik Hajózási Társaság)
- Különdíj:** MÁCSAI PÁLnak az Örkény Színház sikeres művész-színházzá alakításáért – FEKETE PÉTERnek a Békés Megyei Jókai Színház „szomszédolás” évadjának a létrehozásáért

KARSAI GYÖRGY
Színház- és Filmművészeti Egyetem

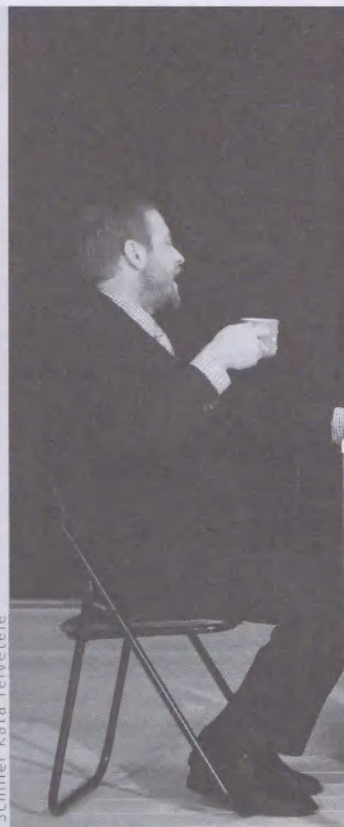
- A legjobb új magyar dráma:** ESTERHÁZY PÉTER: *HARMINCHÁROM VÁLTOZAT HAYDN-KOPONYÁRA – TASNÁDI ISTVÁN: KUPIDÓ – PINTÉR BÉLA: SZUTYOK*
- A legjobb előadás:** A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – A NEVETŐ EMBER (Weöres Sándor Színház, Szombathely és főiskolások, rendezte: Jeles András) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor)
- A legjobb rendezés:** A NEVETŐ EMBER (Weöres Sándor Színház, Szombathely és főiskolások, rendezte: Jeles András) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Rusznyák Gábor) – A MIZANTRÓP (Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy, rendezte: Bocskári László)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** ÚRI MURI (Nemzeti Színház, rendezte: Bezerédi Zoltán) – CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – PARASZTOPERA (Pécsi Nemzeti Színház, rendezte: Mohácsi János)
- A legjobb független színházi előadás:** KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – ÜBŰ KIRÁLY (Maladype Színház, rendezte: Balázs Zoltán) – BAKK-HÁNSNÓK (Janus Egyetemi Színház, Pécs, rendezte: Balogh Attila)
- A legjobb férfi főszereplő:** TÚL A MASZAT-HEGYEN (Jászai Mari Színház, Tatabánya, Színház- és Filmművészeti Egyetem, rendezte: Tóth András) – A KIS HABLEÁNY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Kelemen József) – BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert)
- A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – POGÁNY JUDIT (*Macskajáték*, Örkény Színház) – REZES JUDIT (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – KULKA JÁNOS (*Lear király*, Nemzeti Színház) – OROSZ ÁKOS (*Übű király*, Maladype Színház)
- A legjobb női mellékszereplő:** FULLAJTÁR ANDREA (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház) – MOLNÁR PIROSKA (*Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból/Macskajáték*, Nemzeti Színház/Örkény Színház) – SCHELL JUDIT (*Úri muri/Lear király*, Nemzeti Színház)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** KOCISIS PÁL (*Oidipusz király*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – POLGÁR CSABA (*Bohémélet/Chicago*, Örkény Színház/HOPPart) – MÉSZÁROS BÉLA (*Kutyakeringő*, Katona József Színház)
- A legjobb díszlet:** KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Bagossy Levente) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Fodor Viola) – AZ ÉLET ÁLOM (Katona József Színház, tervezte: Kovács Dániel)
- A legjobb jelmez:** ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari) – FATUM (Ágens, tervezte: Szűcs Edit) – LEAR KIRÁLY (Nemzeti Színház, tervezte: Izsák Lili)
- A legjobb színházi zene:** ÚRI MURI (Nemzeti Színház, Kovács Márton) – SZUTYOK (Pintér Béla Társulat, Kerényi Róbert) – AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, Kovács Márton)
- A legígéretesebb pályakezdő:** KISS DIÁNA MAGDOLNA (*Chicago*, A nevetés iskolája, Kaukázusi krétakör) – MOLNÁR ÁRON (*Cseresznyéskert/Színművészeti Egyetem*) – KLEM VIKTOR (*E.T.*)
- Különdíj:** FEKETE ERNŐnek a Weöres Sándor-estjéért – ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház megújításáért

A LEGJOBB ZENÉS/SZÓRAKOZTATÓ ELŐADÁS:
a Chicago Zsótér Sándor rendezésében (HOPPart)

Koncz Zsuzsa felvétele

Schiller Kata felvétele

KELEMEN ORSOLYA

A legjobb új magyar dráma: –

A legjobb előadás: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, rendezte: Zsótér Sándor) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás)

A legjobb rendezés: A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – HAMLET (József Attila Színház, rendezte: Zsótér Sándor)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – MY FAIR LADY (Szegedi Szabadtéri Játékok, rendezte: Novák Eszter) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor)

A legjobb független színházi előadás: TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergyé Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergyé Krisztián) – GODOT-RA VÁRVA (Forte Társulat, rendezte: Horváth Csaba) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –

A legjobb női főszereplő: KERÉKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon/Mein Kampf*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár/Nemzeti Színház) – JÁRÓ ZSUZSA (*Maya*, Gárdonyi Géza Színház, Eger)

A legjobb férfi főszereplő: KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – FÁBIÁN GÁBOR (*Kockavető*, Szputnyik Hajózási Társaság) – KERESZTES TAMÁS (*Az élet álom*, Katona József Színház)

A legjobb női mellékszereplő: HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – HOLECSKÓ ORSOLYA (*A revizor*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) – SZANDTNER ANNA (*Bohémélet*, Örkény Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – KRISZTIK CSABA (*Hamlet*, József Attila Színház, Forte Társulat) – HORVÁTH VIRGIL (*Kaukázusi krétakőr*, Jászai Mari Színház, Tatabánya)

A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária)

A LEGJOBB FÜGGETLEN SZÍNHÁZI ELŐADÁS:
a Kockavető Bodó Viktor rendezésében
(Szputnyik Hajózási Társaság)

– A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, tervezte: Khell Zsolt) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, tervezte: Daróczy Sándor)

A legjobb jelmez: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari) – LORENZACCIO (Maladype Színház, tervezte: Benedek Mari) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Remete Kriszta)

A legjobb színházi zene: TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergyé Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, Philipp György) – ÜRI MURI (Nemzeti Színház, Kovács Márton) – ÁRMANY ÉS SZERELEM (Nemzeti Színház, Bella Máté)

A legígéretesebb pályakezdő: ÖTVÖS ANDRÁS (Gárdonyi Géza Színház) – KOVÁCS DÁNIEL (Katona József Színház, *Az élet álom*) – RÉTI ADRIENN és CSÉMY BALÁZS (*Kicsi nyuszi hopp hopp*)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház művészeti koncepciójáért

KOLTAI TAMÁS SZÍNHÁZ; Élet és Irodalom

A legjobb új magyar dráma: WILDER–FORGÁCS–FARAGÓ: HÁT AKKOR ITT FOGUNK ÉLNI

A legjobb előadás: MACSKAJÁTÉK (Örkény Színház, rendezte: Mácsai Pál)

A legjobb rendezés: BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: SPAMALOT (Madách Színház, rendezte: Szirtes Tamás)

A legjobb független színházi előadás: A NEVETŐ EMBER (Weöres Sándor Színház, Szombathely, rendezte: Jeles András)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: VÖLGYHÍD (Kolibri Színház, rendezte: Bagossy László)

A legjobb női főszereplő: POGÁNY JUDIT (*Macskajáték*, Örkény Színház)

- A legjobb férfi főszereplő: FEKETE ERNŐ (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház)
 A legjobb női mellékszereplő: FULLAJTÁR ANDREA (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház)
 A legjobb férfi mellékszereplő: MAKRANCZI ZALÁN (*Bánk bán – junior*, Nemzeti Színház)
 A legjobb díszlet: BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, tervezte: Daróczy Sándor)
 A legjobb jelmez: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni)
 A legjobb színházi zene: –
 A legígéretesebb pályakezdő: –
 Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház szellemi és szakmai irányításáért

KOVÁCS DEZSŐ Kritika

- A legjobb új magyar dráma: HAMVAI KORNÉL: HARMADIK FIGYELMEZTETÉS – ZÁVADA PÁL: BETHLEN – VINNAI ANDRÁS: AZAZ
 A legjobb előadás: MESÉL A BÉCSI ERDŐ (Katona József Színház, rendezte: Zsámbéki Gábor) – LEAR KIRÁLY (Nemzeti Színház, rendezte: Gothár Péter) – AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, rendezte: Mohácsi János)
 A legjobb rendezés: NAPHOSSZAT A FÁKON (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Anatolij Vasziljev) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, rendezte: Zsótér Sándor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland)
 A legjobb zenés/szórakoztató előadás: ÚRI MURI (Nemzeti Színház, rendezte: Bezerédi Zoltán) – A FALU ROSSZA (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Mohácsi János) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor)
 A legjobb független színházi előadás: 20/20 (Yorick Stúdió, Marosvásárhely & dramAcum, Bukarest, rendezte: Gianina Cărbunariu) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – AZAZ (Színház- és Filmművészeti Egyetem, rendezte: Alföldi Róbert)
 A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –
 A legjobb női főszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – SZŰCS NELLI (*A makrancos hölgy*, Csokonai Színház, Debrecen)
 A legjobb férfi főszereplő: KULKA JÁNOS (*Lear király*, Nemzeti Színház) – FEKETE ERNŐ (*Othello/A kétfejű fenevad*, Víg-színház/Katona József Színház) – KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház)
 A legjobb női mellékszereplő: SÁRKÖZI-NAGY ILONA (*A falu rossza*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – HÁMORI GABRIELLA (*Bohémélet*, Örkény Színház) – BEREKMÉRI KATALIN (*Bethlen*, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulat)
 A legjobb férfi mellékszereplő: BÍRÓ JÓZSEF (*Három nővér*, Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata) – SZÉLES LÁSZLÓ (*Bohémélet/Kaukázusi krétakőr*, Örkény Színház/Jászai Mari Színház, Tatabánya) – CZAPKÓ ANTAL (*Liliom*, Weöres Sándor Színház, Szombathely)
 A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – A MAKRANCOS HÖLGY (Csokonai Színház, Debrecen, tervezte: Szergej Maszlobojcsikov) – NAPHOSSZAT A FÁKON (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Antal Csaba)
 A legjobb jelmez: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE/MAYA (Örkény Színház/Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Benedek Mari) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni) – BOHÉMÉLET (Örkény Színház, tervezte: Szakács Györgyi)
 A legjobb színházi zene: ÚRI MURI/A FALU ROSSZA (Nemzeti Színház/Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Kovács Márton)
 A legígéretesebb pályakezdő: BATA ÉVA (*Egy, kettő, három*, Az ibolya, Pesti Színház)

A LEGJOBB GYEREK- ÉS IFJÚSÁGI ELŐADÁS:
a Tündérkeresztanya Csátó Kata rendezésében
(Orlai Produkció – Harlekin Bábszínház)

Különdíj: MOHÁCSI ISTVÁNNak és MOHÁCSI JÁNOSnak Az *elveszett levél* szövegkönyvéért – NÁDASDY ÁDÁMnak a *Lear király* fordításáért

MARKÓ RÓBERT
nyulbeka.freeblog.hu

- A legjobb új magyar dráma: PODMANICZKY SZILÁRD: ALBERT EINSTEIN PAPIKÁS KRUMPLI – HÁY JÁNOS: VÖLGYHÍD – EGRESSY ZOLTÁN: JÚNIUS
 A legjobb előadás: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – 20/20 (dramAcum, Bukarest, Yorick Stúdió, Marosvásárhely, rendezte: Gianina Cărbunariu)
 A legjobb rendezés: OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Rusznyák Gábor) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, rendezte: Zsótér Sándor) – BOLDOGTALANOK (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, rendezte: Koltai M. Gábor)
 A legjobb zenés/szórakoztató előadás: –
 A legjobb független színházi előadás: TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergy Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergy Krisztián) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – DORA – SZÜLEINK SZEXUÁLIS NEURÓZISAI (Rakpart Szabad Üszóművek, rendezte: Réthly Attila)
 A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: REPÜLÉSI LECKE KEZDŐKNEK (ESZME, Vaskakas Bábszínház, Győr, rendezte: Tengely Gábor) – VÖLGYHÍD (Kolibri Színház, rendezte: Bagossy László) – TÜNDEKERESZTANYA (Harlekin Bábszínház, Eger; Orlai Produkciós Iroda, rendezte: Csátó Kata)
 A legjobb női főszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – ÓNODI ESZTER (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház)
 A legjobb férfi főszereplő: KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – KISS ERNŐ (*A revizor*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg)
 A legjobb női mellékszereplő: MOLNÁR PIROSKA (*Vadász-jelenetek Alsó-Bajorországból*, Nemzeti Színház) – HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – LÁZÁR KATI (*Harminchárom változat Haydn-koponyára/Mesél a bécsi erdő*, Bárka Színház/Katona József Színház)
 A legjobb férfi mellékszereplő: BÍRÓ JÓZSEF (*Három nővér*, Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata) – MÉSZÁROS MÁTÉ (*Maya*, Gárdonyi Géza Színház, Eger) –

RÁCZ JÓZSEF (*Ahogy tetszik*, Gyulai Várszínház, Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház, Beregszász, Csokonai Színház, Debrecen)

A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – OIPIUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Fodor Viola) – QUARTETT (Gergey Krisztián Társulata, tervezte: Árvai György)

A legjobb jelmez: LORENZACCIO (Maladype Színház, tervezte: Benedek Mari) – OIPIUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Remete Kriszta) – A TÖRÖTT NÁDSZÁL (Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Nagy Fruzsina)

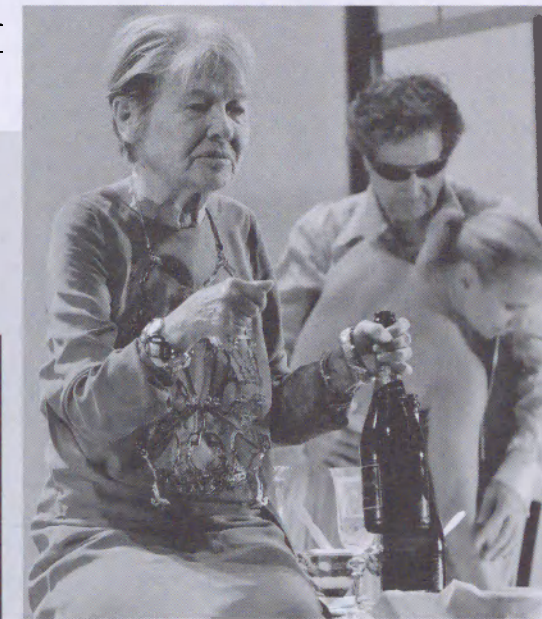
A legjobb színházi zene: OIPIUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Rozs Tamás) – TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergey Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, Philipp György) – THE BEACH (Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka, Antal Attila)

A legígéretesebb pályakezdő: SZALMA NOÉMI (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza) – ÖTVÖS ANDRÁS (Gárdonyi Géza Színház, Eger) – GÖTTINGER PÁL m. v.

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház megújításáért – ORLAI TIBORNak az Ormai Produkciós Iroda létrehozásáért és működtetéséért – BODÓ VIKTORnak grazi *Liliom*-rendezéséért

A LEGJOBB NŐI FŐSZEREPLŐ:

Kerekes Éva az Arturo Ui feltartóztatható felemelkedésében és Töröcsik Mari a *Naphosszat a fákon* című előadásban

Klencsár Gábor felvétele

A legjobb férfi mellékszereplő: EPRES ATTILA (*Mindent anyámról*, Pesti Színház) – MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – DARVAS FERENC (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház)

A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, tervezte: Khell Zsolt) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, tervezte: Bagossy Levente)

A legjobb jelmez: BÓRHÁRTYA (Természetes Vészek Kollektíva, tervezte: Szűcs Edit) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari) – LEAR KIRÁLY (Nemzeti Színház, tervezte: Izsák Lili)

A legjobb színházi zene: OIPIUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Rozs Tamás) – ÁRMÁNY ÉS SZERELEM (Nemzeti Színház, Bella Máté) – ÚRI MURI (Nemzeti Színház, Kovács Márton)

A legígéretesebb pályakezdő: KOVÁCS DÁNIEL (*Az élet álom* rendezéséért – Katona József Színház) – SZALMA NOÉMI (*Hát akkor itt fogunk élni* –

Schiller Kata felvétele

Koncz Zsuzsa felvétele

MIKLÓS MELÁNIA

Revizor

A legjobb új magyar dráma: –

A legjobb előadás: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, rendezte: Zsótér Sándor) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – HÁT AKKOR ITT FOGUNK ÉLNI (Móricz Zsigmond Színház, rendezte: Forgács Péter)

A legjobb rendezés: A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – OIPIUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Ruzsnyák Gábor)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor)

A legjobb független színházi előadás: KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – KICSI NYUSZI HOPP HOPP (rendezte: Pelsóczy Réka)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –

A legjobb női főszereplő: KEREKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – TÖRÖCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – ÓNODI ESZTER (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház)

A legjobb férfi főszereplő: KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – FÁBIÁN GÁBOR (*Kockavető*, Szputnyik Hajózási Társaság)

A legjobb női mellékszereplő: HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – HOLECSKÓ ORSOLYA (*A revizor*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) – HAY ANNA (*Kockavető*, Szputnyik Hajózási Társaság)

A LEGJOBB FÉRFI FŐSZEREPLŐ:
Fekete Ernő A kétfejű fenevadban

Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza) – RÉTI ADRIENN – CSÉMY BALÁZS (*Kicsi nyuszi hopp hopp* című előadásért)
 Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház megújításáért – BODÓ VIKTORnak a grazi Handke- és *Liliom*-rendezése miatt – LADÁNYI ANDREÁnak a *Maya* című előadás koreográfiájáért

NÁNY ISTVÁN

- A legjobb új magyar dráma:** ESTERHÁZY PÉTER: *HARMINCHÁROM VÁLTOZAT HAYDN-KOPONYÁRA* – HÁY JÁNOS: *VÖLGYHÍD* – HAMVAI KORNÉL: *HARMADIK FIGYELMEZTETÉS*
- A legjobb előadás:** MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – VADÁSZJELENETEK ALSÓ-BAJORSZÁGBÓL (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert) – A SZERELLEM DIADALA (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás)
- A legjobb rendezés:** BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – A REVIZOR (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, rendezte: Bagó Bertalan)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor) – AJLÁVJÚ (Csiky Gergely Színház, Temesvár, rendezte: Puskás Zoltán)
- A legjobb független színházi előadás:** 20/20 (Yorick Stúdió, Marosvásárhely és dramAcum, Bukarest, rendezte: Gianina Cărbunariu) – 100 TÚ FOKA (Nagy József Regionális Kreatív Műhely, rendezte: Nagy József) – E.T. (Szakkör, Thália Színház, rendezte: Dömötör András)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** HELLÓ, NÁCI! (Kolibri Színház, rendezte: Tóth József) – REPÜLÉSI LECKE KEZDŐKNEK (ESZME, Vaskakas Bábszínház, Győr, rendezte: Tengely Gábor) – A HALHATATLANSÁG ORSZÁGA (Miskolci Nemzeti Színház, rendezte: Fabók Mariann)
- A legjobb női főszereplő:** TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon/Mein Kampf*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár/Nemzeti Színház) – TÓTH ILDIKÓ (*Kaukázusi krétakör/Kameliás, Jászai Mari Színház, Tatabánya/Thália Színház*) – KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése/Macskajáték*, Örkény Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** KULKA JÁNOS (*Esőember/Ármány és szerelem*, Belvárosi Színház, Orlai Produkciós Iroda/Nemzeti Színház) – KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – RÁCZ JÓZSEF (*Ahogy tetszik*, Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház, Csokonai Színház, Debrecen)
- A legjobb női mellékszereplő:** TAKÁCS KATALIN (*A hattyú/Szerelm/Sírpiknik*, Új Színház/Miskolci Nemzeti Színház/Orlai Produkciós Iroda, Thália Színház) – VICEI NATÁLIA (*Safe House*, Szabadkai Népszínház Magyar Társulata) – PÁLMAI ANNA (*Mesél a bécsi erdő/A kétféjű fenevad/A szerelem diadala*, Katona József Színház)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** POLGÁR CSABA (*Kasimir és Karoline/Bohémélet/Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése/Macskajáték/Chicago*, Örkény Színház/HOPPart) – ELEK FERENC (*Mesél a bécsi erdő/Az élet álom/Gyász/A színházcsináló*, Katona József Színház/Kamra/Stúdió „K”) – EPRES ATTILA (*Mindent anyámról*, Pesti Színház)
- A legjobb díszlet:** BÁNK BÁN – JUNIOR/MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, tervezte: Daróczi Sándor) – KASIMIR ÉS KAROLINE/GYÁSZ (Örkény Színház/Katona József Színház, Kamra, tervezte: Bagossy Levente) – MINDENT ANYÁMRÓL/OTHELLO (Pesti Színház/Vígyszínház, tervezte: Árvai György)
- A legjobb jelmez:** ÁRMÁNY ÉS SZERELLEM (Nemzeti Színház, tervezte: Gyarmathy Ágnes) – VESZEDELMEK VISZONYOK (Szabadkai Népszínház Magyar Társulata, tervezte: Cselényi Nóra) – HARMINCHÁROM VÁLTOZAT HAYDN-KOPONYÁRA (Bárka Színház, tervezte: Kovalcsik Anikó)
- A legjobb színházi zene:** HARMINCHÁROM VÁLTOZAT HAYDN-KOPONYÁRA (Bárka Színház, Dinyés Dániel) – GYÁSZ/AZ ÉLET ÉRTELME (Tünet Együttes, Márkos Albert) – ÜRI MURI/AZ ELVESZETT LEVÉL (Nemzeti Színház/Pécsi Nemzeti Színház, Kovács Márton)

A legígéretesebb pályakezdő: MÁTYÁSSY BENCE (*Mein Kampf/Bánk bán – junior* – Nemzeti Színház, Chicago – HOPPart) – SZALMA NOÉMI (*Tragédia, Kabaré* – Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza) – JANKOVICS PÉTER (A Szputnyik Hajózási Társaság előadásaiban nyújtott teljesítményéért)
 Különdíj: GAL TAMÁSnak A *nagyidai cigányok* előadásáért – GÁSPÁR ILDIKÓnak az Örkény Színház *Macskajáték* és *Bohémélet* című előadásaiban végzett dramaturgi munkájáért – KAKUTS ÁGNESnek Az *árva élet* című műsoráért

Volt egy pillanat, amikor kétségesnek tűnt, hogy voksolhatok-e egyáltalán, mivel közel három hónapig kénytelen voltam elkerülni a színházakat. De aztán hajráztam, és – a fesztiváloknak is hála – sikerült a minimálisan kötelező előadásszám több mint dupláját abszolválnom. Bár 213 produkciót láttam (42 fővárosit, durván fele-fele annyi vidékit, függetlent, külföldit és egyebet, 37 gyerek- és ifjúságit, 33 határon kívülit), egyfelől a különböző találkozókon 23 darabot újraneztem, másfelől jó pár olyan (elsősorban független és vidéki) előadást nem sikerült már elcsípnem, amely – feltehetően – befolyásolhatta volna szavazataimat.

A kör, amelyből az általam legjobbnak vélt teljesítmények kikerültek, tágabb, mint amennyire kategóriánként szavazni lehet. Így aztán csak szemezgetni tudok azokból, akikre vagy amikre szintén jó szívvel vokoltam volna: a drámák közül a *Móricz 2009* egyfelvonásosai (Nyíregyháza); az előadások közül *Ármány és szerelem* (Nemzeti Színház, Alföldi Róbert), *A mizantróp* (Sepsiszentgyörgy, Bocskárdi László), *A szerelem diadala* (Katona József Színház, Ascher Tamás), *Suttogások és sikolyok* (Kolozsvár, Andrei Șerban), *Macskajáték* (Örkény Színház, Mácsai Pál), *Safe House* (Szabadka, Mezei Zoltán), *Naftalin* (Radnóti Színház, Szabó Máté), *A Danton-ügy* (Stúdió „K”, Koltai M. Gábor), *Triptichon* (TranzDanz, Kovács Gerzson Péter), *A fizikusok és Godot-ra várva* (Forte Társulat, Horváth Csaba), *Gasztrobalett* (Ladányi Andrea Társulata), *Trilógia-tanulmány* (Bárka Színház, Gergye Krisztián), *A kis habléány*, *Füst a szembe* (Kaposvári Egyetem Művészeti Kar, színész szak, Kelemen József), *A kis December király* (Vojtina Bábszínház, Kuthy Ágnes); az egyéni teljesítmények közül Bogdán Zsolt (*Suttogások és sikolyok*), Sinkó László (*Mein Kampf*), Fazekas István (*Az ember tragédiája, Closer*), Szervét Tibor (*Naftalin*), Reviczky Gábor (*Az ibolya*), Fekete Ernő (*Othello*), Varju Kálmán (*Mindent anyámról, Othello*), Ollé Erik és Bandor Éva (*Három nővér, Anconai szerelmesek*), Bánfalvi Eszter (*Bánk bán – junior, Ármány és szerelem*), Molnár Piroska (*Macskajáték, Vadászjelenetek Alsó-Bajországból*), Pogány Judit (*Macskajáték*), Lázár Kati (*Harminchárom változat Haydn-koponyára*), Bella Máté (az *Ármány és szerelem* zenéjéért)...

PAPP TÍMEA Fidelio

A legjobb új magyar dráma: EGRESSY ZOLTÁN: JÚNIUS – HÁY JÁNOS: *VÖLGYHÍD* – PODMANICZKY SZILÁRD: ALBERT EINSTEIN PARIKÁS KRUMPLI
A legjobb előadás: ROSENCRANTZ ÉS GUILDENSTERN HALOTT (Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház, rendezte: Victor Ioan Frunză) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – BITÓDALOK (Budapest Bábszínház, rendezte: Veres András)

A LEGJOBB NŐI MELLÉKSZEREPLŐ:
Hámori Gabriella a Kasimir és Karolinéban
A LEGJOBB FÉRFI MELLÉKSZEREPLŐ:
Máté Gábor A szerelem diadalában

Schiller Kata felvételei

- A legjobb rendezés:** TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergye Krisztián) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Rusznyák Gábor)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** REBECCA (Budapesti Operettszínház, rendezte: Béres Attila) – JÁTÉK A KASTÉLYBAN (Vigszínház, rendezte: Marton László) – NAF-TALIN (Radnóti Színház, rendezte: Szabó Máté)
- A legjobb független színházi előadás:** A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – 20/20 (Yorick Stúdió, Marosvásárhely; DramAcum, Bukarest, rendezte: Gianina Cărbunariu) – E.T. (SZAKKÖR, Thália Színház, rendezte: Dömötör András)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** REPÜLÉSI LECKE KEZDŐKNEK (ESZME, Vaskakas Bábszínház, Győr, rendezte: Tengely Gábor) – TÜNDEKRESZTANYA (Orlai Produkciós Iroda, Harlekin Bábszínház, Eger, rendezte: Csató Kata) – ROZI AZ ÉGEN (Budapest Bábszínház, rendezte: Tengely Gábor)
- A legjobb női főszereplő:** KERÉKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – POGÁNY JUDIT (*Macskajáték*, Örkény Színház) – ÓNODI ESZTER (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – SZABÓ P. SZILVESZTER (*Rebecca*, Budapesti Operettszínház) – ÁCS NORBERT (*Rozi az égen*, *Bitódalok*, Budapest Bábszínház)
- A legjobb női mellékszereplő:** HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – POLYÁK LILLA (*Rebecca*, Budapesti Operettszínház) – FÖLDEÁKI NÓRA (*Hamlet*, József Attila Színház)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** STOHL ANDRÁS (*Üri muri*, Nemzeti Színház) – KISS ERNŐ (*A revizor*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) – FEKETE ERNŐ (*Othello/A kétfejű fenevad*, Vigszínház/Katona József Színház)
- A legjobb díszlet:** ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – KAUKÁZUSI KRÉTAKÖR (Jászai Mari Színház, Tatabánya, tervezte: Zeke Edit) – ROSENCRANTZ ÉS GULDENSTERN HALOTT (Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház, tervezte: Adriana Grand)
- A legjobb jelmez:** REBECCA (Budapesti Operettszínház, tervezte: Velich Rita) – LOREN-ZACCIO (Maladype Színház, tervezte: Benedek Mari) – ROSENCRANTZ ÉS GULDENSTERN HALOTT (Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház, tervezte: Adriana Grand)
- A legjobb színházi zene:** TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, Philipp György) – ROZI AZ ÉGEN (Budapest Bábszínház, Szemenyei János) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Rozs Tamás)
- A legígéretesebb pályakezdő:** ÖTVÖS ANDRÁS (Gárdonyi Géza Színház, Eger) – OROSZ ÁKOS (Maladype Színház) – FARAGÓ ZÉNÓ (Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház)
- Különdíj:** ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház 2009/2010-es évadáért – A BUDA-PESTI FESZTIVÁLZENEKARNak és NOVÁK ESZTERnek a *Brundibár* színreviteléért – A SPACE SZÍNHÁZnak következetes, múltból és jelenből kiinduló jövőkutatásáért

PROICS LILLA
nyulbeka.freeblog.hu; kultura.hu

- A legjobb új magyar dráma:** VINNAI ANDRÁS: KOCKAVETŐ – PEER KRISZTIÁN: GYÁSZ – HÁY JÁNOS: VÖLGYHÍD
- A legjobb előadás:** A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, rendezte: Mohácsi János) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László)
- A legjobb rendezés:** A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – HÁT AKKOR ITT FOGUNK ÉLNI (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza, rendezte: Forgács Péter) – TALÁLKOZÁS (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergye Krisztián)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert) – 100 TÚ HOSSZA (Kanizsai Kör Művészeti Műhely, rendezte: Nagy József)
- A legjobb független színházi előadás:** JOSÉ TRIANA (Spidron Műhely, rendezte: Réthelyi András) – TOLLFOSZTÁS (Független Színház, rendezte: Balogh Rodrigo) – FATUM (Ágens Társulat, rendezte: Ágens)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** TÜNDEKRESZTANYA (Orlai Produkciós Iroda, Harlekin Bábszínház, Eger, rendezte: Csató Kata) – VÖLGYHÍD (Kolibri Színház, rendezte: Bagossy László) – A KIS VAKOND, AKINEK A FEJÉRE CSINÁLTAK (HOPPart, rendezte: Herczeg Tamás)
- A legjobb női főszereplő:** JÁRÓ ZSUZSA (*Maya*, Gárdonyi Géza Színház, Eger) – TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – VARJÚ OLGA (*Találkozás*, Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** FEKETE ERNŐ (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház) – KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”)
- A legjobb női mellékszereplő:** ÓNODI ESZTER (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház) – LÁZÁR KATI (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház) – ROSZIK HELLA (*Chicago*, HOPPart)

A legjobb férfi mellékszereplő: GYURICZA ISTVÁN (*Oidipusz király*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – URBÁN TIBOR (*Az elveszett levél*, Pécsi Nemzeti Színház) – FELHŐFI-KISS LÁSZLÓ (*A falu rossza*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – HÁT AKKOR ITT FOGUNK ÉLNI (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza, tervezte: Füzér Anni) – HÁROM NŐVÉR (Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, tervezte: Khell Zsolt)

A legjobb jelmez: MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Benedek Mari) – SZENTIVÁNEJI ÁLOM (Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Szűcs Edit) – A KIS VAKOND, AKINEK A FEJÉRE CSINÁLTAK (HOPPart, tervezte: Borovi Dániel)

A legjobb színházi zene: AZ ELVESZETT LEVÉL (Pécsi Nemzeti Színház, Kovács Márton) – CHICAGO (HOPPart, Kákonyi Árpád és Matkó Tamás hangszerelése) – GYÁSZ (Tünet Együttes, Márkos Albert)

(Weöres Sándor Színház, Szombathely, rendezte: Jeles András)

A legjobb rendezés: BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, rendezte: Gergye Krisztián)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: ROLÓ (TÁP Színház, rendezte: Vajdai Vilmos) – A KIS VAKOND, AKINEK A FEJÉRE CSINÁLTAK (HOPPart, rendezte: Herczeg Tamás) – (K)NARRENSPIEL – KOMÁMASSZONY, HOL A STUKKER (Szekezdárdi Német Színház, rendezte: Florin Gabriel Ionescu)

A legjobb független színházi előadás: A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – DORA – SZÜLEINK SZEXUÁLIS NEURÓZISAI (Rakpart Szabadúszó Művek, Sirály, rendezte: Réthly Attila) – ÜBÜ KIRÁLY (Maladype Színház, rendezte: Balázs Zoltán)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –

A legjobb női főszereplő: KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – SZAMOSI ZSÓFIA

Schiller Kata felvétele

A LEGJOBB DÍSZLET ÉS JELMEZ: Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése (Örkény Színház). A tervezők: Ambrus Mária és Benedek Mari

A legígéretesebb pályakezdő: GÖTTINGER PÁL (rendezősei az évadban) – BÉRES MÁRTA (*Othello*, Vígszínház) – RÁCZ PANNI (*A falu rossza*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház valóságossá tételéért – VIDOVSZKY GYÖRGYnek a fiatalokkal való gondolkodásáért – BODÓ VIKTORnak, aki a *Liliommal* új diskurzust nyitott a német nyelvű színjátszás (Ausztria és Európa) felé

RÁDAI ANDREA SZÍNHÁZ; Revizor

A legjobb új magyar dráma: KICSI NYUSZI HOPP HOPP – PINTÉR BÉLA: SZUTYOK

A legjobb előadás: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – A NEVETŐ EMBER

(Szutyok, Pintér Béla és Társulata) – SZORCSIK KRISZTA (*Dogville*, Bárka)

A legjobb férfi főszereplő: FEKETE ERNŐ (*Othello/A kétféjú fenevad*, Vígszínház/Katona József Színház) – KUNA KÁROLY (*A Danton-ügy*, Stúdió „K”) – OROSZ ÁKOS (*Lorenzaccio/Übű király*, Maladype Színház)

A legjobb női mellékszereplő: BÁSTI JULI (*Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból*, Nemzeti Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: DARVAS FERENC (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – EPRES ATTILA (*Mindent anyámról*, Pesti Színház) – SZARVAS GÁBOR (*Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból*, Nemzeti Színház)

A legjobb díszlet: MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Ambrus Mária) – VADÁSZJELENETEK ALSÓ-BAJORORSZÁGBÓL (Nemzeti Színház, tervezte: Menczel Róbert) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Cziegler Balázs)

A legjobb jelmez: BÓRHÁRTYA (Természetes Vészek Kollektiva, tervezte: Szűcs Edit) – LORENZACCIO/ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Maladype Színház/Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Füzér Anni)

A legjobb színházi zene: BÓRHÁRTYA/DORA – SZÜLEINK SZEXUÁLIS NEURÓZISAI (Természetes Vészek Kollektiva/Sirály, Melis László) – TALÁLKOZÁS (Gergye Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház, Philipp György) – SZERELEM (Miskolci Nemzeti Színház, Arturo Anecchino)

A legígéretesebb pályakezdő: RÉTI ADRIENN (*Kicsi nyuszi hopp hopp/Victory*, Bárka Színház) – KOVÁCS ÁDÁM (*A kétféjú fenevad*, Katona József Színház; *Roló*, TÁP Színház)

Különdíj: ALFÖLDI RÓBERTnek a Nemzeti Színház megújításáért – LADÁNYI ANDREÁnak a *Maya* című előadás koreográfiájáért – A VÁNDORISTENEK című színházi kísérletnek

SÁNDOR L. ISTVÁN Ellenfény

A legjobb új magyar dráma: TASNÁDI ISTVÁN: KUPIDÓ – HÁY JÁNOS: VÖLGYHÍD

A legjobb előadás: OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Rusznyák Gábor) – A SZERELEM DIADALA (Katona József Színház, rendezte: Ascher Tamás) – KAUKÁZUSI KRÉTAKÖR (Jászai Mari Színház, Tatabánya, rendezte: Novák Eszter)

- A legjobb rendezés:** KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – BOLDOGTALANOK (Radnóti Színház, rendezte: Szász János) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor)
- A legjobb zenés/szórakoztató előadás:** A NEVETÉS ISKOLÁJA (Jászai Mari Színház, Tatabánya, rendezte: Harsányi Sulyom László) – CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – CSÖRGESS MEG! (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Máté Gábor)
- A legjobb független színházi előadás:** GODOT-RA VÁRVA (Forte Társulat, rendezte: Horváth Csaba) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor) – TÉBOLY THÉBÁBAN (Stúdió „K”, rendezte: Fodor Tamás)
- A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás:** REPÜLÉSI LECKE KEZDŐKNEK (ESZME, Vaskakas Bábszínház, Győr, rendezte: Tengely Gábor) – TÚL A MASZAT-HEGYEN (Jászai Mari Színház, Tatabánya, rendezte: Tóth András) – ÁRVÁCSKA (Karinthy Színház, Nemes Nagy Ágnes Humán Szakközépiskola, rendezte: Vidovszky György)
- A legjobb női főszereplő:** HÁMORI GABRIELLA (*Kasimir és Karoline*, Örkény Színház) – TÓTH ILDIKÓ (*Kaukázusi krétakőr*, Jászai Mari Színház, Tatabánya) – CSOMÓS MARI (*Boldogtalanok/Macs kajáték*, Radnóti Színház/Örkény Színház)
- A legjobb férfi főszereplő:** KOVÁCS ZSOLT (*Az elveszett level*, Pécsi Nemzeti Színház) – MÁTÉ GÁBOR (*A szerelem diadala*, Katona József Színház) – HEGEDŰS D. GÉZA (*Romlás*, Pesti Színház)
- A legjobb női mellékszereplő:** TAKÁCS KATALIN (*Szerelmem*, Miskolci Nemzeti Színház) – MÁRTON ESZTER (*A nevetés iskolája*, Jászai Mari Színház, Tatabánya) – SZIRTES ÁGI (*A szerelem diadala*, Katona József Színház)
- A legjobb férfi mellékszereplő:** URBÁN TIBOR (*Az elveszett level*, Pécsi Nemzeti Színház) – BÁN JÁNOS (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház) – POLGÁR CSABA (*Bohémelet*, Örkény Színház)
- A legjobb díszlet:** OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Fodor Viola) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény István Színház, tervezte: Ambrus Mária) – BORÁROS SZILÁRD (idei bábszínházi terveiért)
- A legjobb jelmez:** OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Remete Kriszta) – KUPIDÓ/LEAR KIRÁLY (Orlai Produkciós Iroda, Örkény Színház/Nemzeti Színház, tervezte: Izsák Lili) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari)
- A legjobb színházi zene:** A FALU ROSSZA (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Kovács Márton) – KAUKÁZUSI KRÉTAKÖR (Jászai Mari Színház, Tatabánya, zenei vezető: Selmeczi György, Kiss Ferenc) – KANT (Hólyagcirkusz, Szőke Szabolcs)
- A legígéretesebb pályakezdő:** PETRIK ANDREA (*Boldogtalanok* – Radnóti Színház) – CZENE ZSÓFIA (*Kulcskeresők/A falu rossza* – Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – MOLNÁR GUSZTÁV (*Kockavető* – Szputnyik Hajózási Társaság)
- Különdíj:** GÁSPÁR ILDIKÓnak stílus-teremtő dramaturgiai munkáiért az Örkény Színházban – A tatabányai JÁSZAI MARI SZÍNHÁZnak művészileg igényes közönségbarát programjáiért és a virtuális társulat kiemelkedő teljesítményéért – A békéscsabai JÓKAI SZÍNHÁZnak a környező országok kultúráját középpontba állító, kortárs színházi értékeket felmutató merész évadáért

Amíg emlékezünk rá, érdemes lenne számba venni azokat az észre nem vett értékeket: előadásokat, művészi teljesítményeket, folytatási lehetőséget nem kapott kezdeményezéseket, ki nem bontakozott folyamatokat, amelyek meghatározhatták volna a magyar színházművészet jövőjét. Ugyanis nem mindegyik kapja meg a „jövátétel” lehetőségét.

A debreceni színház Rizsakov rendezte *Fodrásznője* megkapta azzal, hogy Fáy Miklós beválogatta az idei POSZT-ra. Tavaly a legjobb előadásként szavaztam a má-

jusban bemutatott produkcióra, amelyet minden elemében, irodalmi alapanyagában, rendezésében, színészi játékában kiemelkedőnek tartottam. Idén tehát már nem szavazhatok rá. Örülök, hogy a POSZT-díjak némileg rehabilitálták az előadást. (Ugyanakkor nemcsak Szűcs Nelli játékát érdemes kiemelni, hanem a virtuóz színészi kvartettet is.)

Ugyanígy nem szavazhatok a legjobb előadás kategóriájában a Vidnyánszky Attila rendezte beregszászi *Három nővérre*, amelyet a 2009-es zsámbéki változatban revelatívának tartok. (Az előadás már a 2003-as zsámbéki bemutatón is egészen eredetinek tűnt, és azóta is folyamatosan alakult, fejlődött. Ott van a helye a legjobb magyar Csehov-interpretációk között.)

Nem került be a POSZT versenyprogramjába az évad legkiemelkedőbb előadása, a Rusznyák Gábor rendezte kaposvári *Oidipusz király*, amely nemcsak koncepcionálisan, vizuálisan, színészi teljesítményeiben kiemelkedő, hanem közösségi-társulati erejében is. A négy évtizede folyamatosan alakuló, változó, de szellemiségét folytonosan újrateherelve megőrző kaposvári társulat hatyúdálát is láthattuk az előadásban. (Az évad eseményei közül kétségtelenül a kaposvári társulat szétesése volt a legnegatívabb.)

A legjobb előadás kategóriájában azokra a produkciókra szavaztam, amelyek minden összetevőjükben kiemelkedőek voltak: a rendezői koncepció mellett a színészi teljesítményekben és az előadások más összetevőiben (szöveg, díszlet, jelmez, zene stb.) is. Ebben a kategóriában szívesen szavaztam volna még a *Macs kajátékra* (Örkény Színház, rendező: Mácsai Pál), a *Beachre* (Kosztolányi Dezső Színház, rendező: Urbán András), a *Kétfejű fenevadra* (Katona, rendező: Máté Gábor), a *Hát akkor itt fogunk élni* című előadásra (Nyíregyháza, rendező: Forgács Péter). És azoknak az előadásoknak is helyük lenne a legjobb előadások között, amelyekre – jobb híján – a szórakoztató/zenés előadások kategóriában szavaztam.

A legjobb rendezés kategóriájában azokra az előadásokra szavaztam, amelyeket egyértelműen a rendezői koncepció határozott meg. Itt még szívesen szavaztam volna a Zsótér rendezte *Arturo Uira*, az Anger Zsolt rendezte *Dogville*-re és a Tim Carroll rendezte *Victoryra* (mindkét bárkás előadást nagyszerű társulati erények jellemzik), valamint Bocsárdi László sepsiszentgyörgyi *A mizantropijára*.

A független produkciók közül nem fért a listámra a Hólyagcirkusz *Kantja* és a Maladype *Übü királya*.

A gyerekszínházi előadások közül nem szavazhattam a Vaskakas *Hoppládájára* (rendező: Veres András), a nyíregyházi *Fényárnyékre* (rendező: Tóth Miklós), a Kolibri *Bekkanko*, a *grimaszdémon* című produkciójára (rendező: Novák János), a Káva *Bábok* című TIE-foglalkozására, mert egyik sem az idei évadban készült. Nem fért fel a listámra *A kis habléány* (Kaposvár, rendező: Kelemen József), Fabók Mariann egyszemélyes előadása, *A halhatatlanság országa*. Nagyon sok értéke van a Rumi László rendezte *Az égig érő fűnek* (Mesebolt Bábszínház), a Csató Kata rendezte *Hárúnnak* (Budapest Bábszínház), a Kuthy Ágnes rendezte *A kis December királynak*, a Szívós Károly rendezte *Kippkopp és Tiptoppnak* (Kolibri Színház), a Bábránczók társulat *Hol lakik a varázslat?* című előadásának.

A női főszereplők közül szívesen szavaztam volna még Petrik Andreára és Wéber Katára (*Boldogtalanok* – Radnóti Színház), Pogány Juditra és Molnár Piroskára (*Macskajáték* – Örkény Színház), Kerekes Évára (*Arturo Ui* – Örkény Színház), Für Anikóra (*Kupidó*), Rezes Juditra (*Mesél a bécsi erdő* – Katona) és a komáromi *Három nővér* női triójára, Bandor Évára, Holocsy Krisztinára, Tar Renátára.

A legjobb férfi szereplők között feltétlenül említést érdemel Széles László (*Kaukázusi krétakőr* – Tatabánya) és Egyed Attila (*A nevetés iskolája* – Tatabánya), a legjobb női mellékszereplők közül Kovács Adél (*Boldogtalanok* – Radnóti Színház) és Széles Zita (*Hát akkor itt fogunk élni* – Nyíregyháza).

A díszlettervezők között jelöltem volt még Antal Csaba (*Naphosszat a fákon* – Kaposvár) és Khell Zsolt (*A falu rossza* – Kaposvár), a jelmeztervezők között pedig Ignjatovic Kristina (*Kasimir és Karoline* – Örkény Színház) és Vereckei Rita (*A revizor* – Zalaegerszeg) munkáit.

A legjobb színházi zene kategóriája nyilván Kovács Márton kedvéért találatott fel (hogy ne vegye el a különdíj lehetőségét másoktól), mert *A falu rossza* mellett nagyszerű volt az *Uri muri* (Nemzeti Színház) és *Az elveszett levél* (Pécs) zenéje is, ugyanakkor a *Parasztopera* stílusjátékából is igazi zeneművet hangszerelt.

Küldönját érdemelne még a Kerekasztal Bond-hévtvégeje és a *Vándoristenek* színházi kísérlete is.

Az új magyar drámák közül csak kettőre tudtam szavazni. A többi szóba jövő műnek ugyanis jelentősebbnek éreztem a problémáit, mint az erőnyeit.

SZÁNTÓ JUDIT SZÍNHÁZ

A legjobb új magyar dráma: PINTÉR BÉLA: SZUTYOK

A legjobb előadás: A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – MACSKAJÁTÉK (Örkény Színház, rendezte: Mácsai Pál) – DOGVILLE (Bárka Színház, rendezte: Anger Zsolt)

A legjobb rendezés: MEIN KAMPF (Nemzeti Színház, rendezte: Rába Roland) – ÁRMÁNY ÉS SZERELEM (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert) – OTHELLO (Vígyszínház, rendezte: Eszenyi Enikő)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: HEGEDŰS A HÁZTETŐN (Vígyszínház, rendezte: Eszenyi Enikő) – ROMLÁS (Pesti Színház, rendezte: Szikora János)

A legjobb független színházi előadás: SZUTYOK (Pintér Béla és Társulata, rendezte: Pintér Béla)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: HELLÓ, NÁCI! (Kolibri Színház, rendezte: Tóth József)

A legjobb női főszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon/Mein Kampf*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár/Nemzeti Színház) – KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – SZAMOSI ZSÓFIA (Szutyok, Pintér Béla és Társulata)

A legjobb férfi főszereplő: STOHL ANDRÁS (*Uri muri*, Nemzeti Színház) – FEKETE ERNŐ (*Othello/A kétfejű fenevad/Mennyekbe vágató prolibusz*, Vígyszínház/Katona József Színház) – KULKA JÁNOS (*Ármány és szerelem*, Nemzeti Színház)

A legjobb női mellékszereplő: LÁZÁR KATI (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház) – TAKÁCS KATALIN (*A hatyú, Új Színház*) – LÁNG ANNAMÁRIA (*Hegedűs a háztetőn*, Vígyszínház)

A legjobb férfi mellékszereplő: KOVÁCS LEHEL (*Mesél a bécsi erdő*, Katona József Színház) – LUKÁCS SÁNDOR (*Játék a kastélyban*, Vígyszínház) – ILYÉS RÓBERT (*Dogville*, Bárka Színház)

A legjobb díszlet: NAPHOSSZAT A FÁKON (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Antal Csaba)

A legjobb jelmez: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni)

A legjobb színházi zene: –

A legígéretesebb pályakezdő: MAKRANCI ZALÁN (Nemzeti Színház) – TENKI RÉKA (Katona József Színház)

Küldönját: ALFÖLDI RÓBERTnek egy korszerű Nemzeti Színház kialakításáért

TOMPA ANDREA SZÍNHÁZ

A legjobb új magyar dráma: ION LUCA CARAGIALE – MOHÁCSI JÁNOS – MOHÁCSI ISTVÁN: AZ ELVESZETT LEVÉL

A legjobb előadás: VADÁSZJELENETEK ALSÓ-BAJÓRORSZÁGBÓL (Nemzeti Színház, rendezte: Alföldi Róbert) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – MACSKAJÁTÉK (Örkény Színház, rendezte: Mácsai Pál)

A legjobb rendezés: A NEVETŐ EMBER (Weöres Sándor Színház, Szombathely, rendezte: Jeles András) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László) – KOCKAVETŐ (Szputnyik Hajózási Társaság, rendezte: Bodó Viktor)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: CHICAGO (HOPPart, rendezte: Zsótér Sándor) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, rendezte: Zsótér Sándor) – A FALU ROSSZA (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Mohácsi János)

A legjobb független színházi előadás: 20/20 (Yorick Stúdió, Marosvásárhely és dramAcum, Bukarest, rendezte: Gianina Cărbunariu) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – SZUTYOK (Pintér Béla és Társulata, rendezte: Pintér Béla)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –

A legjobb női főszereplő: TÖRŐCSIK MARI (*Naphosszat a fákon*, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – KERESKES ÉVA (*Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése*, Örkény Színház) – MOLNÁR PIROSKA (*Macskajáték*, Örkény Színház)

A legjobb férfi főszereplő: STOHL ANDRÁS (*Uri muri*, Nemzeti Színház) – MÁTYÁSSY BENCE (*Mein Kampf*, Nemzeti Színház) – FEKETE ERNŐ (*A kétfejű fenevad*, Katona József Színház)

A legjobb női mellékszereplő: SPOLARICS ANDREA (*Trilógia-tanulmány*, Gergy Krisztián Társulata, Bárka Színház, MU Színház) – ECSEDI ERZSÉBET (*Boldogtalanok*, Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg) – VARGA CSILLA (*Suttogások és sikolyok*, Kolozsvári Állami Magyar Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: MÉSZÁROS MÁTÉ (*Maya*, Gárdonyi Géza Színház, Eger) – POLGÁR CSABA (*Bohémélet*, Örkény Színház) – ZNAMENÁK ISTVÁN (*Lear király*, Nemzeti Színház)

A legjobb díszlet: MEIN KAMPF/BÁNK BÁN – JUNIOR (Nemzeti Színház, tervezte: Daróczy Sándor) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Cziegler Balázs) – VADÁSZJELENETEK ALSÓ-BAJÓRORSZÁGBÓL (Nemzeti Színház, tervezte: Menczel Róbert)

A legjobb jelmez: VADÁSZJELENETEK ALSÓ-BAJÓRORSZÁGBÓL (Nemzeti Színház, tervezte: Daróczy Sándor) – A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni) – MAYA (Gárdonyi Géza Színház, Eger, tervezte: Benedek Mari)

Schiller Kata felvétele

A LEGJOBB SZÍNHÁZI ZENE:
Kovács Márton az *Uri muri*,
Az elveszett levél és
A falu rossza zenéjéért

Gábor Máté felvétele

A LEGIGÉRETESEBB PÁLYAKEZDŐ: Ötvös András a Csörgess meg! című előadásban

A legjobb színházi zene: A FALU ROSSZA (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, Kovács Márton)

A legígéretesebb pályakezdő: BÁNFALVI ESZTER (*Bánk bán – junior; Ármány és szerelem* – Nemzeti Színház) – PETRIK ANDREA (*Boldogtalanok* – Radnóti Színház) – FÖLDI ÁDÁM (*Bánk bán – junior* – Nemzeti Színház)
Különdíj: ALFÖLDI RÓBERT-nek a Nemzeti Színház megújításáért

A szavazólap a (látszólagos) bizonyosságokról szól, mert dönteni, ha már részt veszünk e játékban, muszáj. Indoklásában a kritikus inkább a bizonytalanságait fogalmazza meg, és szabadkozik.

Az idén több mint 160 előadást néztem meg, bár ebből csak száz körül lehet az új magyar bemutatató, a többi külföldi; nem magyarázok, ez is a munkám és érdeklődé-

sem. Vannak olyan színházi területek, amelyeket kevésbé látok (gyermek- és ifjúsági, báb-), s mint mindahányunknak, nekem is a vidéki és határon túli előadások esetében van hiányérzetem.

Nincs értelme leszögezni, hogy jó vagy rossz évad volt-e. Úgy hiszem, egy olyan évad, amelyben a Nemzetinek ilyen kiváló előadásai vannak (*Mein Kampf, Vadászcseleketek Alsó-Bajországból, Bánk bán – junior*), s színpadra kerül a Katonában a Weöres-darab, az Örkényben a *Macskajáték*, zenés színházban az egri *Maya* és a HoppArt *Chicagója*, független színházban a vásárhelyi *20/20* (és a sor nem teljes), akkor van mit kiállítani. Erre a nyolc-tíz előadásra még külföldön is büszkék lehetnének.

Új magyar dráma ebben az évadban szinte alig akadt, s ha be is írtam a szavazólapra Mohácsiék remek átiratát, inkább azért tettem, hogy a szavazólap e ponton ne tátongjon üresen, hiszen magam is bizonytalan vagyok, hogy tényleg úgynevezett új magyar dráma-e egy átirat. Érdekes, hogy ugyanakkor magyar klasszikusokból vagy a közelmúlt klasszikusaiból oly remek előadások születtek, hogy Weöres, Katona József, Örkény szinte kortársainknak tűnnek. Micsoda veszteség, hogy a POSZT nem vette észre ezeket a fontos bemutatókat, a megújulni képes magyar klasszikusokat!

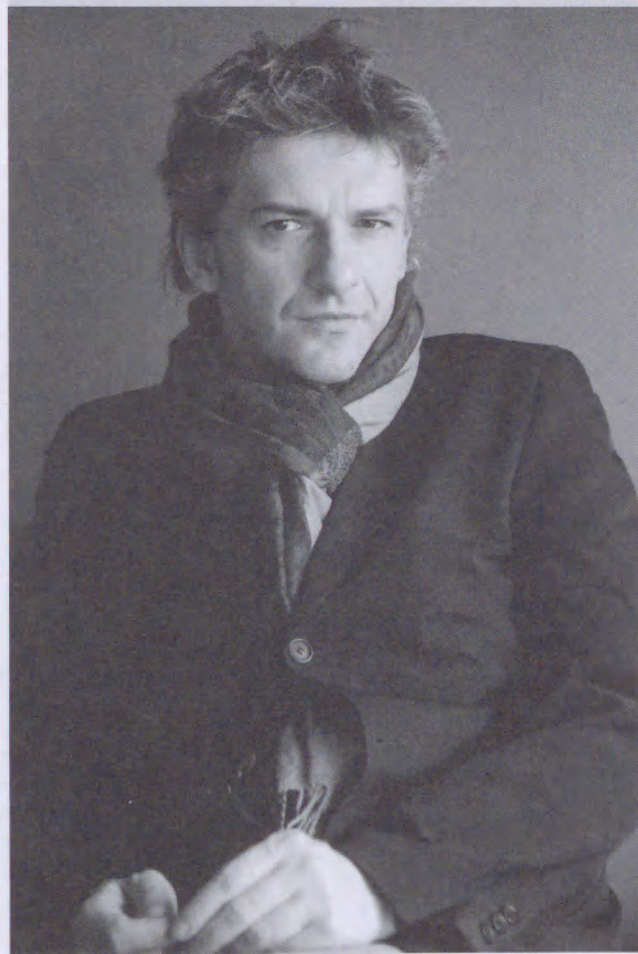
A legjobb előadás kategóriában egy nemzeti színházi előadást írtam be először, nem mintha úgy gondolnám, ez lesz a befutó, hanem úgy hiszem, a Nemzeti évada kiváló volt, s ebben is a legjobb a *Vadászcseleketek*. A Katona Weöres-bemutatójával folytattam a sort, amely az évad legkiemelkedőbb szellemiségű darabja – hangsúlyozom a szellemi súlyt –, s talán a legnehezebb magyar drámai vállalkozás. Máté Gábor legjobb rendezése. A *Macskajáték* az egyik legnagyobb sikerű színészi munka (és persze rendezői-dramaturgi is), amit láthattam.

Ebben a szezonban – ahogy a korábbiakban is – egyre nehezebb kitölteni a legjobb rendezés rubrikát, valahogy a „látható” rendező nem látható. A magyar színház nem rendezői színház, hanem inkább színészi, innen is származik nehézségünk. Jeles András *A nevető emberét* inkább ide írtam be, kevés reménnyel, mert talán egy díjhoz nem láttuk elegendő. Klasszikus szépségű, szép, okos, látványos színház. Rendezésként (is) jó a *Kasimir* az Örkényben, mert egy ötletet visz végig gyönyörűen, könnyedén. Szintén inkább rendezésként jó a *Kockavető* Bodó Viktortól, a maga kaotikus szabadságával; a független és repertoárszínház termékeit tudatosan keverem.

Zenés színházban végre könnyű volt szavazni, hiszen volt valóságos kínálat, igaz, jobbára a művészszínházakban. Zsótér, ahogy mondjuk, ráállt a zenére, ha nem is az operára, s ez remek. Igen sajnálom, hogy a Radnóti *Naftalinja* kimaradt, nem láthattam.

A független terület egyre áttekinthetlenebb, mert nyilván egyre több produkció készül, s némelyiket oly ritkán látunk, hogy könnyű lemaradni róla. E különálló kategória ellen magam tiltakoztam korábban, mert úgy hiszem, nem kerítéseket kell építeni az állami repertoárszínházak és a független produkciók közt; meggyőződésemhez híven tehát egyenesen ki kellett volna húznom e kategóriát. Azonban belátom, ha nincs ilyen díj, független előadás, hacsak nem történik csoda, szinte sosem fog bekerülni a teljes kritikuskárda homlokterébe és együtt versenyezni a többivel. Így tehát van egy

KÜLÖNDÍJ: Alföldi Róbert a Nemzeti Színház megújításáért

Koncz Zsuzsa felvétele

díj, ami azt erősíti, hogy ezen a területen is igen fontos művek jönnek létre, s ezt ma, amikor a független színházakat nem kevés támadás éri minden irányból, fontos hangsúlyozni. Az igazán jó kínálat persze nem túl bőséges itt sem. A vásárhelyi 20/20 azért került az első helyre szavazólapon, mert a legfontosabb előadás, s külön értéke, hogy függetlenként a határon túl magyar-román koprodukcióban készült. (A Chicagóra itt is szavazhattam volna, azonban éppen azt állítom szavazatommal, hogy van olyan produkció, amely versenyben lehet a nagyszínházakkal.) A Stúdió „K” kivételes évadjából A Danton-ügyre is több helyen lehetne szavazni, előadás-, rendezés- és persze színész-kategóriában. A Szutyok az egyik legjobb Pintér-darab, öröm volt ismét Pintérre voksolni.

Gyerekelőadást sajnos igen keveset láttam. A Kolibri Helló, náci! című osztályszínházi produkcióra szívesen szavaztam volna, ám nem lett volna korrekt.

Színészre legkönnyebb s ezért persze legnehezebb is voksolni. A magyar színházi kultúra legnagyobb értéke mégiscsak a színész, és az idén számtalan nagyszerű idősebb-fiatalabb színészt láthattunk. Némelyik szavazatommal szerettem volna ráirányítani a figyelmet kevésbé ismert, akár vidéken dolgozó remek színészekre, akiket régóta észre kellene vennünk, vagy éppen mostani szereplésük mutatja fel tehetségüket igazi fényben; nem remélem, hogy szavazatom díjjal is jár, de egyszer megtérülhet. E kategóriában inkább a bőség zavarba ejtő. Sajnálatosan kimarad Kuna Károly (A Danton-ügy), Máté Gábor (A szerelem diadala), Pogány Judit (Macskajáték), Rezes Judit (Mesél a bécsi erdő), Kovács Zsolt (Az elveszett levél) és Katona László (Rosencrantz és Guildenstern halott).

Díszlet- és jelmezzavazataimból kiemelném Daróczi Sándor ez évi munkáit, melyek igen figyelemreméltóak. A színházi zene kategóriában az idén szavazunk először, s talán nem figyeltem eléggé, hogy végül egyetlen szavazatot adtam le. A legígéretesebb pályakezdő kategóriában ismét oly sok fiatal színészre lehetne szavazni, s a nemzetisek vannak előnyben: ők a legláthatóbbak, legtöbbet foglalkoztatottak. Egyetlen különdíjvoksom a Nemzetit megújító Alföldi Róbertnek adom, aki ma Budapesten és országszerte a leghaladóbb, szellemileg legfrissebb színházat hozta létre. Talán azért sem szavazok másra, hogy e díj esélyeit ne csökkentsem, mert munkája elismerését igen fontosnak tartom.

ZAPPE LÁSZLÓ Népszabadság

A legjobb új magyar dráma: –

A legjobb előadás: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, rendezte: Máté Gábor) – A DANTON-ÜGY (Stúdió „K”, rendezte: Koltai M. Gábor) – HÁT AKKOR ITT FOGUNK ÉLNI (Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza, rendezte: Forgács Péter)

A legjobb rendezés: A NEVETŐ EMBER (Weöres Sándor Színház, Szombathely, rendezte: Jeles András) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, rendezte: Rusznyák Gábor) – KASIMIR ÉS KAROLINE (Örkény Színház, rendezte: Bagossy László)

A legjobb zenés/szórakoztató előadás: NAFTALIN (Radnóti Színház, rendezte: Szabó Máté)

A legjobb független színházi előadás: DORA – SZÜLEINK SZEXUÁLIS NEURÓZISAI (Sirály/Rakpart Szabad Úszóművek, rendezte: Réthly Attila) – NYUSZILÁNY (Sirály/Káosz Katonái Hídat Vernek Társulat, rendezte: Aleksis Meaney) – SZUTYOK (Pintér Béla és Társulata, rendezte: Pintér Béla)

A legjobb gyerek- és ifjúsági előadás: –

A legjobb női főszereplő: SZORCSIK KRISZTA (Dogville, Bárka Színház) – TÖRŐCSIK MARI (Naphosszat a fákon, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – KERÉKES ÉVA (Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése/Macskajáték, Örkény Színház)

A legjobb férfi főszereplő: KUNA KÁROLY (A Danton-ügy, Stúdió „K”) – FEKETE ERNŐ (A kétféjű fenevad, Katona József Színház) – HORVÁTH LÁSZLÓ ATTILA (Lear király, Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza)

A legjobb női mellékszereplő: VICEI NATÁLIA (Safe House, Szabadkai Népszínház Magyar Társulata) – SZIRTES ÁGI (A szerelem diadala, Katona József Színház) – REZES JUDIT (Gyász, Katona József Színház, Kamra)

A legjobb férfi mellékszereplő: GYURICZA ISTVÁN (Oidipusz király, Csiky Gergely Színház, Kaposvár) – MÉSZÁROS MÁTÉ (Maya, Gárdonyi Géza Színház, Eger) – MÁTÉ GÁBOR (A szerelem diadala, Katona József Színház)

A legjobb díszlet: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Ambrus Mária) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Fodor Viola)

A legjobb jelmez: A KÉTFEJŰ FENEVAD (Katona József Színház, tervezte: Füzér Anni) – ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ FELEMELKEDÉSE (Örkény Színház, tervezte: Benedek Mari) – OIDIPUSZ KIRÁLY (Csiky Gergely Színház, Kaposvár, tervezte: Remete Kriszta)

A legjobb színházi zene: A REVIZOR (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, Horváth Károly)

A legígéretesebb pályakezdő: BARABÁS RICHÁRD (Színház- és Filmművészeti Egyetem – Azaz, Cseresznyés kert, Tiszántúli Emanuelle) – TARR JUDIT (Színház- és Filmművészeti Egyetem – Azaz, Cseresznyés kert, Tiszántúli Emanuelle)

Küldöndj: GÁSPÁR ILDIKÓnak a Macskajáték átíratáért

MINDEN PÉNTEKEN!

KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL VAGY FIZESSEN ELŐ!

Kedvezményes éves előfizetési díj 15.500 Ft

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1089 Budapest, Rezső tér 15.

Tel: 06-1 210-5149, 210-5159; Fax: 303-9241

e-mail: lapterjesztes@es.hu

Szabó István

Adalékok a magyar színikritika helyzetéhez

A kritika állapota, a kritikus szakmai helyzete a színházi szakma önbecsülésének mindenkori mértékét is mutatja. A kritikával kapcsolatos minőségi elvárások nyilván nem teljesülnek automatikusan attól, ha egy kor vagy egy ország színházművészete színvonalas. Az értékes színház jobb alapot teremt az igényes kritikához. Az igényes kritika pedig a legfőbb védelme lehet a minőségi színháznak. Egy, a kritikusok körében végzett felmérés és A Színikritikusok Díjának elemzése alapján láthatóan messze vagyunk az ideális helyzettől.

A színházi kritika, mint minden bírálat, több aspektusból fontos. Minősíti az előadások létrehozóinak teljesítményét, befolyásolja a szakmai értékrendet, segíti a közönség tájékozódását, hozzájárul egy tünékeny művészeti ág történeti megítéléséhez, hogy csak néhányat említsünk. Ehhez képest némiképp váratlanul Patrice Pavis *Színházi szótárának* vonatkozó címszavában így fogalmaz: „Jelenleg a kritika jelentősége, legitimitása és kihatása az előadás karrierjére szűkült.” Korunk egyik nagy hatású színházi teoretikusa tehát a tágran értelmezett marketing részeként jelöli ki a kritika helyét. Ezt nem értelmezhetjük másként, mint a színházi előadás áru természetének erősödését. És ha hozzávesszük ehhez még azt a tény, hogy a színház megjelenése a médiában nagyrészt nem művészeti értékek bemutatását célozza, hogy a politikai élet „teatralitása” minden korábbi mértéket meghalad („a színészt megfosztják műfajától” – írja Richard Sennet), akkor érthető Pavis szkepszise. A folyamatot összegző konklúziója: a XX. század eleje óta „a színházi rovat tere jelentősen beszűkült”. Nem teljesen osztjuk Pavis álláspontját, a bírálat értékjelző mivoltát csakúgy, mint történetiforrás-jellegét továbbra is fontosnak tartjuk, ugyanakkor a kritikának a művész és a befogadó között betöltött közvetítő szerepét magunk is szkeptikusan szemléljük. A „színházi rovat terének beszűkülése” valóban nem új keletű. Ambrus Zoltán száz éve tette a következő megállapítást: „Sohase a lapok küldik be a színházba, vagy tartják vissza a színházból a közönség nagy tömegét, hanem maga a legelső közönség, azoknak a szava, beszélgetése, érdeklődése vagy közönye, dicséretei vagy indignálódása, akik megjelennek minden előadáson.”

A tanulmányhoz az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, a Színházi Kritikusok Céhe és a SZÍNHÁZ folyóirat kezdeményezésére készült. A felmérés a kérdéseit Deres Kornélia és Herczog Noémi tette fel, és a válaszokat is ők összesítették.

1995 és 2000 között számos közönségvizsgálatot végeztem, amelyek ezzel egyező eredményre vezettek. Kiderült, hogy a nézők többsége, mintegy kétharmada egyáltalán nem olvas színházi kritikát. Azok pedig, akik olvasnak, felerészben az előadás előtt, felerészben pedig az előadás megtekintése után érzik ennek szükségét. Másként fogalmazva: a nézők alig 20 százaléka gyűjt információt, kap megerősítést választásához a kritikai visszhangból. Ez a hányad mégsem lebecsülendő, mert tudható, hogy az Ambrus Zoltán által említett „legelső közönség” ennél lényegesen kevesebb. Az is bizonyos, hogy a „bennfentesek” egy jelentős része ott van a másik 15-20 százalékban, akik elolvassák az általuk látott előadásról írt kritikákat. A művészi élménnyel való összevetés mindenképpen tanulságos: értékrendformáló szerepe egyértelmű, függetlenül attól, hogy egyetért-e valaki a kritikus álláspontjával.

A kritika természetéről

A tapasztalat azt mutatja, hogy a színházi teóriák érintkezése a kritikával nem tartalmi, nem megtermékenyítő, sokkal inkább formális. A kritikusok bizonyára szívesen véteznék fel magukat kurrens elméletekkel, igyekeznek azonban legtöbbször csak azt eredményezni, hogy a fogalmak közül átemelnek néhányat a bírálatukba. Ám ez helyzetükből következik, hiszen nekik napról napra kell értékelniük az előadásokat, a művészi teljesítményeket. Egy előadás konkrét minősítéséhez paradox módon több kell, mint tudományos fogalmi apparátus. Koltai Tamás joggal tette szóvá Kékesi Kun Árpáddal vitatkozva 1996-ban, hogy a tudományosság-nak nincs „értéktudata”. Az értéktudatot első közelítésben a teátrális aktus társadalmi beágyazottságaként látjuk megnyilvánulni. A kritikus sohasem csak az előadást teszi elemzés tárgyává. Nemcsak szemtanúja, hanem értékelője is a közönséggel való találkozásnak. Bármennyire különbözik is véleménye a körülötte ülők tetszésnyilvánításától, saját közönség mivoltát meg nem tagadhatja. Az előadások felvétel alapján történő megítélése, amit nyilván nem kritikairás céljából gyakran kényszerülünk megtenni, azt a csalóka látszatot erősíti, hogy a produkció önmagában is szemlélhető.

Az „értéktudat” szakmai szempontból ugyanakkor értékrend is. A minőség mellett való megalapozott kiállás nem jelenti (nem jelentheti) bizonyos műfajok kirekesztését. Természetesen méltányolandó, ha valaki arra hivatkozva, hogy szakmailag felkészületlen, nem ír kri-

tikát például zenés szórakoztató darabokról, az azonban elfogadhatatlan, ha ezt azért teszi, mert a műfaj termékeit egészében alacsonyabb rendűnek tekinti.

Nincs végső, megfellebbezhetetlen ítélet, ugyanarról az előadásról sokféle közelítésben, homlokegyenest eltérő bírálatok születhetnek, mert egy produkció minősége is napról napra változhat. Am egyidejűleg is különböző előadásokat látunk: amit az egyik kritikus „a karakterek feszültséggel teli kompozícióba szervezése-ként” ír le, azt két székkel odábról „papírfigurák hervasztó ügytelenséggel felkicccelt álkonfliktusának” látja a másik. A színház élő művészet, olyannyira, hogy ugyanazon időben is „annyi életet él”, ahányan látják.

Ahogy a kritikus az évek során egyre több előadást lát, szaporodó emlékei egyre gazdagabb viszonyítási előképet jelentenek az éppen látott előadás megítéléséhez. Hosszú időn át kritikát írni: áldás és átok. Minden kritika az előző folytatása, ahogy minden előadásnak, minden rendezésnek vannak előzményei. A kritikus értékrendjének fontos bázisa a saját memóriája. Hitelét a szakmai felkészültségen túl elsősorban az adja, hogy írása mögött ott sorakozik a sok-sok látott előadás, ami megteremti a közeget a kritikájához. Bizonyára nem véletlen, hogy a pályakezdő kritikus magabiztossága általában egyenes arányban nő a megtekintett előadások számával, és erre vezethető vissza az is, hogy a Színkritikusok Díjának éves szavazásához meghatározzák a látott előadások küszöbértékét. Az időződő kritikusok „ezt már láttam x éve” típusú megjegyzése viszont csak akkor fogadható el, ha ezzel korára utal, és nem érvként használja azt értékelésében.

A publikációs lehetőségek és a színházi struktúra

A színházi teljesítményeket minősítő publikációs lehetőségek, szintek ma nem különböznek pregnánsan, nem különülnek el egymástól. Elméleti, tudományos fórumra éppúgy szükség lenne, mint igényes szakkritikára, a színházat népszerűsítő, de egyben reflektáló író-sokra, valamint az előadásokat nyíltan reklámozó marketingtermékekre. Mindezek korábban az írott sajtóban, periodikákban, hetilapokban, újságokban, alkalmi kiadványokban kaptak helyet, bár akkor sem elég karakteres munkamegosztásban.

A kritika az azonnali minősítéstől (napilapok) a megalapozottabb megítélés irányába (hetilapok, folyóiratok) lépett tovább, majd kialakult a szaksajtó. A rádióban, tévében minden próbálkozás ellenére nem tudott tartósan megkapaszkodni, manapság pedig egyre inkább az interneten keresi helyét, ahol minden megnyilvánulásnak egyenlő rangja van. A napilapok ma alig közölnek kritikát, bár a színházi „események-szenzációk” eladható hírekként fontosak számukra. A hetilapok kulturális presztízséhez hozzátartozik a színházi teljesítmények értékelése, de oly kevés a lap, és oly csekély az érintett színházak száma, hogy komoly hatásra ebből a körből nem számíthatunk. A rádió, majd a televízió azt is bebizonyította, hogy szándék, akarat és persze pénz kérdése, megjelenik-e az otthonokban a színházi előadás. A hatvanas–hetvenes években a közszolgálati rádióban színházi magazin volt, a reggeli tájékoztató műsorban színházi bemutatókról tudósítottak, szakkritikát olvas-

tak fel, a nyolcvanas években a televízió kulturális-magazin-műsorában hetente forgott a színház. Évtizedeken keresztül a rádió és a tévé segítségével színházi előadások jutottak el olyan rétegekhez, amelyek soha sem jártak színházba. Ma már csak a szándék nagy, az akarat és a pénz minimális. Az utóbbi két évtizedben látványosan romlott a helyzet. Előbb a kereskedelmi média megjelenése torzította, majd az internet forgatta fel a korábbi viszonyokat, és mára már mintha csak az lenne biztos, hogy minden mozgásban, átalakulóban van.

Mivel a színházak közpénztámogatása továbbra is megmaradt, a hozzájutás esélye sem romlott lényegesen. Ami csak annyit jelent, hogy a színház közvetlenül, primer élményként újra keveseket ér el. A színházi értéket bemutató, közvetítő rendszer (sajtó, tömegkommunikáció, hangsúlyosan internet és digitális tévé) fenntartását maga a szakma is szorgalmazhatná, amennyiben ez a kérdés általánosan és a színházakat egyenként érintő módon is fontos lenne. A színházak szempontjából csekélynek minősített, ezáltal alulfinanszírozottságot okozó támogatás azonban összességében mégis túl sok ahhoz, hogy ilyen rossz hatásfokkal hasznosuljon. Jelen közelítésünkre fókuszálva szemléltetjük a helyzetet: A színházi élet bekerülési költsége ma – szerény becslés szerint is – 32–35 milliárd forint, aminek 75–80 százaléka közpénz. A színházi szaklapok támogatására jelenleg ennek alig több mint ezredrésze jut. Látható, hogy a büdzsé töredékéből, mondjuk, kétezred részéből megoldható lenne legalább a szaksajtó helyzete. Arra a kérdésre, hogy kinek is lenne a feladata az erről való gondoskodás, nem könnyű válaszolni. A színházak közvetlenül nem finanszírozhatnák, hiszen a pártatlanságot csak a tőlük függetlenül létező orgánumok garantálják. A költségvetési támogatásból lecsípni valamennyit vagy a színházi bevételekből befizetni a közösbbe: végeredményben ugyanazt jelentené. Talán a színházi szakmai szervezetek összefogása, egységes fellépése hozhatna eredményt. Ha például a Nemzeti Kulturális Alap Színházi Kollégiumába delegált tagok egységesen képviselnék azt a prioritást, hogy szükség van a kritikára, sőt az elméleti publikációkra is. Am a szakma álláspontja ebben a kérdésben, finoman szólva, nem egységes. Az egyes színházaknak a kritikához való viszonyáról honlapjaikra kattintva bárki meggyőződhet. Ma az a jellemző, hogy a többség sajnálja a helyet bármilyen visszajelzéstől, nem archiválja előadásainak kritikáit. E kijelentés súlyát némiképp csökkenti, hogy számos esetben egyáltalán nincs is mit – és egyre inkább nem is lesz mit – archiválniuk.

Miből él a kritikus?

A színházi szakmákat átfogó szervezet az elmúlt évtizedekben a Színházi Társaság volt. Ennek egyik tag-szervezete 1996-tól a Színházi Kritikusok Céhe. Az egyesület jelenleg mintegy ötven tagot számlál. Természetesen a Céhen kívül is vannak olyanok, akik kritikát írnak. Találunk viszont olyanokat is a tagnévsorban, akik évek óta (vagy szinte soha) nem írtak kritikát. Például olyan tudós szakembereket, akik elméleti tudásukat és a színházi előadásokon szerzett tapasztalataikat nem váltják – sem a szó szoros, sem átvitt értelmében – aprópénzre. Ambicionálni a tagságot talán egyfaj-

ta megfelelési kényszer, a hovatartozás demonstrációja, jelzés a világ számára. Akár él valaki ezzel a lehetőséggel, akár nem, anyagi-egzisztenciális szempontból mindkét viszonyulás érdektelen. Kritikát írni és publikálni elsősorban a lehetőségek függvénye: olyan biztos háttérrel feltételez, amely mellett ezt a szellemi kalandot megengedheti magának valaki.

A Kritikus Céh kezdeményezésére és részben intenciói szerint felmérés készült a kritikusok körében. A megkérdezett harminc kritikus kiválasztásánál a Céh tagnévsorát nem tekintettük kizárólagos kiindulópontnak. Azoknak a helyzetére, véleményére voltunk kíváncsiak, akik gyakorolják a mesterséget, akik az elmúlt évek kritikusszavazásain a legaktívabbak közé tartoztak. A kiválasztás fontos figyelmeztető jelnek is bizonyult. A megkérdezettek ötvennégy éves átlagéletkora akkor is magas, ha tudjuk, hogy ezt a pályát harmincéves kor körül kezdik. A közfelfogás szerint a kritikusmesterség is tanítható, de nyilvánvaló, hogy legfőbb feltételei az érdeklődés és az íráskészség, amely sok előadás megtekintése és még több kritika elolvasása révén mélyíthető el. Bár ezzel a megfogalmazással a felsőoktatásból hiányzó kritikusképzés problémáját bagatellizáljuk, mégsem tagadható, hogy az említett intenzív érdeklődés és az íráskészség mellé műveltségi horizontnak egy bölcsész- vagy színházelméleti diploma a legtöbb esetben elegendő.

A magas átlagéletkor azt is jelzi, hogy küszöbön áll a generációváltás. A fiatalabb nemzedékek helyzete sajátos: nemcsak a még meglévő pozíciókat kell elfoglalniuk, hanem működésükhöz új lehetőségeket is kell teremteniük. Ez ma szinte kizárólag az internetes megjelenés útján képzelhető el. Mivel a kevésbé aktív, illetve kezdő kritikusok nem kerülhettek bele a mintába, az ő szakmai és egzisztenciális helyzetükről bizonyítás nélkül csak annyit mondhatunk: talán még azokénál is rosszabb, mint akiket ez a felmérés elért.

A kérdőívre tehát aktív kritikusok válaszoltak. Ők adják a folytonosságot és a reményt, hogy ez a tevékenység fennmarad. Korábban a valamely sajtóorgánumnál státusban lévő újságíró és a szabadúszó kritikus volt elfogadott. Az utóbbi annyi megbízást remélhetett, hogy ebből megélhetését biztosíthatta. A válaszolók kétharmada ma is valamilyen állásban van, de nem főállású kritikus. A fennmaradó egyharmad szerződéses munkaviszonyban dolgozik, vagy nyugdíjas. Ugyanakkor az állásban vagy szerződéses munkaviszonyban lévők csupán egynegyedének tartozik a feladatkörébe a kritikaírás. Minden hatodik kritikus van tehát abban a kegyelmi helyzetben, hogy szerződött munkatevékenységébe beletartozik a kritikaírás is!

Egy másik kérdésünkre, hogy jövedelmük hány százaléka származik a kritikaírásból, egyetlenegy fő válaszolta azt, hogy 100 százalék. Ha a főszerkesztői posztot betöltő kritikusoknak a lappal kapcsolatos tevékenységét és honoráriumát is ideszámolnánk, ezzel a két-három esettel sem emelnénk meg jelentősen az átlagot. A kritikusok jövedelmének ugyanis átlagosan csak 20 százaléka származik a kritikaírásból. Még sarkosabban fogalmazva: a megkérdezettek egyharmada állította azt, hogy a kritikus munkája összes anyagi hozzájárulása a jövedelmének 10 százalékát sem teszi ki.

Kritikát írni ezek alapján ma Magyarországon egyértelműen hobbitevékenység. Vannak, akiknek ez a hobbi

keresetkiegészítés is, másoknak inkább csak úri passzió vagy szenvedély. Ám semmiképpen sem megélhetési kérdés. Fokozottan így van ez a fiatalabbak esetében, számukra ez még inkább költséges hobbi. A megdöbbenő számok mögött egyszerre sejlik fel a heroikus erőfeszítés a pályán maradás érdekében és a rendszeresen megjelenésből adódó hullámzó színvonal, noha a minőséget nem feltétlenül a publikált kritikák magas száma garantálja. Azt azonban joggal feltételezhetjük, hogy a többség szívesen dolgozna többet, ha a kritikaírás komolyabb jövedelemforrást jelentene számára.

Kritikus-munkanélküliségről nem beszélhetünk. Meg-megújuló próbálkozások után sokan elhagyják, elhagyták a pályát. Azok hosszú sorára gondolunk, akik írtak, de többé már nem írnak kritikát, és ma már máshol (nem feltétlenül a színházak körül) keresik a kenyerüket. Ha valaki nem a médiában vagy az oktatásban helyezkedik el, akkor szinte reménytelen, hogy kritikus tevékenységét akár csak alkalmilag fenntartsa. Aki színházban kezdett dolgozni, számolt azzal, hogy helyzetéből következően lehetetlen a konkurens produkciók minősítése.

A kritikus aktivitás

A kritikuslét természetéről, lehetőségeiről és ellentmondásairól szerettünk volna árnyalt képet kapni a felmérés során. A válaszolók őszintesége, a többségüknél tapasztalt segítőkészség összességében azt mutatta, hogy egyenként sem ítélik meg pozitívan a perspektívákat. Kritikus aktivitásuk mértékére vonatkozó válaszokat a következőkben összesítjük.

Egy év alatt 50 előadásnál kevesebbet senki sem látott. Az átlag 120 előadás körül van. A megkérdezettek egynegyede 90 előadásnál kevesebbről nyilatkozott, ők tehát nem vehetnek majd részt az aktuális éves szavazáson. A megtekintett előadások majdnem 60 százaléka volt budapesti, 18 százaléka vidéki, 11–11 százaléka pedig határon túli és külföldi. Tény, hogy saját terében, megszokott közegében ítélt meg legjobban a produkció, ám a megkérdezettek közül többen vidéken egyáltalán nem vagy csak elenyésző számban láttak előadást. Ennek okát nyilván nem lusta természetükben kell keresnünk. Ugyanakkor a kritikusok 60 százaléka állította, hogy a meglehetősen kevés vidéki előadás legalább kétharmadát a színház székhelyén vagy nem Budapesten (hanem például a POSZT-on) látta.

A dilemma megfogalmazható a külföldi előadások esetében is. A kritikusok fele csak magyarországi, főleg budapesti vendégjátékon látott külföldi előadást, mindössze 4 fő képviselte az ellenkező véleletet: ők szinte csak külföldön néznek meg külföldi előadásokat, nyilván sok esetben megint csak nem a színház székhelyén, hanem fesztiválokon. Aggodalomra adhat okot, hogy milyen kevesen jutnak el a határon túli magyar színházak székhelyi előadásaira: a válaszolók közül csupán négyen látták az előadások többségét létrejöttének helyszínén; a többség elvéve jut csak el a szomszédos országokba.

A fővárosi színházak iránt megnyilvánuló aktivitás a művész színház–szórakoztató színház skálán helyezkedik el, s ennyiben értéksorrend is. Ennek élmezőnyét jelenleg az Örkény és a Katona, majd pedig a Nemzeti,

a Bárka, a Radnóti és Pintér Béla Társulata adja. A sor másik végén a szórakoztató színházak vannak: a Madách, az Operett, a Gózon Gyula és a Karinthy. A legtöbbre értékelt társulatok előadásairól születik a legtöbb kritika, hiszen ezek alkotják művészeti szempontból a krémet, s mint ilyenek leginkább érdemesek a kritika figyelmére; a kritikusok többsége ugyanakkor azt állítja: nem jellemző, hogy kritikáik is jelentős részben az általuk legtöbbet látogatott színházak előadásairól szólnának.

A megkérdezett 30 kritikus egy év alatt mintegy 1600 kritikát publikált. Átlagban tehát ötvenet, a szélső pontokon tízet és kétszázat. Összesen mintegy 3500 magyar előadást láttak, tehát a látott előadások majdnem feléről született elemző írás, tudósítás, feltételezve, hogy a külföldi előadásokról is jelent meg néhány kritika. Ez azonban csak matematika. Nyilván volt olyan produkció, amelyről sokan írtak, és volt olyan is, amiről senki sem publikált kritikát. És bizonyára lehetett olyan előadás is, amely egyáltalán nem került a kritikusok szeme elé.

Annak a kérdésnek, hogy a kritikus az előadásokról készít-e jegyzeteket saját magának, mindezek alapján különös jelentősége van. A memória gyakran megcsalja az embert, a lejegyzett vélemény viszont a szemtanút hívja később segítségül. Minden ötödik kritikus mondott igent erre a kérdésre, nagyrészt azok, akik amúgy is sokat publikálnak.

A publikációs lehetőségek

A megkérdezett kritikusok 90 százaléka ma még a nyomtatott sajtóban működik. (A fiatalabb korosztálynál jelentősen kisebb lenne ez az arány.) Ez az előzmények alapján és az átlagéletkor okán természetes. Tény az is, hogy a nyomtatott sajtó és az internetes világ közeledik egymáshoz. A kritikusok kétharmada jelen van már mindkét felületen, és remélhetően otthonosan mozog az új közegben is.

A kritikus tehát jellemzően a nyomtatott sajtóban publikál, és azon belül is leginkább szaklapokban vagy szaklapokban is. Ez a megkérdezettek 80 százalékára jellemző. Állításuk szerint *csak* szaklapokba ír ennek mintegy a fele. Kisebbrészüket kulturális hetilapokban, esetleg politikai lapokban is megjelenteti írásait. A válaszok alapján arra nincs példa, hogy valaki mindhárom fórumon jelen lenne. Ez a kérdés az egzisztenciális háttérnek is függvénye, pontosabban leképeződése. Aki csak szaklapoknak ír, annak valószínűleg megélhetési biztonságot jelentő állása van. Aki pedig napi- vagy hetilap munkatársa, nyilván a kritikáiról kívül más témákban is publikál, esetleg szerkesztői feladatokat is ellát a fizetéséért.

Az előadásokat a bemutató környékén nézik meg a kritikusok. Nyilván a színház számára is előnyös, ha a bírálat viszonylag gyorsan megjelenik. A kritikusok fele egyszer látja az előadást, a másik fele megnézi még egyszer, vagy legalább a videofelvételt megtekinteni, ha rendelkezésére állna. Az egyéb forrásokat tekintve az internetet, a honlapokat és adatbázisokat ma már szinte mindenki használja.

A kritikáiról során nem lehet teljesen eltekinteni az előadás létrejöttének körülményeitől, illetve a produkció fogadtatásától. Az előbbiekről informálisan értesül

a kritikus, a közönség reakcióját személyesen éli át. A kritikuskollégák szakmai véleményét, illetve cikkeiket a többség távol tartja magától, de a válaszolók mintegy 20 százaléka így is igent mondott arra, hogy az ítéletét befolyásolja-e mások kritikája. Aki a kritikát az előadásról szóló diskurzusnak tekinti, annak természetes, hogy elolvassa a kollégák elemzését, értelmezését.

A válaszokból kiderül, hogy a magyar kritikusok habítushoz a Kosztolányi Dezső által képviselt magatartás áll legközelebb, akit a válaszolók majdnem fele tekint követendő példának. Érdekes, hogy rajta és Ady Endrén kívül, aki két szavazatot kapott, csak egy-egy említésre érdemesítették Bálint Györgyöt, Füst Milánt, Hevesi Sándort, Kárpáti Aurélt és Vörösmarty Mihályt. A kortársak közül Koltai Tamás, Nánay István, Tarján Tamás és Molnár Gál Péter munkásságát tekintik példaadónak a válaszolók (a sorrend láthatóan nem követi az ábécérendet).

A megkérdezett kritikusok bizonyos előadásokról „idegenkednek”: az operát és a baletet más szakmai felkészültséget igénylő műfajoknak tekintik, s egyhármaduk nem szívesen írna musicalről, operettől és táncszínházról. Egy-egy színház évadjának értékelésére, illetve elemzés megírására viszont – felkérés esetén – szinte mindenki szívesen vállalkozna. A Színházi Intézetben archivált, esetleg a *Színházi Évkönyv*ben közölt írások egyformán fontosak lennének a szakmai vélemények formálása, a fenntartói döntések megalapozása és a későbbi színház történeti kutatások szempontjából. (Ilyen „szervezett módon” történő értékelésre különösen a fenntartóknak és a különböző pályázati kuratóriumoknak lenne szükségük. A Színházi Intézet vagy a Kritikus Céh koordinálásával készülhetnének összefoglaló tanulmányok, ehhez azonban az érintett önkormányzatok szerény anyagi hozzájárulására is szükség lenne.)

A kritikusok szinte egybehangzóan állítják, hogy megjelent írásaikról nem, pontosabban esetlegesen kapnak visszajelzést.

A kritika mibenlétére vonatkozó kérdésünkre a felkínált válaszok közül többségében egyformán elutasították azt a megfogalmazást, amely a kritikát szubjektív tetszésznyilvánításként, illetve szenttelen tudósításként definiálja. Ezenkívül, bár kisebb mértékben, idegenkedtek „a színházi konvenciók számonkérése” megfogalmazástól is. Arról, hogy a kritikáiról vannak-e szabályai, megoszlanak a vélemények. Kevesebben mondják azt, hogy a kritika lényege az értékelő reflexió, amit általános szabályrendszer hiányában mindenkinek magának kell kialakítania. A többség szerint az objektív elemzéshez esztétikai megalapozottságra is szükség van.

A Színkritikusok Díjáról

A megkérdezett kritikusok több mint kétharmada egyetértett azzal, hogy A Színkritikusok Díja erős hatással van az általános szakmai és a kritikusok értékrendre. Ugyanakkor a kritikusok majdnem negyede „komoly játéknak” gondolja a szavazást, és csak egy elenyésző kisebbség véli úgy, hogy csekély szerepe van az értékrend formálásában. A többség szerint tehát komoly tétje van a voksolásnak, és bizonyára ennek megfelelő komolysággal vesznek is részt benne.

A kritikusszavazással kapcsolatos álláspontok megosztottsága nem újdonság a szavazás korábbi lebonyolítói számára sem. Évtizedes viták tárgya a kategóriák száma, megnevezése. A legjobb előadás és a legjobb rendezés megkülönböztetésével 60 százalék ért egyet, az ezzel ellenétes álláspont kisebbségben van.

Műfaji problémát feszeget a zenés műfaj értelmezésére vonatkozó kérdés, bár itt is a kategória definíciójának elmulasztása okozza az értelmezési problémát. A „zenés/szórakoztató” megnevezés nem egyértelmű. Mivel mindenki több választ jelölhet meg, saját gyakorlata szerint a túlnyomó többség zenés darabra szavaz prózai színházban, vagy musicalra és operettre a csekély számú zenés profilú színházban vagy zenés tagozaton. A kiskaput azonban a szavazók majdnem 40 százaléka nyitva hagyja: beengedi az operát. Bár mint korábban kiderült, a kritikusok fele idegenkedik attól, hogy írjon opera-előadásokról, ám ha szavazni kell, akkor sokkal bátrabb. Kísértetiesen azonos a viszony a táncelőadásokhoz. A balett kritikai minősítésétől a legtöbben idegenkednek, de azért szavaznak táncelőadásokra is.

Ebből a szempontból jó lenne azt is tudni, hány szavazat mögött van publikált kritika, elemző feljegyzés, ám mivel a voksoláson való részvétel feltétele a látott előadásokkal és nem a publikált kritikák számával kapcsolatos, ez matematikai képtelenség. Ha tehát valaki nem csak arra a tíz előadásra voksolt (és miért tenné ezt), amelyről bírálatot jelentetett meg, akkor szavazatával, esetleg a hozzá járuló érveivel tömör összefoglalásával adja egy addig még meg nem született kritikának.

A kritikus aktivitás mércéje – ebben közmegegyezés van – a legalább 90, a szavazás szempontjából megtekinthető előadás. Ám ha operára nem lehet szavazni, akkor beleszámíthat-e ebbe a körbe az opera-előadás is? Ha valaki 30 bábelőadást látott, és ennek tudatában bátran szavaz a legjobb gyerekelőadásra, akkor a maradék, összesen 60 különböző műfajú előadás feljogosítja-e a további 13 kategóriában való, az értékrendet talán az ő véleménye szerint is erősen befolyásoló szavazásra? Természetesen ugyanez a kérdés feltehető a vidéken vagy a határainkon túl látott csekély számú előadással kapcsolatban is. Nyilván hiba lenne a mennyiségi limit mellé még egy reprezentációs kívánalmat is bevezetni. A valóság talajától nem elszakadva inkább azt kellene szorgalmazni, hogy a kritikusok több előadást lássanak, több helyre jussanak el. Az egy-egy kritikus által kategóriánként leadható három szavazat valamit enyhít ezeken a kínokon. És még mindig ott van a „nem szavazok” egérútja. Miért is nem? – kérdezhetnénk naivul. Felment a véleményalkotás alól, ha azt mondom: a sok rossz közül nem emlékszem egyetlen komoly teljesítményre sem? Tény, hogy számosan nem neveznek meg egy vagy több kategóriában kiemelkedő teljesítményt, és még többen nem élnek a kategóriánkénti három szavazat lehetőségével. Ez a jelenség nehezen fejthető meg, talán az az oka, hogy a kritikus túlságosan szűk körben mozog.

Rövid szavazástörténet

A színházi kritikára szükség van. A plurális demokráciában pedig egyenesen az lenne a kívánatos, hogy egy műről párhuzamosan több vélemény is nyilvános-

ságot kapjon. Ám a kritikák publikálásának lehetőségeit tekintve kétségbeejtő a helyzet. A nyomtatott sajtó pozíciói sokat romlottak az elmúlt húsz évben, és a folyamat vége beláthatatlan. A keveseknek szóló szakmai lapok száma nőtt, de ezek nem helyettesíthetik a korábban frissen reagáló napilap- és hetilapkritikákat. A szakmailag igényes lapoknak örülnünk kell, ám hatásukat illetően a felmérésekkel egybehangzóan szkeptikusak vagyunk. Egy példán szemléltetve: összehasonlítottuk a vidéki színházak előadásainak kritikai fogadtatását 1979 októberében és 2009 októberében. A vidéki bemutatók száma duplájára nőtt, hiszen ma több színház van, mint harminc évvel ezelőtt volt, az egy bemutatóra eső kritikák száma viszont a felére csökkent. Eloszlásuk azonban akkor és most is ugyanolyan egyenetlen. Húsz évvel ezelőtt a fővárosi újságok érdeklődése csak egy-egy előadásra irányult, de a színház székhelyén megjelenő lapok szinte minden esetben közöltek kritikát. Ma a legtöbb esetben a helyi sajtó már csak az előadás propagálására vállalkozik. Lényeges különbség az is, hogy a mai kritikák egyharmada már nem a nyomtatott sajtóban lát napvilágot. Az internetes megjelenésnek nincs földrajzi kötődése, s nyilván az sem mellékes, hogy akkor és most vajon hány potenciális nézőhöz jutott/jut el az információ, s ezáltal az interneten szívesebben tájékozódó fiatalabb generációt mennyire befolyásolja a választásban. Jó, ha egy előadásról sok helyen írnak, de ez nem feltétlenül hosszabbítja meg az életét: gyakran előfordul, hogy mire a szakmai visszajelzések kirajzolják a mű értékét, az már nem is látható. A minőségi előadásokra általában eljutnak a kritikusok, ám erősen befolyásolja őket a szerző, a rendező, a színház, a színész neve, korábbi megítélése. Az értékrend egyben elfogultságot, irányultságot, olykor pedig előítéletet jelent. Ám ha ilyen nem létezne, akkor úgy járnánk, mint Pernye András azon tanítványai, akik a lemezen meghallgatott zeneművek előadóit nem ismerve teljesen „szétszavazták” az érvényes értékrendet. A színházi kritikussal ez nem fordulhat elő. Ő tudja, hogy miért megy az adott színházba, előadásra, legfeljebb csalódik várakozásában.

A kritikusszavazás a szakma reprezentatív összejövele. Nem a párbeszéd, hanem a megítélés helye. S ez jól is van így. A kérdés csak az, hogy a sok egyedi minősítésből és a kapcsolódó monológokból mit hall ki az olvasó, a közönség. Kísérletet teszünk arra, hogy összegezzük a véleményeket.

A kritikusok először 1980 nyarán szavaztak, az 1979/80-as évad teljesítményét minősítették nyolc kategóriában. A szavazás eredményét a SZÍNHÁZ októberi száma közölte, Koltai Tamás bevezető sorait követően. Koltai – a Színházművészeti Szövetség kritikus tagozatának akkori elnöke – hat pontja, amely magyarázat és kételyek megfogalmazása egyszerre, máig is érvényes és tanulságos olvasmány, legfeljebb a problémák ma élesebben vetődnek föl:

„Lapjuk jellegeből adódóan sokan csak Budapesten látható előadásokról írnak – vidéki produkciókról kizárólag fővárosi vendégszereplések alkalmából –, mások pedig nem a kedvük szerint, hanem a szerkesztőségi munkabeosztáshoz igazodva járnak színházba. Mégis: önmagában szavazásnak számít, hogy melyek azok az előadások, amiket a kritikusok nagy számban sietnek

megnézni, és melyek esnek ki a látószögből.” Hát igen, ez is egy megfogalmazása annak a ténynek, hogy a korábbi értékrend megerősítése nemcsak hatékonyabbá teszi a kritikus munkáját, de általa sok konfliktus is elkerülhető. Ugyanez a probléma más dimenzióból nézve: „Egy átlagos színházi évadban százhatvan-százhetven bemutatót tartanak. A szavazáshoz csak az teremthetne abszolút tiszta helyzetet, ha minden kritikus látna minden előadást, ami nyilvánvalóan képtelenség, sőt megközelítően sem érhető el.” A mostani bemutatás szám a legszerényebb becslés szerint is ennek a háromszorosa, és akkor még nem számoltunk a függetlenekkel és a magánszínházakkal.

Az első tíz évben, 1990-ig a politikai klíma valamennyire egy irányba terelte a szavazókat. Bár a voksolás demonstrációjellege nyilvánvaló volt, legalább ugyanennyire elmondható, hogy a szakmai értékrendet jogosan uralta a Székely–Zsámbéki-féle Nemzeti, majd a Katona József Színház. Ehhez jött még Kaposvár és Miskolc, valamint a Vígszínház számos díja. Más kérdés, hogy a térképen más nem is igazán volt, legfeljebb még Szolnok és a József Attila Színház kapott több említést. A voksolás tehát láthatóan egy irányba szervezte a szavazatokat és ezzel az értékrendet.

1990 után a politikai erőter megszűnt, következőképpen a kritikusok egyre inkább szétszavaztak, amint a díjazást kísérő kommentárok erre többször is utalnak. 1994 októberében Koltai Tamás *Jubileum kérdőjelekkel* című cikkében (tizenöt éves ekkor a kritikusdíj) először exponálja a változások miatti újragondolás kényszerét. 1998-ban, amikor harmincéves a SZÍNHÁZ folyóirat, és tizenkilencedik alkalommal szavaznak a kritikusok, az elnök Nánay István így ír: „Ha a legtöbb kritikus helyzetéből adódóan csak korlátozott számú előadást lát, lehetetlenné válik, hogy széles áttekintése legyen a színházi élet jelenségeiről, tendenciáiról, képtelenné válik, hogy folyamatokat regisztráljon, hogy alkotói pályákat, műhelyeket kísérhessen figyelemmel. Minden viszonylagossá lesz, természetesen a szavazás is. ...a legtöbb kategóriában elképesztően szóródnak a voksok, több esetben szinte annyi jelölt van, ahány szavazó.”

Körülbelül itt tartunk ma is. Pedig voltak változások. A korábbi Színházművészeti Szövetség átalakulása a színikritikusokat is lépéskényszerbe hozta. A megalakult Színikritikusok Céhe lett a szavazás gazdája, és hamarosan változtatott a kategóriákon, valamint a szavazás szabályait is újrafogalmazta 1999-ben.

Nézzük meg még a szavazásban részt vevők körét 1989-ben, 1999-ben és 2009-ben. 1989-ben huszonnégy kritikus adta voksát a legjobb teljesítményekre. Közülük tizenhárom ma is aktív, igaz, utolsó alkalommal hárman közülük nem vettek részt a szavazásban. A 2009-es húsz fő fele tehát már 1989-ben is élt a lehetőséggel. A másik tíz főből négyen az ezredforduló előtt, hatan pedig az utóbbi évtizedben, közülük hárman 2009-ben jelentkeztek először. A tíz kritikus neve mellé akkor is, most is a szokás szerint feltüntették egy újság, egy munkahely megnevezését. 1989-ben a 27 név közül 26 mellett ez így alakult: napilap 7, kulturális hetilap 7, szakmai vagy egyéb folyóirat 9, egyetem vagy más civil munkahely 3. 2009-ben (hasonló bontásban) a húsz szavazóból hétnek nem szerepel semmi a neve mellett, viszont napilap 3, hetilap 1, folyóirat 4, egyetem 2, hon-

lap, blog 3 esetben. Az 1999-es szavazás csak annyiból érdekes, hogy a válság a résztvevők számának mélypontra jutásában is kifejeződött, összesen 18-an szavaztak, köztük többen olyanok is, akik ma már nem gyakorolják a mesterséget. A Kritikusok Céhének amúgy jelenleg 52 tagja van, köztük 18-an a céh megalakulása óta nem vettek részt egyetlen szavazáson sem. Mind a húsz alkalommal szavaztak viszont: Csáki Judit, Kovács Dezső, Nánay István, Szántó Judit és Szűcs Katalin.

Húsz év a harmincből

A Színikritikusok Díja éppen harmincéves. A három évtized is bizonyára sok tanulsággal szolgálna, hiszen ennyi idő alapján a díj maga is történelmet írt. Közéletünk inkább praktikus, semmint színháztörténeti jellegű. Az emlékezet véges, a tanulságok megfogalmazása is egy mindenki számára átlátható időszak alapján lehet hiteles. A rövid elemzés tárgya legyen az 1990–2009 közti húsz év. Ha történelmi keretbe szeretnénk foglalni, akkor azt mondhatnánk: a rendszerváltástól az Előadó-művészeti törvényig. Mindkettőt hangsúlyozhatjuk több-kevesebb politikai töltéssel, miközben közelebb van az igazsághoz, hogy a magyar színház lényegi viszonyain egyik sem változtatott alapvetően. A szocializmusban kondicionált állapotok tartós léte elsősorban azt jelenti, hogy a struktúra megvédte magát, sőt tovább „terjeszkedett” – olykor saját érdeke ellenében is. Több színház, gazdagabb választékkal, ám végeredményben azonos színvonalon éri el mennyiségi szempontból változatlan, de igényeit illetően szerényebb közönségét. Az elit közönség, a „legelsők” nem fogynak, csak a bővülő lehetőségekhez képest csekélyebb a súlyuk. Ez így is van jól, hiszen ilyen viszonyok között is megterem a kiemelkedő. A teljesítmények értékelésére pedig továbbra is vállalkozik a kritikusgárda.

Nyilván a színháztörténész is kezd majd valamit azzal a képpel, amelyet a szavazás tükröz évről évre. A szavazatok mögé előadásokat látni, a teljesítményeket árnyaltan megítélni: ehhez kritikai elemzések szükségese. Szakmai szempontból korrekt, alapos munkák. Ehhez tehet hozzá még valamit az, aki a szavazások végeredményét is elemzi. Az egyéni megnyilatkozások kijelölnek bizonyos irányokat. Az irányok pedig tendenciákká állnak össze. A szociológiai közelítés látszólag leegyszerűsíti a helyzetet: elég az összesítésekből nyerhető képeket újra összesítenünk. Fenntartásaink ellenére ezt megteesszük olykor mi is, de nem azért, hogy az eredményt kőbe vessük. Bár az esetleg bekövetkező átértékeléshez a pillanatfelvételek adalékkal szolgálhatnak, azt is tudni kell, hogy az értékrendet utólag „talpára állítani” nem lehet. Koltai Tamás már az első szavazáskor jelezte a problémát, mégis a szavazás mellett döntött. Egyetértünk megállapításával, és mivel „a színházművészet folyamat”, minden kép kimerevítése azzal a kockázattal jár, hogy holnapra talán egy gyökeresen új helyzet cáfolja a benne foglaltakat. Máig húzni a folytonosságot mindig nagy kockázat, hiszen így az aktuális, esetleg döntő fontosságú elmozdulást is egy állóképbe exponáljuk.

A vizsgált húsz év nyertese mindenképpen és meglehetősen fölényesen a Katona József Színház. A szava-

	Díjak	%	-tól -ig	Díj/év
1. Katona/Kamra	64	23	1990–2009	64/20=3,2
2. Radnóti	27	10	1990–2009	27/20=1,35
3. Kaposvár	21	7	1990–2009	21/20=1,0
4. Víg/Pesti	18	6	1990–2009	18/20=0,9
5. Új Színház	16	5	1995–2009	16/15=1,1
6. Örkény	12	4	2002–2009	12/8=1,5
7. Bp.-i Kamara	12	4	1991–2009	12/19=0,6

1. táblázat

zattöbbség itt talán egy szélesebb szakmai konszenzussal is találkozhat. A Katonához kötődő produkciónak művészi teljesítménynek jutott a húsz év alatt kiadott díjak 23 százaléka, azaz 64 odaítélt díj. 1998-at kivéve minden évben jutott egy vagy több díj a Petőfi Sándor utcába. Az élbolyt, az elnyert díjak száma sorrendjében az 1. táblázat mutatja.

Megjegyezzük még, hogy a középmezőnyben a szegedi és a nyíregyházi színház mellett a Krétakör, a Bárka, a Pintér Béla Társulata és a Szkéné, valamint a Stúdió „K” van jelen. A társulatok egy része csak ebben az időszakban jött tétre, kevesebb lehetősége volt a bizonyításra. A díjak számát az évekre vetítve kiemelkedő a Krétakör teljesítménye, amely kilenc év alatt nyolc díjat kapott. Ez jogosan sorolja őket az élcsoporthoz. A táblázatban rögzített eredmény ugyanakkor egy fontos, évről évre jelentkező ellentmondásra hívja fel a figyelmet. Nevezzük ezt úgy, hogy a legjobbak túlreprezentáltsága. Aki szegény, az a legszegényebb, aki nyer, az túlnyeri magát. Húsz év alatt ez a hét színház elvitte a szavazatok több mint 50 százalékát.

Jogosan vehető fel ez ellen, hogy ilyen táblázatot nem készítenek, tehát ilyen következtetésre sem jut. Ám ennek ellentmond az, hogy az éves voksolásoknál a mindenki minden szavazatát figyelembe vevő ábrázolás sem adna árnyaltabb képet. A torzulás ugyanilyen irányú, legfeljebb nem ilyen mértékű. A szavazás tehát „sarkít”, ám hogy ennek technikai, módszertani vagy egyéb okai vannak, első ránézésre nem dönthető el. Lehet, hogy a probléma merőben gyakorlati, a szavazás szabályaiban, illetve azok nem elég szigorú betartásában rejlik. A szabályok azonban az első pillanattól kezdve egyértelműek: „Mindenkinek arról szavaz, amit látott. Ez pedig a legtisztábban a választott módon valósítható meg: egymástól függetlenül, egyenként leadott szavazatokkal.” Az idézet újfent Koltai Tamás hat pontjából való. Végül még egy szentencia tőle: A Színikritikusok Díja mindig szubjektív lesz, mert a „színikritikus ítélete mindenképpen szubjektív”. Az eredmény azonban óhatatlanul is azt a látszatot kelti, hogy a szubjektív állásfoglalások összessége valamilyen (objektív?) értékrenddé tárgyasul.

Számszerűsíthető-e a minőség?

A legutóbbi, 2008/2009-es szavazáson a színházakhoz köthető teljesítményekre leadott szavazatokat számba véve több elgondolkodtató összeállítást is ké-

szíthetünk. Lássuk először, hány színház neve mellé húzhatunk egy strigulát, azaz a szavazásban részt vevő kritikusok mely színházakban láttak díjazható teljesítményt. Ez esetben a kiemelkedő teljesítmények további súlyozásától eltekintünk. Aztán pedig összegezzük azt, hogy a kritikusok által egyenként legtöbbször értékelt színházak összesítése milyen képet, azaz milyen érték-sorrendet mutat.

Abban, hogy egy kritikus hány színházba jut el, mint korábban már megállapítottuk, nagy szerepük van a külső körülményeknek. Ebből következik, hogy a szavazás keretében történő értékválasztás mindenképpen korlátos. Egy példával megvilágítva a problémát: a Kolozsvári Állami Magyar Színház az utóbbi időben kivívott bizonyos rangot a nemzetközi színházi életben. Ennek ellenére a szavazáson részt vevő húsz kritikus közül hárman, összesen öt szavazattal jutalmazták. Nyugodtan kijelenthetjük, ez alulreprezentált jelenlét. A bántó összehasonlításokat elkerülendő fejezzük ki a helyzet fontosságát azzal, hogy a legtöbb szavazatot kapott színház a kolozsváriakénak a tizenhét-szeresét kapta. A magyarázatot nyilván abban a körülményben lehetjük meg elsősorban, hogy Tompa Gábor színháza keveset jár Budapesten, és Kisvárdán is ritka vendég.

A 90 előadás megtekintéséhez elvileg 90 színházba is el lehet menni, de a kritikusok 40-50 színházba jutnak el. Kevésbé jóhiszeműen szemlélve a helyzetet: 25 budapesti játszóhelyen évi 4 bemutatót alapul véve is teljesíthető a részvételi küszöb. A 2008/2009-es szavazáson a kritikusok átlagosan 13 színházból választottak. A sor egyik végén valaki 5 színház produkcióit díjazta, a másikon pedig 21 színház valamely teljesítményét jelölte. Az egyes kategóriákban mindenkinek három szavazata van, ám nem mindenki él ezzel a lehetőséggel. Átlagosan harminc szavazat jut egy kritikusra. A jelenleg érvényes 14 kategóriában 42 lenne a maximum, ám csak néhány kritikus dicsekedhet azzal, hogy minden lehetőséget kihasznál. A szavazók egyharmada üresen hagy egy vagy több kategóriát. Bogácsi Erzsébet érzékletes magyarázatot fűz lyukas szavazólappához: „...nemcsak a színházak körül változott meg a világ. A szerkesztőségek körül is. Kritikus státusban? Fehér holló. Kritikákból megélni? Hovatovább ez »úri« passzió. Egy jeles kolléga kiszámolta, hogy jó, ha az – akár esztendőnyit késlekedő – honoráriumok fedezik a költségeket. Hajdan a lap kocsija akár naponta előállt. S egy-egy szerkesztőség időt is biztosított az útra, de a felkészülésre, a folyamatos szakmai tájékozódásra is. Mit láttunk

és mit nem, csupán mirajtuk múltott. Mentünk is akkoriban, mehettünk az ország minden szegletébe. Ez a tény a döntő.

Most hogyan merjük lelkifurdalás nélkül azt állítani, hogy ez vagy az a produktum a legjobb? Még ha személyes erőfeszítések révén teljesítünk is egy »előadás-számot«. De arányosan-e? Persze, a Katonában mindenki szinte mindent lát, meg az Örkényben, meg a Radnóti-ban. De Sopronban, Nyíregyházán, Békéscsabán? És ha éppen a »végeken« bukanna fel a legjobb epizodista? Esélytelen.”

A kritikusok szavazásán az „esélytelenek” hátrányos helyzete így teszi magától értetődővé az „esélyesek” dominanciáját.

A 2008/2009-es évad összesítését a következő táblázat mutatja. Az egyes színházakra eső szavazatokat az összes szavazathoz viszonyítva, annak százalékában adjuk meg. A szavazatok kétharmadát, minősített többségét – érthetően – a „felértékelt” kisebbség viszi el. Ez nem új tapasztalat. Az pedig kimondottan biztató momentum, hogy a kétharmad alá tartozó színházak száma nőtt 1990 után. Még akkor is, ha ez praktikusán azt jelentette olykor, hogy egy-egy kategóriában nem volt könnyű kiadni a díjat.

Színház	Az összes szavazat %-ban
1. Katona József/Kamra	14,3
2. Örkény	11,1
3. Gárdonyi, Eger	7,5
4. Pécsi Nemzeti	7,5
5. Nemzeti Színház	6,5
6. Szabadkai Népszínház	6,5
7. Állami Operaház	5,0
8. KoMa	3,6
9. Stúdió „K”	3,6
Összesen	65,6

Az összesítésből látható, hogy a szavazatok kétharmadán 9 színház osztozott. Miután összesen 55 színház kapott legalább egy szavazatot, ez a jelölt színházak 16 százaléka. Tovább lehetne árnyalni a sorrendet azzal, ha megvizsgálnánk, melyik esetben díjazták inkább a társulat egyenletes teljesítményét vagy egy-egy kiemelkedő alkotó markáns jelenlétét.

A korábbi szavazások eredménye megtekinthető a SZÍNHÁZ című lap archívumában. Ezek közül bármelyik évet kiválasztva hasonló összeállítást készíthetünk.

A 2004/2005-ös évad után 22 kritikus szavazott. Ekkor 67 színházról történt említés, itt a szavazatok kétharmadát 10 színház kapta, azaz az összes jelölt színház 15 százaléka. A másik véglet jellemzésére álljon itt az a tény, hogy egyetlen szavazattal szerepelt a listán 28 társulat, a teljes mezőny 42 százaléka.

Színház	Az összes szavazat %-ában
1. Katona József/Kamra	20,5
2. Nemzeti Színház	9,4
3. Katona József, Kecskemét	7,3
4. Krétakör	5,9
5. Sepsiszentgyörgy	5,0
6. Kolozsvár	4,4
7. Tatabánya/Vidám	4,1
8. Pintér Béla	3,7
9. Bárka	3,3
10. Radnóti	3,3
Összesen	66,9

A 1999/2000-es évadot követő szavazás eredményei sem mutatnak ehhez képest lényeges eltérést. Ekkor 18 kritikus szavazott, és kevesebb volt a szavazatok által érintett színházak száma is, hiszen csak 42 színház kapott jelölést, ám közülük a társulatok 17 százaléka „vitte el” a szavazatok kétharmadát.

Színház	Az összes szavazat %-ában
1. Katona József/Kamra	18,0
2. Csiky Gergely, Kaposvár	16,2
3. Víg/Pesti	8,0
4. Móricz Zs., Nyíregyháza	6,2
5. Radnóti	5,8
6. Thália	5,8
7. Bárka	5,6
Összesen	65,6

Végül e visszatekintés utolsó állomásaként idézzük fel 1994 októberét. Az 1994/95-ös évad után a kritikusok tizenötödik alkalommal szavaztak a korábban elfogadott kategóriákban, és az egész procedúrának, mint ezt Koltai Tamás felvezetője jelezte, volt valamilyen ünnepélyessége, lezáró jellege. Talán már mindenki érezte, hogy előbb-utóbb valaminek változnia kell. A szervezeti aspektusnak éppúgy, mint a kategóriáknak, a szavazási módszernek is meg kell újulnia. A szavazási kedv ekkor is mélyponton volt, 18 kritikus állt csupán kötélnek. Koltai Tamás korábban már idézett köszöntőjében egy sor kérdést fogalmazott meg. „Ha a színházat nem tudjuk megreformálni, próbáljuk hatékonyabbá tenni a kritikát. Ha ez is megoldhatatlan fel-

adatnak látszik, legalább a kritikusdíj intenzitását növeljük meg. Hogyan? Alkossunk új szabályokat? Kössük feltételhez a szavazást? Emlékeztessük személygyűjteménnyel a kritikusokat, mit láttak (láthattak) az évad során? Adjuk közre a pregnánsan egy irányba mutató évadközi véleményeket? Vagy talán ne is évadban gondolkodjunk, változtassuk meg az értékelt időszakot, a teljesítmény megítélésének kritériumát, a kategóriákat, a díjakat, a díjátadás módját? Esetleg hagyjunk mindent ugyanígy, de rendezzünk gálaestet, csapjunk fényes átadási dáridót? Szerezzünk szponzort, aki a plakett és az oklevél mellé pénzt is ad a nyerteseknek?” A kérdések egy része valóságosnak bizonyult. A szavazás mindenképp lezárt egy korszakot. Nézzük eredményét az előbb érvényesített szempontok szerint:

Színház	Az összes szavazat %-ában
1. Víg/Pesti	16
2. Csiky Gergely, Kaposvár	15
3. Katona József/Kamra	13
4. Művész Színház	13
5. Budapesti Kamaraszínház	7
Összesen	64

Ez a kép valójában még a nyolcvanas évtized állapotát tükrözi. Mindössze 22 színházra jut szavazat, és ami a legfontosabb, a Merlín és a Független Színpadon kívül mindegyik állami vagy önkormányzati fenntartású. Tény ugyanakkor, hogy megjelent néhány voks erejéig Kolozsvar, valamint Szatmárnémeti is.

A rendszerváltás, amit a színházi élet szempontjából nem köthetünk egyetlen évhez, szükségszerűen megbolygatta az addigi állapotokat. A korábban elkezdődött változásokhoz – a vezetői kinevezésekhez vagy a színházak gazdálkodási szabályainak átalakításához – új elemek társultak, ezek között talán a legfontosabb az akkor alternatívnak, később függetlennek nevezett színházak térnyerése. A következő évben, 1995-ben 26 ítésként adja le voksát, és egy új kategóriában, legjobb alternatív előadásként Csányi János *Szentivánéji álom*-produkciója triumfál, de ekkor kap először díjat Mohácsi János is. A következő évben a Stúdió „K”, majd két év múlva a Krétakör végleg felnőtté avatja a színházi élet addig megtúrt, de sokak által titokban favorizált szektorát. A színházi élet addig elkülönült elemei az értékrendben összetalálkoztak.

Alternatív történet

A kritikusoknak különösen nagy szerepük van abban, hogy a kilencvenes évek második felére az emancipációs törekvések valódi eredményt hoztak. 1995-től megnyílt egy új pálya, amelyen már egymással versengtek a jobb elnevezés híján alternatívnak nevezett társulatok előadásai. Fogalmi bizonytalanság közepette próbálta a korábbi viszonyokban szocializálódott kritikusgárda felta-

lálni magát, ám a vállalás – ma már pontosan látszik – olykor meghaladta képességeit, s láthatóan hosszan elnyúlt a zavar. Az 1997/98-as évadban a Krétakör *Kicsi, avagy...* című bemutatója új helyzetet teremt. Csányi a *Szentivánéjijével* még a régi nyomvonalon halad, korábbi társulati színészek szabadulnak ki és fel a kötöttségek alól, és keverednek a más utat bejárt alternatívokkal, de Fodor Tamás a *Zách Klárával*, majd Schilling Árpád a *Kicsi...*-vel már egészében máshonnan merít. Stílust, munkamódszert és színészt egyaránt. A korábbi években ez a kategória fogadhatta volna be például az Arvisura előadásait.

Az új kategória értelmezésének nehézségeit mutatja, hogy a Katona, a Budapesti Kamara, a Miskolci Nemzeti vagy Kaposvár egyes előadásaira is jutott szavazat. Az egy-egy produkciós Csányi-társulat mellett az első négy évben a Krétakör és a Stúdió „K” kap jelentősebb számú voksot, továbbá az egy-két említésre érdemesült társulatok közül még a Sámán Színház emelkedik ki.

1999-től megváltozik a szavazás, három teljesítményt lehet jelölni, értéksorrendben. Ez paradox módon megkönnyíti a kritikusok dolgát, mert háromból legalább egyet jelölni biztosan könnyebb, mint egyből egyet. Ugyanakkor vannak olyan kritikusok (Bogácsi Erzsébet, Kovács Dezső, Zappe László), akik bár szorgalmasan szavaznak, kitartóan üresen hagyják ennek a kategóriának a rubrikáját.

A pontos értelmezés hiányában csak idő kérdése volt, mikor válik a probléma kezelhetetlenné. Ez aztán meg is történt 2002-ben, ám a jobb megértés érdekében néhány gondolat erejéig ki kell térnünk a Krétakör történetére. Az évek során számos szavazatot kapott mind-egyik Schilling-rendezés (az Ódryn, Zsámbékon, a Kamarában), függetlenül attól, hogy főiskolai vizsga volt-e, vagy alkalmi kirándulás (*Baal*, *Liliom*, *Közellenség*, *Bernarda Alba háza*). Ezek kisebb része kötődött a Krétakör színészeihez. Az 1999/2000-es évadban a Krétakör, nyilván a végzés előtt álló társulatvezető leterheltsége miatt, nem is igazán vétette észre magát. Új lendületet a Bárkával kezdett társulás, majd a Bárka-pályázat kudarcra adott a csapatnak, hiszen az onnan kiszakadt tagok csatlakozása után lett teljes a társulat. Az új *Liliom*-változatot és a *Megszállottakat* értékelte ugyan a kritika, de díjat egyik sem nyert. 2002-ben viszont a *W – Munkáscirkusz* meghozta az áttörést. „A legjobb alternatív előadás díja »törvényeink« szerint kiadhatatlan lett volna, hiszen a *W – Munkáscirkuszra* »csak« négyen szavaztak ebben a kategóriában (holott pillanatnyi státusát és szellemiségét tekintve a legteljesebb mértékben alternatívnak, függetlennek mondható), de mert előadásként és rendezésként is jelentős pontszámot tudhat magáénak (mint említettem, a kategóriák átjárhatósága, átfedése igen nagy), ez esetben összevontuk ezeket.” Ám Szűcs Katalin – a Kritikus Céh akkori elnöke – magyarázatára nem érkezett barátságos válasz. A Krétakör társulata visszautasította a díjat. Nyílt levelükből hosszabban idézünk, mert fontos dokumentuma az átmenetnek.

„Tisztelt Kritikus Céh! Speciális helyzetünkből fakadóan sajnos nem lehetünk személyesen jelen a mai ünnepségen. Amint az ebben a körben talán köztudott, a Krétakör állandó hazai próba- és játszóhely nélküli társulatként működési lehetőségeinek döntő hányadát külföldi partnereinek köszönheti, s ezért jelenleg is

Párizsban játszik. [...] bár körülményeink bizonytalanok és kiszámíthatatlanok, teljesítményünk bármely más »jelző nélküli« színházéval összemérhető. Évek óta háttározottan állítjuk: nem vagyunk alternatív színház. [...] az elmúlt két évben két előadásunkat válogatták be a reprezentatív POSZT hivatalos programjába. 2000 óta állandó, szerződötett társulattal és műszaki-adminisztrációs stábbal dolgozunk, munkatársaink jó része diplomás, ha úgy tetszik, »profi« színházi szakember. [...] Szeretnénk, ha végre legalább a szakma felismerné és elfogadná: címkéket osztogatni könnyű, megszabadulni tőlük annál nehezebb. Emiatt, köszönettel és tisztelettel ugyan, de nem vesszük át a *W – Munkáscirkusz* című előadásunknak ítelt díjat. Gesztusunkkal nem magát az elismerést és a mögötte álló közösséget, csupán a jövőnket ellehetetlenítő besorolást utasítjuk vissza.”

Formailag a Kritikus Céhnek volt igaza, ám tartalmilag inkább a társulatnak. A Krétakört ettől kezdve számos kategóriában javasolták díjazásra, ami akkor az alternatívok között még ritkaság volt. 2004-ben pedig, amikor „független” jelzőre cserélődött a kategória elnevezése, a *Siráj* már a „jelző nélküli” legjobb előadás díját kapta. Így a béke helyreállt, de nem lett tisztább a helyzet, a továbbiakban is mindenki saját szája íze szerint értelmezte a fogalmakat. 2005-ben a *Feketeország*ot négy kategóriában is (legjobb előadásnak, rendezésnek, független előadásnak, zenés előadásnak) többszörösen jelölték, s toronymagasan győzött volna, ha a 2002-es „összevonas” 2005-ben még működött volna. A fogalmi bizonytalanság megszüntetésére nem került sor egyetlen szakmai fórumon sem. Hasonlóan folyamatos dilemmát jelent a legjobb előadás és a legjobb rendezés közötti különbségtétel, miután mindkettő a produkciót díjazza. Az átfedés igen nagy, írta Szűcs Katalin, kérdés azonban, hogy így kell-e ennek lennie. A legjobb rendezés lehetne alkotói díj, hiszen nemegyszer előfordul, hogy a rendező kiváló munkáját valamilyen körülmény vagy valamilyik közreműködő gyenge teljesítménye lerontja, s ettől az előadást nem, de a rendezést még lehetne díjazni.

A kategóriák újragondolása állandó kihívás. Számuk bővítése csak akkor elfogadható, ha olyan definíciók megszületése kíséri, amelyek egyértelművé teszik az értelmezést. Ám legalább ilyen fontos a szavazatok összesítésével kapcsolatos bizalom fenntartása. Hogy ne legyen lehetősége senkinek „átszavazni” a minimális szavazatszámot majdnem elérő teljesítményre. A kritikusi értékrend további megoszlása, a szavazatok várható szóródása azt hozhatja magával, hogy egyes kategóriákban alkalmanként nem lesz majd győztes. Annak még a látszatát is el kell kerülni, hogy néhány fős csoportok egyeztetett szavazataikkal királycsinálók lehessenek. Az erőfeszítés nem reménytelen. A szakmai értékrendet tükröző, egyben az értékrend átalakulását katalizáló szavazás a Céh és a kritikustársadalom morális állapotainak pontos tükré lesz a jövőben is.

Árnyaltabban, differenciáltabban

A magyar színház mennyiségi növekedése az utóbbi húsz évben vitathatatlan tény, ez azonban a minőségét

tekintve nem hozta meg a „nagy ugrást”, a színvonal változatlan maradt, egyes álláspontok szerint inkább csökkent. Objektív mérhetőség nem lévén, ezek a kijelentések szükségszerűen szubjektívek és általánosítóak, ezért az erről szóló vitának sok értelme nincs. A mennyiségi növekedés problematikája azonban lehetőséget kínál a továbbgondolásra. Az előadások, társulatok, szándékok sokfélesége által vitathatatlanul sokszínűvé válik a színházi élet, ennek pedig a kritikát is arra kell készítenie, hogy alkalmazkodjon a változásokhoz. A továbbiakban le kell számolnunk azzal az illúzióval, amely a színházi életet egységben kezelte. 800 bemutató kontra 365 nap: elég ezzel a mennyiségi viszonytal jelezni a feloldhatatlan ellentmondást. A válasz csak a kritika szakosodása, a belső munkamegosztás karakteresebb megjelenése lehet. Ha az elmúlt évadban csak gyermek- és bábszínházi előadásból 130 bemutató volt, további 100-nál több zenés és ugyancsak 100-nál több táncbemutató stb., akkor ideje, hogy ezeknek a műfajoknak megszülessenek a maguk szakkritikusai, és ami legalább ilyen fontos: orgánumai is. Előbb-utóbb önálló szervezetei is. Ha csak Budapesten 120 kőszínházi bemutató van, akkor miért gondoljuk, hogy emellé befér még 100 vidéki? Ha valaki Budapesten és vidéken megnéz 120 kőszínházi, prózai előadást, akkor meg tud még nézni mellette 100 alternatív bemutatót? Folytathatnánk a példákat. Nincs más út: szakosodni kell. Az oktatásban, a megjelenésben, a szervezeti rendben. Hogy ennek a kívánalomnak nem kedvez a jelenlegi helyzet, az most mellékes. A megoldást tehát nem kívülről kell várni. Nem *all round* kritikuskokat kell képezni, hanem az egyes műfajokra specializálódó, de azokon azért túllátó szakembereket. Akik majd interneten, médiában, nyomtatott sajtóban összefogva kiharcolják a szükséges felületek fölötti rendelkezést. Ha nem lesz vidéken – ha nem is városenként, de legalább régióként – erős szakkritika, akkor visszafordíthatatlanná válik a színházak már most is látható leépülése. Szakmai közösségeket kell alkotni, amelyekben a műfajra vagy színházi profilra szakosodás tereli egybe a szakmai diskurzusokat; ennek eredményeképpen valaki, teszem azt, a legjobb opera- vagy bábkritikus lesz országosan, a legjobb operettkritikus a Dunántúlon, vagy a független előadások legjobb értője Budapesten. És innen egy lépés, hogy a díjakra is mindenki a szakterületének megfelelően szavaz elsősorban, nem hajtja majd az a kényszer, hogy mindenhez értsen, miközben alig lát a „mindenből” valamit. A publikációs felületek is lassan ehhez igazodnak majd, az interneten valamivel gyorsabb lehet a változás. Ez a gyakorlóterep kitermeli majd a változásokban érdekelt kritikuskokat.

Látszólag tisztán műfaji alapon a tánckritikában lezajlott már valami ilyesmi: a tánccról tánckritikusok írnak. Elemezni kellene a folyamatot, ami ide vezetett. Egy biztos: a műfaj sajátosságainak alapos ismerete nélkül nincs igazi szakkritika. Nélküle marad az eszmény, a Kosztolányi-modell, amelynek névadója „nem értett” ugyan a színházhoz, de értett a nyelvhez, és még zseni is volt. Követendő példaképnek elég. Elérendő célnak, követhető útnak kicsit sok.

Koltai Tamás

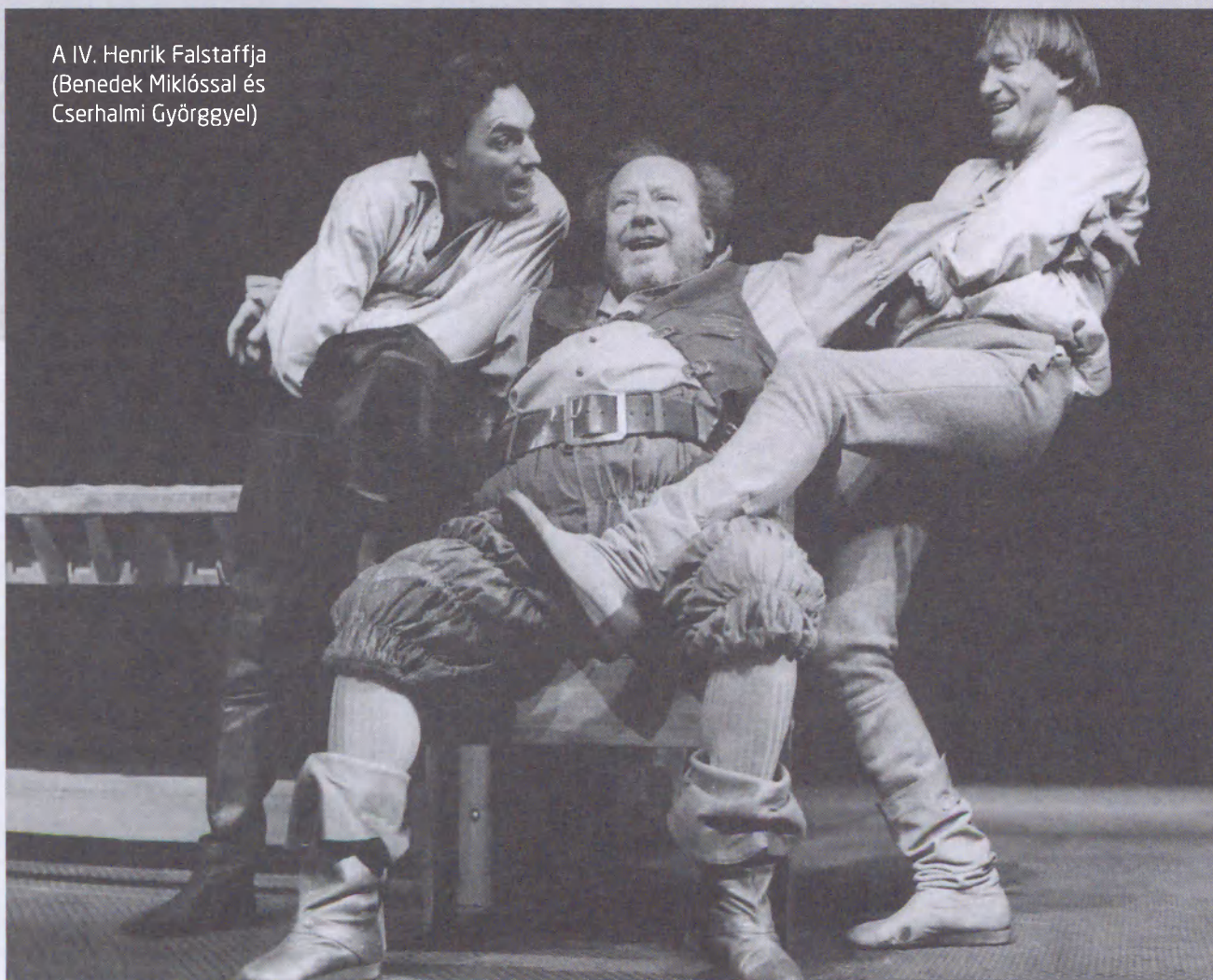
Sir John Kállai

KÁLLAI FERENC 1925–2010

Kállai Ferenc Sir John Falstaffot játssza. Nem a pohos széptevőt *A windsori víg nők*ből, akit szennyeskosárba gyömöszölve a Temzébe hajítanak, hanem a kétrészes *IV. Henrik* korrupt, gyáva,

tettekkel illusztrálva útonálló rablóként fosztogat? Ki ez a muzájhadfi, aki a markát tartja a besorozandó újoncnak fölmentésük fejében, és a csata után el nem követett hőstetteivel kérkedik? Ki ez az aszúvedelő, csap-

A IV. Henrik Falstaffja
(Benedek Miklóssal és
Cserhalmi Györggyel)

erkölcstelen lovagját, aki pusztán létével mégis a körülötte levő „erkölcstelen” világ megsemmisítő kritikája.

Shakespeare nagy hasú borisszájának alakján régóta vitatkoznak az irodalomtörténészek. Ki ez az „öreg, fehér szakállú sátán”, aki léha élvezetekbe vonva ifjú cimboráját, Harryt, a szépreményű walesi herceget – a majdani dicsőséges V. Henrik királyt –, eltántorítja őt attól, hogy magasztos hivatására készüljön? Ki ez a cinikus bölcselő, aki gúnyt űz a becsületből, és szavait

széklakó, lepedőpiszkoló, trónörökösrel bratyizó vén kurafi, akit a frissen trónra lépő új király, a nemrég még közös hecckben társ Harry herceg pofára ejt, megtagad és száműz?

Ez az írás a *Népszabadság*ban jelent meg 1980-ban. Ma sem tudnék többet mondani erről a kivételes színészről, mint amit akkor mondtam pályájának toronymagasan kiemelkedő, legnagyobb alakításáról a Zsámbéki Gábor rendezte nemzeti színházi előadásban. (K. T.)

Kállai Ferenc alakításában ez az erkölcsöt nem ismerő *moral insanity*, ez a hazudozásban legyőzhetetlen szóvitész, ez a két lábon járó paráznaság-Falstaff az egyetlen őszinte ember.

Körülötte megannyi alakoskodó. Kétes trónjogát egy szentföldi hadjárat soha be nem váltott ígéretével erősítő király, a békekötés örve alatt az ellenfelet törbe csaló főurak, s maga a színlelő herceg, akiről csak azt nehéz eldönteni, hogy mikor színlel: amikor korhely ivócimboraként vásottabbnak mutatja magát annál, mint amilyen, vagy amikor koronával a fején magánemberi arcára húzza a jólnevelten személytelen királyi maszkot.

Ámde fölmentést adhat-e a jellem egyéb hibáira az őszinteség? Elvont etikai értelemben nem. Ez okból a két *Henrik*-dráma elemzői sokáig nem voltak hajlandók észrevenni Falstaff relatív erkölcsi fölényét a darab többi szereplőjével szemben. Az elmúlt fél évszázad néhány ettől eltérő értelmezését kritikai eltévelyedésnek nevezi az uralkodó shakespeare-ológia. Falstaff eszerint megmaradt züllött kicsapongónak. De lássuk, mit ír Pascal a kicsapongókról és a józanokról: „A kicsapongók azt mondják a józanoknak, hogy ők nem élnek természetesen, s magukról azt hiszik, hogy a természet szavának engedelmességeknek, amint a hajón utazók is azt hiszik, hogy a parton állók távolodnak. Mindegyik fél egyformán fejezi ki magát. Szilárd pontra van szükség, hogy dönthessünk. A hajón utazók esetében döntő a kikötő; de hol vegyünk ilyen kikötőt az erkölcs terén?”

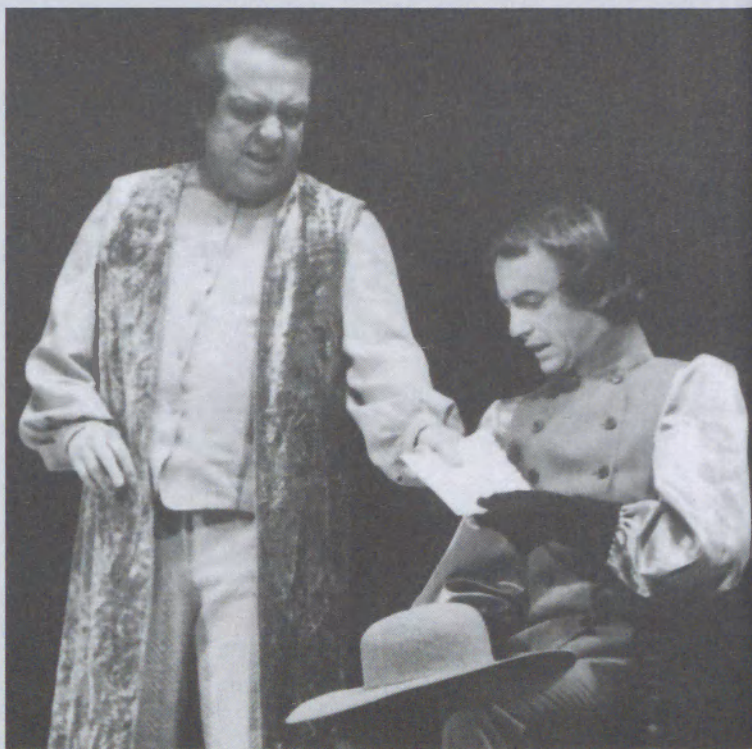
S a politikai erkölcs terén? – kérdezhetnénk a mai értelemben modern morálfilozófus Pascal századának másik nagy gondolkodójával, a királydrámák Shakespeare-jével. Az ingatag politika valódi arcát talán a szesztől dülöngélő Falstaff látja a legszilárdabb józansággal. Kállai Falstaffjának gunyoros szemvillanása a becsület-monológ közben fölfelé vág, a hadvezető peerék és grófok emelvényének hűlt helyére, ahonnan majd a békeszózzattal álcázott áruulás hömpölyög le a csatatérre, maga alá temetve a halott „becsületeseket”. Ő, a kicsapongó, józanul látja azt is, ami a józanok polgárháborújában senki mást nem érdekel: hogy a katona csak ágyú-töltelék, s a legnyomorúságosabb szerencsétlenek is „elég jók ahhoz, hogy felnyársalják őket”. Kérdés, hogy mi

erkölcstelenebb: részt venni ebben a háborúban, vagy korrupció árán kimaradni belőle? Már Jan Kott észrevette, hogy ezt a jelenetet akár Brecht is írhatta volna.

Kállai Falstaffját elemezve legkönnyebben abból a jelenetből indulhatunk ki, amelyben a lobogó lelkületű Hóvér holtan talált testét cipelve a hátán, dicsőségre pályázva bóklászik a shrewsburyi csatamezőn. Egy elorzott gyilkossággal hetvenkedő, groteszk Kurázszi papa szeretne itt – legalább erkölcsi – sápot szedni abból a háborúból, amelyet mélyen megvet. A pillanat valóban brechti: az erkölcsöt nélkülöző válik jelkép mivoltában erkölcsi felkiáltójellé. Nem ez az első eset, hogy

BALRA: A Lear király Edmundja (Major Tamással)

LENT: A Szeget szeggel Vincentiója (Iglódi Istvánnal)

Shakespeare-szerepben történik ilyesmi Kállaival. Legutóbb a *Troilus és Cressida* Pandarusaként került hasonló helyzetbe, amikor egy másik, falstaffian „erkölcstelen” személyt játszott – a kerítőt –, s a végén minden tragédiáért őt, a szerelemre bujtogató életpárti kujont átkozták a háborúba szerelmes kardcsörtetők.

Ezen a ponton eszünkbe juthat Kállai Shakespeare-karrierje, amely – legalábbis e nemben – a fiók-Falstaff Parolles-lal kezdődött (*Minden jó, ha vége jó*), és pillanatnyilag a csaknem rezonőrileg kifejtett Falstaffnál tart. Érdemes megfigyelni, hogy Kállai reneszánsz erkölcstelenjei időközben milyen tekintélyes erkölcsi tartalmakkal telítődtek. Ha csak a két szélső pontot nézzük: Parolles eredendő gyávaóságához képest a falstaffi gyávaóság a harctéren már szinte társadalomkritika. Húsz évvel ezelőtt az *Antonius és Kleopatra* Enobarbusát alakította: a lelkiismeretes árulót, aki a kardjába dől. A *Lear király* machiavellista Edmundjának már nem volt lelkiismerete, de a fattyútörvény elleni lázadásában bizo-

nyos szubjektív igazsága – igen. A *Szeget szeggel* Vincentio hercege, legalábbis ahogy Kállai játszotta, minden eddiginél bonyolultabb képlet: úgy tud jónak maradni, hogy álrühában fölszítva helyettesének rossz ösztönét, szabadítóként és ítélőbíróként jöhessen vissza. A jó Pandarus bácsi, lám, kiátkozott bűnbak, az elvetemült Falstaff pedig csaknem a *IV. Henrik*-drámák Thersitese, aki meglehetősen tisztán látja a világ undokságát. Csak épp a saját helyzetére nézve vak.

Úgy tetszik, Kállai Shakespeare-figurái önmagukban és egymásutániságukban jól tükrözik a dialektikát.

Itt van ez a ritkás szakállú, csaknem-ős, kövérségében sem elpuhult, mokány Falstaff. Kállai érzi, hogy a pocakot nem szabad külön eljátszani, mert akkor tüstént előbújik – ha csak képletesen is – a kispárna protézis. A has nem vígjátéki téma és nem is falstaffi trófea, hanem egyszerűen egy testrészt. Kállai higgadtan és böl-

walesi herceg maga is fügét mutat a tekintélynek, csoda-e, ha Falstaff rájátszik? Kállai Falstaffja a nyílt-szívűség áldozata. Egy becsületes gézengúz, rászedett pernahajder, a törvényenkívüliség igazhitű cinkosa az érdekük szerint hitetlen cinikusok között.

Pedig igazán nem buta. Sőt nagyon is okos, ha mások képmutatásáról van szó. Kállai kaján bölcsességet visz a szerepbe. Falstaffja csöppet sem ijed meg, amikor Harry rajtakapja egy hazugságon, önironikus derűvel vált át egy másik hazugságra, talán nem is azért, hogy a herceg higgyen neki, hanem csupán a játék kedvéért. Igazi kalandor Kállai Falstaffja, vedlett világhi, aki mindenütt otthon van, a maga módján szaporítja a világ fekélyeit, és hasznot húz a Balga mesterek ostobaságából. Igazában nem akar bennfentes lenni, hiszen született *outsider* – aligha vágyott komolyan állami hivatalra, s az ifjú király látványos páfordulásából is talán csak a közös múlt megtagadása bántja.

Sir John Falstaff Kállai alakításában mindenekelőtt a reneszánsz életerő megtestesülése. Ez a szívós és kitartó vitalitás, a lomha testet néha szapora mozdulatokra ingerlő belső tűz ugyanakkor mintegy öntudatlanul hajtja előre. Mert a lélek – s ez az új Kállai ábrázolásában – már elhamvadt. Falstaffot szkeptikussá tették tapasztalatai. A fanyar fölénynek ezek a groteszségükben is melankolikus árnyalatai sajátos lírával vonják be az alakítást, anélkül hogy meg kellene sajnálnunk a testes lovagot. Ez a szkepszis valósággal védőburokként működik, s megóvja a végső összeomlástól. Tulajdonképpen rezignáltan távozik a színről, mintha tudata mélyén mindvégig várta volna a csalódást. Bennünk, nézőkben inkább keményen felénk lökött szavai maradnak meg a monológokból, a vulgáris életörömök és életbölcsesek igaz üzeneteként.

Többet érdemelne egy szerep-
elemzés összefoglalásánál Kállai Ferenc színészete. Falstaffi korbá lépve a mai színész számára nélkülözhetetlen, szívós vitalitás jelképévé válik, s pusztá jelenlétével színházi viszonyaink rezonőrje lehetne. Panaszos kényelmeskedés és dohogó erőfeszítések közepette születnek manapság a sikerek és a bukások – színész legyen a talpán, aki túléli az új színházat vajdó vitákat. Kállai – maga is e viták részeseként – a szemünk láttára újul meg előadásról előadásra. Most úgy tetszik, hogy a csúcson van, alkotóereje teljében, olyan érzékeny befogadói állapotban, amikor minden sikerül neki. Falstaffja rabelais-i alkotás, filozofikusan mély, játékosan könnyed és bohócián komoly.

Legalább jelképesen üssük érte lovaggá, megtisztelve őt Sir John Falstaff címevel – s a potrohos halhatatlant vele, a Színésszel.

A Troilus és Cressida Pandarusa (Balkay Gézával és Csomós Marival)

csen tudja viselni, nem tapogatja és nem öleli körül, nem malmozik rajta az ujjával és nem tolja előre faltörő kosként – eggyé válik Falstaff hasával. A szerep fizionómiája észrevétlenül azonosul a színész lényével, a komótos mozgástól az öregesen asztmatikus nevetésig. Még az is fontos, hogy a butykos kitaposta magának a helyet a zsebében, de Kállai erre sem hívja fel a figyelmünket, mindössze egyszer csúsztatja a palackot rutinmozdulattal a helyére.

Ez egy kemény, szikár, csöppet sem joviális Falstaff. Legtöbbször inkább mogorvának látszik. Humora jóféle angol akasztófahumor. Szabadossága, szabadszajúsága szellemének eredendő szabadságából fakad. Komázik a trónörökösrel, de tisztelhet-e bármilyen tekintélyt az, aki átlát a társadalom kínálta hamis értékrenden? S ha az értékrend második számú embere, a

„Most ringat egy mohos csónak...”

BESZÉLGETÉS FEKETE ERNŐVEL

– *Kapás Dezső és Horvai István osztályába jártál a Főiskolán. Milyen volt „darabszereplőként” viszonylónod Horvait több mint tíz évvel később, Az emberek veszedelmes községében című előadásban?*

– Megrázó. Többeszerre pedig megható. Nem is annyira az ötvenes évekbeli politikai szerepvállalása volt megrázó – arról ő maga is beszélt nekünk –, sokkal inkább az a kép egy filmbejátszásból, ahogy a már jóval nyolcvan felett járó Horvai megpróbál beletalálni a kardigánja ujjába, nekünk háttal, amikor egy vizsga után ő megy ki utoljára a teremből. Mindig is a mesteremnek tekintetem. A szó régi, igazi értelmében. Azzal együtt, hogy borzasztó alak volt a Mester. Szigorú, nyomasztó és elviselhetetlen, állandóan szidott bennünket, semmi sem tetszett neki. Kapásnak pedig hihetetlen stílusa és humora volt, mindig átlátott rajtunk, és nagyon sokat tanultunk tőle; ma is emlékszem a színházra, a munkára vonatkozó „alapmódataira”. Másodikosok voltunk, amikor meghalt, onnantól kezdve Horvai vitte tovább az osztályt. Ő sok tanítványának hosszan kísérte a pályáját a Főiskola után is. Az enyémet már nem, de *Az idióta* bemutatóját megnézte. Másnap reggel csörgött a telefon, épp csak lefeküdtem a bemutatóbuli után, de kikapartam az ágyból (a régi reflex: a Tanár úr keres); azt mondta, sokszor nem lehetett hallani, amit beszélek, nem lehet így motyogni a színpadon. Letette. Aztán újra csörgött a telefon: az előbb elfelejtette mondani, hogy nagyon tetszettem neki.

– *Székely Gábor az Új Színházba, Zsámbéki Gábor a Katonába hívott a Főiskola után. Hogyan tudtál dönteni közöttük?*

– Az éppen induló Új Színházban voltam gyakorlaton negyedévben, és Bal József is hívott Kecskemétre, legjobban mégis a Katona vonzott – nagy élményt jelentett Ascher Tamással és Máté Gáborral dolgoznom a Főiskolán. Boldog és büszke voltam, amikor a Katonába kerülhettem. Egyesek szerint akkoriban épp süllyedő hajó volt a Katona – ezt szó szerint mondta nekem valaki még az iskolában –, de elkezdtem dolgozni, és azóta is jól vagyok itt, sikeresnek mondhatom magam. Persze, akadtak olyan pillanatok is, amikor elégedetlenebb voltam...

– *Ez mit jelent?*

– Nem emlékszem. Az érzésekre emlékszem. Tényleg csak pillanatok voltak a tizenöt év alatt... aztán mindig történt valami. Szó sincs hosszan tartó válságokról.

– *Volt egy időszak, amikor csak főszerepeket játszottál.*

– Az egyik este Tartuffe voltam, a másik este Ivanov, a harmadik nap Miskin herceg – ez sem szerencsés helyzet. Nem mintha megterhelő lett volna, de aránytalanul sok volt a társulat többi tagjának feladataihoz képest. Szerintem úgy egészséges, ha az ember kisebbet is meg nagyobbat is játszik. És néha az is nagyon egészséges, ha hirtelen nem játszik semmit – volt olyan évad, amikor én magam kértem, hogy csak egy új produkcióban kelljen részt vennem.

– *Most már a nálad jóval fiatalabbak kapják a fiatal főszerepeket.*

– Amikor Hajduk Károly több évvel utánam idejött, mondtam is neki, hogy ha már abban az évben is itt van, amikor *Az idiótát* csináljuk, biztos nem én játszom Miskin herceget, hanem ő, úgyhogy jó, hogy várt még egy kicsit a megszületéssel...

– *Macbethet viszont már ő játszotta.*

– Pont a Macbeth egyáltalán nem bántott. Az *Éhség* főszerepe pedig alkatilag sem lett volna nekem való, és Don Juanra sem vágytam Bodó Viktornál.

– *Miért?*

– Amikor a *Ledarálnakeltüntetemet* próbáltuk, azt éreztem, hogy bár nagyon tehetséges ez a fiatalember, és hihetetlenül teátrális, amit csinál, zavar a személyisége, a kiszámíthatatlansága, és fogalmam sincs, hogy hol vagyok, miben veszek részt, mert a káosz, ahelyett hogy értelmeződne, egyáltalán nem áll össze semmivé. Lehet, hogy ez korlátoltság, de szeretem érteni, hogy mi történik körülöttem, mi felé tart az előadás, amit csinálunk, mi az „alapmóndandója”. Nagyon kíváncsi vagyok Viktor új előadásaira, hallom, milyen nagyszerű dolgokat csinál mostanában – de a mai napig nem tudom, milyen a *Ledarálnakeltüntetem*; boldogan meghallgatnék bárkit, aki elmondja, hogy a rendkívül élvezetes, tobzódo teatralitáson és fantázián kívül mi is ez az előadás.

– *Van olyan rendező, aki mint színészt és mint nézőt is érdekel?*

– Látod, Bodónál mindent érteni akartam egy nem realista előadásban, nézőként viszont azt veszem észre, hogy nem a realista, pszichologizáló színház hat rám, amelynek többnyire a gyakorlója vagyok, hanem sokkal inkább az, amelyik másfajta színházi nyelvet használ. Zsótér Sándor munkáira például mindig kíváncsi vagyok. A külföldiek közül a pályám elején nagy hatással volt rám Nekrošius *Hamletje*, és nagyon tetszik Heiner Goebbels színháza is. Tőle két előadást láttam, az egyiket,

az *Eraritjaritjaka* című előadását egymás után két nap is megnéztem – teljesen más a világa, mint azoké, akikkel valaha dolgoztam. Ritkán járok színházba, mert kevés a szabad estém, de Zsótérért Egerbe, Goebbsért Bécsbe is elutaztam már.

– A *Katonában* többnyire vívódó értelmiségieket játszol...

– De látod, *A kétféjú fenevadban* egy hatvanéves zsidó öregembert kaptam... igaz, ő is értelmiségi, tulajdonképpen. Valóban ilyenek a nagyobb szerepeim. Már az első évben is én voltam Trofimov a *Cseresznyés kertben* és Gurevics a *Walpurgis-éjben*. Hülyéket tényleg nem nagyon osztottak rám. Talán *A viharban* az egyik részeg matrózt. Valóban, leginkább szemüvegeseket játszom – általában jó szemüvegeseket, rossz állapotban levő jó szemüvegeseket vagy önelemző, önmagukkal foglalkozó vergődőket.

– Azokat szereted jobban játszani, akik hasonlítanak hozzád, vagy azokat, akik nem?

– Ezeket is, azokat is. Monahovot a *Barbárokban* például különösen szerettem, egyrészt mert nem olyan figura, mint amelyeneket általában játszani szoktam, másrészt mert fontos, de kicsi szerep, amelyet megnövelhettem, kitalálhattam, teret csinálhattam neki. Monahov így sokszor olyankor is jelen lett az előadásban, amikor az eredeti darabban nem szólal meg, vagy be sem jön. Szotyola szerepe is jóval kisebb az eredeti *Talizmánban*, mint amekkora a mi előadásunkban lett. Kicsi szerepekből szinte nélkülözhetetlent csinálni (persze csak a jó ízlés határain belül; úgy, hogy az exhibíció ne sértse a darab kereteit, szándékait) – ez egészen másfajta élvezet, mint nagy főszerepet játszani. Azzal egészen másképp bajlódik az ember...

Az az igazság, hogy ha visszagondolok a régebbi főszerepeimre, akkor „hályogkovácsnak” látom magam – nem értettem hozzá, csak belevetettem magam a mély vízbe, és csináltam. Nem mintha most sokkal megnyugtatóbb lenne a helyzet: az első rendelkezőpróban ma is úgy érzem magam, mint tizenöt évvel ezelőtt – mintha még soha életemben semmit sem játszottam

volna. Csak egy nagy kérdőjelet lát maga előtt ilyenkor az ember. De abban a mondatban, amelyet fiatal koromban sokszor hallottam – hogy egy színész csak negyvenéves korától színész, mert addig csak tanulgatja a szakmát –, tényleg van igazság: tizenöt-húsz év kell ahhoz, hogy „beérjen” az ember. Ezalatt leegyszerűsödik és bonyolódik a színészet. Kevesebb lesz a fakszni, és több dolog jön mélyebbről. Fiatalon az ember úgy érzi, hogy ahhoz, hogy játsszon, feltétlenül „csinálnia” kell valamit. Aztán megérzi, hogy néha az is elég, ha nem csinál semmit. Ha csak néz. Rájön, hogy bizonyos helyzetekben ez sokkal többet jelent, mintha bármi mást játszana. Hogy a nem csinálás az igazi „csinálás”. Csak sajnós negyvenévesen nem játszhatjuk el a régi szerepeinket.

Igazából most kezdem azt érezni, hogy színész vagyok... Amikor bemutattuk az *Ivanovot*, korban is, színészi rátermettségben is nagyon fiatal voltam a szerephez. Különös kegye a sorsnak, hogy ennyi évig élhet ez az előadás – és közben valamelyest hozzá érhettem a feladathoz. A külföldi sikorsorozat nélkül itthon már rég nem menne az *Ivanov*, és úgy élne mindenki emlékeiben, mint egy jó előadás, amelyben elég jó az *Ivanovot* játszó színész... de inkább négy év múlva kellett volna eljátszania.

– Más szempontból is változtál a *Katonában* töltött tizenöt év alatt?

– Nem tudom... Megöregedtem, és bizonyos kifejezhetetlen vagy gyerekfejjel eljátszhatatlan dolgokat már könnyebben meg tudok mutatni a nézőknek.

Ascher Tamás mondja mindig rólam, hogy szemérmes vagyok, és ez valóban így van: egy szemérmes halma az színészetem, de szerencsére azért oldódik a szemérmességem – nem tudom, hogy a személyiségfejlődés szempontjából ez jó vagy rossz folyamat-e, de színészi szempontból kétségtelenül hasznos. Emlékszem, a pályám elején mindig a színpaddeszkát néztem. A nagy szerepeimet is úgy játszottam, hogy nem emeltem fel a fejemet. Emlékszem arra is, milyen érzés volt, amikor már fel-fel mertem nézni; a bőrömon tapasztaltam, hogy ez mindkettőnknek jó: a nézőnek is, nekem is. Ez persze nem azt jelenti, hogy pofátlan, gátlástalan színésszé értem volna tizenöt év alatt – ugyanaz az ember vagyok, csak egy bátrabb formában. A szemérmesség a személyiségem része – bár a barátaim és a közeli munkatársaim egyáltalán nem halk szavú, befelé forduló alaknak látnak. Sőt: szeretek a társaság központja – ha nem is motorja, de fontos szereplője – lenni. Csak az ismeretlenek között vagyok csendes és zárkózott, amikor még nincs közös tudás – de pár fröccs után már nagyon nyitott ember vagyok.

Nemcsak a színészi eszközeim változtak, hanem a gondolkodásom is. Ahogy érik a színész, egyre inkább rájön, hogy nemcsak végrehajtó, hanem alkotótárs is az előadás létrehozásában. Tehát nemcsak azért van rá szükség, hogy megcsinálja, amit a rendező mond, hanem hogy az ötleteivel, elemzésével, asszociációival valóban részesévé váljon az alkotás folyamatának. Ha például még egyszer eljátszhatnám *Septimus Hodge*-ot Tom Stoppard *Árkádia* című darabjában, nemcsak azért játszánám másképp, mert érettebb lettem, hanem mert bizonyos monológjaimat már nem engedném kihúzni a darabból, vagy legalábbis vitába szállnék értük

a rendezővel. Akkor ilyesmiről még szó sem volt: megmondták, hogy ez vagy az ki van húzva – jó, akkor meg sem tanulom, vagy ha már megtanultam, elfelejtem. De pont az *Árkádiában* talán az alexandriai könyvtár leégéséről szóló monológért igenis harcolnom kellett volna.

– *A rendezők közül kik dolgoznak így? Kik a legnyitottabbak a színészi ötletekre?*

– Többen – például Ascher Tamás is, aki annak idején az *Árkádiát* rendezte. Talán vele a legharmonikusabb a kapcsolat, mindig nagyon élvezem a vele való munkát, sokat jelent nekem, és nagyra tartom. Minden pillanatban úgy érzem, hogy tökéletesen értem. És ez nagyon jó. Majd' mindennel kapcsolatban, amit mond, az az érzésem, hogy na, ezt én is így gondoltam. De nekem csak egy perc múlva jutott volna eszembe.

– *Hogyan találtátok ki, hogy milyen legyen az *Ivanovod*?*

– Tamás elemzése szerint *Ivanov* nem ellenszenves vagy rokonszenves, hanem olyan ember, aki igazán kutató. Nem a depressziót vagy a betegséget játsszuk, hanem ezt a munkát, az önmagában kutatást – ami tulajdonképpen mégiscsak rokonszenves dolog, mert a környezetében senki más nem végez ilyenfajta kutatást az életével kapcsolatban. Sok külföldi kritikus ír a Katona „társulatiságáról” is az előadás kapcsán – arról, ami az *Ivanovban* tényleg megvalósult: hogy sok jó színész együtt, egymástól még jobb tud lenni. A kis szerepeket is kiváló színészek játsszák, és ez nyomta-nyomja a nagyobb szerepben levőket, akik a próbaidőszak bizonyos fázisában talán még hátrébb tartottak, mert több volt a hátukon a súly. Ez az *Ivanov* egyik fő érdeme szerintem. Persze az ilyesmi Csehovnál könnyebben megvalósulhat, mert nála minden kicsi szerep is egy-egy teljes élet. Nagyon jó passzban volt Ascher Tamás, amikor az *Ivanovot* próbáltuk. Jól tette, hogy kidobta az első díszletötleteit; a végleges tér nemcsak őt, hanem az egész társulatot is nagyon inspirálta. Rajongója vagyok ennek a térnek: konkrét és reális, mégis „lelki térre” tud válni – pont ahogy Tamás akarta. Ez a lepusztult kultúrterem – *Ivanov* lelke.

– *Egészen különös sorsú előadás az *Ivanov*...*

– Bemutattuk, és nem volt átütő siker. Elvittük a POSZT-ra – semmi; egyedül a legjobb díszlet díját hoztuk el. Szarajevóban turnéztunk vele először, és jó volt látni, hogy mégsem annyira közepes előadás ez, mint amilyennek a hazai visszajelzések mutatják. Legalábbis benne van egy igazán jó előadás lehetősége. Olaszországban és Franciaországban értő módon fogadta a közönség, Franciaországban – Párizsban és Strasbourgban – ráadásul nem is fesztiválon játszottuk, tehát nem a szakma nézett bennünket. Moszkvában, orosz közönségnek Csehovot játszani – talán ez volt a legizgalmasabb. Az első moszkvai előadást konzervatív, főként szakmai közönség nézte, és éreztük, hogy vannak fenntartásaik az előadással kapcsolatban. A nem konzervatív nézők már akkor is lelkesen tapsoltak – ez nemcsak nekünk szólt, hanem a nézőtér másik felének is. A második estén már osztatlan sikert arattunk. El is hoztuk az év legjobb külföldi előadásának díját Moszkvából.

– *Mennyire megterhelő egy nap kétszer játszani az *Ivanovot* – ahogy az néhány külföldi fesztiválon történt?*

– Nem olyan borzasztó. És mindig a második a jobb, mert akkor már nem „akarom” annyira, hanem inkább

csak „jön”. Az sem borzasztó, ha egy nap két különböző előadást kell játszani. Tulajdonképpen nagyon élvezem; ilyenkor érzem igazán, hogy dolgozom. Szeretem, amikor a munkára kell koncentrálnom. Sokkal fárasztóbb az, hogy ma este például megint a *Koccanást* játsszuk. Tehát nem a minden esti játék, nem a folyamatos próba a kimerítő, hanem az, hogy négy olyan előadásban is játszom, amely legalább százötvenes szériát ment már. A *Koccanás*, az *Ivanov* és a *Ledarálnak-eltűntem* 150-nél, a *Top Dogs* 250-nél tart. Persze, az *Ivanovval* egészen más viszonyban vagyok, mint – mondjuk – Spiró *Koccanásával*, de a reprodukció fárasztó mindegyiknél. Kétszázötveneszer is jelen idejűnek, frissnek, érdekesnek lenni sokkal több energiát vesz igénybe, mint valami újat létrehozni, kíváncsian...

– *Hogy lehet mégis megújulni estéről estére?*

– Meg kell. Az ember összeszedi magát – mindenki jobban jár, ha ez sikerül. „Ez a meló, ezt kell csinálni” – mondják a *Csirkefejben*. Egy angol színész például évekig ugyanazt az egy szerepet játssza. Neki az a meló. Én nem biztos, hogy bírnám – de lehet, hogy ez is csak szokás kérdése.

– *Milyennek képzeled a jövődet?*

– Én ezen soha nem gondolkodtam, soha nem agódtam. Azért sem, mert kényelmes helyzetben vagyok: a Főiskola után bekerültem egy színházba, ahol tizenöt éve kapok szerepeket és fizetést. Ráadásul – bár a Katona egytagozatú, prózai színház – sok műfajban kipróbálhattam magam az elmúlt években, még a táncszínházban, mozgásszínházban is. Nem feltétlenül úgy képzelem el a pályámat, hogy nyugdíjasként is a Katona tagja leszek – de ez is lehet. Egyelőre nincs okom elmenni. Nyilván vannak olyan színészek, akik nem szeretik a helyet, ahol dolgoznak, és állandó kérdés a számukra, hogy mi lesz velük, ha elmennek onnan. Nekem nem kellett mérlegelnem soha. Azért sem, mert úgy érzem, szinte tökéletesen rábízzhatom magam a feletteseim ízlésére és világlátására. Az igazgató vagy a művészeti vezető minden színházban „irányt szab” a munkának: mit akar hozzátenni a világhoz az adott színház, mi a „küldetése”. Én a Katonában ezzel, amióta

itt vagyok, egyetértek. Ha nem értenék egyet, nem volnék itt. Fontos, hogy továbbra is kísérleti, műhely-színház maradjunk, semmiképp se menjünk el a könnyed műfajok felé, sőt, talán még progresszívebbnek kellene lennünk a darabválasztásban. Ami pedig a megvalósítás színvonalát illeti: mindig is nagyon imponált nekem

Schiller Kata felvételei

az az igényesség, ami a Katonát jellemzi, akár könnyedebb, akár mélyebb anyaggal foglalkozunk. Dolgozni kell. Erre mondta Kapás Dezső, hogy „a munka bejön”.

És nem mintha elvágódnék, de persze néha elgondolkodom azon, mi lenne velem, ha nem volna a Katona. Azt hiszem, szabadúszó lennék, mert nem nagyon látok más olyan színházat, ahová feltétlenül tartozni szeretnék. Aztán, ha egy idő után rájönnek, hogy csak a társulati létben tudok jól működni, valószínűleg valahová mégiscsak besodrónék.

– *Hogy érezted magad vendégként a Vígben? Egyfajta megújulást jelentett a vígszínházi kirándulás?*

– Nem nevezném megújulásnak. Egyszerűen kíváncsi voltam a darabra, a szerepre, a nagy térre, nagy szín-

padra... Sejtettem, hogy így van, mégis furcsa volt meg tapasztalnom, hogy a vígszínházi nézőknek fogalmuk sincs, hogy ki vagyok; hogy már tizenöt éve színész vagyok. Sosem éreztem még, hogy ennyire zárt a különböző színházak közönsége. A néző bérletet vesz a Vígszínházba, és oda jár... Persze nincs fogadótap, mint régen, de a Katonában pontosan érzem, hogy a nézők ismerőseként lépek be a színpadra; láttak már játszani, tetszettem vagy nem tetszettem nekik, de mindenképp van bennük egy várakozás: „na, bejött a Fekete; vajon most mit fog csinálni?” Ezt – természetesen – egyáltalán nem érzem a Vígszínházban. És ebből a szempontból egyáltalán nem bánom, hogy elmentem a Vígbe: olyan emberek is megnéznek, akik még talán sosem láttak. A Víg hatalmas színpadán játszani is nagyszerű tapasztalat. Megérezni, hogy milyen az, amikor egyedül állok a színpadon, tartok egy szünetet, és kilencszáz ember némán arra vár, hogy mit fogok mondani a szünet után. Nincs ebben semmi misztika, ez egyszerűen jó érzés. Ilyenkor azt érzi a színész, hogy bármit csinálhat – egy-egy pillanatra megérzi a saját „hatalmát”.

– *Weöres Sándor-estet csináltál a Sufniban, rögtön a vígszínházi bemutató után. Miért pont Weörest választottad?*

– Mert én is ilyen verseket írnék, ha tudnék. Méretetlen azonosságot éreztem vele majd' minden sorában. Nyilván nem véletlen, hogy Weörest és – mondjuk – nem Ady Endrét mondom, ha máshogy szólalok meg színészként, mint ahogy szoktam. Megmagyarázhatatlan ez az azonosság-érzet. Már akkor nagyon megszerettem, amikor a *Szent György és a sárkányt* próbáltuk. Aztán elkezdtem alaposabban olvasgatni, és beleszerettem; ennek már hat-nyolc éve. Azóta tudtam, hogy szeretnék majd Weöres Sándorral kezdeni valamit. Nem tudtam még, hogy mit – nagyon nem szerettem a „költői est” kifejezést. Amikor elkészültem egy körülbelül százoldalas versválogatással, két vagy három évvel ezelőtt, szóltam róla Zsámbéki Gábornak, aztán mégsem foglalkoztam vele sokáig. Az *Othello* bemutatója után volt egy hét szünetem, elmentem pihenni külföldre, és az unalmas perceimben rájöttem: azért vagyok most itt, egyedül, hogy csináljak valamit a Weöres-anyagból. Elkezdem tanulgatni a biztosan bekerülő verseket – valójában két hónapig tartott a komoly felkészülés.

– *Milyen volt magadat rendezned?*

– Ez nem rendezés volt a szó klasszikus értelmében, mert a rendező valakit néz; az a munkája, hogy a látottak meg a saját gondolatai alapján valahogy előbbre vigye azt, ami a színpadon történik. Na, ez a szituáció itt nem állt fenn. Még az elején gondolkoztam azon, hogy felkérek valakit rendezőnek – mindenképp olyasvalakit akartam, akivel egyébként nem szoktam dolgozni –, de aztán egyre kíváncsibb lettem arra a folyamatra, hogy milyen is ezt megcsinálni így, egyedül. Nem jó. Színészként mutatsz. Ilyet, olyat, amolyat. Magadnak is, meg a rendezőnek, aki irányítgat. Persze beleszólsz te is, de mindig van egy külső szem. Jó volt megtapasztalni, hogy nagyon nagy szükség van mindkét nézőpontra, a rendezőre is.

Az volt a munka legboldogabb időszaka, amikor ott-hon ültem, formálódott már a fejemben a sorrend, begépeltem a verseket (azelőtt sosem csináltam ilyet;

megtanultam, hogy kell átrakni egy gombnyomással valamelyik szövegrészt egyik helyről a másikra; beírom, kihúzó, aztán meggondolom magam, és mégis viszarakom... na, ezt nagyon élveztem). Fársztó is ez a kitalálós időszak, mert az embernek állandóan ezen jár az agya... Nem tudok elaludni, mert eszembe jut, hogy ha a *Paripám csodaszép pejko* a vége, akkor kellene oda egy ló, és persze benne kell lennie a *Le Journal* című versnek is: „Ó bár tudnék lóul dalolni...”; amikor elmegyek visszaváltani az üvegeket, a ló majd ott marad egyedül, megeszi a kockacukrot, amivel ettem, és unalmában Halász Judit *Bóbita*-videóját nézi a falon – és hasonló örülségek, amiket aztán persze elvettem. Ez volt a tehát „rendezés” gyötrődő, otthon kitaláló stádiuma.

De a rendezői munka lényegi részéről, a próbákról nem tudok beszámolni. Néhányat felvettünk videóra, de ez nem működött, mert sosem tudtam objektíven nézni a felvételt, mindig csak azt a borzasztó alakot láttam, aki mondja ott a verseket... Valahogy aztán összeverődött valami, megmutattam Zsámbéki Gábornak, akinek nagyon tetszett, és mondott néhány praktikus, egyszerű tanácsot: még kéne belőle gyomlálni, és ne legyen háromszor vége, csak kétszer, vagy lehetőleg csak egyszer... Aztán a végén jöttek az ismerősök a színházból, ők is mondtak ötleteket, ezek is alakították, és reményeim szerint még alakítani is fogják az egészet. Ascher Tamásnak például nagyon hiányzott az *Álmagány* című vers; hazamentem, megnéztem, és láttam, hogy tényleg teljesen ide való. Remélem, sikerül majd beépítenem. Egy másik kollégám azt mondta, miután megnézte, hogy elhozza majd rá a kisfiát is – ekkor azt éreztem, lehet, hogy ez nem az, amit szeretnék, úgyhogy a biztonság kedvéért gyorsan betettem még a *Kazamatában* című verset: „Falusi kovácsra emlékezem, kisfiát agyonverte részegen...”

– Közben Weöres *A kétfejű fenevad című darabját is próbáltad a nagyszínpadon, Máté Gáborral. Segítette egymást a két munka?*

– Nagyon szerettük próbálni *A kétfejű fenevadat*, de emlékszem a rémületemre, a teljesen gyermeteg féltékenységemre, ha olyasmit találtunk ki, amit a szufnibeli előadásban is használni akartam. Máté Gábor például azt mondta az egyik próbán, hogy legyen egy ló a színpad elején. Még azt sem tudtam, miről van szó, milyen ló... de a saját „lovam” miatt máris rémülettel hallgattam az ötletet. Vagy kitaláltuk, hogy villanykapcsolgatóssal jelenjen meg a hold – de hisz én is villanykörtét cserélgetek, akkor most hogy lesz ez...? Nagyon hülye állapot volt – úgy, hogy közben tényleg odaadóan dolgoztam a *Kétfejű*... próbáin.

– *Milyen szempontok szerint szerkesztetted a szufnibeli estet?*

– Nem akartam Weöres Sándor-imitátor lenni. Pontosan magunk elé tudjuk képzelni Weöres Sándort; mindenféle történeteket lehet hallani arról, hogy milyen ember volt: magas hangon beszél, esetleg jól berúg; kicsit töpörödött, a normálisnál kicsit rövidebb zakóban van, és – mondjuk – macskát simogat... Így is megidézhettem volna, de eszem ágában sem volt utánozni őt. És nagyon örülök, hogy olyan emberek, akik jól ismer-

rik a költészetét, sőt, esetleg őt magát is ismerték, azt mondják: így, az utánzás eszközei nélkül megidévezve is megjelenik, megelevenedik. De ha nem Weöres Sándor akarok lenni, akkor ki legyenek? Ott áll egy ember, és verseket mond – mi ez a szituáció? És arra az egyszerű ötletre jutottam, hogy ez én magam vagyok, otthon, most már harmincnégy évesen; valaki, akinek az a mániája, hogy Weöres-versekben beszél. Egyébként nem beszél, mert minek; ha megszólal, ezeket a verseket mondja, mert ezeket tartja fontosnak a világból. Talán sokaknak érthetetlen, hogy miért pont ezek a versek következnek egymás után, az én fejemben mégis összeáll egy rendszer. Amikor azt olvastam, hogy „Itt a moha-szélű szigeten / fogom építeni váram. / Itt a szélcsöndben úszó szigeten / fogom összeácsolni némán. / Itt a markomba férő szigeten / alapítom mindahány birodalmam”, tudtam, hogy ez lesz az első vers. Így kell kezdeni. Abban is biztos voltam, hogy a „Paripám csodaszép pejko” lesz a vége. Amikor az egysorosok között azt olvastam, hogy „Mennyekbe vágató prolibusz”, úgy döntöttem, hogy – mivel ezt versként elmondani nem lehet – ez lesz az est címe. És ha már a „Paripám csodaszép pejko”-val fejezem be, és a mennyekbe vágató prolibusz, akkor a végén majd én is elvágatók a mennyekbe...

Nem vagyok Weöres Sándor-szakértő, de két – vagy inkább három – dolog mindenképp nagyon fontos számomra a költészetéből: egyrészt a halálra készülés, másrészt az, ahogy nem találja a helyét a valóságos életben: „Mikor anyából földre tetted, / hová keverték röpötmet? / Embernek többé ne szülessek, / szárny nélkül élni nem lehet”; valahogy nem megy neki itt, az emberek között. A harmadik pedig a játék. Ezek a versek így, együtt: készülés a halálra. Lassan nekem is egyre több teret kér az életemből a halálról való mélyebb, felszínesebb vagy viccesebb gondolkodás. Gondoltam, a mennyekbe vágatóssal versekkel és játékkal ütöm el az időt. Weöres is játékkal tölti az idejét. Aztán az átváltozások... Amikor azt mondja, hogy én ez és ez vagyok, és közben nem az. Mintha állandóan ki akarna bújni a saját bőréből. „Valamikor apáca voltam.” „Nő voltam.” Hosszan beszél arról, hogy ő egy macska. „Én, a bimbó, nyitom érintetlen szirmaim, / én, a fiú, fogom ünt könyvem, és másra gondolok” – mondja a *Játszó Orpheusban*. Átváltozás és föloldódás; kibújik a bőréből, belemegy állatba, növénybe, nőbe, bármibe. A nagy átváltozás-vers a *Psyché* – de hát az egy külön este. A *Tatawane királynő* című verse, egy ókori királynő monológja, szintén sokáig versenyzett. Azt gondoltam, én is belebújok majd mindenféle bőrökbe, és amikor rájövök, hogy már eleget játszottuk ezt a játékot, akkor játszunk a halált. Elképzelem, hogy mi van „ott”. Persze ez is csak játék, és kicserélem a kiegészítő villanykörtét... „Most ringat egy mohos csónak, / míg kártyát a teleholddal játszom. / Mit veszíthet? lég-ezüstöt. / Mit veszíthetek? elmúlt ifjuságom.” Jaj, nehogy ez legyen az utolsó mondat! Inkább fejezzük be így: „Csak egyetlen színt elgondolni tudnék, / amilyet nem látok soha.”

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE:
TÖRÖK TAMARA

Most sok minden egyszerre ért véget

BESZÉLGETÉS GÁSPÁR MÁTÉVAL

– 1998 őszétől dolgoztál Schilling Árpád mellett a Krétakör produkciós vezetőjeként, majd ügyvezetőjeként. Most úgy hírlík, befejezted. Ez jelenti a Krétakör történetének végét, vagy annak már korábban, „a krétafor feltörlésekor”, a társulat szelnek eresztésekor vége szakadt?

– Akár szervezeti életét, akár szellemiségét tekintjük, a Krétakör akkor sem, most sem szűnt meg. A Krétakört Árpád találta ki, ő hozta létre, s mindaddig, amíg vannak tervei, melyekhez maga köré gyűjt embereket, akár projektjelleggel, akár társulat formájában, akár itthon, akár külföldön, addig a Krétakör létezni fog. Ezt az előző, jelentős átalakulásnál is hangsúlyoztam, és az én kiválásom kapcsán sem tudok mást mondani. Persze akiknek a Krétakör egy bizonyos formációt jelentett, a mai napig nehezen vagy egyáltalán nem fogadják el ezt az interpretációt.

– Miért szálltál ki?

– A döntésnek leginkább személyes okai vannak. Hűséges és lassú típus vagyok magánéletben, munkában egyaránt. A Pesti Estnél eltöltöttem hét évet, Árpáddal pedig közel tizenkét évig dolgoztunk együtt. Néha váltani kell, és bennem ez egy ideje már érlelődött. Elkezdtem keresni a tanulási lehetőségeket tartogató szerepeket, kihívásokat. A napi menedzsment jellegű feladatvégzés felől pár évvel ezelőtt elindultam stratégiaibb irányokba, különböző kuratóriumi megbízásokon, a tanításon és a tanuláson – jelenleg a Színházművészeti doktori iskolájába járok – keresztül. A 2008-as átalakulással ismét projekt alapúvá vált a Krétakör működése – ami százszázalékos jelenlétet kíván minden résztvevőtől, s ez felelősséggel nem harmonizálható a harminchétf éves koromra kialakult élethelyzetemmel, sokféle kíváncsisággal.

– A kezdeti években is projektszemléleten alapult a Krétakör-modell, működtetése akkor is egész embert kívánt.

– Így van, de akkor másként voltunk fiatalok, kevesebb kötelezettséggel, talán több energiával és magától értetődőbb programmal. Az utóbbi évek során egyre kevésbé voltam elégedett a hozzáállással, s néha emiatt Árpáddal is akadtak feszültségek. Azért tudtam sikeresen és hatékonyan kivenni a részem a Krétakör „klasszikus” korszakából, mert ott másképpen volt szükség rám. Sok szálal kellett szőni, kézben tartani, és ezt a saját ritmusom, logikám szerint tudtam csinálni a rám bízott stáb közreműködésével. Az alkotási folyamatban alig voltam jelen, néha részem volt egy-egy műhelypillanatban, elsősorban a külföldi fellépések

során együtt töltött intenzív idő biztosította számomra a bekapcsolódást a művészeti munkába. Ez a típusú jelenlét az új felállásban, ahol Árpád programalkotó személyisége közvetlenül rendezte maga köré a munkatársakat és feladatokat, tarthatatlanná vált. Fel kellett tennem magamnak a kérdést: darabot vagy szerepet váltsak? Lépjek át egy másik közegbe, vagy maradjak, találjak ki magamnak saját projektet, esetleg tagozódjam be azokba, amelyeket Árpád kezdeményez?

– Most a közegeváltást választottad. Ha újra szükség volna rád, visszamennél?

– Jól ismerjük egymást, s ha arra jut Árpád, hogy én kellek neki egy tervhez, biztosan számíthat rám. Fel sem merült bennem, hogy másik színházba vagy más színházcsinálóhoz menjek dolgozni, mert az, amit tőle láttam, amit belőle megismertem, az, ahogyan a színházhoz viszonyul, számomra továbbra is a legeredettebb, legaktuálisabb. Nem ismerek olyan alkotót, aki mellett nagyobb kihívás lenne dolgozni.

– Azt mondd, nem szűnt meg a Krétakör, csak átalakult. Mégis mivé? A projektalapúságon túl milyen formációt kell elképzelnünk? Van például társulat?

– Mostanában Árpád szívesen emlegeti cégként a Krétakört, melyben két fiatalemberrel, Gulyás Mártonnal és Fancsikai Péterrel dolgozik, logisztikai támogatás mellett. Az utóbbi két évben folyamatosan szűkült a stáb. Nyolcan-kilencen indultunk neki az új korszaknak, a kívülről bevont emberek közül többekről kiderült, hogy nem ugyanazt értjük ugyanazokon a szavakon, miközben eleinte még Árpád sem tudta pontosan definiálni, mit jelent majd az átalakulás, és főképp mi lesz benne a színészek szerepe. Viszonylag gyorsan

kiderült, hogy ebben a felállásban nincs szükség színészre. Emberre van szükség, olyanra, akinek vannak bizonyos képességei, bátor és kíváncsi.

– Milyenfajta képességek élveznek előnyt?

– Elsősorban a kérdezni tudásé. De fontos az önállóság is, ami a problémafelvetésben és -megoldásban egyaránt megnyilvánul, miközben igazodik az Árpád által felvetett tematikához. Tehát hogy személyesen is érdekelt, érintett legyen. Ez pedig nem evidens. Olykor számomra sem. A szabadulóművészet jelensége – ami öt évekig foglalkoztatta – túl speciális ahhoz, hogy mindannyian egyszerre, egyformán éljük meg. Ebből is származtak konfliktusok, mert nem pusztán egy feladatot végeztünk el, hanem egy ügyet kellett plasztikussá tennünk.

Koncz Zsuzsa felvételei

– Tehát adott egy színházi formáció, amiben nincs szükség színészre. Amelyben fontos az önálló problémafelvetés képessége, de kizárólag olyan problémák kapcsán, melyek a vezetőt is foglalkoztatják. Elfogult vagyok a Krétakört illetően, de nem csoda, hogy csak a különleges absztrakciós képességekkel rendelkező színháznézők tudják magukévá tenni, hogy ezen a ponton még mindig színházról beszélünk. Emellett a kérdés, a problémafelvetés kezdetektől elvárásaként jelent meg a társulat tagjaival szemben, lelkes nyilatkozatok egész sorában hangzottak a színészek szájából Schilling Árpád mondatai. Mi volt a baj, elkényelmesedett a társulat?

– Erről Árpáddal kellene beszélgetni. Én több olyan társulati ülésre emlékszem, ahol a színészek aktivitása, megnyilatkozása, kérdezési képessége, kérdéseinek élessége egyáltalán nem elégítette ki őt. Ez lehetett az egyik ok, ami a társulati létmód lezárásához vezetett. Úgy érezhette, nem kap eleget a társaitól. Sporthasonlattal: ebben a bajnokságban a kialakított játékszabályok között nem játékosként volt velük elégedetlen, ezt a csapatot a pályán nem kellett tovább tökéletesíteni, úgy is mondhatnám, miénk volt a Barca. De Árpád a sportág megújítására tett javaslatot, új szabályokat hozott be, emelte a tétet. Valami olyasmit élhettek át a színészek, hogy abban, amit most kér tőlük, ők nem elég jók, vagy ez nem érdekli őket annyira, esetleg nem bírják a tempót.

– Mikor érezted először Schillingen az elégedetlenség vagy csalódottság jeleit?

– 2006-ban a Művészetek Völgyében dolgoztunk, *A csillagász álma* című előadást hoztuk létre. A Taliándörögd határában található egykori Úrtávközlési Állomás nyilvánosság elől mindaddig elzárt épületét birtokba véve, az idegenség témakörét feldolgozva, a hely egykori munkatársainak és a környékbeli falvak lakóinak történeteiből és részint közreműködésükkel alkotott helyspecifikus látványosságot a horvát, litván, osztrák és hazai kőszínházi művészekkel kiegészített krétakörös csapat. A produkció mindössze nyolc este volt látható. Árpád hihetetlenül boldog volt attól a munkától. Aztán itthon tartottunk egy kiértékelő beszélgetést, ami eléggé félrecsúszott. Hosszúra és semmitmondóra sikeredett, egyes színészek olyan kérdéseken lovagoltak, amiket Árpád nem érzett relevánsnak, míg számára fontos felvetésekre nem kapott visszajelzést. A színészek meg nem értették, mit „ízélgeti” őket ilyesmikkel, klassz volt ez a kis nyári intermezzo, de most már készüljünk a következő nagy munkára – *A jég próbái* zajlottak. Itt volt egy óriási félreértés, hiszen Árpád éppen olyan projektek felé keresgélt, mint *A csillagász álma*. Ő elmozdult, a többiek úgy maradtak. Tovább éleződtek a konfliktusok, mikor 2007 januárjában a három fiú [*Gyabronka József, Nagy Zsolt, Rába Roland – A szerk.*] megmutatta az elkészült *Hamlet*-verziót a társulatnak. Mindenki rettenetesen kínosan érezte magát a házi bemutatón. Árpád megdöbben, hogy öt-nyolc-tíz éve együtt dolgozó emberek hogyan reagálhatnak ennyire értetlenül, amikor ő azzal áll elő: nézzétek, most ezt gondolom a színházról. A szemekben értetlenség és bizalmatlanság tükröződött: Mi ebben a jó? Milyen színház ez? Minek? Úristen, mostantól ez lesz? Aznap este kétszázhuszszal szakítottuk át a szalagkorlátot.

– *A Krétakör az elmúlt évtizedben a struktúravita, a törvény előkészítése, a független szféra, sőt a magyar színházi élet egésze tekintetében felvállalt egy markáns szerepkört. Zárvány marad, vagy tovább tudja vinni azt a szemléletet, amit korábban vehemensen képviselt?*

– Mi mindig jártuk a magunk útját, és titkon azt reméltük, ezt majd lekövetik azok, akik struktúrában kell, hogy gondolkodjanak. Sokat dolgoztunk azon, hogy a működésünket érthetővé, átláthatóvá tegyük. Ha dinamikus fejlődő közegben élünk, a mostani történések is lefordíthatóak lennének egyfajta működésmódra, hiszen éppen azt a flexibilitást üzenik, amiről mi mindig is beszélünk. Egy élő alkotói organizmus így is változhat. Kiteljesedhet, visszametsződhet, irányt válthat, kanyaroghat, eltűnhet, majd újra felbukkanhat. A mi tragédiánk, és az egész alternatív színházi szféra katasztrófája az, hogy a magyar színházi struktúra csak azt érti, amit ismer. Nálunk a működés non plusz ultrája a repertoárt gyártó társulat. Ez a jelenség torzítja a rendszert, mert erőszakkal egyetlen lehetséges irányba tolja az alkotókat, semmilyen szinten nem tolerálja a különbözőséget, a váltásokat. Ha valaki felületesen olvassa a példánkat, azt mondja: lám, ezt kell csinálni, társulatot alapítani, repertoárt építeni, masszívan működni – máshogy nem megy. Az is jellemző, hogy a *Siráj*jal törtünk át a falon, holott korábban a *Hazám*/Házámmal vagy a *W – Munkáscirkusszal* ennél komolyabb szinteket is megugrottunk.

– *Arra gondolsz, hogy a Sirály Zsámbéki Gábor és Székely Gábor pályáján is mérőföldkő?*

– Részint erről van szó, a darab, a szerző magyarországi beágyazottságáról, részint az előadásmódról. Én úgy látom, a *Siráj* volt a legklasszikusabb, legkönnyebben követhető produkciónk, társulati együttzenélés Csehovval, érzelmi-intellektuális hullámvasút valamennyi nézőnek, közszolgálat felső fokon à la Katona József Színház.

2006 táján Árpád kiszúrt egy bejegyzést a honlapunk üzenőfalán, ártatlan egysoros lelkendezés volt: „Jaj, de szeretlek titeket, olyan fontosak vagytok számomra, mint a Vígszínház!” És tényleg, ha onnan nézzük, hogy valaki szeret színházba járni, széles skálán mozgó, megengedő ízlése van, simán vonhat ilyen hasonlóságot. Árpádot azonban egy ilyen mondattal nagyon messzire lehet lökni. Rájöttünk, hogy nekünk kell jobban artikulálni a különbözőséget, mert a függetlenség egyik zászlóshajójának számító társulat nem válhat összetéveszthetővé egy kőszínházi mamuttal. Ma, amikor egyesek az egész független terület létjogosultságát kérdőjelezzik meg, érthetjük csak igazán, mennyire jogosan rezzentünk akkor össze.

– A 2008-as változások után olyan következtetéseket halottam több szakmabelitől, köztük független alkotóktól is, hogy a Krétakör kudarc, a szerencsétlen színészek pedig Schilling áldozatai. Állandóan papoltatok, hangoskodtatok, most meg szétvertétek a társulatot, és nincs a helyén semmi, vagyis hogyan szolgálhatna ez mintaként bárki számára?

– Engem nem szembesített senki ezen „fontolva haladók” véleményével, pedig szívesen megismerném az ő karrierjük tanulságait. Én a saját utunkból azt szűrtem le, hogy igenis vannak természetes ciklusok. Csak akkor éljük a saját életünket, ha ezt a ciklikusságot észre vesszük, és átengedjük magunkon.

A Krétakör ilyen olvasatban is sikertörténet. Van egy megkérdőjelezhetetlen tehetségű alkotónk, Schilling Árpád, aki ízig-vérig színházi ember, megszállottan keresi, hogy még mire használható ez az eszköz, hol több, hol kevesebb, de mindig nagyon tehetséges embereket gyűjt maga köré, őket egyszer strukturált, máskor *ad hoc* módon mozgatja, izgalmas, eredeti dolgokat hoz létre különféle műfajokban, ezt időnként szakmáiban teszi, máskor csak évente egyszer. Ha színházról gondolkodom, és arról, mi a siker, azt mondom, ez a legizgalmasabb forgatókönyv. Sokaknak a fenntarthatóság jelenti a sikert, a rutin életben tartása – az ő szemükben kudarc, hogy valami volt, és ez most elmúlt. A társulaton belül is komoly vitákat folytattunk erről. A rendkívüli játékindigenciájú Tilo Werner – aki egy másik színházi kultúrából jött, és egy másik színházi kultúrába ment vissza, tehát kirándulást tett a mi életünkbe – egyszer hangosan követelte tőlem, ismerjem fel: létrehoztunk egy intézményt, amit felelősen kell működtetnünk. Mire azt válaszoltam, hogy érzek némi felelősséget az optikai csalódás kialakulásáért, de eszem ágában sem volt a Krétakörre intézményként tekinteni, senkinek sem ígértem, hogy innen fog nyugdíjba menni, magunkat is beleértve. De olyan tagja is volt a társulatnak, Erős Balázs személyében [*asszisztens, később produkciós vezető, ma a MU Színház igazgatója – A szerk.*], aki már egy évvel az átalakulás előtt felállt. Mikor a második Mundruczó után a második Zsótért készítettük elő, azt mondta: „Figyelj, én ezt unom.” Pontosan értettem, miről beszél.

– Annyira félnek az emberek a változástól, hogy néha megrettennek, talán igazuk van.

– Pedig a változás, adaptálódás elkerülhetetlen, s nem szabad behódolnunk az azt bénító reflexeknek, sem a rendkívül maradi közhangulatnak.

– Mindazonáltal történt nemrég egy markáns változás. Mit gondolsz, a Fidesz kétharmada milyen hatással lesz a független színházi közegre?

– A mostani hatalom szemében a függetlenek a letűnt rendszer szekértolói. Liberális értelmiségiek. Ellenségek.

– Ez elhangzott bárkitől, aki politikailag releváns?

– Nem. Ez a hatalmi logika. A nagy siker, amit a törvénnyel elértünk – vagyis hogy 500 millióról 1,3 milliárdra nőtt a támogatás kerete –, most visszaüt, függetlenül a döntés indoklásától, volumenétől.

– Nem lehet, hogy a választásoknál nagyobb problémája a független szférának, hogy jóval kevésbé tudja magát politikailag artikulálni, pozicionálni, mint a kőszínházak igazgatói?

– Lehetséges, mégis azt mondom, ebben a pillanatban ez nem játszik. Lényegtelen körülmény, hogy a terület prominenseit nem tartják azonos kaliberűnek néhány kőszínházi vezetővel, mert pénzügyi okokból egy egész terület, ideológiai okokból pedig egy teljes irányzat kerül tűz alá. Át fogják alakítani a támogatási rendszert, minek következtében jobb esetben visszakerül a közeg oda, ahol volt, rosszabb esetben még mélyebbre nyomják. Ez lesz a most következő időszak küzdelmének tétje, a kérdés, hol lehet megállítani a visszalengő ingát.

– Te is úgy tudod, hogy az Előadó-művészeti Törvény módosítása keretében el akarják törölni a jórészt függetleneket tömörítő VI. kategóriát?

– A törvénymódosítás szerepel az őszi törvénykezési menetrendben, és komoly erők mozdultak meg, hogy a jelenlegi kategorizálást átalakítsák.

– Ha elrugaszkodunk az önvédelmi szempontoktól, milyen módosításokat javasolnál a függetlenekre vonatkozó rendelkezések tekintetében?

– Újra elővettem a 2006/2007-es jegyzeteimet, melyeket a törvényt előkészítő munkacsoportokban írtam. Akkor is azt mondtam: egységes színházi szakmában kell gondolkodni, a független területnek valamilyen módon integrálódnia kell, nem lehet gettóként kezelni. Olyan törvényt érdemes létrehozni, mely a különböző missziók definiálásával és ezeknek megfelelő szegmensek felállításával egységes szempontrendszer szerint ítéli meg és kezeli az ágazatot. Ez az egyébként holland modellen alapuló nézet a pályázati elvet a normatív finanszírozás elé helyezi. Na, ezt ötletszinten sem támogatták. Helyette megpróbálták lekottázni az akkori, aránytalanságokkal és igazságtalanságokkal terhelt rendszert. Így kerültek be ma könnyű támadási felület adó passzusok.

Öngől például a sokfajta mesterségesen kreált, egyéni érdekek mentén definiált szorzó, miként kár makacsul tagadni, hogy a színházi működés felbontható, vagyis más feladatok hárulnak a tulajdonosra, a fenntartóra és a szakmai szolgáltatóra. Óriási balhé lett abból is, mikor leírtam, településenként különbséget lehetne tenni a társulatos repertoárszínházak és a befogadó színházak, illetve a befogadó színházak egyes módozatai között. Előbbiekben a művészi munka és az

infrastruktúra szorosan összetartozik, utóbbiakban lazább, és sokféle a kapcsolat e kettő között, mint ahogy a Trafó és a Thália közé is nehéz egyenlőségelet tenni. A mostani, jobbról diktált variánsban hasonló elemek fognak megjelenni, de képmutató módon, mintha nyitna egy költségghatékony, átlátható, elszámoltatható, mobilis rendszer felé, miközben – a vidék politikailag motivált előtérbe tolásával – be fogja betonozni a meglévő struktúrát.

– *Erről jut eszembe, volt egy „igen népszerű” javaslatod a vidéki intézményrendszerrel kapcsolatban is.*

– Igen, arról szólt, hogy a társulatos repertoárrendszer tipikusan nagyvárosi jelenség, nálunk ilyenek pedig legfeljebb a régióközpontok tarthatók, ezeket kellene megerősíteni, miközben megyei szinten mozgékonyabb, változatos működésmódokkal is lehet kísérletezni. De az új kurzus számára ez nyilván elfogadhatatlan ötlet, hiszen a vidék, úgy, ahogy van, szent és sérthetetlen.

– *Említettél valamit, ami félreértésre adhat okot. Mikor azt mondod, a független területnek integrálódnia kellene, mire gondolsz?*

– Arra, hogy ne árnyékrendszerként működjön. Ne olyan viszonyban álljon egymással a kőszínházi szféra és a független terület, mint a strandokon a medence és a lábmű. Folyassuk össze ezeket a vizeket akkor is, ha egyesek szerint ez káros az egészségre. Fontos, hogy a rendszer minden irányból átjárható legyen, hiszen ezzel itt is, ott is érték teremődik, bizonyíték erre, mondjuk, Zsótér pályája. Arról nem beszélve, hogy hamarosan ez kényszerré is válhat, mert egyre többen fognak kiszorulni a kőszínházi környezetből. Döbbenetes, milyen szintű tudatlanság övezi a független területet, a szakma java része nem ismeri ezeket az alkotókat, a munkakörülményeiket, a problémáikat.

– *Az idén te voltál az elnöke a VI. kategória kuratóriumának. Ott érvényesíteni tudtad többé-kevésbé az elképzeléseidet?*

– Sokan és sokat dolgoztunk azon, hogy átlátható és számon kérhető döntési mechanizmust dolgozzunk ki. Az volt a célunk, hogy irányt mutassunk, folyamatokat indítsunk el, vállalva a tévedés lehetőségét is. Nincsenek elfogadott szakmai standardok különböző formációk leírására, működésük személyi és anyagi feltételeinek összevetésére, így könnyen panaszkodhat mindig mindenki alulfinanszírozottságra. Ezért azt gondoltuk, inkább kapjanak kevesebben többet. Magyarországon nem tartható az, hogy évente százas nagyságrendű szervezet jusson működési támogatáshoz egyetlen kategóriában, a rendelkezésre álló pénz nem elégséges ahhoz, hogy ennyien tudjanak belőle érdemben működni. A VI. kategória szervezetei, alkotói között szétszórható támogatás nagyságrendileg egyetlen komolyan finanszírozott régióközponti színház büdzséjének felel meg. Ráadásul, míg a függetleneknek évről évre meg kell magukat méretetni, elszámolást és pályázatot kell beadniuk, rettegve várni a döntést, addig a kőszínházak normatív támogatási rendszerében legfeljebb az általános finanszírozási helyzet hozhat borúsabb vagy derűsebb napokat.

– *Derűsebb?*

– A borúról mindig nagyon jól hallhatóan és gyorsan értesülünk, miközben a derű csendben, szinte titokban

abszolválódik. Tisztán emlékszem két olyan pillanatra az elmúlt nyolc évben, mikor rengeteg pénz került a kőszínházi struktúrába, amit úgy szívott be a rendszer, mint a szikes talaj a vizet. Semmilyen eredmény nem látszott, sem a szakmai munkában, sem ágazati szinten. Jól bevált gyakorlat, hogy a pluszforrások úgy épülnek be a rendszerbe, mint a „köztudott” alulfinanszírozottság kompenzációja. Pedig ez nem evidens. Nemzetközi példák alapján össze lehet vetni a színházfinanszírozásra fordított közpénzeket, és meglepve fogjuk tapasztalni, hogy a hazai állami részvétel arányosítva hasonló egyes nyugati országok támogatási intenzitásához. A felhasználás hatékonyságával vannak problémák, ami összefügg a mindenható állam illúziójával, az önkormányzatiság torz értelmezésével, végső soron a polgárok tökéletlen emancipációjával. Színházi rendszerünk, mint csepp a tenger, tükrözi ezen anomáliákat.

– *Most nyilván mondanom kell, az minden direktor megsemmisítő érve, hogy tele vannak a színházak.*

– Budapesten folyamatosan csökken a látogatószám, és főleg művészszínházi vonalon nagy a veszteség. De már látható, hogy a vidéki repertoár kommercializálódása, a közönség feltételezett igényeinek való behódolás ugyancsak vakvágány. Az, hogy Magyarországon a közelmúltig 4,5-5 millió eladott színházjegyről úgy lehetett beszélni, mint valami adu ásról, amit a vita végén a színházigazgatók kicsaptak a politika asztalára, az elmúlt rendszer öröksége. Ahogy a struktúra is. Annak, hogy mit jelent színházba járni, hogyan alakul a látogatottság, minden országban és minden korszakban megvan a maga dinamikája; jól érezhetően nálunk körülbelül mostanáig tartott egy szakasz. Ez összefüggésbe hozható a választási eredményekkel éppúgy, mint a berlini fal leomlásának húszéves jubileumával, de a folyamat gyökerei mélyebbek, szerteágzóbbak. Most sok minden egyszerre ért véget, zárult le, alakult át radikálisan, a színházi szakmának is más utakat kell keresnie, súlyos változtatásokra kell magát rászánnia, még akkor is, ha fáj.

– *Itt főként generációs problémákba ütközöl. Sokat beszéltek arról, komoly veszélyforrást jelent, hogy nem működik a generációk közötti szolidaritás, a programozott pozícióátadás, ám ha egészségtelennek tekintjük a jelenlegi struktúrát, és a változás fontosságát hangsúlyozzuk, akár szerencsének is tekinthetjük, hogy a jelenleg regnáló igazgatók szinte mind elmulasztották kinevelni utódaikat.*

– Nem tudom... Itt most úgyis mindent átrajzol a politika. A 2006-os önkormányzati választások óta tudjuk, semmifajta illúziót nem kell táplálni, nem szakmai vagy generációs, hanem politikai szempontok fognak dominálni. Vidéken már sikeresen lecserélte a Fidesz a színházigazgatói garnitúrát, nagyjából ez a sors vár a budapesti intézményvezetőkre is. Persze, akit lehet, még megpróbáltak az utolsó pillanatokban bebetonozni – meglátjuk, hogy a választási évben hosszú távra kinevezettek a tisztas végkielégítésen túl miben reménykedhetnek.

– *Azért néha olyan érzésem van, a kelletnél nagyobb a félelem. Mire számítasz?*

– Azonnali és rezzenéstelen leszámolásra. Statáriális, szakmai szempontokat nélkülöző bosszúra. A színház és a kultúra területén ez azért különösen izgalmas,

mert van a dolognak ideológiai, világnézeti színezete is. Budapest esetében hangsúlyozottan. Budapest bűnös, kozmopolita, szabad, művésziesskedő, elbizakodott, fel-fuvalkodott, az igaz magyar szellemet alábecsülő város – ez évszázados toposz, de ma is aktívan él. Fő reprezentánsai a színházak, így a vezetői kinevezés nem munkaügyi kérdést, hanem szimbolikus hatalom- és pozíció-visszafoglalást jelent majd, aminek a következményei felbecsülhetetlenek. Ezért nem tudok neked igazából választ adni arra, lehet-e pozitív hozadéka annak, hogy elmaradt egy generációváltás. Annyi biztos, hogy így könnyebben fog végigmenni az úthenger. Az apokaliptikusnak tűnő vízióval szemben annyi a remény, amennyi tudatos munka, összefogásra és egymás megértésére nyitott, a nyilvánosságot értelmesen használó szakmai törekvés tapasztalható. Ebben is a függetlenek járnak az élen, bár súlyos kapacitáshiánnyal küzdünk. Iszonyatosan nagy szükség lenne értelmes és bátor fiatal szakemberekre.

– Azt mondják, az egyes színházi kultúrák teljesen leképezik az adott ország társadalmát. Milyen képet mutat a magyar színház a magyar társadalomról?

– Magyarországon minden társadalmi átalakulás rettenetesen lassú, ez egy konzervatív, maradi közeg, kivéve

ezt a furcsa fenomént, amit Budapestnek hívnak. Ahogy minden más, a színházi rendszerünk is amolyan német–szovjet hibrid.

– Milyen nemzetközi mintát követhetnénk? Vagy van speciális magyar út?

– Ilyet nem látok, hacsak a speciális magyar út nem arról szól, hogy megértjük, mi történik velünk, feltérképezzük az adottságainkat, és a lehetőségeinkhez igazított módon tűzünk ki magunk elé célokat. Akkor talán az állandó sopánkodást is felváltaná valami kreatív izgalom. Hozzáteszem: bármerre megyek ma Európában, a színházcsinálók mindenhol úgy érzik, vesztésben vannak, leépülőben van a rendszerük, folyamatosan bizonygatniuk kell jelentőségüket a pénzosztó hatalomnak, egyre elkeseredettebb harc folyik a közönségért. És azt mondják, nagyon erősen nyitni kell, olyan csapásvonalakat kell beüzemelni, melyekre még pár évvel ezelőtt sem gondoltak. Tehát ilyen szempontból szinkronban vagyunk az európai hangulattal, mindenhol érződik, hogy a színház által nyújtott, hagyományos értelemben vett lehetőségekkel most valami nem stimmel.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE:
KÓVÁRI ORSOLYA

Bohumil Hrabal Jiří Menzel

Őfelsége pincére voltam

Október 24-én a Duna Televízióban

DUNA

Sz. Deme László

Mínuszok, flamingók és mások

XX. THEALTER FESZTIVÁL - SZEGED

A kisinyovi rózsza
(Urbán András Társulata –
Kosztolányi Színház, Szabadka)

Tavaly még az Illúzió állt a fesztivál középpontjában, mostanra sok-sok illúzió elszállt, főként abban a tekintetben, hogy az ideai Szabad Színházak Fesztiváljának pénzügyi háttere normalizálódhatna a közeljövőben. Sőt. A rendező szegedi MASZK Egyesület is abba a független és innovatív, avagy alternatív színházi csoportosulásba tartozik, mely az úgynevezett Előadó-művészeti Törvény jogosítványai szerint garantált összegnek csupán a töredékére kapott *ígéretet* a kulturális döntéshozóktól jelen cikk írásának idején. Fesztivál mégis van. Miből? Egyelőre más, kevésbé befolyásolható pályázatokból, valamint fogcsikorgatásból, daczból, elhivatottságból, az alternatív színházat két

évtized alatt megszerető szegedi közönség kitartásából és leginkább a remélhetőleg nem naiv reményből, hogy a megnyitón repkedő forint-mínuszok valahogy mégiscsak leszálnak majd hamarosan a nulla közelében.

Szerencsére másfajta jószágok is szálldosnak a fesztivál bő egy hete alatt. Soha ennyi flamingót színházi kontextusban: hol egy műsorfüzet-borítón, hol a színpadra állított rózsaszín műanyagba fröccsöntve, hol egy táncos mozdulataiban. Tolnai Ottó szimbolikájának kedves madara inváziószerűen hirdeti „szülőatyját”: az idei Thealter vezérfonala *Tolnai Világlexikona*, a hetvenedik születésnapját a fesztiválon ünneplő vajdasági költő-író enciklopédikus gazdagságú életműve. „Ha én

Tolnai Ottó volnék... – így kezdi köszöntőjét Esterházy Péter is a *Jelenkor* beszélgetésén –, ha ő volnék, akkor értenék a tengerhez, és úgy lennék avantgárd, mintha lenne hagyományom.” Érdeemes ezt a két jegyet kiragadni, hisz a tenger és az avantgárd kuriózum idehaza. Mindkettőből hiány van, akár átvitt, akár konkrét értelemben. Némi poétikus túlzással elve a tenger ezerféle árnyalata, végtelen tágassága, ereje stb. bármikor új energiával tölthet fel egy színházat, ha megvan benne a nyitottság az ismerős „Balaton” helyett még felfedezetlen, sósabb vizekre evezni. Avantgárd színházi hagyo-

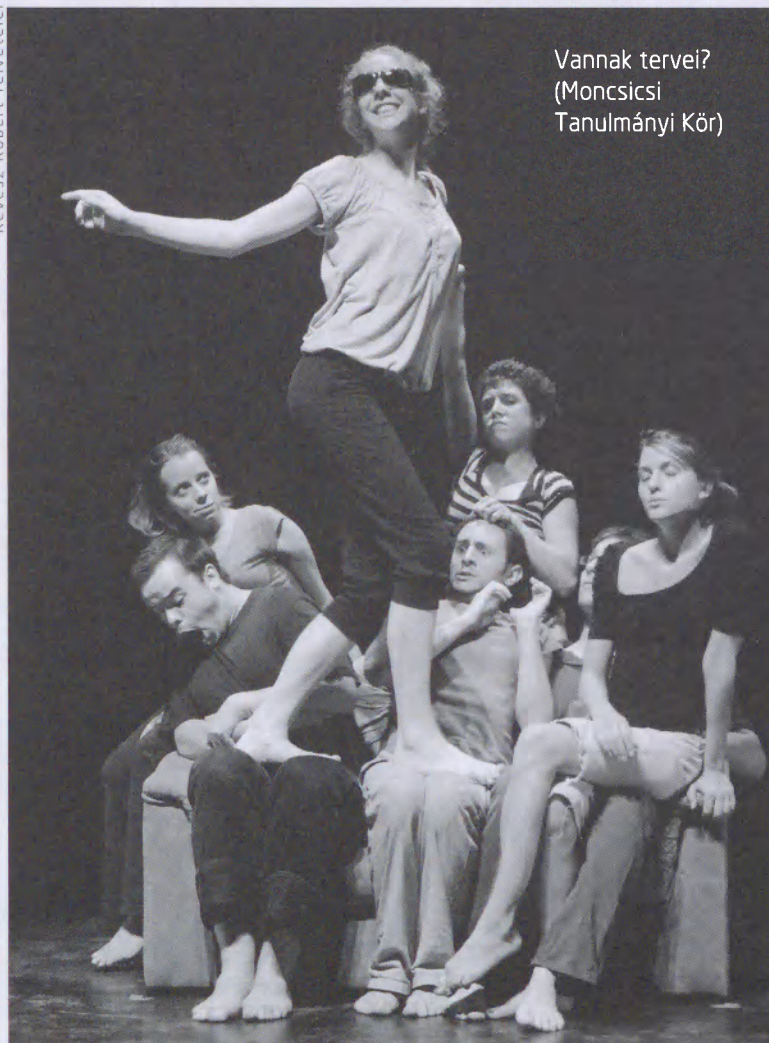
Harlekin
(Derevo)

mányunk pedig az irodalmihoz hasonlóan gyűszűnyi, érdemes lenne erőteljesebben ápolgatni és serkenteni, ha már a délszláv hagyományokkal összefonódva kisarjadt magyar nyelvű művészeti anyag, illetve az experimentális irányokba keresgélő színházi alkotók és társulatok serege rendelkezésre áll, még ha jelen cikk írásának idején a szakmai (?) politika ezt nem ismeri is fel. A MASZK viszont évek óta saját erőből menedzseli az ilyen jellegű előadások létrehozását, idén a „Tolnaikat”. Az „előőrs” további erősítésére is szükség lenne, hiszen az általam látott előadások ezúttal inkább csak birkóznak a Tolnai-lexikkal, mintsem győzelmes színházzá alakítva maguk alá gyűrnék az irodalmat.

Az irodalmi vájkálások nem válnak igazán nagy ívű metamorfózissá: leginkább a szövegek kínálta képek kerülnek elő, mintha a Tolnai-szövegek színpadi interpretációja csakis fizikai kibontásukban lenne elképzelhető. A GoBe Társulat a *Tolnai Táncllexikon – Az eszéki zsiráf* című előadásában csakugyan egy lexikon alaposágával igyekszik körbejárni a szócikkek helyébe kerülő mozgásszínházi elemeket. Góbi Rita koreográfiájában már-már középkori, gótikus világban kavarnak a Tolnai ihlette, küzdelemmé formált motívumok egy-egy állat bőrébe bújtatva a dinamikus pulzáló kompozíciók részeként, a flamingó például magas sarkú csizmában csetlő-botló vamp. Erőteljes képekkel dolgozik *A kisinyovi rózsza* is – Urbán András Társulata és a szabadkai Kosztolányi Színház közös produkciója –, de ezúttal meg is reked a képek szintjén, és nem generál olyan hétköznapiból induló, de mélyre, a zsigerekig hatoló rétegeket, mint megszokhattuk. A Tolnai-toposzok kihelyeződnek ugyan – náluk flamingószobrocskák

köré számtalan kézitükörből álló deltavidék terül –, ám sem a képek, sem a szövegek nem mozdulnak igazán tovább, nem telítődnek újabb gondolati tartalmakkal, s bár biztosak lehetünk benne, hogy a társulat „kegyetlenül” megdolgozta az irodalmat, de valahogy nagyon önmagába zártan, nehezen feltörhetően, s ezért alig-alig élvezhetően kerül elénk az anyag; továbbgondolásra sem igen inspirál. Leginkább Döbrei Dénes *Börkertje* láttán reménykedhetünk egy könnyedebb és távolságtartóbb vizsgálódásban, mert ő nem köti le energiáit a szövegek és motívumok beemelésével, inkább allúziókat teremt, leginkább egy Tiszát, ártéri nádasokat, az alföldi fű illatát idéző – ha úgy tetszik, Tolnai-autentikus – miliőben próbál hangulatokat átadni. A látvány kidolgozottságát azonban gyengíti, hogy Döbrei meglehetősen komótos mozgásanyaggal pihenget a táncos részekben, flamingója is csak áll fél lábon egy ladiknyi Tiszában, s a többi szereplőnek kell leöntenie egy-egy vödör véres-vörös festékekkel. Lajkó Félix – mozgásokkal párhuzamos, de csakhamar azok fölé kerekedő – citaraszólója viszont szokás szerint elunghatatlán, így koncertmény teljeseedik ki, s a zene alá annyi *Tolnait* képzel magának az ember, amennyit csak bír. Marad ugyanaz az élmény: bosszankodás, hogy Tolnai ezer és ezer reflexiót, irányt és sejtést felvető gondolkodásmódja sehogy sem talál királyi utat a színpadra. Mert egyfajta utat azt talál, hiszen a szövegek és képek megszólaltatnak és formába állítatnak, de a telhetetlen néző mégis leginkább azzal fogalmazná meg a hiányt, hogy egyik

Révész Róbert felvételei

Vannak terveik?
(Moncsicsi
Tanulmányi Kör)

esetben sem ragyog fel benne glóriaként szétsugárzó „aha”-élmény, hogy igen, éppen így, ilyen formában alakítható át Tolnai világa színházzá, csakis így szólhat meg érvényesen színpadon, nem pedig másképpen.

Szárnyal viszont a Derevo: káprázatos, izig-vérig színházat helyez fel *Harlekin* címmel, valamiféle commedia dell'arte és egy hajdani mutatványosvilág felidézése ürügyén. Csikos nadrágos, félmeztelen Harlekin és társa, egy Pierrette-szerű, női figura születik meg marionettként, rajtuk kívül afféle játékmesterként (ál)po-cakos és (ál)szakállas bohóc uralja még a színpadot. Az uralom mindhármuk esetében teljes értékű: egész testüket, valamennyi gesztusukat és mimikájukat teljes egészében kontroll alatt tartják, de ezzel együtt is olyan hihetetlenül könnyed a játékuk, mintha repülnének a színpadon, magukkal kényszerítve a nézői tekintetet. Annyira határozott és pontos minden mozdulat, annyira kidolgozott, arányos és mégis érzékeny, részletező a viszonyok kialakítása, hogy nem is keressük a mértéket, csupán gyönyörködnünk kell a történetekben. Szó nem is hangzik el, csak előslikanak a varázslatos hangulatok a színpadi fények, a füst, a zenei bejátszások ízléssel mért adagjaitól továbbrepítve. Minden – alakok, jelenetek, motívumok – vándorol valami álomszerű dramaturgia szerint, és furcsán lebegve kering elő folyamatosan a kintornások, cirkuszi bohócok és vándorszínészek sajátos világa, egy meghitt fájdalommal átítatott kapcsolat stációival keverten. Valahogy úgy, ahogy Weöres írja: „tárt kebleden reszket a kóc, / meghal érted a Jancsi bohóc” – ahogy Nyemcsok Éva Eső írja a rendezvény *Ex-Stasis* nevű fesztiválújságjában. Csak a flamingó hiányzik, vagyis Tolnai. Rejtetten persze itt felbukkan, hisz a fesztivál koncepciója érezhetően az – ami Tolnai művészetével nagyon is rokon –, hogy többféle identitást kössön csokorba, több színházi vonalat mozgósítson.

A vonalak meglehetősen hullámzóak – háborog a tenger –, s a tarka fesztivál-karakter kicsikét billeg, de azért megáll a lábán. A Thealter évente egyszer összefogja azokat a sajátos vidéki és régiós hálózatba szerveződő magyar nyelvű csoportokat, amelyek nem a bevett színházi formákkal és előadás-helyszínekkel kísérleteznek határon innen és túl, idén Romániától Szerbián és a szentesi dráma tagozatosokon át egészen Pécsig, Debrecenig, Szegedről pedig két alternatív műhelyt is bemutatva.

A két szegedi csoportnál a látványból születő varázslat a megkapó. Vidám városi vándorkoncerttel, egy Happy Hourral lep meg a Focus Műhely. Megzenésített versek szólnak meg, s a közjük iktatott derűs és spontán közjátékokkal kis közösségük belső viszonyaiba is beavatnak. Mindez nem is lenne több ügyesen szerkesztett zenés estnél, de a magukra aggatott, le- és felkapcsolgatható karácsonyfaéggőkkel valami képregényszerű stilizációnak tűnő, de abszolút színházi erőteret is megmozgatnak. Sötétebb tónusokban játszik a Metanoia Artopédia *Tizenhárom hónap* című tárgyínháza egy fekete leplekkel borított szobányi térben. Alig két tucat ember szoronghat egyszerre a tenyérnyi nézőtér, a játéktér viszont kozmikussá tágul. Apró-cseprő akusztikus dokumentumocskák repítenek vissza 1920 ápriliséig, de mire a nosztalgikus hangulatnak átadná magát az ember, az édeskés mellé csúszik a gyűlölet. Levéltári anyagokból és újságcikkekből a korfestés mellé rajzoló-

dik Löw Immánuel rabbi tizenhárom havi, megmagyarázhatatlan fogsága, miután szóvá tette a kínzásnyomokat, melyeket egy meggyilkolt zsidó mérnök testén látott. Koncepció vád a jutalma – kapkodva kell a királyragalmazás frázisát kormányzóira változtatni –, majd egy év múlva amilyen irracionálisan született a vád, úgy érkezik a kormányzói kegyelem is. S ennek az álomszerű képtelenségnek a formai megfelelőjét látjuk a játéktér univerzumában. A játszóknak jobbára csak a hangjuk hallatszik, a rendező Perovics Zoltán inkább különféle tárgyak mozgásával bízza meg őket, s az apró, világító kütyük és fénybe hajló tárgyak, fehér keszkenők, imbolygó keménykalapok, libegő faágak látványa operába illő méltósággal illusztrálja a történetet.

Méltóság helyett éles iróniával fogalmaz a hazai alternatívok két zászlóshajója, a Pintér Béla, valamint a Bozsik Yvette Társulat egy-egy meghívott darabja. Szegeden azonban nemcsak a hazai fesztiválok állandó szereplői tűnnek fel, hanem olyan, még kevésbé ismert, többnyire fiatal alkotók is, akiket más szemlék kockázatosnak ítélnék beválogatni, hiszen, kivált vidéken, nincs bejárattott közönségbázisuk.

A Moncsicsi Tanulmányi Kör *Vannak tervei?* című előadása alcíme szerint „szuicid esztrád a 4.48 pszichózis alapján”. Sarah Kane szövegét színinövendékek formálják a maguk képére, s a depressziós feszültségekből generációs hangulatot teremtenek. Üres a színpad, de a feltartóztathatatlannul áradó lendületnek nem is kell segéderő, hogy erőteljes jelenetek során vezessen végig: minden a fiatalok lenyűgöző játékkedvéből születik meg. Egy másik, egyelőre alkalmi társulás, az Unokák Színháza szintén intenzív és még költőibb megmozdulással érkezik Debrecenből, ámbár formai megvalósításuk a darab jelenlegi állapotában némileg zabolázatlan. A *F.A.L.*-ban Farkas Arnold Levente verseire Kiss Gergely Máté és Nagy László Zsolt* személyes és intim etűdök – kissé zavaros logika mentén, ugrálásra fűzött – sorában mindennapi fordulatokat játszatnak egybe a keresztény szimbolikával. Hihetetlenül energikus, sőt vad összecsapásaik a Pinceszínház téglafala mentén bensőséges, lírai hangulatokba csendesülnek, s valahogy az egész nem vállalja túl magát, sikerül megmutatnia a kapcsolatok líráját, fűződjön az a gyerekkori jó baráthoz, a nagymamához vagy egy kalauzhoz a villamoson. Hasonlóan játszatja egy körbe a különböző értelmezési síkokat Szakonyi Györk *Marginális*a is. Miközben a szakrális levegője átjárja a színpadot, Szakonyi hihetetlen belső szabadsággal egyrészt olyan dolgokról mesél az életéből, amiket az ember inkább magában tart; másrészt úgy rángatózik a színpadon gatyában és félcipőben, mint valami magamutogató. Túllép az emberi mértéken, de az előadói belül marad. Közelít a ripacszkodáshoz, de a borotvaélen csak táncol, nem lépi át, s a vaskos exhibicionizmus mögül egyszer csak lefegyverzően bújik elő ugyanaz az őszinteség, amely a színművészetesek és a háromnevű fiúk darabjának is legerősebb sajátossága. Tiszta és közvetlen kommunikáció a nézők felé, technikai ügyeskedés majdhogynem teatralitás nélkül, minimalista kifejezésekkel: színház, amit ezen a fesztiválon alternatívnak hívnak.

* Nagy László Zsolt az előadás újabb szegedi vendégjátékán, szeptember 13-án tragikus hirtelenséggel elhunyt. (A Szerk.)

Markó Róbert

Virtuális valóságok

ZSÁMBÉKI SZÍNHÁZI ÉS MŰVÉSZETI BÁZIS

Az 1983-as alapítása óta egész nyáron át zajló színházi fesztivállá fejlődött Zsámbéki Színházi és Művészeti Bázis az idén júniustól e cikk lezárásáig, augusztus végéig kilenc saját produkciót hozott létre. Az egykori katonai bázis területére (olykor a Zichy-kastélyba) kilátogató közönség a szeptember közepéig tartó zsámbéki szezonban összesen tizenkét premiert tekinthetett meg, melyek közül nem egyet a kőszínházi évadban is viszontláthatnak a nézők – vagyis Zsámbék immár nem pusztán egy nyári fesztivál, hanem a teljes színházi szezonra hatást gyakorolni képes produkciós műhely.

A bázis 2010-es programjára alapvetően két tényező nyomta rá a bélyegét: a Nemzetközi Visegrádi Alaptól (IVF) elnyert támogatás egyfelől és az azóta Nemzeti Erőforrás Minisztériummá (NEFMI) keresztelt kultuszminisztérium működési támogatásának visszatartásáért való szavazólására másfelől. Az IVF a bázis *Facing Violation (Szemben az erőszakkal)* munkacímű projektjét támogatta, mely alcíme szerint a visegrádi országok (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia) fiatal színházcsinálóinak együttműködéséért szavazól – bizonyára e pályázat eredményeként tűntek fel a zsámbéki előadások színlapjain külföldi közreműködők nevei. A Zsámbéki Színházi és Művészeti Bázist működtető Zsámbéki-medence Idegenforgalmi Egyesületet mint befogadó színházat ugyanakkor az Előadó-művészeti Törvény VI. kategóriájában vette nyilvántartásba az akkori OKM, s az előadó-művészeti szervezetek működési támogatásáról döntő kuratórium a 2010. évi program megvalósítását 25 millió forinttal támogatta. A kormányváltást és a minisztérium átszervezését követően az összeg harmadát – 8,5 millió forintot – a NEFMI zárta, a fennmaradó rész – 16,5 millió forint – átutalása pedig e sorok írásakor még nem történt meg. Ilyen körülmények között szinte a csodával határos, hogy – legjobb tudomásom szerint – csupán egy bemutató maradt el (Botho Strauss *Schändung [Meggyalázás]* című drámájának premierje), és ha nem is mindig megkérdőjelezhetetlen minőségű, de igényes előadások jöhettek létre Zsámbékon.

Mert bár a bázis évada – természetesen – nem mutat egységes képet, egyes általános érvényű tanulságok levonhatók. Például az, hogy Zsámbék a nyári színházak és fesztiválok tengerében (ki gondolná, hogy hazánkban több mint négyezer – úgynevezett – művészeti fesztivál egzisztál!) az egyre inkább eluralkodó könnyű szórakoztatás helyett majd minden produkciójával

igyekszik valamiféle művészi kockázatot vállalni. Azután: Zsámbék próbál folyamatosan fejlődni, 2010-re többek közt az egyik épületet teljesen lakhatóvá, alkotótábori életre alkalmassá tették. Azután: Zsámbék igyekszik önnön múltjára, történelmére reflektálni – az előbb említett épületben rendezett kiállítás segítségével nyomon követhető a Színházi Bázis 1983 és 2010 közötti (előadás)története. Megvan tehát a „körítés” – noha a tökéletesség messze: az évados műsorfüzetre például bizonyosan ráfért volna egy olvasószerkesztő – ahhoz, hogy a mindenkorai zsámbéki szezon ne pusztán tetszés szerinti előadások egymásutánja legyen, hanem tudatosan összeállított művészeti program megvalósulása. Valamiféle állandóságot jeleznek az évről évre visszatérő alkotók Vidnyánszky Attilától Czajlik Józsefen át a 2003-ban diplomázott, „legendás” Máté Gábor-ostályig, az AlkalMáté Truppig, ugyanakkor a Mátyás Irén vezette rendezvénysorozat mintha a fiatal alkotói generáció, az új utakat jární igyekvő színházcsinálók felé is nyitna: a Zsámbéki Színházi Bázis 2010-es programja adott otthont a Kaposvári Egyetem színészhallgatói által készített előadásnak éppúgy, mint Radu Dinulescu első magyarországi vagy Gigor Attila első teljesen szcenírozott színházi rendezésének.

A választék műfaji tekintetben – az előadások létrehozóinak a színházhoz való alapviszonyát szemlélve – sokszínű. Klasszikus dráma klasszikus nyári színházi megvalósítása, klasszikus dráma prototipikusan kortárs adaptációja, nehéz társadalmi kérdéseket feszegető kortárs magyar dráma színre állítása, posztdramatikus szöveg alapú előadás, szöveg és zene egységére építő produkció egyformán megtalálható a bemutatók között. A zsámbéki nyár képzeletbeli ideális nézője ezek szerint nyitott, érdeklődése sokszínű, a színházról nem csupán a szórakoztatást várja el, sőt alkalomadtán a saját múltjával és jelenével való szembesítést is elviseli, ez pedig igazán nem kevés.

Ezzel együtt Németh Ákos legújabb, *Deviancia* című darabjának általam látott előadását meglehetősen apátiával fogadta a kisszámú közönség, és ezen nem is csodálkozhatunk. A júniusi Nyílt Fórumon is felolvasott mű, bár feszes, pontosan kidolgozott szerkezetben és nyelvileg következetesen meghatározott karakterekből épül, kevésbé invenciózus, közhelyes, és az igazán egyéni problémák és konfliktusok kidolgozása tekintetben elnagyolt – noha némi jóindulattal akár azt is mondhatnánk, hogy a szöveg legfőbb referenciája éppen közhelyessége és elnagyoltsága. A tökéletesen „talajkö-

FENT:
Harsányi Attila
(Claire) és
Váta Loránd
(Solange)
a Cselédekben

JOBBRA:
Szoták Andrea
(Bea),
Trón Árpád
(Férfi),
Liptai Dóra (Nő),
Somody Ildikó
(Noémi) és
Hajdú Péter
(Sanyi bácsi)
a Devianciában

Koncz Zsuzsa
felvételei

zeli” realizmusból táplálkozó *Deviancia* sabloncselekményt (egy csökkent munkaképességű – autista – lány társadalmi integrálódását, helyesebben ennek kísérletét) vázol sablonkarakterekkel; megerősztakolás, állásvesztés, marihuánatermesztés, nem kívánt terhességek, bebőr-

tönzött apa, neurotikus anya és egyéb borzalmak kíséretében. Németh darabja azt a kissé didaktikus, ám kétségkívül látványos és erős szimbólumértékkel bíró momentumot aknázza ki, miszerint az életben minden relatív: hogy ez esetben éppenséggel nem is az autista lány a deviáns, hanem az imént listázott tisztátalanok, akik őt körülveszik, és persze mindenkinek megvan a maga keresztje. A vékony történetet Jámbor József rendező vastagítani nemigen tudja (a bőséges húzások mindazonáltal csak javára váltak az előadásnak), elemelni viszont annál inkább. A jelképes tér és kellékhasználat – például a rozsdás fémkereszt, amelyre az autista lány féltestvérét játszó Szoták Andrea az előadás végén finoman, alig észlelhetően fölfeszül –, a szereplők folyamatos (fizikai) mozgásban tartása, a graffitikkal telefirkált tér, a középponti helyen elhelyezett ormótlan, nyirkorgó hinta, az időről időre megjelenő, kvázi-koreográfiát prezentáló kvázi-táncosok mind-mind a stilizálás – kevéssé ökonomikus – eszközei.

Mennyivel inkább friss, kortárs magyar előadás Bizet XIX. századi operájának, a világhíres *Carmennak* a kaposvári színiinövendékek által kompilált verziója! Kárpáti Pál – ugyancsak kaposvári színiinövendék – rendezésének semmi dolga Bizet művével mint az egyetemes operairodalom kanonizált darabjával, ehelyett szemtelen szabadsággal kezeli a darabot. Elmondja ugyan a Mérimée- (Meilhac–Halévy-) sztorit, de áthelyezi hangsúlyait, egyáltalán: azt használja a történetből, ami a szándékát szolgálja, amiről beszélni akar/tud. Az előadás nem részleteiben erős – a történet vonalvezetése szaggatott, a jelzések esetenként következtelnek, a színészi eszköztár olykor szűkös –, hanem összművészeti alkotásként: muzsika, szó és moz-

gás egységének megvalósításában, végső soron milióteremtésben, és mint ilyen, kimondott életérzés-színház.

Más úton próbálkozik hasonló célt elérni Dömötör Tamás és a KAPcsolat TÁRsulás a *Tényleg szeretsz?* című előadással. A munkamódszer a Dömötörre jellemző át-, szét-, újraírás: az előadás szövegkönyvét Ronald David Laing skót pszichiáter itthon is olvasható bestsellereire támaszkodva saját improvizációi alapján szerkesztette a csapat, melyet Mertz Tibor alapított. Rövidke credójukban ez áll: olyan színházat létrehozni, ahol „a kreatív, folyamatos

változásra építő, improvizatív próbafolyamat alatt a kapcsolatok válnak a legfontosabbá. A kapcsolatok egymással, a környezettel, és egyfajta interakció a közönséggel is.” Ennek megfelelően a *Tényleg szeretsz?*, melyet nem a zsámbéki katonai bázison, hanem a Zichy-kastély legfelső emeletén játszanak, elveti a szokványos színpadnézőtér viszonyt: a játékeret körülkeríti ugyan, de a közönséget kényelmetlen közelségbe ülteti, az előadás típusfiguráinak otthonába, belső körébe, intim szférájába. A díszlet fehérre festett, leleketlenített IKEA-dizájn, a szituáció bizonyos Ádám és bizonyos Éva, valamint

Székárosy Zsuzsa felvétele

FENT: Sipos György és Lovas Rozi az Egy Carmen című előadásban
 JOBBRA: Gubík Ági (Elizabet) és Fekete Ernő (Férj) a Personában

családjuk (két nagyszülő, két kisgyerek) reggeli készüldése, történet különösebben nincsen is, napi rutincselekvések zajlanak – valójában ez maga az ötlet, a koncepció, a szándék: magunkra ismerünk-e a tipustükrökben. (Magunkra.) Dömötör korábbi munkáiban, *A hazugban*, a *Cukor Show*-ban, a *Szerelmes Balázsb*ban, a *Farm Bt.*-ben ugyanezt a modellt követi: egyetlen nagy gesztussal korszerűsíti alapanyagát – Molière-t, Füst Milánt, Philippe Blasbant, Orwellt, Lainget, tulajdonképpen egyre megy –, majd az így kapott nyersanyagot rendezőileg pusztán annyiban dúsitja fel, hogy a színészeket megfelelően helyzetbe hozza. Vagyis bár Dömötör Tamás színháza erős formai és dramaturgiai beavatkozásai miatt rendezői színháznak álcázza magát, a felszín alatt rendszerint nagyszerű alakításokban bővelkedő, illusztráló színház, melyben nemegyszer üti fel fejét a didaxis, tudniillik úgynevezett mondanivalója többnyire egyetlen szintagmában vagy tömon-

datban összefoglalható. Ha a 2010-es zsámbéki évad legjobb színészi alakításának díját kellene kiosztanom, biztosan Csarnóy Zsuzsának, Józán Lászlónak, Mertz Tibornak, Péter Katának, Réti Adriennek és Szabados Mihálynak adnám megosztva, sok invencióval, fanyar humorral kivitelezett típusfiguráik megformálásáért.

Még több és jóval egyértelműbb a humor és annak mindenekelőtti jelentősége a Neptun Brigád *Tévedések vigjátéka* című előadásában. Baksa Imre rendezése szakszerűen teszi színpadra, helyesebben egy zsámbéki tisztásba vágott árokrendszer partjaira Deme László szövegváltozatát, a közönség pedig jó néven veszi a szakszerű komédiázást; a könnyű nyári estét szépen koronázza Molnár Erika és Ficzer Béla megható öregember–öregasszony kettőse.

Ugyancsak a szórakoztató színházi vonalba illeszkedik a zsámbéki nyár érezhetően legfelfokozottabb közönségérdeklődéssel várt produkciója, a rendszeres vendég AlkalMáté Trupp előadása, a *Baróthy (Máthé Zsolt)*. A premier annak a szekvenciának a darabja, melyben a 2003-ban végzett Máté-osztály egy-egy tagjának pályájára tekinthetünk vissza az egykori osztálytársak tolmácsolásában. Az idei előadásban van valami fából vaskarika: Máthé Zsolt, számos mellék-, epizód- és szekundánszerep alázatos és emlékezetes megformálója egyszeriben címszereplővé, sőt drámai anyaggá lép elő. De Máthé Zsolt személyiségében is van valami fából vaskarika, mert ki gondolná, hogy létezik olyan színész, aki – ha csak lehet – kerülni igyekszik a reflektorfényt? És az egész gondolatban van valami fából vaskarika: egyre érettebb színészek életét színpadon megmutatni – az ember sokszor csak a nézőtérrel ülő szakmabeliek elkapott pillantásaiból-kuncogásaiból tudja, hogy a fikció és a valóság közötti kényes egyensúly éppen merre billen. A színpadon látható események közül mi az, ami tényleg megtörtént (Máthé Zsolt és Mészáros Máté mesterségóra utáni szóváltása?); mi az, aminek alapja valós történet, s csak az emlékezet dúsí-

Schiller Kata felvétele

totta színpadi jelenetté (Máthé Zsolt és Bodó Viktor disputája a csajozás nehézségeiről?); s mi az, aminek talán alapja sincsen, legfeljebb a címszereplő valamely személyiségjegyének felnagyított szimbóluma (Máthé Zsolt és Járó Zsuzsa percekig tartó ölelés-kettőse?). Az AlkalMáté Trupp egész vállalása, túl azon, hogy az egyetemi évek összeczártságának, közös színházcsinálásának nyárról nyárra való lemodellezése, kétségbeesett vagy

kevésbé kétségbeesett újrakeresése, nosztalgikus vagy kevésbé nosztalgikus felidézése, jó humorú pofon – inkább csak így: arclegyintés – a dokumentarista színháznak és mindennek, ami komoly és elméletileg is végig gondolt. Mert itt minden úgy van, ahogy éppen van.

Látni törőlmetszett dokumentarista színházat is Zsámbékon, illetve annak kezdeményét: a forráshiány Czajlik József és a dunaszerdahelyi Epopteia *Bakanóták* című projektjét munkabemutatóvá szelídítette. Az eredeti ötlet szerint négy katona – egy '48-as, egy első világháborús, egy második világháborús és egy, a modern világgal-világban küzdő *urban soldier* – zsámbéki fogantatású történeteire és katonanótáira épülne az előadás. A katonák közül ezúttal egyet látunk (Gál Tamás személyesíti meg), kiegészülve Lakatos Róberttel és a Rév Zenekarral, valamint a zsámbéki Keszkenő Népdalkörrel. Sokáig nehéz volna színháznak nevezni, ami a bázis egyik harci járművekkel szegélyezett tisztásán történik, egy idő után azonban a játéktéren saját történeteit visszahalló, egy-egy nótába be-bekapcsolódó – zömmel zsámbéki – közönség győz meg arról, hogy színház ez: igazi jóféle múltfelidéző-múltfeldolgozó közösségi emléklmény a csillagos ég alatt – folytatásra, kiteljesítésre érdemes.

Két előadás maradt, amiről szólni szeretnék. Az Ingmar Bergman *Personájából* készült produkciót hosszabban taglaltam máshol,¹ így itt dióhéjban annyit csupán, hogy az ősszel az Örkény Színházban ugyancsak Bergman-szöveget rendező Gigor Attila érvényes, egyáltalán nem hommage ízű, erős atmoszférájú színházat csinált a talán legtöbbet elemzett Bergman-örökbecsűből.

És hasonlóképpen cselekedett Radu Dinulescu is Jean Genet klasszikusával, a *Cselédekkel*. Az előadás tulajdonképpen szimbólumértékű: meggyőződésem, hogy keresve sem találhánk még egy nyári fesztivált Magyarországon, amely az Aradi Kamaraszínházzal közösen létrehozott produkcióba energiát fektetne. Dinulescu három férfival játszatja el Genet haláltáncát, Váta Loránd és Harsányi Attila pedig torzított intonációval formálja meg a két cselédet. Kevés kivétellel női kliéséket játszanak, vagyis a genet-i álarcot is álarc mögé bújtatják, pillanatnyi egyedülleteikben szólnak csupán saját hangjukon, férfiként: egymás előtt is szerepet játszanak. A rendező a történethez nem-realista, sőt ahol lehet, nem-verbális formát rendel. Nemcsak a Madame-ot eszményien hamis törekenységgel eljátszó András Lóránt által megkoreografált mozgás, közte a cselédek rituális öltözései-vetkőzései beszédesek, de Armand Richelet videoinstallációi is többletjelentést adnak Genet szövegéhez. Dinulescu a két cseléd szeánszainak folyamatos minidiszkre rögzítésével és újravetítésével játszik rá arra a *Cselédek*ben kétségkívül benne foglalt olvasatra, hogy a szolgáltatók házbéli létezése nem játék, hanem egy virtuális valóság – s a rendező így talál kapcsolatot Genet kora és a miénk között. Mindezt egyáltalán nem mellékesen a magyar színháznak abban a virtuális valóságában, amit úgy hívnak: Zsámbéki Színházi és Művészeti Bázis.

Több is a *Carmen*, mint egy opera, meg kevesebb is. Nekem leginkább a szereplők egymásra vonatkoztatása hiányzik belőle. Magyarán a duettek. Két rendes kettős van csak benne, mindkettőt Don José éneklí, egyiket Micaelával, a másikat pedig a végén Carmennal. (Amit Escamillóval énekel, az nem igazi duett, nem véletlen, hogy simán ki lehet húzni.) Persze mindezt értelmezhetjük úgy is, hogy José az egyetlen ember ezen a gigantikus színpadon, aki képes viszonyba kerülni mással. Talán Micaela is képes lenne, de őt meg nem hagyják. Képzeljünk csak el egy Micaela–Carmen duettet! Képtelenség? Írtak efféleket, mondjuk, Amnerisnek és Aidának vagy Normának és Adalgisának, ők sem kisebb egyéniségek. Persze Carmen más személyiség. Ő senkivel nem is akar igazi viszonyba kerülni.

De több is Bizet műve, mint egy opera, állandóan és többszörösen el akar bűvölni, túl sok minden, két-három darabra való anyag van belezsúfolva: gyerekkórus, felnőttkórus, slágeráriák, kocsmái táncos forgatag, balettek tömege – ugyanakkor romlatlan parasztlányka, hadarós, vidám ötös, bikaviadal Sevilla főterén és a biscai hegyek. Érzik ezt a Szegedi Szabadtéri Játékok színpadra állítói, Kesselyák Gergely karmester és Kerényi Miklós Gábor rendező is, ezért aztán jócskán húzogattak a műből. Ügyes kézzel válogattak, s így a bemutató tehetségesen egyensúlyoz a nagyszínpadi show-műsor és egy opera életerős előadása között. Kesselyák Gergely egy, a színpad fölé félkörívben behajló magas hídról inti be a bombasztikus nyitányt. Határozottan jelzi: ne elmélyült zenehallgatásra, hanem látványos, „hangványos” szórakoztatásra készülünk, amelyet az alkotók az „élményopera” címszavában foglaltak össze.

Nem hiányoljuk a Micaela–Morales-évődést, a gyerekórúst vagy a harmadik felvonás elejének egy részét. Az ugyancsak epizodisztikus Csempészötöst vagy a második felvonás elejének Bohémdalát meghagyták, mert azokat jó ötletekkel az élmény szolgálatába lehet állítani. Örültem viszont, hogy a Micaela–José kettőst ezúttal nem rövidítették meg, hisz az a visszatérésben teljesedik ki.

A *Carmen* annál jobb, minél erősebb kézzel nyúlnak hozzá.

Nagyszerű például az az erős karmesteri kéz, amely a Seguidillát dögletesen lassúra veszi, amitől a csábítás hihetetlenül vontatottá és erotikussá válik. A karmester tempója és a rendező diktálta mozdulatok közötti izgalmas összhang iszonyú többletfeszültséget teremt. Efféle hatás csak úgy jöhet létre, ha a dirigens maga is rendező, a rendező pedig igazi muzsikuss, értik egymás szándékát, szavát, egyszerre mozdulnak, egyszerre mozdítanak. Érzékletes és érzéki, ahogy a kötél, amelyel az elején José köti meg Carment, hogyan válik az őt fogva tartó pórásszá, hogyan cserélődnek föl a szerepek. Ugyanez a csigatempó ismétlődik a Bohémdalban, amelyet általában lassan kezdenek, majd begyorsítanak. De *ilyen* lassan kezdve, *s ilyen lassan gyorsítva* még soha nem hallottam. Mester Viktória szemtelen, nem-törődöm összhangban követi a lehetetlen tempót – szinte hányaveti, de ez nem az éneklés hibája, hanem a jellemzés eszköze. Mester négy nappal a premier előtt érkezett, s így nehéz eldönteni, játékból mit írunk e produkció javára, s mi az, amit előző rendezőtől hozott. Mindenesetre Carmenként nem riszálja magát. Nem csinálja a vonzerőt, hanem az csak valahogy magától

¹ Széthullott szerepforgácsok. 2010. július
<http://revizoronline.hu/hu/cikk/2481/>

Márok Tamás

Zenés nyáresti miegymás

GEORGES BIZET: CARMEN – SZEGEDI SZABADTÉRI JÁTÉKOK

működik. Ezt talán hozta. Az viszont valószínűleg Kerényi érdeme, ahogyan a többiek körülötte mozognak – ha színpadon van, ő a Nap, s körötte keringenek a bolygók. Mindenki őhozza viszonyul, hozzá képest határozza meg önmagát, ez adja az erejét. Azért is okoz zavart ez a kis tizedes, aki nem érti az időket – és Carmen – szavát. Nehéz megmondani, milyen ez a Carmen, mert zárkózott. Teszi, amit kell, de indulat nemigen látszik rajta. Mintha végig kívül maradna. Alig emeli föl a hangját. Verdi jut eszünkbe, aki azt mondta Lady Macbethről, hogy ő nem is énekelné a szerepet, hanem csak úgy mondaná. Carmen az Habanerában egyértelműen fogalmaz: „Cigánylányt úgy szeress, ne könnyet ejts, légy akaratos, büszke, vad, akárhogy vágyod őt, de őbenne a szív szabad.” Persze José ekkor még nem figyel, de

FENT:
Arnold
Rutkowski
(Don José) és
Mester Viktória
(Carmen)

JOBBRA:
Mester Viktória
és Cser Krisztián
(Zuniga)

Veréb Simon
felvételei

gyanítom, ha figyelne, az sem óvná meg őt ettől a végzetes szerelemtől.

Arnold Rutkowski hanganyaga nagyon jó, szépséges tenorján sokszínű szenvedéllyel énekel. A Virágáriában hajszálpontosan belövi a karaktert: egy parasztfiú kamaszosan nagyszabású szerelméről van szó, ami egy ideig elbűvölhet egy nőt, de a megtartására teljesen alkalmatlan. Különösen egy Carmen-féle szabadságmániás dög megtartására. A záró kettős elején Carmen kézen fogja, sétál vele, s mint egy gyereknek magyarázza: mindennek vége. S persze ahogy egy gyerek, José sem érti meg. Mindent bevet, hogy *ne* kelljen megölnie, csábít, ígér, fenyeget, akár a nyílt színen meg is erőszakolná a lányt, de nem marad más, csak a kés. Illetve marad: a záró zenekari akkordok alatt még elkialt egy „Carmen”-t. Szépen szól a magas hang, ám ez nemcsak hogy nincs a partitúrában, de ízléstelen is. Kár, hogy itt az „élmény” maga alá gyúri az „operát”. (*Nota bene*: az első előadáson a záró kettős elején eleredt az eső. Carmen életben maradt – jött nyomban a *bon mot*. Az égiek tiltakoztak a hamisítás ellen – vélem én.)

Sajnos az „ellencsábítás” ezúttal nem jött össze. Lee Poulisnak sem a hangjában, sem a személyiségében egy szemernyi sincs abból a lehangoló médiaszárbból, akinek a rendező nyilatkozataiban oly színesen aposztrofálta Escamillót. Tovább ront a helyzeten, hogy a hegyekben, miután José rálő, a torréador egy hordó mögé bújik, s onnan egy plakáttal kiintegetve kér kegyelmet. Carmen ellenképeként Frankó Tünde viszont igen erőteljes Micaela. Különösen áriáját formálja olyan mély meggyőződéssel és olyan magas zenei minőséggel, hogy hitelesíti a maga erkölcsi igazát.

A *Carmen*ban rengeteg közepes szerep van, s eredetileg egyetlen kicsi sincs. Moralesé most a húzások miatt azzá vált. Cser Krisztián pipogya Zunigát formál, aki fél Carmentől. Harsogó fiatalsággal dalol a két csempész, Boncsér Gergely és Haja Zsolt, határozottan válik el egymástól a magas, szőke szoprán, Bucsi Annamária és a középtermetű, fekete mezzo, Jelena Koncar. Carmen azonban mindenkitől elzárkózik, két állítólagos barátjánál is (mind a Bohémdalban, mind a Kártyatercetben) inkább csak egymás mellett énekelnek, nem együtt. Még Joséval sem kap egy valódi szerelmi kettőst. Nem a szerelem a világa ennek a nőnek, mindig ő akarja diktálni a tempót, és nem tűri, hogy ellentmondjanak neki. Persze pontosan érzi, hogy még soha senki nem énekelt neki Virágáriát, soha nem kapott forró, szívből jövő vallomást, ezért is próbál Joséval a végén *rendes* lenni.

Kerényi Miklós Gábor a XX. századba, Dél-Amerikába, egy földrengés sújtotta országba helyezi a történetet, ahol a katonaság tartja fenn a rendet. (Persze az embernek erős kétségei vannak, hogy egy ilyen Zuniga parancsnoksága alatt lehetséges-e ez.) Az áthelyezésnek nincs különösebb jelentősége, ami jól működik az előadásban, az ettől független. Fontosabb, hogy milyen biztos kézzel mozgatja a rendező a tömeget, s milyen pontosan állítja szembe vagy viszonyba a főszereplőkkel. Mivel az előadást – a régen szokással ellentétben – a Dóm téren hangosítással játsszák, immár nemcsak a szólistáknak, de a kórus tagjainak is külön-külön mikroportjuk van. Ráadásul az énekkar egy részét leküldték a zenekari árok szélére, hogy a színpadon több hely maradjon a táncosoknak. Mindennek következtében elvész az opera lényege, az emberi hang természetes áradása, s amit a klasszikus dramaturgia úgy fogalmaz: akció és dikció egysége. Ebben a *Carmen*ban csak két trombita szól természetesen. S bár a hangosítás egész jó volt, az eredmény mégiscsak valami elektronikus csinált élmény, szép doboz-effektus, vezetékek százain át újrakomponált hangkép. Több is, kevesebb is, mint egy opera. Zenés nyáresti miegymás.

GEORGES BIZET: CARMEN (Szegedi Szabadtéri Játékok)

Díszlet: Horesnyi Balázs. **Jelmez:** Gyarmathy Ágnes. **Karigazgató:** Kovács Kornélia. **Koreográfus:** Duda Éva. **Vezényel:** Kesselyák Gergely. **Rendező:** Kerényi Miklós Gábor.

Szereplők: Mester Viktória, Arnold Rutkowski, Frankó Tünde, Lee Poulis, Bucsi Annamária, Jelena Koncar, Boncsér Gergely, Haja Zsolt, Cser Krisztián, Cseh Antal.

A z ezerkilencszáz éves elejének finomkodó és a század hatvanas-hetvenes éveinek lázadó hajköltészetete is helyet kapott 2010-ben a Szegedi Szabadtéri Játékok gigantikus színpadán. A *My Fair Lady* és a legendás hippikiáltvány *Hair* színrevitelének minősége érvényességüktől és az alkotók ebbe vetett hitétől is függött.

A szegedi nyár két produkciójának alkotói jellemzően különféle aktualizálásokat aggtattak a darabokra. A *My Fair Lady* esetében ezzel a megközelítéssel a következetlenség volt a legnagyobb gond. Eldöntetlen, miről szól, miről akar szólni a darab a Dóm téren. Novák Eszter rendezésében Eliza Doolittle és Higgins professzor szerelmi szála némiképp megizmosodik. Ennek oka nyilván az, hogy a rendező úgy gondolta, átélhetőbb és romantikus mese kell a nyári szórakozásra vágyó nézőknek. Így két, korban a szokásosnál egymáshoz közelebb álló színész választott a főszerepekre. A másik hangsúlyos momentum a háttérben egyenként izgalmas, de összességében követhetetlen vetítések formájában tűnik fel: a szó mindenhatósága. Ezt talán ma az önmenedzsment mindenhatóságára fordíthatnánk le, aminek egyik eszköze nyilván a szó. Ennek a társadalmi vetületnek azonban nyoma sincs az előadás egészében. A rendezői szándék tehát ellentmondásos: tündérmesévé szelídítene a fiatal lány és az idősödő férfi viszonyáról szóló történetet, majd aztán mégis társadalmi kontextusba helyezné. A gyakran feltűnő, a Novák Péter készítette koreográfiában kifejezetten ígéretes stilizáció sincs végigvezetve. A már említett háttérvetítések mellett Khell Zsolt beszédtechnikai berendezésből utcává, majd vissza is fordítható díszlete, Eliza kezdetben vérvörös ruhája vagy a derbi közönségének fekete-fehér öltözetarzenálja (Zeke Edit munkái) mind sugallnak valamifajta elemeltséget, amelynek a játékban alig van nyoma.

Mindenki másképp és másmilyen hangsúlyokkal játszik. A Tompos Kátya által alakított Eliza Doolittle teljesen valószerűtlenül, mintegy mínusz ötről plusz ötre kénytelen ugrani az előadásban, s a két vég-

Halász Glória

Hóbelevanc

ALAN JAY LERNER – FREDERICK LOEWE: MY FAIR LADY;
GALT MACDERMOT – JAMES RADO – GEROME RAGNI: HAIR –
SZEGEDI SZABADTÉRI JÁTÉKOK

pont között, nyilván a színpad méretéből is adódóan, nemigen érzékelhetőek az árnyalatok. A kezdetben a taknyát a ruhájára csöpögtető, üvöltöző, végtelenül alpári némben, a legkevésbé sem szimpatikus, „nyóckeri” akcentussal beszélő szörnyszülőttben a leghalványabb nyoma sem fedezhető fel a nyelv segítségével végül felemelkedő büszke nőnek. A szerelmi szál már említett elevevése részben

Széles László izgága Higgins professzorának tulajdonítható. Alakításában a nyelvész korántsem az a kifinomult és hidegfejű alak, mint általában. Igaz, anyja szerint például szégyen a társaság előtt, a deviancia tehát benne rejlik a figurában, a probléma inkább az, hogy Széles játékában sincsenek igazi fokozatok. Hihető, hogy beleszeretett Elizába, az már kevésbé, hogy ritka vendégek az életben a nők vagy a szerelem. Mindenesetre Higgins professzora emberi és őszinte, csak nem olyan, amilyenek G. B. Shaw megírta. Izgalmas és eredeti Freddie karakterének értelmezése. Mindig érthetetlen ugyanis, hogy Eliza miért választja az őt megalázó professzort a szerelmes ifjú helyett. Szabó

Kimmel Tamás alakításában a fiú akaratos pozór, aki valószínűleg nem Elizába, hanem a szerelemben szerelmes, így valóban az érzelmeit ugyan titkoló, de jóval jellemesebb Higgins tűnik logikus választásnak. Freddie dalba öntött szerelmi valamója mint egy amerikai musical-filmből vett részlet, művi és túlzó, színpadnyi hosszan lobogó fehér sállal. Az efféle iróniából sem akad több a produkcióban. Bezerédi Zoltán – a bemutató előtt őt ért baleset folyamánként toloszékben is – az előadás legkiválóbb alakítását nyújtja Alfred P. Doolittle-ként. Részt vesz

a koreográfiákban, valódi tánclépések nélkül is uralja a színpadot, ő a legjobb példa arra, hogy nem kell harsogó ripacséria ahhoz, hogy valaki bejátssza a hatalmas szabadtérre. Ezt az előadásban sokan figyelmen kívül hagyták. Ennek esik áldozatul Pickering ezredes figurája is, Gálvölgyi János ugyanis, bármennyire közeli, Gálvölgyi Jánost játssza. Bár ebből keveset hallani,

Széles Tamás (Higgins), Molnár Erika (Ms. Pierce), Tompos Kátya (Eliza) és Gálvölgyi János (Pickering) a My Fair Ladyban

mert a lanyha artikuláció a szövegből kevés szót juttat el érthetően a közönséghez, s a katonatiszt tartása szintén hiányzik a figurából. Az előadásban külön hangsúlyt kap, hogy Pickering (is) beleszeret a virágáruslányba, de ennek a játékban, az egyetlen kinyilatkoztatást leszámítva, nyoma sincs. Legfeljebb annyit írhatunk a javára,

Veréb Simon felvétele

hogy visszafogottságával Széles szelességének ellenpontját képezi.

A Varró Dániel által újrarendelt szöveg egyik sarkalatos pontja a „Csudijó” című dal „Tök király”-já „vadásza”. A modernizáló alkotói szándék, ha máshol nem is, itt megfogalmazódik. Ezt az előadás azonban nem viszi végig, és a produkció egészét nézve felesleges is lenne. A mű alapszituációja az eredeti korban és környezetben gyökerezik, lehetett volna ugyan találni rá mai megfelelőt, de nem kerestek, így indokolhatatlan a nyelvi lazaság. Kiállítását tekintve az előadás egyébként igényes, van benne a Szegedi Szabadtérin már-már elengedhetetlennek tűnő autó és ló is, de különösebben nem emlékeztet. Leszámítva a sötét éjbe elengedett világító léggömböket, amelyeken, ha éppen nincsenek jelentős színpadi pillanatok, még sokáig elidőz a szem.

A nyár másik előadásában erre a nézői tekintetnek kevesebb alkalma akad. A Bagó Bertalan rendezte *Hair* aktuális tud lenni túlokoskodás nélkül is. Pontosabban annak ellenére. Az alkotók ebben az esetben is úgy gondolták, hogy a hatvanas-hetvenes évek már túlságosan távoliak. A szabadság és a háborúellenesség egyetemes kérdését így egy kissé suta kerettörténettel kívánták megerősíteni. Ebben a mára megöregedett és csövessé

degradálódott Claude Bukowski (Szemenyei János) reflektál a ma háborúira, s mivel ma nem besorozzák a fiatalokat, hanem önként és pénzért jelentkeznek a hadseregbe (erre utal is a szöveg), valamiféle szemrehányásféléről van itt leginkább szó a kétezres évek becsés és pénzvágó ifjú zsoldosainak címezve. Az öreg Bukowski jelenléte idézőjelbe teszi a mű egészét: a szabadságra és békre vágyó, így alapvetően rokonszenves fiatalok valamennyi álma megcsúfoltatott. Ez a rendezői lábjegyzet kissé elbizonytalanít: érdemes-e egyáltalán ma még színre vinni a kiváló, de saját korszakában annyira mélyen gyökerező *Hair*t. Hiszen ami akkor lázadás volt (drog, szabad szex, önkifejezés), ma már természetes.

Az előadás ereje, fiatalos lendülete nagyrészt igazolja, hogy a darabnak még helye van a színpadokon. A színpadkép kissé emlékeztet a *My Fair Lady* kiállítására: Vereckei Rita főképp szürreális városrészlet-panelekből építkező díszletére is vetítenek, igaz, ezúttal nem elvont metaforákat, hanem hangulatképeket. A másik előadásban hiányolt következetes stilizáció itt képben, a jelenetek álomszerű építkezésében, mozgásban, játékban egyaránt jól működik. Az előadás egyik igazán nagy ereje a pontos és remek koreográfia, amely Román Sándor

munkája. Számos néptáncos elemet is beépít a mozgásanyagba, és bár ezek alapvetően idegenek a *Hair* világtól, az előadás táncnyelve nem válik le a produkció egészéről. A szereposztásban telitalálat, jól megoldott bizonytalanság és tévedés is akad. Erre három példa Szemenyei János Claude Bukowski, Dolhai Attila George Berger s Peller Anna Sheila Franklin szerepében. Szemenyei a kibővített szerep minden árnyalatában kiváló, szemrehányó, megkeseredett öregemberként és tiszta, átszellemült ifjúként egyaránt. A szegedi előadás rendezői koncepciója szerint egyértelműen ő a főszereplő, tanú, résztvevő és végeredmény egyben. Így egy színész számára ez a figura rejti a legtöbb lehetőséget. Bár az alapvetően hős karakterű Dolhai Attilán kissé lötyög a belevaló George Berger szerepe, néhány elcsúszott hangsúlytól eltekintve remekül játszik az alfa-hím és az önfeláldozó barát közötti skálán. Peller Anna viszont az eredendően visszafogott és arisztokratikus Sheila Franklin figuráját olyannyira dominánsnak formálja, hogy szinte már-már „le nyomja” a hippibandát. A színész nő játéka élvezetes, csak éppen maga alá gyűri Sheila szerepét. Vágó Bernadett Jeannie-alakítása igen szép, érzésekkel teli „oldalkocsi” a fiútársaságban (amelyet Dolhai mellett Kerényi Miklós Máté és György-Rózsa Sándor ad), naiv, önmagához mégis őszinte. Ez utóbbi jelző egyébként az előadás egészére érvényes, amely az elemeltség mellett érvényes és szórakoztató, a *My Fair Lady*hez hasonlítva pedig – bármit jelentsen is ez színházi kontextusban – szerény. Kevésbé procc, kevésbé hangoskodó, mégis messzebbre és még szívhez is szól.

ALAN JAY LERNER – FREDERIC LOEWE: MY FAIR LADY

Fordította: Varró Dániel. **Díszlet:** Khell Zsolt. **Jelmez:** Zeke Edit. **Koreográfus:** Novák Péter. **Zenei vezető, karmester:** Silló István. **Karmester:** Kesselyák Gergely. **Rendező:** Novák Eszter.

Szereplők: Tompos Kátya, Széles László, Venczel Vera, Gálvölgyi János, Bezerédi Zoltán, Szabó Kimmel Tamás, Molnár Erika, Egyed Attila, Mihályfi Balázs, Fekete Gizi. **Közreműködik:** a Szegedi Szabadtéri Játékok Énekkara, Tánckara, a Szegedi Szimfonikus Zenekar, valamint a Szeged Táncegyüttes.

GALT MACDERMOT – JAMES RADO – GEROME RAGNI: HAIR

A New York Stage-en eredetileg színpadra állította: Michael Butler. **A szöveggényvet fordította:** Szurdi András. **A dalszöveget fordította:** Miklós Tibor. **Díszlet:** Vereckei Rita. **Jelmez:** Túri Erzsébet. **Koreográfus:** Román Sándor. **Karmester-zenei vezető:** Maklár László. **Rendező:** Bagó Bertalan.

Szereplők: Dolhai Attila, Peller Anna, Szemenyei János, Baranyai Annamária, Vágó Bernadett, György-Rózsa Sándor, Kerényi Miklós Máté, Kricsár Kamil, Nagy Bea, Faragó András, Náray Erika, Sánta László, Pírgel Dávid, Angler Balázs, Kocsis Dénes, Kádár Szabolcs, Nagy Péter, Réder Nóra. **Közreműködik:** a Budapesti Operettszínház Musical együttese, a Pesti Broadway Stúdió növendékei, a Szegedi Szabadtéri Játékok Tánckara, Énekkara és Zenekara.

NYIREGYHÁZA,
2010.
AUGUSZTUS 27–
SZEPTEMBER 4.

A Vidámság és Derű ORszágos seregszemléje

VIDOR
FESZTIVÁL

A VIDOR Fesztivál 2010 díjazottjai

DOTTORE-DÍJ – A legjobb nagyszínpadi előadás

Csörgess meg!

Egri Gárdonyi Géza Színház

Bónusz: 1,5 millió Ft értékű reklámfelület a Port.hu felajánlásaként

PANTALONE-DÍJ – A legjobb kamaraszínpadi előadás

Kicsi nyuszi hopp hopp

Pelsőczy Réka, Réti Adrienn, Csémy Balázs

COLOMBINA-DÍJ – A legjobb női alakítás

Györgyi Anna

Guppi – Centrál Színház

SMERALDINA-DÍJ – A legjobb női epizódalakítás

Szirtes Ági

A szerelem diadala – Katona József Színház

PULCINELLA-DÍJ – A legjobb női kvartett

Csákányi Eszter, Kováts Adél, Margitai Ági, Szandtner Anna

Tiszta vicc – Sanyi és Aranka Színház

CAPITANO-DÍJ – A legjobb rendezés és színpadi összehatás

Ascher Tamás

Bohémelet – Örkény Színház

Bónusz: Az NKA meghívásos pályázatán való indulási jog

PIERROT-DÍJ – a legjobb utcaszínházi előadásért

Utcaszínházi Alkotóközösség

Sehonnai Király

ARLECCHINO-DÍJ – A legjobb férfi alakítás

Bán János

Guppi – Centrál Színház

BRIGHELLA-DÍJ – A legjobb férfi epizódalakítás

Máté Gábor

A szerelem diadala – Katona József Színház

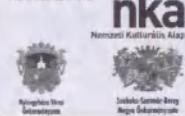
HYPPOLIT-DÍJ – a legjobb filmvígjáték

Rózsaszín Sajt – rendező:Tóth Barnabás

ÉLETMŰ DÍJ

Harkányi Endre művész úr részére

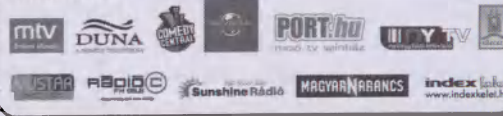
FŐTÁMOGATÓK:

TÁMOGATÓK:

MÉDIATÁMOGATÓK:

Kutszegi Csaba

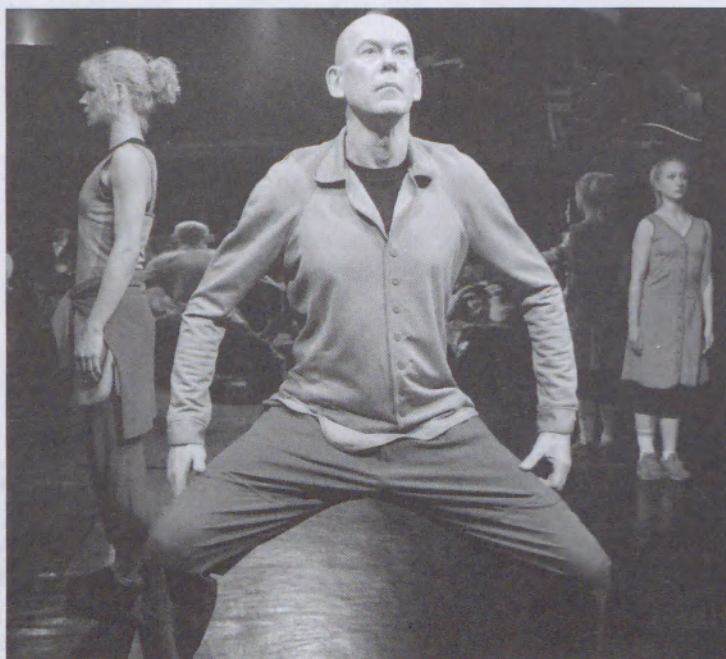
Kicsit savanyú, kicsit provinciális...

TÁNCFESZTIVÁL VESZPRÉMBEN ÉS GYŐRÖTT

A veszprémi A Tánc Fesztiválja (XIII. Nemzetközi Kortárs Összművészeti Találkozó) hivatalos programjának első előadása *Az élet értelme* című Tünet Együttes-produkció volt. Nem tudom eldönteni, hogy Szabó Réka rendező-koreográfusnak van-e nehezebb dolga, amikor a címben szereplő fogalmat kutatja, vagy nekem, ha meg akarom találni a magyar táncfesztiválok létének értelmét. Félreértés ne essék, nem a fesztiválok ellen beszélek, sőt... Még többre, még nagyobbakra és igazán jókra lenne szükség.

Ha e találkozók értelméről esik szó, gyakran hallani, hogy évente (vagy két évente) egyszer muszáj találkozni... Miért is? Hogy számba vegyük, hol tartunk, merre haladunk, a szakmabeliek láthassák, mit csinál a másik, érezzük az összetartozást, egymás testmelegét, szakmai fórumokon kicseréljük nézeteinket, ha kell, vitatkozunk, és intelligensen promotáljuk magunkat, ha nagy szerencsénkre tényleg erre vetődik egy-két külföldi impresszárió. Mindemellett népszerűsítjük a táncot, és sok-sok örömet szerzünk a rendezvényt befogadó város kedves közönségének, amelynek nemcsak a fesztivált, hanem – tulajdonképpen – a létünket is köszönhetjük. E célok valóban hasznosak, kérdés, gyakorlatban mi valósul meg belőlük.

A hol tartás és merre haladás számbavételével az a legnagyobb gond, hogy nem tudni, kiknek kell mindezt számba venniük, illetve kik képesek a számbavételre. A teljes fesztivált mindenhol leginkább a szervezők, vagy ahol van, a zsűri nézi végig. A közönségnek biztosan van olyan rétege, amelyik kedvezményes bérlettel megnézi az egész programot, de a tapson vagy esetleg a közönségdíjra leadott szavazaton kívül a nézőnek árnyaltabb értékelésre nincs módja. A legtöbb kritikus maximum két-három napig marad, aztán mennie kell, nyilván egyéb teendőket ellátni, csak tánckritizálásból ugyanis honunkban senki nem él meg. Az alkotó-előadó szakmabeliek sem láthatják át a teljes fesztivált (és a merre tartást), mert előadásuk másnapján elutaznak, ugyanis többnapos vagy egyhetes ott-tartózkodásukat sem a fesztivál, sem saját maguk nem tudják finanszírozni. Ezért az összetartozás is nehezen élhető át, feltéve, hogy e széthúzó szakmában bárki is át akarná élni (a testmelegbe ne menjünk bele). A szakmai beszélgetések érdektelenség vagy forráshiány okán vagy eltűnnek,

Alibi (Tünet Együttes)

vagy kínlódva haldokolnak, ha felkavaró helyzet (ami gyakoribb, mint felkavaró téma) miatt parázs vita alakul ki, a résztvevők csekély melegséget sugároznak, inkább forró és hideget zúdítanak egymás nyakába. Ha külföldi menedzser meghív egy magyar együttest vagy szólístát, és a vendégjáték tényleg realizálódik, azt évtizedekig meghatóva emlegetik a fesztiválszervezők – nyilván nem sok ilyen siker mutatható fel. A közönség meg többnyire azt teszi, ami tőle elvárható: a populárisabb produkciókon csilláron is lógva szétveri a házat, a markánsan kísérletező előadásokat pedig gyéren látogatja. De tény: a helyi lakosok közben büszkéek a városukra (ha van, a saját társulatukra is), a tánc meg népszerűsödik.

Hogy az ilyen fesztiváloknak mi értelmük van, azt nehezen tudnám megmondani, de hogy milyennek lenne értelme, azt megpróbálom körülírni. Nem leszek hoszszú: a több egyéb gond és anomália mellett a magyar táncfesztiválokból leginkább a nemzetköziség hiányzik. Veszprémben meghívott külföldi szakembert, művészt, díszvendéget nem láttam, határon túlról érkező nézőt

FENT: Duda Éva Lunatikája
LENT: Pataky Klári Valami történ(e)t című előadása

Koncz Zsuzsa felvételei

sem nagyon, kivételt csupán a közelben zajló NATO-hadgyakorlat elegáns egyenruhában feltűnést keltő kimenős katonái jelentettek. A győri 7. Magyar Táncfesztiválra érkeztek ugyan fellépők a közeli Ausztriából és Szlovákiából, de a relatíve csekély útiköltségen kívül más nem nagyon szólt mellettük, produkcióik ugyanis mélyen a hasonló műfajú magyar átlag alatt szerénykedtek. Győrben néhány külföldi szakíró idén is megjelent (ismerős arcok, a fesztivál visszatérő vendégei), láthatóan szeretik a várost, jól érzik magukat, és hazájukban minden bizonnyal meg is jelentetik élményeket felsoroló, udvarias cikkeiket. Mindez a semminél ugyan valamennyivel több, de ettől még nem nevezhető nemzetközinek a fesztivál.

Két igényt elégíthetne ki egy valóban nemzetközi fesztivál: a hazai közönség és a szakma megismerhetné az európai és esetleg más kontinenseken uralkodó trendeket, külföldi üzletkötők pedig – majdani menedzselés céljából – felfedezhetnének értékes magyar előadásokat. E két dologra valóban komoly és szerteágazó az igény, de emlegetésükkor a fesztiválszervezők Montecuccolit szokták idézni, a pénzcsapok mellett úcsörgő politikusok és/vagy gazdasági potentátok meg rákezdnek „jelen gazdasági helyzetben...” kezdetű mondataikra. A végeredmény általában a „kicsit savanyú, kicsit provinciális, de legalább a miénk” jellegű fesztiválok ismételt újrarendezése. Pedig többen vagyunk a hazában, akik e téren is mernénk nagyot álmodni, szerény eszközeimmel ösztökélem is néhány, a 2010 tavaszán kezdődött új időszámításban markánsan hívó táncos kollégámat, hogy nagyszabású nemzetközi táncfesztivál szervezésével használja ki a nemsokára felpörgő általános prosperitást. Addig, míg ez megvalósul, mi mást tehetünk, mint elemezzük-értékeljük-feldolgozzuk a citromküllemű, de narancslelkű magyar táncfesztiváljainkat.

A fentiekben olvasható, fanyalgó sorok ellenére a veszprémi fesztivál kiemelkedő hozadéka évek óta, hogy mozgósítja a hazai alternatív táncszcéna minőségi elitjét, és szerepeltetésükkel szorgosan hintegeti az alternatív esztétika és gondolkodás magvait. Ez különösen lényeges vidéki városokban, amelyek legtöbbször a művészi alternatívitásnak vagy semmilyen, vagy csak igen szűk kínálata létezik. Vándorfi László, a fesztivált befogadó Pannon Várszínház igazgatója bölcs, széles látókörű és közösségi szellemű patrióta: azzal, hogy a saját színházának műsorával szemben is évente *alternatívát* kínál a helyi közönségnek, a színházi nevelés területén

BALRA:
Beethoveni formák
(Szegedi Kortárs
Balett)

Pintér Leo felvétele

LENT:
Kakas
(Győri Balett)

Dusa Gábor felvétele

példaértékű tettet hajt végre. Vándorfiék nyilván tudják, hogy a színháznak a jövőben csak akkor lesz jelentősége és közönsége, ha a mában a szórakoztatás mellett a gondolkodtatásra is súlyt helyez.

Jómagam leginkább azon tudtam elgondolkodni a fesztiválon, hogy fogyaszthatók-e ugyanazok a kortárs művek többször is. Ha egy évad összes táncbemutatóját megnézem, és hozzá még a lényegesebb színháziakat is, arra már igen ritkán adódik lehetőségem, hogy egy előadást többször is lássak. Az idei veszprémi versenyprogram tizenhárom darabjából előzetesen csak kettőt nem láttam, így volt alkalmam (legalábbis magamon) lemérni, hogyan hatnak nevezett műalkotások másodszori befogadásukkor.

Az *élet értelme* című előadást semmi értelme sincs kétszer megnézni – és ezzel nem minősítem a produkciót. Másodszorra már olyan ismeretek birtokában vagyok, amelyek lehetetlenné teszik a csodálkozást, meghökkenést. A budapesti premieren lázasan figyeltem, hogy az állandóan ismétlődő szöveges-mozgásos egyéni akciók majd fragmentálódnak-e valamilyen kvázi műegészt létrehozva, Veszprémben már tudtam, hogy alkotói szándék szerint is direkte nem. Ismertem a kis titkokat is (mi lesz a nyílt színen lefejt anyatejjel, miről beszél majd Gőz István a darab végi monológban stb.), ráadásul a fülhallgatóm használati módjával is *ab ovo* tisztában voltam, tehát ezen a téren is kireshesztődtem a felfedezés izgalmából.

A Szegedi Kortárs Balett és a Nemzeti Táncszínház közös produkcióját, a *Beethoveni formákat* nézve ismét megállapíthattam: az izgalmat kelteni igyekvő külsőségek ellenére a darab tartalmilag igen semmitmondó, még akkor is, ha a táncosok az igényes koreográfiát magas színvonalon tolmácsolják. Duda Éva *Lunatikáját* viszont másodszorra is határozottan élveztem, minden bizonnyal azért, mert a művés koreográfiát és annak ihletett előadását nem zavarta meg erőltetett, felszínes mondanivalósúlykolás (igaz viszont, hogy újat, többet nem nyújtott az előadás). A Közép-Európa Táncszínház *Viharjára* figyelmesen készültem: tisztára suvickoltam az összes befogadói prepozíciómat, és maximális nyitottsággal vártam, hogy értelmem és érzékeim élményhez jussanak – jó szándékú törekvésemet ezúttal sem koronázta siker. A Bozsik Yvette Társulat *Újraébredés* című opusában azonban számos új s újabb értéket, geget, fi-

nomságot fedeztem fel, magam csodálkoztam el a legjobban, hogy a már ismert poénokon is spontánul felröhögök, és újra elzékenyülök azon, amin már egyszer elzékenyültem. Pataky Klári *Valami történ(e)te* kifejezetten ínycsekknek való: az átgondolt, kitűnően szerkesztett koreográfiai matéria megfajtásra váró titkokat rejteget, ennek megfelelően újranézése sem unalmas. Nem mondhatom el ugyanezt Virág Melinda *Szájbanforgójáról*, amelyet a sors szélye folytán Veszprémben immár harmadszorra tekinthettem meg. Bár mindig is értékelttem a produkcióban manifesztálódó bátor kísérletező kedvet, az előadás egyszer sem tudott megérinteni. Már éppen gyanakodni kezdtem magamra, hogy frigid, fanyalgó kritikus vagyok, amikor újra berobbant az életembe a TranzDanz *Re-DNSe*. Ez a háromszereplős, látszólag laza, de közben igen szigorú, mindemellett rendkívül érzéki koreográfia megun-

hatatlan remekmű. A Ladányi Andrea Társulat *Gasztro Balett II.* című előadását állítólag először láthattam (merthogy az első *Gasztro Balett*nek továbbfejlesztett változata volna), de mégis állandósult *déjà vu* érzésem volt, mert a második változat csak lájtos adaptációja az elsőnek, és mindkettő a felülmúlhatatlan *BL* dobszerkójából pattant ki. Frenák Pál *InTime*-jének újbóli megnézése nem nyújtott újabb, különlegesebb élményt, de örömmel nyugtázhattam: mint a legtöbb Frenák-munka, ez is igen „megbízható”, érdekes és értékes. A Forte Társulat *Isteni vidékek* című produkciója megerősítette a premierjén szerzett benyomásaimat: az előadásban rengeteg akarás, energia, valamint mozgás- és szóbeli anyag van, de kompozíció nincs, értelmi szál még lazán sem fogja össze a jeleneteket, „túlírt”, túlrendezett és túlkoreografált a széthulló, feleslegesen hosszú, értelmezhetetlen, nézőpróbáló alkotás.

Örültem, hogy láthatom a Mándy Ildikó Társulata *RésJ* című előadását és a PR-Evolution Dance Company *Merengők*jét, de kicsit sem bántam meg utólag, hogy premierjüket annak idején kihagytam. A Mándy Ildikó rendezte *Rómeó és Júlia*-történet erénye, hogy karcos üdeséggel jelenik meg benne a Shakespeare-től eredeztetett, extra bizarr mai szerelmespár, de lerontja az előadást, hogy a verbális részeket követő-illusztráló „táncos” betétek felszínesek és semmitmondók.

Nézőpont kérdése, hogy a vesprémi kínálatban nagynak vagy kicsinek tartjuk a másodsorra is élvezhető előadások arányát. Én egyáltalán nem tartom kicsinek. A kísérletező kortárs művészetben a „feledhető” alkotásoknak is funkciójuk van, és bárdolatlanság lenne – aktuális párhuzammal – a *Beethoveni formáktól* beethoveni tökélyt elvárni. Mindemellert kortárs előadások között is akadhat olyan, amelyikkel nem lehet betelni, és sokadszor is hatni tud.

Amelyikkel kapcsolatban pedig ez évtizedek vagy évszázadok múltával is igaznak bizonyul, azt az utókor – lassú artikulációs fordulattal – majd átkereszteli klasszikusra.

A győri, a tánc minden műfaját befogadó fesztiválon klasszikus balett is látható volt. Ennek ellenére azt gondolom, hogy a 7. Magyar Táncfesztivál hivatalos műsorán több olyan előadás szerepelt, amelynek halvány esélye sincs arra, hogy valamikor klasszikusként emleghessen. És nem azért, mert *végül* is nem érte el azt a színvonalat, hanem mert eleve nem azzal az igénnyel készült. A kortárs tánc élvonalában azért is jobban megbocsátható a gyengébb végeredmény, mert a legtöbb esetben látható-hihető, hogy az alkotó valóban a mindenséggel méri magát, de az elkészült mű mégis parányi lépésnek minősül a táncművészet történetében. Igazán unalmasak, helyenként vérlázítóak azok az előadások, amelyek alkotói hagyományos eszközökkel hagyományos hatásra törekednek, összegeznek, de meg

sem próbálnak jobbnak lenni az előzménynél, nem céljuk meghaladni a példaképet. Csak csinálnak még egy szokványosat.

A győri fesztivál alapvetése, hogy a tánc valamennyi műfaját, stílusát megjelenítse, ennek megfelelően nemcsak a populáris, de még a „showbizbe” tartozó előadások előtt is szélesre tárja kapuját. A sokszínű merítés és az oly gyakran vele járó sokfajta minőség már a nyitó gálán – mint cseppben a tenger – felfedezhető volt. Az est legkellemesebb meglepetésének az első szám, a Pécsi Balett *Change Back* című friss premierjének részlete bizonyult. Leo Mujic vendégkoreográfus igényes kortársbalett-dolgozatát elhivatottan és magas színvonalon tolmácsolta az együttes, napnál világosabb, hogy a gagyigyártás helyett ezt az Eck Imre-i hagyományokhoz méltó vonulatot kellene Pécsen forszírozni – és nemcsak az EKF évében. A Magyar Nemzeti Balett és a Szegedi Kortárs Balett (előbbi egy rövid, de igényes kettőssel, utóbbi egy előadásrészlettel) rangjához, képviselt értékeihez méltón mutatta meg magát. Csalódást keltett a bécsi Opera két szólistája: unalmasan, invenciótlanul – a balettgálák történetében kábé hetvenezredszerre – felesleges abszolválni a *Don Quijote* pas de deux-jét. A felszínes, rossz minőségű, művészetnek álcázott szórakoztatás prototípusát ezúttal szlovák barátaink szállították: együttesük gyengécske, *Bolero*juk szóra sem érdemes, bugyuta fércmű. Pedig táncban igencsak lehet színvonalasan szórakoztatni. A recept egyszerű: játékos alapötlet, igényes koreográfia, helyenként bravúros tánctechnikai elemek, ironia, derű humor – mindezek felcsillantak a Győri Balett Christopher Bruce koreografálta *Kakasában*.

Ami a nyitó gálán egy estébe sűrűsödött, az bomlott ki részletesen a fesztivál hat napján. Annyi különbséggel, hogy a Kisfaludy Teremben másorra került néhány veretes kortárs táncmű is, illetve a Győri Nemzeti Színház előtti téren táncos népünnepélyek is váltogatták egymást.

A 7. Magyar Táncfesztiválon visszatérően szórakoztattam magamat azzal a költői kérdéssel, hogy vajon mi készíti a publikumot tapsra. Nehéz elképzelnem ugyanis, hogy ugyanaz a közönségmag jutalmazza zajos sikerrel a Tünet Együttes kítűnő *Alibijét*, mint a Honvéd Táncszínház *A Tenkes kapitánya* című, középszerűségre nevelő, gondolkodásról leszoktató, vérciki történelmi táncjátékát. Nem tudom, hogy a honvédosokat megnyugtatja-e, hogy az ExperiDance Tánckarának történelmietlenségben és igénytelenségben ezúttal is sikerült felülmúlnia őket: *Boldogság* 69:09 című egyvelegük egyszerűen buta, langyos fércmű. (Még akkor is, ha szórólapjukon azt hirdetik, hogy „nemzetközi színvonalat képviselő MAGYAR értéket” hoztak létre, amelyre „megosztottság nélkül lehet büszke egy egész ország”). Azt gondolom: ezzel ne szórakozzunk! És így ne is szórakoztassunk!

Végül csak felsorolásszerűen megemlítem azokat, akiknek idén is leginkább köszönhető volt a győri fesztivál valóban büszkén vállalható színvonala: Borszik Yvette Társulat, Frenák Pál Társulat, Közép-Európa Táncszínház, Duna Művészegyüttes, Magyar Állami Népi Együttes, Gergye Krisztián Társulata (a már az előbbieken dicsőítőleg említettek mellett).

Török Ákos

Vettem egy hattyúdalt

GYÁSZ

A darab keretjátéka szerint egy ügynök kiajánlja a nézőknek az ingatlant, ahol egykor színház volt, felhívja figyelmünket erényeire, hibáira, majd másvalaki megmutatja az egykorvolt maradványait: monologizáló, keretezett színészarcokat a falon, egy igazi színészt, a színészbüfét, s végül az ingatlanban bemutatott utolsó előadás után a színház minden egyes elemét elárverezik. (Hajduk Károly hattyúdaltát negyvenezer forintért vettem meg.) Jó mozogni a térben, izgalmas a séta, világosnak tűnik a mondandó, ötletes és szellemes is egyben. Van azonban egy helyzetből adódó, első hallásra talán erőltetettnek tűnő fogyatékosága ennek a keretnek: a Katona Kamrájában nem ez az utolsó előadás, és ez a hiátus akkor is csökkenti az előadás igazságfokát, ha a mondandó gyaníthatóan általánosabb az adott, konkrét színháznál, de az összes működő színház együttesénél is. Arról nem is beszélve, hogy ez egy színházi előadás, és nem a valóság. Ezért, vagy ettől függetlenül, Szabó Réka rendezése kitűnő, ötletgazdagságán felül szellemes is, a mélységből merített nevetés és melankólia ritmikus váltakozása óhatatlanul magával ragadja a nézőtéri intellektust. És mégis valami kis híja van mindennek. Kevésbé szellemmel telt, mint volt a legutóbb bemutatott *Az élet értelme*.

A darab keltette asszociációk (lényegi szabadságuk elismerése mellett) a színházak fokozatos tönkremenetelétől egészen a művészet végének víziójáig terjednek. Szabó Réka (rendező), Peer Krisztián (szöveg) és Török Tamara (dramaturg) nem állnak meg a megöletés miatti sértettségnél, nem állnak meg a tehetetlen szomorúságnál, gyászuk valódi gyász: sírás is, nevetés is. Az általuk bemutatott Művészet (Góbi Rita, aki a Nő, a Menyasszony, a Feleség) az egyik jelenetben halálra táncoltatja az Elek Ferenc által megformált kézzártétel-pojácát, amely gesztus gyaníthatóan nem csupán a sarlatánság megbüntetése a Művészet által, már csak azért sem, mert Elek Ferenc figurája az, aki minden kóklersége ellenére életre kelti, megmozdítja Góbit az előadás elején. Ez a Művészet (Nő, Menyasszony, Feleség) egyáltalán nem valami egyszerűen szerethető lény, hangja furcsán-hamisan cseng, története, mozgása bizzar, halált oszt, majd maga is sírba kerül. Ahogy élt, úgy is hal meg: angol spárgába merevedett, szétvetett lábainál fogva cipelik, majd teszik koporsóba. Egyszerre nevetséges és tragikus. Vajon lehet-e művészet nélkül élni, ahogy Szabó Márta színpadi figurá-

ja tűnik ezt tenni évszázadok óta, és vajon érdemes-e? Mit kezdünk a Színházból megvásárolt dolgainkkal, ha már nem lesz színház? Mire megyek Hajduk hattyúdálával? És a Gyász válasza erre inkább kérdés szerkezetű, izgalmas, ám kissé lazán felvetett kérdés, ami bizonytalanná teheti a befogadót. Olyan olcsóságokra gondolok, mint Szabó Márta figurájának kabarét idéző megjelenései, vagy a fordított emberes jelenet, ami nemcsak sokadik utánlövés, de dramaturgiai hozadéka sem világos. És legvégül a néző a ruhatár előtt beszélgetve nem tudja megmondani, hogy miről is szolt, amit látott.

Szabó Márta

Koncz Zsuzsa felvétele

Peer Krisztián kezd rátalálni egyfajta, gördülékeny befogadhatósága ellenére is mély hangra a színpadokon. Az *élet értelmében* az előadók történeteiből, szövegeiből hozott létre masszív egységet, most az előadás egyik csúcspontján ismert gondolkodók szövegeit dolgozza egybe, és adja Fekete Ernő szájába, aki lélegzetelállító módon, az előadásbeli előadás prologusaként alakítja tovább azt. Peer Krisztián többé tudja tenni a rábízott szavakat, mondatokat, ami vélhetően Szabó Márta esetében sem kis dolog, de ő ezt Pilinszky mondataival is képes megtenni. Szövegei egyre szellemesebbek, egyre kevésbé szellemeskedőek (amire kiváló példa Fekete Ernő monológja). Valódi gyöngyszem például, ahogy a gyógykócker azt kéri, hogy éppen nyolcszor hessentsük el hónalj alól a rosszat, vagy az ingatlanügynök hangsúlytalan megjegyzése, miszerint a mostani bérlők csak színházat nem szeretnének, bármi más jöhet, és egyébként sem laknak itt színészek. Ezek a szövegek érezhetően és köztudottan a közös munkában alakulnak napról napra, de akár előadásról előadásra is, s Peer montázsainak, szöveg-patchworkjeinek szellemi ritmikája egyre hézagtalanabban illeszkedik Szabó Réka rendezéseinek üteméhez.

A Gyász igazi erőssége mégsem a szöveg, se nem a mondandó mélysége vagy a mondás szellemessége, hanem az, ami elemi szinten történik akkor, amikor Szabó Réka táncosai (előadói) egy térbe kerülnek a Katona József Színház színészeivel. (Ez annak ellenére így van, hogy az utóbbiaknak – Bozsik Yvette koreográfiaín keresztül – már testközeli tapasztalataik vannak a kortárs táncról.)

Szász Dániel egyszerre érkezik a játéktérbe Hajduk Károlyval, és innentől kezdve játékuk különbözősége elszakíthatatlan párossá teszi őket. Még szinte meg sem mozdultak, még azt sem tudni, ki kicsoda, Szász mozgásának jelelő esztétikumá mellett máris evidencia Hajduk – kiváló mozgáskészsége mellett is szembeszökő – bumfordisága. Amikor Góbi Ritát karjainál fogva lengetik, Hajduk inkább kapaszkodik partnerébe, imitál, Szász ellenben minden alkalommal finoman lendít Góbi karján, nem mintha kellene, de jelzi, mutatja neki, hogy itt van vele, bízhat benne. Ők táncosok (is), Hajduk inkább színész. Másik oldalról viszont Hajduk Károly jegyzi az előadást (a prologuson kívüli) másik tetőpontját, amelyben az általa kiadott feladatok alapján mint halálosztó rendezi maga köré az egész jelenetet és az egyre szaporodó hullákat. Az egész, noha improvizáció, mentes attól a fajta jellegzetes levegősségtől, ami a legjobbakat is jellemzi, és ezáltal mindig elvesz valamennyit sajátos erejükből. Ez a jelenet feszesség tekintetében vetekszik a legszigorúbban megkomponált koreográfiákkal.

Bozsik darabjaiban Elek Ferenc inkább idétlen, most azonban mindenki számára világossá teszi, hogy táncos. Meg merem kockáztatni, hogy majdnem annyira jó táncos, mint színész. Nem a Szász Dániellel való duójára gondolok, mivel az Elek Ferenc testi és mozgásos adottságaihoz igazított (gyengített) mozgássor, s amelyben inkább Szász érdemel dicséretet, aki visszafogottságával teret ad partnerének – szép példáját adva a művészi alázatnak. Elek Góbi Ritával előadott kettőse viszont mentes minden könnyítéstől, Szabó Réka engedni táncolni őt, és ő táncol, és figyel (!) a partnerére, és vele (!) táncol. Elek Ferenc a nézővel való játékában

partneremet választotta, így közvetlen közlőről láttam az arcát, a szemét, a kezét. Nem remegett a keze, nem tűnt feszültnek az arca, és nyugodt volt a tekintete is, ám partnerem elárulta, hogy jéghideg volt a keze, és ő pontosan érezte, mennyire ideges. Létezik ez a fajta profizmus, amikor közvetlen közlőről sem látszik a színész, mégis igaz marad (Elek mellett ilyen Rezes Judit játéka), de olyan is van, amikor az előadó teljesen távol tud maradni a nézőtől és önmagától is (ilyen Fullajtár Andrea alakítása). Ennek az előadásnak kétségkívül Elek Ferenc a fő szereplője.

Fullajtár Andrea dolgát megnehezíti a darab kevés homályosságának egyike: az, hogy első megjelenésének figurája (a színészszenvedő) eleinte folyamatos, majd egy további jelenetben egy nagyon más karakterben (maszkban, figurában) lép ki, és a végén újra kőszobor. Ez a sehonnan jött, sehová nem tartó váltás készítheti, hogy profizmusának személytelensége mögé bújjon.

Rezes Judit (sokkal érzékelhetőbb módon, mint Elek) nagyon ideges, viszont ez ebben az esetben az általa vezetett színész-néző-játék kárára is megy. A törős játékot valahogy kapkodva kínálja fel, és amikor nem jön azonnal reakció, rögtön vált, majd a pofozós-csókos jelenetben még kevesebb időt ad a nézőknek a részvételre. Mire rájövök, hogy egyáltalán nem akarok kipróbálni egy színházi tört, se pofozkodni vagy csókolózni, de nagyon szívesen kérném meg a kiállított Hajduk Károlyt, hogy táncoljon vagy szavaljon, vagy bármi mást csináljon nekünk, már megyünk is tovább. Sem a dramaturgia, sem Rezes Judit nem ad időt a játékra. Rezes kezdeti idegessége ellenére végig erőteljes és igaz. A fináléban egy lábon állva operaáriát énekel, éneklése kifejezetten míves, de érződik a feladat erőt próbáló jellege, ahogy egyensúlyának megtartása is egyre feszültebbé teszi azt, aki nézi, hiszen jól ismerjük ennek a hétköznapi helyzetnek a nehézségét. Koreográfia és színész szépen ér egybe ebben a jelenetben: egy nagyon jó ötlethez adja magát egy nagyon jó színész, Szabó Réka fél lábon énekelte Rezes, és ő úgy énekel fél lábon, mint aki maga a Fél Lábon Éneklés, de akit azért vitán felül Rezes Juditnak hívnak.

Mit vihettek magammal mindezek után? Egy tyúdalom mindenképpen maradt, nemigen ~~haték-~~szem, hogy miről szólt, de azt bizonyosan taglalta, hogy van-e Isten. És ez már örökkön-örökké az enyém... lenne, ha elkérték volna tőlem a pénzt. Talán oda is adtam volna.

GYÁSZ

(Katona József Színház – Tünet Együttes)

Szöveg: Peer Krisztián. **Dramaturg:** Török Tamara. **Produkciós asszisztens:** Szabó Szilvia. **Zeneszerző:** Márkos Albert m. v. **Fény:** Szirtes Attila m. v. **Díszlet:** Bagossy Levente m. v. **Jelmez:** Nagy Fruzsina m. v. **Rendező:** Szabó Réka m. v. **Szereplők:** Elek Ferenc, Fekete Ernő, Fullajtár Andrea, Góbi Rita, Góz István, Hajduk Károly, Rezes Judit, Szabó Márta, Szász Dániel, Tenki Réka. **Zeneszerek:** G. Szabó Humor, Márkos Albert/Ölveti Mátvás.

Sztrókey András

Játék a sátorban

URBAN RABBITS

Járt már Schilling Árpád – és a(z) egykori) Krétakör közönsége – a Fővárosi Nagycirkuszban. 2002-ben itt játszották a *HazámHazámot*, s a helyszínválasztás akkor többszörösen is metaforikusnak számított, hiszen egyszerre jelképezte a vándorcirkuszként bolyongó Krétakör otthontalanságát és a magyarországi (vagy tágabban értelmezve a kelet-közép-európai) társadalmi és politikai cirkuszt. És bár a Krétakör mint társulat megszűnésével és tágabb értelemben vett alkotóműhellyé (jelen esetben inkább produkciós irodává) válásával a helyszínen kívül csak Schilling személye köti össze a *HazámHazámot* és az *Urban Rabbits*t, a mostani produkciót övező (szakmai és civil) érdeklődés arra enged következtetni, hogy a közönség ha nem is tudatosan, bizonyos mértékig a két éve lezárult Krétakör-történet folytatását várta az előadástól.

Pedig nincs szó a Schilling által tudatosan elutasított gyökerekhez való visszatérésről, az *Urban Rabbits* (Városi nyulak) színlapján csak a Krétakör *nouvelle vague*-jából ismerős nevekkkel (Kollár Adél, Marc Vittecoq, Lawrence Williams) találkozunk, és az előadás két, vélhetően idézett motívuma, a menyasszonyi ruhát viselő férfi és a lakókocsi is az elmúlt két év egyik legjelentősebb, francia koprodukcióban készült Krétakör-performanszából, a *Kurázi papából* ismerős. Ha pedig valami, akkor a franciák az összekötő kapocs múlt és jelen között: a *HazámHazám* ősbemutatója, ahogy az új Krétakör első komoly performanszorozata, *A szabadulóművész apológiája* is ugyanabban a Párizs környéki színházban, az MC93 Bobignyban esett meg.

Az *Urban Rabbits* azonban nem Krétakör-termék, hanem Schilling-rendezés. A Krétakör csak márkanév, mégpedig jó márkanév – enélkül nemigen lehetett volna hétestényi lelkes közönséget találni holmi új cirkuszra. Mert a cirkusz, dacára az elmúlt évek cirkuszzínházi fesztiváljainak, nálunk továbbra is egyszerű fizikai performanszként, nem pedig ösztönművészeti eseményként él a köztudatban: nincs az az új cirkuszi előadás, amely annyi nézőt vonzana, mint az *Urban Rabbits*. A *Városi nyulak* ráadásul nem revelatív cirkuszzínház, „csak” egy professzionális cirkuszkola, a Centre National des Arts du Cirque (Francia Nemzeti Cirkuszközpont) tehetséges végzős artistáinak találkozása egy nem kevésbé tehetséges színházi emberrel.

Koncz Zsuzsa felvétele

A találkozásnak azonban nagy előnye, hogy Schilling a közönséggel együtt talál rá a cirkusz lényegére. Többször is eljátszik a „Miért?” kérdéssel – amit a cirkuszban nem igazán szokás feltenni. „Hülye vagy” – vágja oda egy földön álló artista a magasban lógónak, miután az utóbbi ledobja a kötelet, amin felmászott. Később, amikor előkerül az új kötél, megoldást is ajánl: „Gyere le tanulságosan.” Pontosan ezt, a tanulságot várta Schilling az artistáktól, ez az, amivel érezhetően meg akarta tölteni a mutatványokat. És sikerült is neki, akkor is, ha az a bizonyos tanulság egyáltalán nem valami kézzelfogható, megfogalmazható dolog – ahogy a történet sem áll össze egészé. Inkább az asszociációk, érzelmek és ötletek sora érdekes – és az a valóban ösztönművészeti eszköztár, amit a szereplők használnak.

A CNAC művészei nemcsak hajmeresztő artistaprodukciókat mutatnak be, hanem valamennyien játszanak legalább egy hangszeren, és jó a beszédtechnikájuk is. A mutatványokat ráadásul a zenén kívül zaj is kíséri: beépített mikrofon közvetíti az első jelenetben egy írógép, később a drót hangját. A kisebb-nagyobb mozdulatok hatását a velük járó zajok felerősítik, a közönség így sokkal közelebb kerül a produkcióhoz – míg végül az egyik utolsó jelenetben az artista kissé túlzottan erőlködő lélegzését zúgják a hangfalak. Ez – ahogy a hozzá hasonló számtalan gesztus is – egészséges öniróniával tölti meg az előadást. „Gyere le a kötélen, addig én harmonikázom; ez a cirkusz” – hangzik el az egyik utolsó jelenetben. Ez pedig már több, mint önironia: büszkeség – méghozzá jogos büszkeség, hiszen ekkor már biztosan tudjuk: ez a cirkusz több a kötél-harmonika párosnál.

Magam ellen

BESZÉLGETÉS NICOLETA ESINENCU
MOLDOVAI DRÁMAÍRÓVAL

– Nehéz elképzelni, hogy a Moldovai Köztársaság fővárosából, Chi in uból egy fiatal szerző nemcsak „kortárs” darabokat kezd írni, de kemény, az európai színpadon is elismert, in-yer-face típusú műveket, furcsa, szinte egyáltalán nem drámai formában, monologikus szerkezetekben. Hazáról, színházi hagyományairól, erről a fiatal államról és identitásáról keveset tudunk.

– Logikus lenne, hogy ha egy ilyen, két hagyomány között vergődő színházi tájon, mint a mienk, létezzenek úgynevezett másfajta, nem hagyományos színpadi szövegek is. Ilyenek azonban nincsenek, sem pedig olyan rendezők, akik egy új színházért szállnának síkra.

– Milyen a moldovai színházi iskola?

– Mind a színház, mind a képzés teljesen hagyományos, az orosz iskolát és tradíciót követi. A Szovjetunió felbomlása után, a kilencvenes évek elején a moldovai színháznak volt egy felívelő korszaka. Egy csapat, a moszkvai akadémián frissen végzett színész, közöttük Petru Vutcăra is, a színház későbbi vezetője, letette Chişinăuban egy új színház alapjait, mely Eugène Ionescóról kapta a nevét. 1991 és '95 között színpadra kerültek olyan szerzők – Ionesco, Beckett és Vişniec –, akiket korábban nem vagy csak elvétve mutattak be. Kortárs előadások születtek, mai társadalmi és politikai hangúlyokkal. Aztán a csapat széthullott, a színészek elmentek, a színház alapjai elbizonytalanodtak.

– Milyen a moldovai színház kapcsolata a valósággal?

– A mi színházunk amúgy moldvaiasan van megszervezve: a színigazgatók monopóliumhelyzetben vannak, több évtizede ülnek a székükben, s mivel egy személyben ők a főrendező is, szinte csak ők dolgoznak. A repertoárjuk sem túl változatos. Olykor előfordulnak kísérletek másféle szövegek színrevitelére, de gyakran az új szövegeket is a régi receptek szerint akarják színpadra vinni. S ez ma már nem működik. Az ember belül egy ilyen színházi estére, s mintha visszamenne az időben.

– Milyen a képzés?

– Az egyetemi szintű rendezőképzés hiánya az egyik legnagyobb gond. Ezért gyakran a színészek rendeznek – persze ez lassan már csak esztrádműsort vagy köztéri események rendezését jelenti. Ma már keveseknek adatik meg, hogy Moszkvában tanuljanak, a fiatalok inkább Bukarestbe mennek, vagy még távolabbra, de nemigen látszanak eredmények. A színházak sem szeretnek külföldi rendezőt hívni, s ha mégis, akkor is inkább baráti-kölcsönösségi alapon.

– Akkor miért éppen színházi tanulmányokat folytattál?

– Mert író apám, aki drámákat is ír, nem nagyon tudta, hogy mire írasson, és drámaírás szakra küldött.

– Mit kaptál az egyetemről?

– Leginkább azt, hogy nem szabad színházat csinálni. Ez egy olyan iskola, amely egyformán gondolkodó osztályokat akar képezni, nem személyiségeket. Senki se különbözzék, olyan, mint a hadsereg. De erre persze nem azonnal jöttem rá.

– Milyen rendszer szerint tanítanak? Sztanyiszlavszkij?

– Azt hiszem, az nem volna olyan rossz. Ehelyett az ő moldovai értelmezését kaptuk. Egy pseudo-Sztanyiszlavszkijt. Egy geto-dák Sztanyiszlavszkijt, ha tetszik.

– Milyen ország ma Moldova?

– Nagyon barátságos, vendégszerető ország, szép lányokkal, jó borokkal, dolgos, fegyelmezett emberekkel... Ezt gondolja egy moldovai a hazájáról. A valóság viszont az, hogy identitás nélküli nacionalisták és ortodox kommunisták vagyunk, akik reggel románok, délután moldovaiak, este meg oroszok, attól függően, hogy mi a kényelmesebb vagy előnyösebb. Megpróbáljuk ki-
radírozni a történelmünket, ahelyett, hogy megértenénk, és tanulnánk belőle valamit.

– Milyen a kulturális kapcsolat Romániával?

– Ezt remekül példázza a virághíd esete. A kilencvenes évek elején egyetlen napra megnyíltak a határok Románia és Moldova között, s egy hídon lehetett átmenni egymáshoz, szimbolikusan, virággal a kézben. Csakhogy a többség nem virággal érkezett, hanem televíziókkal, háztartási gépekkel, bármivel, amit el lehetett adni. A két ország közti határok ma is zárva vannak, sőt, nekünk még vízum is kell.

– Nekünk, magyaroknak is hozzátok.

– Kapcsolatainkra igen jellemző, amikor egy moldovai író így szólt román kollégáikhoz: „Testvéreim, mi olvasunk titeket, román írókat, ti miért nem olvastok bennünket, moldovaiakat?” Romániát nem nagyon érdekli Moldova, az az ország, amelyet – legalábbis vannak ilyen politikai csoportok – szeretne elcsatolni. De a kulturális kapcsolatoknak kevés közük van a politikaiakhoz. És valójában azt hiszem, Moldova is arról álmodozik, hogy Romániához csatolják. Romániai tapasztalataim nem túl bőségesek: akkor jutottam el oda, amikor a Goethe Intézet vagy más német intézetek meghívtak.

– Azért nem érdekli Romániát Moldova, mert túl szegény, túl kevéssé nyugati?

– Moldova ennél sokkal izgalmasabb hely. Egyfajta vidéki komplexum, ami nem hasonlítható Bukaresthez. De persze valahol a moldovai értelmiség titkolt vágyképe a főváros, Bukarest.

– Benned miért és hogyan született meg az az igény, hogy megszólalj a színházban?

– A szövegeim is, a performanszaim is abból az igényből születtek, hogy beszéljek. Mert egyszer csak

úgy éreztem, tarthatatlan, hogy itt csupán ennyi legyen a színház a XXI. század elején.

– És azt honnan tudad, hogy milyen a „jó” színház? Megézés? Vagy lebegtek valamiféle modellek a szemed előtt?

– Amikor azt mondom: minőség, nem egyik vagy másik színházcsinálási módozatra gondolok. Meg hát a minőség nem a legjobb szó, hiszen ez elég relatív fogalom. Számomra az volt a legfontosabb, hogy beszéljek valamiről, s ami a szemem előtt lebegett, az inkább az volt, hogyan NEM szabad színházat csinálni. Az állami színházakban temérdek pénzt költenek el egy-egy előadásra, és a pénzre fogják, miért nem csinálnak új darabot. Én nem hiszem, hogy egy színész mondandójához, egy üzenet megfogalmazásához hatalmas lámpaparkra, jelmezre és nagy díszletre van szükség. Ezek a szintén rossz szavak, mint *üzenet, mondandó, gondolat*, helyettesíthetnék a minőség fogalmát.

– Milyen helyet foglal el a kortárs dráma a színházi kultúrában?

– A kortárs dráma nem nagyon érdekel ma itt senkit. Szinte semmi mást nem mutatnak be, csak az úgynevezett kortárs nemzeti darabokat, amelyek minősége minden színvonal alatti. A kevés kivételek közé tartoznak Constantin Cheianu *A konténerben* és *Vologya, Vologya* című darabjai, melyeket nálunk is, Romániában is színre vittek. Ezeknek van társadalmi-politikai tartalmuk. A rendezők félnek az új szövegektől. Sokuk számára a kortárs darab csak meztelenséget és trágárkodást jelent. A színházak inkább a klasszikus drámákat játsszák, de azokat is többnyire gyenge kivitelben.

– Ez nálunk sem ismeretlen. Előfordulnak a szövegalkotásnak olyan formái nálatok, mint például a kollektív, improvizáción alapuló vagy a szerzői színház?

– Volt ilyen típusú munka, én is részt vettem egyben, amely a nők nyugati kiárusításáról, prostituálásáról szólt. Egy másik ismert drámaíróval, Dumitru Cruduval, valamint rendezőkkel, színészekkel dolgoztunk. Interjúkat készítettünk áldozatokkal, a végső szövegeket együtt alkottuk meg. De alig akad ehhez hasonló kezdeményezés.

– Milyen szellemi hatások értek?

– Engem mindennél jobban a valóságához való viszonyom, a körülvevő élet *határoz meg*.

– *Drámáid meglehetősen kritikai hangvételűek ezzel a valósággal, szűkebb-tágabb világoddal, Moldovával, Romániával, Európával szemben. Mi zavar bennük?*

– Leegyszerűsítve: a manipulálás, aminek mindannyian részesei vagyunk; a háború és a Nobel-béke-díjak; a nacionalizmus és identitáshiány; az állam és a vallás összekapcsolása nálunk. Mindebben azonban csak a „mi” szerepünk érdekel, mint a dolgok részeseié. Mindenki rettentően zavar, aki irányítani akarja az életem és megfosztani a szabadságomtól.

– *Mindig érdekelt, hogy egy efféle kritikai szellem hogyan alakul ki, mi formálja. Iskola, család, barátok, olvasmányok?*

– Nem hinném, hogy bármi képes jobban provokálni egy embert, mint maga a társadalom, amely irányít és elvár. Mindannyian részesei vagyunk annak, ami velünk történik, nem megfigyelői. Mi magunk lopkodjuk a lépcsőházból a villanykörtét. Mi „szüljük” országaink elnökeit, mi csinálunk belőlük akár diktátort is. Így én saját magunk ellen fordultam. Saját magam ellen. Az ellen, ahogy magam viselkedem a társadalomban. Vagy a szín-

házban. Emlékszem, amikor színészekkel dolgoztunk egy előadáson, egy nem hagyományos térben, s eljutottunk addig, hogy a színészek megkérdezték: mi milyen jelmezt fogunk viselni? Nem jöttem zavarba, közöltem, hogy a saját ruháikban fognak játszani, amire ők teljesen megrökönyödtek: „Mi a saját cipőfűzőnket sem viselhetjük a színpadon, ez vétek a színházi hagyományok ellen.” Ez volt az a pillanat, amikor szakítani kellett az itteni színházzal. Hosszú hónapok következtek, amíg meggyőztem a színészeket. És hosszú évek, amíg sikerült az Embert színpadra vinnem, nem a szereplőt, nem azt, aki valaki mást megtestesít. Személyiségeket, nem pedig játszó személyeket.

– *A FUCK YOU, Eu.ro.Pa! című darabodnak sikere volt Nyugaton. Hogy fogadták otthon, illetve Romániában?*

– Nálunk 2005-ben játszották az Eugène Ionesco Színházban. Nagyon keveset ment. A kulturális minisztérium megkérte a színházat, hogy cserélje le a címet. Megkérdezték, megváltoztatom-e, különben elveszik a műsorról. Az előbbi mellett döntöttem, így még párszor ment *Apa, mondani akarok neked valamit* címmel. Talán ők is rájöttek, hogy ettől a szöveg lényege még nem változik meg. Romániában még rosszabb volt a helyzet. Ott az országgyűlés elé került, mivel a Velencei Biennále román pavilonjában felolvasták. Botrány lett, a cím és a szövegbeli káromkodások miatt. Nyilván senki sem olvasta el a szöveget.

– *Egy kritikusod, Iulia Popovici így jellemezte a darabot: „A FUCK YOU, Eu.ro.Pa! Európa távoli sarkában élő, két nyelv, két kultúra, két egymással szemben álló társadalmi értékrendszer közé szorult polgárok identitászavarairól szól. Egyik oldalon igazi krumplicipő, falusi rokonoktól kapott zsák krumplicipő, másik oldalon zacskós krumplicipőrepor. A mama télire eltett töltött paprikája és a nyugati automaták vég nélkül ismétlődő menüje. Kulináris hasonlatok, Nicoleta Esinencu állandó metaforái. Akarathiányos ország, amelyben az emberek két párhuzamos életet élnek, egy hagyományos sajátot, és egy másikat, amelyben a nyugatiak életeit majmolják. Egy fiatal lány tehetetlen, szinte öngyilkos dühe, aki a Kelet bonbonrózsaszín és a Nyugat szürke-pragmatikus-fogyasztói képmutatása közötti vékony mezsgyén mozog.” Mindez lírai, de lüktető, töredezett formában jelenik meg, egyes szám első személyben, mint egy vallomás. Hogy találtál rá a formára?*

– Engem nem a forma érdekel, hanem a ritmus. Először mindig a mondandóra, a világra adott közvetlen válaszomra találok rá. A szöveg valamiféle energiája a beszéd kényszeréből születik meg. Van, aki a végeredményt versnek nevezi, van, aki prózának vagy drámának. Én csak azt mondom: szövegeket írok.

– *Most milyen téma foglalkoztat?*

– Egy osztrák ösztöndíj segítségével a kremsi börtönben készítettem interjúkat, később aztán itthon is folytattam. De nem dokumentarista szöveg lesz. Hanem valami, ami a szabadságról fog szólni. A szabadság keleti és nyugati értelmezéséről.

– *Hol látod magad a jövőben?*

– Én a jelenben élek. Ha mégis választanom kellene, Berlinben telepednék le. De addig is inkább csak úton vagyok.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: TOMPA ANDREA

Fenyő Iván és Dömötör András a (Baróthy) Máthé Zsolt című előadásban

(AlkalMáté Trupp – Zsámbéki Színházi Bázis)

Koncz Zsuzsa felvétele

10.október[...08->17...]

Budapesti ■ Őszi ■ Fesztivál

Részletes információ >

www.bof.hu

Október 10. | Madách Színház

sasha waltz & guests > d'avant

Rendezés | koreográfia | előadók >

Juan Kruz Diaz de Garaio Esnaola | Sidi Larbi Cherkaoui

| Luc Dunberry | Damien Jalet

Október 12-13. | Thália Színház

Kris Verdonck > I-II-III-IV

Koncepció | rendezés > Kris Verdonck

A Trafó – Kortárs Művészetek Házával közös program
a Futurspektív2 fesztivál keretében.

Október 14-15. | TRAFÓ – Kortárs Művészetek Háza

Rimini Protokoll > Müezzin Rádió

Koncepció | rendezés > Stefan Kaegi [Rimini Protokoll]

A Trafó – Kortárs Művészetek Házával közös program.

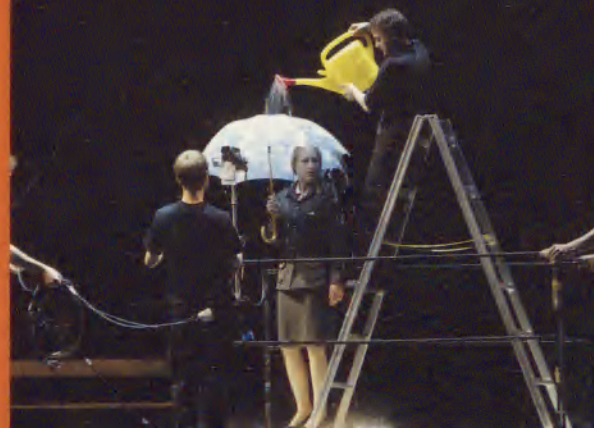
Október 15-16. | Nemzeti Színház

**Schauspielhaus Graz &
Szputnyik Hajózási Társaság**

Peter Handke > Az óra, amikor semmit sem tudtunk egymásról

Rendező > Bodó Viktor

A Nemzeti Színházzal közös program.

SZÍNHÁZ

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

DRÁMAMELLÉKLET 2010. OKTÓBER

Závada Pál

JANKA ESTÉI

Történelmi játék két részben, zenével

SZEREPLŐK

WEINER JANKA
DOHÁNYOS LÁSZLÓ
ADLER JENŐ
KAR
- FÉRFI 1
- FÉRFI 2
- NŐ

ELSŐ RÉSZ

KAR (1981-ben – pártközponti csinovnyikok irodájában)

- **FÉRFI 1** Amikor '81 őszen Dohányosné Weiner Janka éppen mitőlünk kért találkozót, rögtön láttuk, hogy az ő számára mi nem csupán posztunkat, hanem a személyünket illetően is telitalálat vagyunk.

- **FÉRFI 2** Ugyanis néhai férjének, Dohányos Lászlónak – aki már jó pár évvel korábban elhunyt – egyikünk a tanítványa, másikunk a beosztottja volt hajdan...

- **FÉRFI 1** Vagy megfordítva...

- **FÉRFI 2** Kompetensek pedig épp ott vagyunk, ahová Dohányosné aktuális gondoljait mutatnak: a kultúrpolitika és a belügyi vonal keresztezési pontján.

JANKA Bizonyára megértik, miért kértem, hogy ha lehet, zavartalan körülmények között beszéljünk.

KAR

- **FÉRFI 2** Tökéletesen megértjük, kedves Dohányosné elvtársnő...

JANKA De hiszen mi nem most találkozunk először, ugye-bár...

KAR

- **FÉRFI 1** Hát persze hogy nem, hisz amikor Dohányos elvtárssal még a minisztériumban...

- **FÉRFI 2** Melyikben is? Miután te a Hazafias Népfrontnál...?

- **FÉRFI 1** Vagy megfordítva, mert te voltál utána, nem?

- **FÉRFI 2** Nem, nem, te voltál előtte. Úgyhogy már abban az időben is gyakran láttuk az elvtársnót...

- **FÉRFI 1** Na de mikor és hol volt ez teszerinted, ahol én...?

JANKA ...úgyhogy szólítsanak inkább Jankának!

KAR

- **FÉRFI 2** Állunk rendelkezésére... Janka!

JANKA Hát akkor visszatérve arra, amit említettem – hadd kezdjem előbb azzal...

KAR

- **NŐ** (bejön) Kávét parancsol az elvtársnő?

- **FÉRFI 2** Kávét és konyakot parancsol-e...!

JANKA Nem, nem, egyiket sem, köszönöm. Nos tehát. Korábban, bevallom...

KAR

- **NŐ** (ujjai az írógép klaviatúráján) Mai dátummal?

JANKA Micsoda? Dehogyan...!

KAR

- **FÉRFI 2** Nem kell írni!

JANKA Szóval azelőtt, meg kell mondjam, magam is támogattam azt a tervet, hogy Tisza-hídat nevezzenek el a férjemről...

KAR

- **FÉRFI 1** Hogy...?

- **FÉRFI 2** Micsoda...?

JANKA Híd a Tiszán... Alsópályás ívhíd vagy függőhíd – már meglévő vagy épülő... De azóta beláttam, jobb, ha erről lemondok.

KAR

- **FÉRFI 1** Ezt csak helyeselhetjük.

- **FÉRFI 2** Számos oknál fogva pillanatnyilag jobb, ha a névadás tekintetében egyelőre a téeszek és vidéki művelődési házak körében maradunk.

- **FÉRFI 1** Ám ezek számát is maximálni vagyunk kénytelenek...

JANKA Mennyiben?

KAR

– FÉRFI 1 Mondjuk... országosan ötben.

JANKA Én legalább tízre gondoltam.

KAR

– NŐ Tíz téesz, tíz művház...

– FÉRFI 2 Nanana...!

JANKA Meg néhány iskola...

KAR

– FÉRFI 1 De kérem, Janka! Hogy képzeled?! Magának fogalma sincs, milyen késhegyig menő harcot folytatunk mi a szektásan retrográd erőkkal! Amelyek kivált az ilyen szimbolikus ügyekben képesek még mindig éreztetni borzasztó befolyásukat...!

– FÉRFI 2 Noha nyilván fölösleges bizonygatnunk, mennyire tiszteltük Dohányos Lászlót, s hogy emlékének méltó megőrzését...

– NŐ ...személyesen is a szívünkön viseljük.

JANKA Viselnéd, azt elhiszem, édes. De fiúk, minek ez a félrebeszélés? Most *unter uns*: Összeszámolja valaki azokat a kultúrházakat? Hát akkor? Hát mióta ismerjük egymást, negyven?

KAR

– FÉRFI 1 Ha arra gondol, Janka, amikor '42-ben még mint falukutatók...

– FÉRFI 2 Dohányos László vezetésével...

JANKA Arra gondolok.

DOHÁNYOS *(ének)*

Hajnalban érkezünk mint falukutatók,
a jelmezünk: zakó, pantalló, hátizsák,
kalap...

KAR *(ének)*

– NŐ ...apró mintás szoknya, világos blúz.

DOHÁNYOS *(ének)*

Ambiciózusak s kíváncsiak vagyunk.
A vonatról a piacra vezet utunk,
veszünk ezt-azt, és kérdezősködünk:

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), JANKA, DOHÁNYOS, ADLER *(közös ének)*

Kolbászt töltenek-e, sonkát füstölnek-e,
libát hizlálnak-e, kacsát is tömnek-e,
vaját köpülnek-e, rétest nyújtanak-e,
mézet pergetnek-e, savanyítanak-e?

DOHÁNYOS

Sonkát kóstolnak-e, kolbászt harapnak-e?
Aratni mennek-e, sztrájkot szerveznek-e?

KAR

Veszünk ezt-azt, és nem kötözködünk.

DOHÁNYOS

Mézet kortyoltak-e, s libát ettek-e már?

JANKA Nekem a '942-es adatgyűjtő túra volt az utolsó, a Békés megyei tótoknál.

KAR

– FÉRFI 1 Na és nem volna kedve? Ne szóljunk Dohányosnak?

JANKA Eszükbe ne jusson!

KAR

– FÉRFI 2 Pedig emlegeti magát.

– NŐ És nincs, aki fényképezzen...

JANKA Még szép. Csak emlegessen. Míg le nem tagadom.
Ha okot ad rá. *(A Nőnek)* Na, mi nem tetszik, aranyom?

KAR

– NŐ Ha arra gondolsz, Janka, mikor ránk nyitottál, akkor én esküszöm neked...

JANKA Ugyan, mért gondolnék arra? Inkább a kérdezősi stílusára gondolok például. Amikor ilyeneket mond, hogy:

Ugye jól látom, kedves barátom, hogy ikszék meg ipszi-lonék nem képesek betagozódni a helyi társadalomrendbe? Azt mondja, mégis képesek? De hogyhogy...? Na és akkor annak a régies, megdermedt erővonalai köré, avagy inkább az újforma lendítőerőkhöz húznak?

DOHÁNYOS *(1942-es interjúhelyzetben kérdez)* Na és akik gyanakvóan őrzik különállásukat? Hm? Azok vajon őseik hitébe és a rátarti elzárkózás befülledt életforma-tradícióiba kapaszkodnak – avagy ellenkezőleg: anarchikusan kitörni, lázadni vagy éppen szervezkedni kész fiatalokat bocsátanak ki Mózes-hitű családjukból?

JANKA Na, erre feleljél, buta tót! Pedig történetesen történelemtanár volt.

DOHÁNYOS *(egy 1942-es estén falukutatói szállásán a szobájában Jankának magyaráz)* És mégsem volt képes megérteni a kérdést. Figyelte, Janka, milyen óvatos kitérével reagált?

JANKA Én az árnyékokat figyeltem az arcán...

DOHÁNYOS Hogy ő csak egyszerű tanár...

JANKA A feszültség ült ki rá, hogy ez kínos neki...

DOHÁNYOS Azt mondja, hogy ő csak egy tanár, nem pedig valami tudós elme. És hogy emiatt ő ezt a magyar modellt bajosan tudná átültetni a helyi szlovákság és zsidóság egymás közti viszonyaira.

JANKA Na és...? Mért akkora baj az?

DOHÁNYOS Nem az, hogy mekkora baj... De mennyivel világosabban látnánk, ha ezt a kétféle viszonyulásukat egybevehetnénk...

JANKA Kicsodákét...?

DOHÁNYOS A zsidókét. Hogy a magyar többségű vidékeken föltárt erővonalaitak hogyan lehet átültetni a szlovák nemzetiségi vidékeken tapasztalható viszonyrendszerükbe.

JANKA A viszonyrendszerükbe...?

DOHÁNYOS Abba. A kapcsolódási szisztémájukba.

JANKA És... muszáj tudni átültetni...? Ha esik, ha fúj?

DOHÁNYOS *(mégsem vitatkozik, gyorsan másképp dönt)* Igaza van, Janka. Elég volt mára. Feküdjünk le inkább!

JANKA *(fölsáll)* Hát... feküdjön!

Dohányos megöleli Jankát

László, csak nem képzeled...?!

DOHÁNYOS Csak nem akar így itt hagyni, Janka?

JANKA Így...?

DOHÁNYOS Amikor...

JANKA Amikor micsoda?

DOHÁNYOS Ha már egyszer...

JANKA Ha már egyszer ideutaztam maguk után...

DOHÁNYOS Igen...

JANKA Ha már egyszer-kétszer beszélünk is pár szót...

DOHÁNYOS Maga most gúnyol vagy korhol? Vagy egyszerűen csak... meg akar váratni?

JANKA Míg hozzá nem jut a jogos járandóságához?

DOHÁNYOS Janka!

JANKA Magának így szokták a nők saját magukat...?

DOHÁNYOS Hogyhogy így szokták? Mit képzelsz...? Járandóság...!

JANKA Na és ez a kutatásvezetőnek jár? Vagy mint valami... parasztvezérnek?

DOHÁNYOS Ezt meg miből gondolja? Egyikre se volt még példa.

JANKA Hanem mire volt?

DOHÁNYOS Én csak kölcsönösen tudom elképzelni. *(Nyújtja a kezét, de hiába)*

JANKA *(indul)* Akkor megnyugodtam.

DOHÁNYOS Engem viszont egészen fölzaklat egy ilyen villámló tekintet.

JANKA Én gyűjteni jöttem és fényképezni, László. Dolgozni szeretnék, és nem tudom, ennek itt mi a feltétele...

DOHÁNYOS Nekem nincs feltételem, az együttműködést is csak ajánlhatom. Na és magának?

JANKA Megmaradnék a magam ízlésénél. Együttműködni pedig bajos lenne, ha valami... hűbérúrral kéne...

DOHÁNYOS Ennél szellemesebb titulus nem jutott eszébe?

JANKA Bocsánat – megsértettem?

DOHÁNYOS Mondjuk – nem esik jól ezt hallani annak, aki életét a mai magyar feudalizmus elleni harcra tette föl.

JANKA Nahát. Pedig én csak a személyes viszonyokat illetően...

DOHÁNYOS Miért, kit tartok én ínségben és szolgasorban?

JANKA Az erkölcsi mentalitásra céloztam, képletesen...

DOHÁNYOS A feudális erkölcsre...?

JANKA Igen...

DOHÁNYOS A rabolt szerelem erkölcsére, az erőszakra...?!

JANKA Ne is mondja!

DOHÁNYOS Meg a robotként lerótt nemi szolgálat erkölcsére, az első éjszaka jogára...!

JANKA Igen. Azt kérdem, hogy ezekre mennyire hasonlítanak még ma is némely szokásjogok.

DOHÁNYOS Miféle szokásjogok?

JANKA Például hogy ilyenkor – amióta benn vagyok, senki nem kopog be magához. Még véletlenül sem zavarják – holott amúgy folyton a nyakán lógnak.

DOHÁNYOS Egyszerű tapintatról van szó.

JANKA Tudják, mit ír elő itt a szokás, amikor annak van itt az ideje.

DOHÁNYOS Ideje van a szeretésnek, és ideje a gyűlölésnek. Mikor mi következik soron.

JANKA Hát tudja meg, hogy én nem óhajtok kötelezően soron következni.

DOHÁNYOS Kötelezően? Erőszakot is feltételez rólam...

JANKA Arra tényleg nem is gondoltam még.

DOHÁNYOS Janka...! Talán elhiszi, hogy soha erőszakos tette nem emeltem még a kezem. Viszont... arra sem igen volt példa, hogy ez alá a kéz alá, ha már simogatni indult, oda ne hajlott volna a test.

JANKA A kéz alá... a test? Csak úgy... a test?

DOHÁNYOS Bocsánat, így tényleg félreérthető – hát a női test, természetesen...

JANKA A női test, aha. És nem volt rá példa, hogy ne.

DOHÁNYOS Nemigen...

JANKA Hát akkor ez vagy valami varázserő...

DOHÁNYOS Ha ide fektetné a tenyerét...

JANKA Jé, nem hajlik a keze alá. Akkor mégsem az.

DOHÁNYOS ...akkor áthatná magát.

JANKA Vagy csak pöffeszkedés. És az nemhogy nem vonzó, de...

DOHÁNYOS Nem kéne így... sértegetnie.

JANKA Nem kéne. Akkor csak köszönöm, de nem. *(Int, és elindul kifelé)*

DOHÁNYOS Janka, várjon...!

JANKA Jó éjszakát!

*Dohányos bosszúsan néz utána, majd kimegy, s nyomban vizsgálja is tér a Nővel, aki rögtön nekiáll ölelni őt.
Zene*

JANKA *(kipakol a cekkerből, zöltséget pucol)* Többnyire itthon fényképeztem aztán, a Nagycsarnok körül, a Duna-parton, a híd, a Gellért tér...

KAR

– **FÉRFI 1** És a műtermi portrék? Kuncsaftjai nincsenek?

JANKA Elég kevesen. Egy-egy gyereket ha fölhozna néha. De legtöbbször csak az unokatestvérem fényképeztetni a fiát...

KAR

– **FÉRFI 2** Hogy is hívják...?

JANKA Palcsinak.

KAR

– **FÉRFI 2** Nem, hanem a...

JANKA Emmát? Emmának.

KAR

– **FÉRFI 1** Magának Emma az unokatestvére? Azt hittem, a barátnője...

JANKA Több annál. A testvérem is.

KAR

– **FÉRFI 2** Még féltékenyek is lehetünk rá...

JANKA Maguknak nem is mutatom meg.

KAR

– **FÉRFI 1** Na és Dohányosnak?

JANKA Na, elég legyen! Annak meg még úgyse!

KAR

– **NŐ** Te Janka, és Adler Jenőt is a falukutatáson ismerted meg?

JANKA Jenőt? Igen, ő is ott volt. De már Pesten ismertem. *(Ének)*

Először beszökní láttam Adler Jenőt
olykor az egyetemre, mert nem járhatott
a numerus clausus miatt.

KAR *(ének)*

– **FÉRFI 1** S noha igen
gyanakvón méregettük bizarr külleme
rasszjegyeit, a Dohányos-előadást
rajongva végighallgatta.

– **FÉRFI 2** Holott az nem

is neki szólt! Inkább arról, hogy mennyire
halaszthatatlan már a földművesvilág
rossz helyzetét, sivár sorsát megváltani.

DOHÁNYOS *(előad 1942-ben)* Ezt a rettenetes sorsot tehát
mihamarabb meg kell váltani. Hisz a nagy magyar átalakulás
egészének ez a legelsőbbik tétje, orvosolni muszáj
tehát a szociális szélsőségek rákfenéjét.

JANKA

Adler utánunk jött a vendéglőbe is,
majd Dohányosnak rögtön fölajánlkozott.

ADLER *(ének)*

Adler vagyok, vagyis ez itt Adler Jenő.
Munkára, segítségre kész, állása nincs,
szerkeszt, fordít, vagy könyvismertetőket ír...

KAR *(ének)*

– **NŐ** De négerként, elég ritkán és keveset.

ADLER *(ének)*

Először is tán jobb, ha máris megmondom,
hogya...

KAR *(ének)*

– **NŐ** Izraelita családba született.

ADLER *(ének)*

Ha ez nem gátolja...

DOHÁNYOS *(ének)*

Hogy falukutató

lehesse majd belőled is? Csak tőled függ.

ADLER (ének)

Időm van bőven, még terepmunkára is.

KAR (ének)

– NŐ Adler Jenő így mint afféle „Jencikém”
Dohányos László írnokfélesége lett.

KAR (félrehúzódba)

– FÉRFI 1 Szerinted evvel itt... a László mit akar?!

– FÉRFI 2 A bibsivel?

– FÉRFI 1 Ó meg a falukutatás?

Hogy honnan szalajthatták közénk ezt a kis
horgas orrú zsidót?

– FÉRFI 2 Horgas orrú zsidót.

– FÉRFI 1 Szerintem Adler szerelmes Jankába. Egyszerűen
követi a nőt, azért jött közénk.

– FÉRFI 2 Szerelmes, de nekem azt is elárulta, hogy re-
ménytelenül. És hogy Jankát – mint rajongása hétpecsé-
tesen titkos tárgyát – Dohányosnak önszántából engedte át.

– FÉRFI 1 De csak ő mondja, hogy így volt...

– FÉRFI 2 Hogy a legméltóbb férfirra ő testálta rá ezt a nőt,
aki az ő érzelmeiről semmit nem is tudott.

– FÉRFI 1 Te, akkor ez énszerintem inkább Dohányosba
szerelmes, nem pedig Jankába.

JANKA Miről pusmognak itt maguk?

KAR

– FÉRFI 1 Az előadásról... Mert én azt hiszem, hogy László...

– FÉRFI 2 Dohányos szerint nem kell hagyni, hogy azok
az idegen fajúak, akik nemzetünk-
re káros, bomlasztó hatást fejtenek ki
csupán, ma egyre inkább elúrhodjanak.

DOHÁNYOS

A magyarsággal közösséget vállaló
egyéneket viszont sohasem engedem
kilökni nemzetünk testéből.

KAR

– FÉRFI 1 Szerintünk
viszont mondhatná azt is, hogy a helyükre
szorítandó zsidóknak más esélyük nincs...

JANKA Na, mi az? Folytassa! Hadd halljam!

KAR

– FÉRFI 1 Tetszik, nem tetszik, nemzeti kötelessé-
güket muszáj elvégezni.

– NŐ Ki kell a ránk
burjánzó, rút kufárvilágot irtani

s minden haszonleső üzér foglalkozást.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), DOHÁNYOS (közös ének)

Nem hagyjuk, hogy a nemzetünkre kártevő
és bomlasztó hatást kifejtő idegen
fajúak egyre inkább elúrhodjanak.

Ki kell a ránk, ki kell a ránk, ki kell a ránk
burjánzó, rút kufárvilágot irtani.

Tetszik, nem tetszik, nemzeti kötelessé-
günket muszáj elvégezni. Ki kell a ránk

burjánzó, rút kufárvilágot irtani

s minden haszonleső üzér foglalkozást.

Ki kell a ránk, ki kell a ránk, ki kell a ránk
burjánzó, rút kufárvilágot irtani

s minden haszonleső üzér foglalkozást.

KAR

– NŐ (az írógép mellől) Janka, ne haragudj... Te mit tudsz
Dohányos... előéletéről?

JANKA És jegyzőkönyvbe veszed?

KAR

– NŐ Ne viccelj!

JANKA Melyik előéletéről?

KAR

– NŐ Hogy mielőtt megismertük a falukutatáson...

JANKA Ott lettél a szeretője...

KAR

– NŐ Igen, mért, te nem? Tényleg nem? Na. És hát... az
előző életéről... Érted...

KAR

– FÉRFI 1 Dohányos előző élete. A soron következő meg az
azutáni élete.

– FÉRFI 2 Hogy mitől hódít a pesti flaszteren is ez a haj-
dani aratósztrájkvezér, akinek rendszerint a jobbán is, a
balján is egy-egy nőcske lóg?

– FÉRFI 1 A másokért vállalt küzdelem – mint az egyéni
föllemelkedés útja?

– FÉRFI 2 Egy alföldi paraszt-dzsigoló: homokszínű nyári öl-
töny, szalmakalap. Bejön jobbról, és balra tart – de min-
denekelelt: fölfelé.

– FÉRFI 1 Mindenki róla beszél...

KAR

– NŐ Érted, hogy értem... Lehet-e számítani rá, vagy száll
virágról virágra...

JANKA

Kezdetben ő is csak örökös agglegény.
Habár egyszer menyasszonya is volt. Hanem
osztályfőnöke és presbitere, kinek
Dohányos kedvence, sőt vőjelöltje volt,
a döntő pillanatban úgy nyilatkozott
a lányának, hogy voltaképp e szépfüü
egy senkiházi paraszt. Aki nem tekint
vezérlő elveként a reformátusok
parancsaira sem, arról nem szólva, hogy
– egészen biztos értesülések szerint –,
már bocsánat a durva szavakért, de hát
nemi erkölcsében is megbízhatatlan.

DOHÁNYOS (1941-ben egy mulatságon iszik)

Hát szóval így?

JANKA

Közben a hűtlen lány kacag,
s a likörgyáros fiával ölelkezik.

KAR

– NŐ Janka, te honnan tudod mindezt ilyen jól?

JANKA Ott voltam én is pont mint falukutató.

DOHÁNYOS (a mulatságon)

Akkor hogy is van ez? Kedves tanár uram!
Paraszt vagyok? Vagyis egy paraszt, bármi is
mocorogjon fejében meg a tette kész
markában, az magának csak büdös marad?!
De rendes református sem lehet, hisz úgy
is büdösebb, mint a mi zsírunkon hízó,
hochmecoló likőrös léhűtő fia?!
Egy szalmaszálat keresztbe nem tett, de még
csak nem is gondolt önállóan semmire!
Mert benne ül a zsidó pixisben, melyhez
a tanár úr is odadörgöli magát?!

JANKA (Dohányost parodizálja)

Hát akkor ő most itt megmondja: Meg fogja
még őt a tanár úr követni, amiért
eltántoritotta a lányát őtőle!
Ő saját útját járva fog csiholni ki
a szelleméből olyan produktumokat,
hogy többre már csak tettei juthassanak.
Mert ő a fennálló szörnyűséges rendet...

DOHÁNYOS

A бүдös paraszток nevében esküszöm!

JANKA

...igenis fölforgatni merészeli majd.
A hűtlen lány miatt pedig a nő nem virágszálainak tucatjait fogja sorba letördelni s a porba tiporni.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), ADLER (közös ének)

Porba és hamuba, porba és hamuba.
Hogy ő paraszt maradhat csak, бүдös paraszt?
S megbízhatatlan nemi erkölcsében is?
De rendes református sem lehet, hisz úgy is бүдösebb, mint a mi zsírunkon hízó, hochmecoló likőrös léhűtő fia?!
Hát akkor ő ezennel itt fogadja meg, hogy ezt a fennálló szörnyűséges rendet – a бүдös paraszток nevében esküszik – igenis fölforgatni merészeli majd.
A hűtlen lány miatt pedig a női nem virágszálainak tucatjait fogja sorba letördelni s a porba tiporni.
Porba és hamuba, porba és hamuba.

Eközben Dohányos és Janka ölelkeznek a falukutatói matracon. A Nő rájuk nyit, följajdul, és zavartan távozik Zene

ADLER (egy 1944-es estén asztalbontáskor) Janka, maga mindig nyugodtan mondja csak meg, hogy mit tudok segíteni...!

JANKA Jenci, ne fájdítsa a szívem. Mikor inkább maga szorulna rá... Engem segít a volt férjem meg az apám, és őszsze tudok fogni, ha kell, Emmával is... (Súgva, gyorsan) Itt már nem babra megy a játék. Neked most elsősorban magadra kell vigyáznod.

ADLER Janka! Ha nem haragszik...

KAR

– **NŐ** Jenő megköszörüli torkát, és feszenge céloz rá – mert voltaképpen visolyog attól, hogy önmagukat fajilag határozza meg –, hogy tudomása szerint...

ADLER Tudomásom szerint a maga... helyzete hasonló az enyémhez.

KAR

– **NŐ** Janka ekkor bevallja neki, hogy neki megvan már a hamis igazolványa.

JANKA Ha valóban szükség lesz rá, akkor eltűnök. László gondoskodik majd róla, hogy hová.

KAR

– **NŐ** (súg Jankának) Jenőnek is kéne...!

JANKA Jenőkém, ha úgy adódik, szólhatok Lászlónak, hogy esetleg magának is...

DOHÁNYOS (bejön, Janka kimegy) Jencikém, ugye még nem rohansz? Lediktálnám a nagykunsági fejezet záró téziseit.

ADLER László, tudod, hogy én bármikor szívesen, de... nem akar Janka már lefeküdni?

DOHÁNYOS Ugyan már, a tyúkokkal...!

ADLER Nem hinném, hogy velük... De holnap is szívesen eljövök...

DOHÁNYOS Dehogy jössz el megint – hát majd itt alszol, és kész!

ADLER Igazán megtisztelsz, de nem fogja ez Jankát zavarni?

DOHÁNYOS Ne törődj velem...! Gyere, álljunk neki!

Bemennek. Janka kijön

KAR

– **NŐ** Janka, ez a László voltaképpen beköltözött ide, hozzád?

JANKA Nem, dehogyis... Csak folyton itt van. De nem hagyom, hogy idehordja a holmiját.

KAR

– **NŐ** Miért?

JANKA Levegőt se kapnék tőle. Nekem ne legyen itt, ha kell, ha nem!

KAR

– **NŐ** De hiszen folyton úton van, és szervezkedik.

JANKA Na, ez a másik... Ez a hihetetlenül zavaros közélet, amiben ő mozog... Csak nehogy nekem kelljen ebben eligazodni, a segítségére lenni – ettől én irtóznék!

KAR

– **NŐ** Te is kijársz hozzá...

JANKA Jó időben. Odakint nyugalmasabb. Meg onnan bármikor hazajöhetnek. (A Karnak) Meséltem már nektek Dohányos álmát? Nyáron egyik reggel...

A Nő elkezdgi gépelni

Inkább gyorsírók kérünk!

Janka füzetet, ceruzát ad a Férfi 1-nek, aki leül az asztalhoz, a Nőt pedig Janka fölhúzza a székről

Én már kijöttem a kertbe, Lászlót hagytam aludni... De a reggelinél már... talán Jenő volt még ott.

Adler leül oldalt

Nyilván akkor is nálunk aludt. Na – fölébred Dohányos, kijön...

DOHÁNYOS (kijön... nyújtózkodik, azt mondja:) Tudjátok, mit álmodtam? Mi meg a Jenővel: Mit álmodtál, László? Hát azt álmodta, hogy leszállt egy repülőgép ide. Hogy tett egy kört, aztán leereszkedett szépen a gyepre, és begurult a tölgy mellé. Akkor már látta, azt mondja, hogy vörös csillagos szovjet gép. Mi a fene?, csodálkozott, ahogy kiszállt belőle egy katonatiszt – talán ezredes volt. Aki odamasírozott hozzá, letisztelgett, és magyarul szólalt meg.

KAR

– **NŐ** (akcentussal) Dohányos Lászlót keresem.

DOHÁNYOS Parancsoljon.

KAR

– **NŐ** Nekem halaszthatatlanul sürgős megbízatásom van.

DOHÁNYOS Tessék, hallgatom.

KAR

– **NŐ** Arról van szó, hogy meg kell kérnem, jöjjön velem.

DOHÁNYOS Magával? Hová?

KAR

– **NŐ** Erre egyelőre nem válaszolhatok. Tessék, fáradjon a géphez!

DOHÁNYOS Csak így? Máris? Legalább hadd szedjem össze...

KAR

– **NŐ** Nem lesz semmire szüksége! Induljunk, kérem!

JANKA És megfogta Dohányos karját, beszálltak a katonai gépbe. Alighogy fölemelkedtek, máris megkezdték a leszállást, az álomban, azt mondja, gyorsan megy. Kérdezi,

hogyan hol vannak. Semmi válasz. A repülőtér betonján odagurul melléjük egy függönyös autó, beülnek az ezredesével, indulás. Hová megyünk?, kérdi megint, de az most se felel. Megállás, kiszállnak – hát ez a moszkvai Vörös tér!, mondja magában, mert látott már róla képet. Kitérül a Kreml kapuja, haladnak befelé, s mintha csak órájuk vártak volna, nyitnak ki előttük további kapukat, ajtókat. Szobák szobák után, végre kitérül egy aranyozott fehér szárnyas ajtó, belépnek, és az ezredes odavezeti őt – egyenesen Sztálin színe elé. Pöfékel Sztálin a pipával, fölneéz, feláll, odajön Dohányoshoz, és csak nézi. Megnézi jobbról is, balról is, bólogat.

KAR

– FÉRFI 2 Szóval hát akkor maga az a Dohányos?

JANKA Magyarul?

DOHÁNYOS Nem tudom, mindegy. Szóval hogy maga az.

Én vagyok, mondom.

KAR

– FÉRFI 2 Dohányos László?

DOHÁNYOS Igen, mondom.

KAR

– FÉRFI 2 Aha. Derék. Nagyon derék. Jól van.

DOHÁNYOS Megint egy sor pöfékelés, bólogatás, aztán ezt mondja nekem:

KAR

– FÉRFI 2 Dohányos, Dohányos... Sok jót hallottam magáról.

DOHÁNYOS Igen, mondom.

KAR

– FÉRFI 2 Énnekem magával még komoly terveim vannak. Tudja ezt maga?

DOHÁNYOS Megtisztelő, de nem tudtam, mondom.

KAR

– FÉRFI 2 Pedig így van. Nagy terveim! Fontos terveim! Jól van, most elmehet!

DOHÁNYOS Azzal sarkon fordult, kész, ezzel vége volt. Az audienciának is, az álomnak is.

JANKA És hogy kerültél haza?

DOHÁNYOS Nem tudom. Egyáltalán honnan tudod, hogy hazakerültem?

ADLER Egyelőre mégiscsak itt vagy, hál' istennek...

DOHÁNYOS Gyakran jut amúgy eszembe... Hogy ha lesz majd egy új Magyarország, hogy akkor én annak miye lennék szívesen...

JANKA

Hát köztünk szólva ő szeretne lenni majd az eljövendő köztársaság elnöke.

De nem uralkodni akar, a hatalom nem érdekli – úgymond. Elnökösködni ő inkább a tölgy alól, egy karszékéből kíván. Csak ülne ott, elébe járulnának mind a népek, ifjak és a vének, férfiak meg nők és gyerekek, és ő csak osztaná, nagylelkűen, két kézzel adományozná a jól megérdemelt igazságot nekik.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), JANKA, ADLER (közös ének)

Az eljövendő köztársaság elnöke nem uralkodni akar, mert a hatalom nem érdekli. Egy tölgy alól elnökölne, csak ülne ott, elébe járulnának mind a népek, ifjak és a vének, férfiak meg nők és gyerekek, és ő csak osztaná, nagylelkűen, két kézzel adományozná a jól megérdemelt igazságot nekik. És ő csak osztaná, és ő csak osztaná a jól megérdemelt igazságot nekik.

DOHÁNYOS Ez így azért elég szép lehet, nem? (Kacag. Leveri a székről a zakóját, amelynek zsebéből egy fénykép esik ki)

JANKA (főlemeli, nézi a képet) László, megmondanád, mi féle kép ez?

DOHÁNYOS Ez? Mi ez? Semmi, hát egy tót esküvő... Egy parasztpárti aktivista...

JANKA Aktivista?

DOHÁNYOS Lelkes vidéki szervezőnk, nősül éppen, és elküldte...

JANKA És őmiatta kell ezt a szíved fölött hordani?

DOHÁNYOS Milyen szívem fölött? Látod, egy csoportkép.

Zsebre vágtam, nem is emlékszem...

JANKA (megfordítja, olvassa) „Utolsó kép Katinkáról” – hát az meg ki?

DOHÁNYOS Mit tudom én! Janka, nagyon szépen kérlek...!

KAR

– FÉRFI 2 Katinka egy bizonyos Endrének volt a menyaszszonya.

JANKA És ki az az Endre?

KAR

– NŐ Endre a vőlegény barátja, kalapos, csokornyakkendő, és mint látható, kesztyűs kézzel, cigarettázva anektál egy nőt, bitangul elszántan és mosolytalanul.

– FÉRFI 2 De nem ő a Katinka, hanem emez, aki itt túlodalt ül, elbocsátva, egyedül.

– NŐ Mert csábító csavarta el a fejét, vagyis megcsalta Endrét, úgyhogy nincsen vőlegénye már.

JANKA Szóval ezt a tótsárfészeki famfatalt csábítottad el.

DOHÁNYOS Miket beszélsz? Hogy én?

JANKA Fölismered?

DOHÁNYOS Ismerős abból a társaságból, de esküszöm neked, az ég egy adta világon semmi közöm hozzá.

KAR

– FÉRFI 2 Most már nem is lehet hozzá köze...

JANKA Hogyhogy...?

KAR

– FÉRFI 1 A csábítója is ellökte már magától.

– NŐ És mivel a nő a jelek szerint teherbe esett...

JANKA Micsodába?!?

KAR

– FÉRFI 1 ...meg pánikba, sajnos...

– NŐ Vonatra szállt, és Pesten a Ferenc József hídról vetette magát a Dunába. Harmadnap fogták ki tetemét.

JANKA Úristen...! Innen? Ahová az én ablakom néz?

KAR

– NŐ Ide látta Dohányost utoljára bejönni.

DOHÁNYOS Abba lehetne hagyni most már?! (Pakolni kezd) Indulnom kell, várnak.

JANKA Igen? Várnak? Most már egyszerre többen is?

DOHÁNYOS Ezt tréfának szántad, vagy ennyire ostobának akarsz kinézni? Egyik se való neked.

JANKA Hova mész?

DOHÁNYOS Országos ügyekben járok el, bármi hihetetlen.

JANKA Nyilván a magyarság sorskérdései...

DOHÁNYOS Eltaláltad.

JANKA A Jenőket beleveszitek?

DOHÁNYOS Hová?

JANKA A sorskérdések közé.

DOHÁNYOS Hogyhogy a Jenőket?

JANKA Meg engem. Legalább egy nyomorult hamis igazolványt szerezhethél a Jenőnek, mielőtt megváltanád a magyarságot!

DOHÁNYOS Minden követ megmozgatok, megígértem, nem? De kérlek, ne pimaszkodj velem!

JANKA Nem hiszek neked. Hiába is mondanád, mikor, hol és kivel találkozol...

DOHÁNYOS Egy megbeszélésre megyek, konferenciára. Ott biztosan lesznek ugyan nők is, én mégsem azért...

JANKA Ne próbálj engem úgy kezelni, mint egy féltékeny libát, ha megkérhetlek.

DOHÁNYOS Hát akkor ne viselkedj úgy.

JANKA Nem, én egészen mást kérdezek: te képes voltál becsapni, és olyan kétségbeesésbe kergetni egy nőt, hogy...?!

DOHÁNYOS Mivel csaptam én be?!

JANKA Tudtad, hogy terhes?

DOHÁNYOS Az miért olyan biztos, hogy terhes volt?

JANKA És megmondta neked, hogy be fog ugrani...?

DOHÁNYOS Nem. Csak jött utánam, és beszélt össze-vissza...

JANKA Zsidó volt?

DOHÁNYOS Ez most hogy jön ide? Nem tudom, szerintem nem... vagy ki tudja...

Zene

KAR

– NŐ Ezekben a hetekben egyikünk az egyik, másikunk egy másik településen fedezi föl Dohányost...

– FÉRFI 2 És tényleg odavárjuk őt arra a találkozóra is, ahol a magyarság önnön mibenlétét és igazi sorskérdéseit készülnünk megvitatni.

DOHÁNYOS *(előad a találkozón)* Ami halaszthatatlan, hogy a németektől el kell végre válni már, és muszáj alapvetően átfőrdeni ezt a feudális maradiságunkat is. A mi magyar társadalmunkban a begyepesedett hűbérúri-szolgai formákat alapvetően egészségtelen kapitalista-piaci folyamatok próbálták megtörni – kevés sikerrel, hiszen sem igazán haladóakká, sem igazán magyarokká nem válhattak.

ADLER *(a följegyzéseiből referál)*

Aztán még arról ad elő, hogy szerinte a finánctóke túlnyomórészt idegen, amellet túlontúl mohón nyereszkedő.

S a kisipar és a kiskereskedelem sem képes Dohányos szerint kitörni már a maga óhéber hagyományaiból, beszűkült, önös érdekkötelméből.

DOHÁNYOS Arról pedig meg vagyok győződve, hogy a kismimizett néposztályoknak a megújítás baloldali formáit kell inkább választaniuk. Mert mindaz, amiről itt mi beszélünk, nem fog bekövetkezni pusztán rábeszélésre, rászorító eszközök nélkül.

KAR *(jelentkezik, hozzászól, vitatkozik)*

– FÉRFI 1 Az őrségváltás történéjék meg szellemi vonatkozásban is!

– NŐ Hisz sorskérdéseink legfontosabbika: megerősíteni a magyarság felsőbbbségét és igazát, megingathatatlan helyét hazánk saját kultúrájában.

– FÉRFI 2 Melynek tisztítótűzön kell átmennie, s ily módon vallani meg, hogy kicsoda és micsoda is a magyar.

– NŐ S aki csak szóbeli és szájmagyar...?

– FÉRFI 1 Viszont a szívük idegen? Ők vajon kicsodák?

– NŐ A szellemi állásokba beáramlott

sok alzsídó közt léteznek-e olyanok, kik tényleg odahagyják Mózes-hitüket és múltjukat a magyar sorskérdésekért?

– FÉRFI 2 Ellenben kik azok, akik végső soron mások, mint zsidók, úgysem lehetnek soha?

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), DOHÁNYOS *(ének)* Legfőbb sorskérdésünk, hogy megerősítsük a magyarság felsőbbbségét és igazát.

Hazánk kultúrájának tisztítótűzön kell átmennie, s ily módon vallani meg, hogy kicsoda és micsoda is a magyar.

A zsidók közt vannak-e olyan egyedek, kik tényleg odahagyják Mózes-hitüket és múltjukat a magyar sorskérdésekért?

Ellenben kik azok, akik végső soron mások, mint zsidók, úgysem lehetnek soha?

Ellenben kik azok, akik végső soron mások, mint zsidók, úgysem lehetnek soha?

KAR *(mialatt a találkozó éjszakáján Dohányos ölelkezik a Nővel)*

– FÉRFI 1 Heteken át húzódik, hogy Dohányosék Adler Jenőnek is megpróbálnának hamis igazolványokat szerezni – nem sikerül nekik.

JANKA Jenőké, elakadt a dolog. Biztosan lebuktak szegények...

KAR

– FÉRFI 1 ...ingatja fejét szomorúan Janka, és Jenő siet őt megnyugtatni:

ADLER Ó, hát a papíroknak, Jankám, sok értelme amúgy se lett volna úgy, hogy ha nincs hová elrejtőznöm.

KAR

– FÉRFI 1 Igen, elég volt egy pillantást vetnünk rá – ahogy kalapját gyűrögetve próbálja az időt húzni a megállóban, míg társaságában az a szépasszony nyakát nyújtogatva kukucskálja, jön-e már a villamos –, nem volt kérdéses, messziről látszott.

JANKA Isten áldja, Jenő... *(Búcsút int, elmegy)*

ADLER Kétség nem fért hozzá. Hogy úgyse lehet most már Adler Jenő sem egyéb, mint zsidó.

Zene

KAR *(a pártközponti csinóvnyikok irodájában)*

– FÉRFI 2 Még most sem inna egy kortyot, Janka elvtársnő?

JANKA Nem bánom. Csak simán Janka, jó?

KAR *(int a Nőnek, aki konyakot tölt ki mindnyájuknak)*

– FÉRFI 2 Jó. És mi volna a másik ügy?

JANKA Milyen másik?

KAR

– FÉRFI 2 Egészségünkre! *(Isznak)* Az egyik az volt, hogy nem lesz Dohányos híd...

JANKA Ja, hát akkor az összes többi lesz a másik. Szóval... kezdeném ott, hogy kéne nekem egy jó szerkesztő.

KAR

– FÉRFI 1 Válasszon az elvtá... akit a Janka csak akar.

– FÉRFI 2 És milyen kiadványról lenne szó?

JANKA Ha szabad, előbb arról, hogy kiről lenne szó. Mert már kiválasztottam Adler Violát.

KAR

– FÉRFI 1 Adler Jenő lányát?

– NŐ Volt Adlernek lánya...?

– FÉRFI 2 Van.

JANKA Igen, és kiadói szerkesztő. Úgyhogy nemcsak azért szeretném őt, mert mint családi jó barát közelről van érintve, hanem mert a szakmában is nagyra tartják.

KAR

– FÉRFI 1 És?

– FÉRFI 2 Viszont?

JANKA Viszont... Nem hallottak róla...? Hogy Viola... a barátai révén sajnálatos módon belekerült a meghívójákjába... látómezejébe ezeknek a... hogy mondják, kiknek...?

KAR

– FÉRFI 1 Állambiztonsági szerveknek...

– FÉRFI 2 Hoppá.

JANKA Na, hát hallottak róla.

KAR

– FÉRFI 1 Hoppá bizony. Mégpedig azért, mert ez az Adler... Viola – jól mondom? – sajnálatos módon a rendszerellenes...

– FÉRFI 2 ...a rendszer ellenzékének számító...

– FÉRFI 1 ...társaság körébe keveredett bele.

JANKA De fiúk... higgyenek nekem...!, ez a lány mindig csak mint kapcsolt rész... teljesen ártalmatlan.

KAR

– NŐ Na várjunk csak, én lemaradtam az apjánál. Mi lett Adler Jenővel?

JANKA De hát nem tetőled tudtam meg? Te mondtad el nekem '45-ben először...

Zene

KAR (egy 1945-ös estén)

– NŐ (hosszabb hallgatás után) Janka... nekem most már mennem kell... ha úgysem beszélsz... elmondod majd legközelebb... (Föláll)

JANKA Ne menj!

KAR

– NŐ Miért ne menjek?

JANKA Mert akkor férfiak jönnek helyetted.

KAR

NŐ Félsz tőlük?

Janka bólint

Bántottak...?

Janka bólint

Amikor elfogtak a razzian?

JANKA (bólint) Emma kihozott onnan... a pincéből...

KAR

– NŐ Ki az az Emma?

JANKA Meséltem róla már, az unokatestvérem...

Bezárkóztunk ide...

KAR

– NŐ Itt bujkáltatok az ostrom alatt?

Janka bólint

És Dohányos?

JANKA Adott papírokat...

KAR

– NŐ És aztán...?

JANKA Én küldtem el.

KAR

– NŐ Miért, megcsalt?

Janka vállat von

Már nem szeretted?

JANKA Nem tudom. Emmát szerettem.

KAR

– NŐ Neki gyereke is van, ugye?

Janka bólint

És a férje...?

JANKA Munkaszolgálatban volt...

KAR

– NŐ És a gyerek?

JANKA Palcsit jó kezekben hagytuk. Mind a ketten túléltek...

KAR

– NŐ És Emma...?

JANKA Ez az, amit nem kérdezett meg Dohányos, amikor az ostrom után először feljött...

KAR

– NŐ De mi történt Emmával?

JANKA Dohányos folyton magáról beszélt, de hogy velünk mi történt...! Nem... Rögtön rám mászott. Egyetlen kérdés nélkül akart megbaszni.

KAR

– NŐ Janka! Emmát... megölték?

Janka bólint

Tavaly a nyilasok?

Janka bólint

Hol?

JANKA A téglagyárban.

KAR

– NŐ És innen vitték el?

Janka nemet int

Az utcán volt razzia?

Janka bólint

És miért kellett kimennie a lakásból?

JANKA Hát miért kellett kimennie. Boldogok voltunk itt akkor. Csak mi ketten – kizárva mind az egész világ.

KAR

– NŐ És Dohányos erről semmit nem tudott.

JANKA De utána sem érdekelte. Hát akkor elküldtem. Köszönöm, hogy kíváncsi volt rá, túléltem-e, de nem akarom többé látni.

KAR

– NŐ Hallottad, hogy gyorsan megdőszült.

Janka bólint

Azt mondják, a nő kommunista.

Janka vállat von

Na és Dohányos nem az?

JANKA Nem tudom. Csak azt, hogy miniszter.

KAR

– NŐ Az első perctől fogva miniszter.

JANKA Folyton az jut eszembe róla, hogy velem voltam tavaly nyáron, amikor egyszer véletlenül... egészen váratlan körülmények között – kibe botlottunk bele...?

KAR

– FÉRFI 1 '44. június 18-án vagy 19-én – amikor a vonatok megbízhatatlanul járnak, és a vasutasok idegesen kergetik el az érdeklődőket – Dohányos konspiratív küldetésben van úton éppen.

– NŐ Janka is velem tart – kifogástalan iratokkal, papíron mint László felesége.

– FÉRFI 1 Nem tudjuk, melyik állomáson, de megtudják éppen, hogy várniuk kell néhány órát.

– NŐ Ezért céltalanul mászkálnak a főutcán, majd megállnak egy bedeszkázott és hatágúcsillag-mázolmánnyal megjelölt kirakat előtt.

KAR

– FÉRFI 2 (mint csendőr, aki Adlert kíséri – odalép Dohányoshoz, szalutál) Engedelmet kérek, nagyságos uram, nem tudja véletlen, merre kell itt menni a helyi dohánygyárhoz?

ADLER Hát erősítse már meg, kedves uram, a törzsőrmester úr nem akarja elhinni, hogy itt kell jobbra fordulni...!

KAR

– FÉRFI 2 Kuss!

DOHÁNYOS De hiszen ez a... Jenő...!

ADLER Nahát, a Dohányos... doktor úr!

KAR

– FÉRFI 2 Hogyhogy? Na mi az, maguk ismerik egymást?

ADLER (a csendőrnek) Ő volt az orvos, tetszik tudni, a mi... környékünkön. (Jankának) Kezicsókolom, naccsaszony! Hát hogy s mint vannak?

JANKA Köszönjük, jól...

KAR

– NŐ És Dohányos nem érti, hogy mit keres itt egy csendőrrel az Adler, az ő samesza.

DOHÁNYOS (Jankának)

Eltévedt? Útba kéne igazítani?

JANKA (Dohányosnak)

Mért tévedt volna el? Meg kéne szöktetni!

(A csendőrnek) Majd mi kísérjük oda, törzsőrmester úr!

DOHÁNYOS

De hát a dohánygyárban nem jártam soha!

JANKA László, szólaljál már meg! Hazudj valami elfogadhatót!

KAR

– FÉRFI 2 Tágulni tesszen az útból, tisztelettel...!

KAR (FÉRFI 1, NŐ), JANKA (közös ének vagy recitativo)

Már nincs idő, mert föltűnik a sarkon egy gyalogmenet. Szokatlan sokan érkeznek, csak jönnek végtelen sorokban férfiak, nők, gyerekek vegyesen, ez már népesebb a lakodalmi nászmeneteknél, olyan, akárha rendkívül nevezetes embert kísérne utolsó útjára a tömeg.

ADLER (kalapot emel, miközben a csendőr meglöki, és elindulnak) Vizontlátásra, doktor úr, kézcsókom, asszonyom!

DOHÁNYOS

De mért mondott az orvosának szerinted?

KAR (FÉRFI 1, NŐ), JANKA (közös ének vagy recitativo)

Adler Jenő beáll szomszédai közé a menetbe. S egy kisfiú szóvá teszi,

hogy Jenci bácsi bugyigumival köti a törött szemüveget a füle mögé.

DOHÁNYOS

Szegény Jenő, vajon látott-e már bugyit?

JANKA

Látott. Az enyémet látta. Sőt, ellopta.

Észrevettem. Nem szóltam rá. Hagytam, vigye.

KAR (FÉRFI 1, NŐ), JANKA, DOHÁNYOS (ének vagy recitativo)

Adler Jenő beáll szomszédai közé.

Kézcsókom és vizontlátásra, doktor úr!

Jenő a Janka-féle bugyigumival

köti a szemüveget a füle mögé.

Az útbaigazítottak szokatlanul

hosszú sorokban érkeznek. Ez népesebb

a lakodalmi vagy a gyászmeneteknél.

Ki tudja, hogy miféle gumival köti

a törött szemüveget a füle mögé?

Akárha rendkívül nevezetes embert

kísérne utolsó útjára a tömeg.

KAR (az 1945-ös estén)

– NŐ Janka! De tudod, hogy az Adler megmenekült? Nem tudtad?

JANKA (elsírja magát) Tényleg? A Jenci...?

KAR

– NŐ Igen...

JANKA A drága szegény Jenci...! Tényleg...?

KAR

– NŐ Míg el nem felejttem, Janka. Ajánlottak egy fényképeseti nyersanyag-lelőhelyet. Tudok neked hozni zselatinos ezüstöt... És ugyanott, remélem, azt is megtudom, hol találhatjuk meg most a Jenőt.

JANKA Az jó lesz, tudd meg. De nem hinném, hogy még fényképezni fogok...

KAR

– NŐ Emlékszel a városképeidre?

JANKA De hát ez itt már mind föl van robbantva, le van bombázva...!

KAR

– NŐ Beállsz a Kálvin téren ugyanoda, és onnan exponáld, amit most látsz, a romokat! Nem érdekel?

JANKA Ez egy ötlet, és a tiéd. Mi dolgom ezek után veled?

KAR

– NŐ Ha nem – nem. De most már tényleg mennem kell.

JANKA Ne menj! (Mégfogja a kezét)

Zene

KAR (egy 1945-ös eligazításon)

– FÉRFI 1 Miniszter úr, kérlek, ha szabad...

DOHÁNYOS Maradjunk csak a Lászlónál...

KAR

– FÉRFI 1 Nemcsak arról van szó, hogy ki lehet-e igazságsan választani a kitelepítendő svábokat. Hanem hogy az ilyen eljárás és a bevagonírozás – hány fő, mekkora csomaggal – egyszerűen rossz emlékeket ébreszt.

DOHÁNYOS Ugyan, kérlek! Itt semmi helye a moralizálásnak! S úgy látom, még ebben a körben sem fölösleges tisztázni, hogy a sváb egy bűnös nemzetiség, amely kollektíva laborált a fasiszta Németországgal...

KAR

– NŐ Egy pillanat, László...!

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), JANKA (ének)

Magyar kormányok, felső rétegek s magyar tömegek voltak, mi voltunk, akik a náci németekkel leginkább s a legtovább kollaboráltunk, ezt nem kéne elfelejteni. Ekkora erkölcsi deficittel, a tavaly nyári deportálások után morális csődünket nem tetézhettük már, többé más népet soha nem büntethetünk.

DOHÁNYOS Kicsikéim! Ebben a kérdésben Európa ítélkezik, és a magyar parlament dönt, úgyhogy fölösleges itt vitatkoznunk.

KAR

– **NŐ** Mintha felelősség nem is létezne...

DOHÁNYOS Mármint hogy kié?

KAR

– **NŐ** A miénk is. Mért, mi talán nem voltunk antiszemita? Sőt, tán nem vagyunk a mai napig is...?

DOHÁNYOS Nem, kérem, nem. Ez teljesen téves fogalomhasználat. Mert az antiszemita nem az, aki nem szereti a zsidókat. Hanem az, aki cselekvő módon képviseli a vádat, miszerint a zsidóság világméretű összeesküvést sző.

(Ének) Nem antiszemita tehát az, akinek zsidóellenes attitűdje viszolygás csupán, afféle zsigeri averzió, egy sérelemből fakadó paraszti gőg.

KAR (ének)

– **FÉRFI 1** Virtus, jó sváda, bő vér, szabadszájúság.

JANKA (gúnyosan)

Mert jól tudom, ugye, László, ismertetek egy-két költőt vagy falukutatót, akik – mint nyomorgók – gyógyíthatatlan sebeket kaptak ifjúkorukban, úgymond, a zsidó polgári jómod, műveltség meg nyelvtudás s egyebek rátarti fitogtatása vagy a gógös lekezelés, lenézés miatt. Stimmt?

DOHÁNYOS

Ja, úgy van, mert ez a nagy tömegű zsidó asszimiláció – és még a németek beolvadása – magyar nemzetünk nehéz, aligha megemészthető folyamata.

JANKA

Ezért ez a mi térhódításunk – így van, ugye? – hibás és rendkívül kártékony jelenség.

DOHÁNYOS Én a szabad szólás és ironizálás híve vagyok, Janka. De ha mondtunk is ilyesmiket, ennek mi köze a náci zsidópolitikájához?

JANKA László, most nem az igazolóbizottság előtt kell megvédened szellemünk és irodalmunk nagyjait. Úgyhogy legalább saját magunknak ne hazudjunk!

DOHÁNYOS Ki ne hazudjon? Hogy érted...?

JANKA Nem hiszem, hogy csak te, nyilván egymást igazoljátok körbe, és én ezt meg is értem...

DOHÁNYOS Akkor azt is elhíheted, hogy komolyan gondolom: Miért volna az antiszemita, aki a zsidóknak egyáltalán nem tulajdonított veszélyesen egyeduralmi törekvést, inkább csak szelíden fölpanaszolta a túlsúlyt? Vagyis mit tett? Annyit esetleg, hogy nem az általuk elvárt szellemi behódolás talajáról beszélt...

JANKA Köszönöm az előadást. Elmehetnek? (Kimegy)

ADLER (utánaszól) Janka...!

DOHÁNYOS Nocsak, az Adler! Most jöttél?

ADLER Dehogyan, hát végig itt voltam... Rég láttalak...

Nilván borzasztó elfoglalt vagy most, hogy...

DOHÁNYOS Mi tagadás...

ADLER Hiszen emlékszem, amikor még én intéztem az ügyeidet, már akkor is... Hajaj...

DOHÁNYOS Na és te most, Jenőké... hogy vagy, hol vagy...?

ADLER Vagyogatok... Voltaképpen meg is akartalak kérdezni, nem tudnál-e...

DOHÁNYOS Momentán nemigen... De alkalomadtán majd jelentkezzél, hogyha... Hátha... Várj csak, kicsoda is emlegetett nemrég? Talán Janka...

ADLER Tényleg? Úgy elszaladt... És ti szoktatok azért találkozni...?

DOHÁNYOS Szoktunk. Ha néhanapján úgy adódik.

ADLER Olyan furcsa, hogy a vacsorái jutottak eszembe a legtöbbször, amikor... pedig hát órála aztán... noha érthető, ha sokáig nem jut emberi ételhez az ember...

Zene

DOHÁNYOS (egy 1946-os estén idegesen) Janka, de meg kell ígérned, hogy köztünk marad!

JANKA Köztünk marad, de talán bontsuk föl előbb...

DOHÁNYOS (bontja a bort) Hallottam eddig is cifrákat, de most ez engem közvetlenül is...

JANKA Egy úzótt vad... Ebben a kormányban még nem is láttalak, ugye? Csak az előzőben?

DOHÁNYOS Igen, a debreceni ideiglenes idején... Hát folyton úton vagyok...

JANKA Most viszont a nejed utazott el, nem igaz?

DOHÁNYOS Mi? Honnan tudod? Ja...

JANKA Bort hoztál, ismerlek...

DOHÁNYOS Persze... igen, Prágában van...

JANKA ...hogy akkor meg is akarod inni.

DOHÁNYOS Hát... teveled. Te most éppen sütsz valamit?

JANKA Csirkét.

DOHÁNYOS Csirkét, te jóisten – manapság...!

JANKA Prágában? Nőmozgalmi tanácskozás...?

DOHÁNYOS Olyasmi. Holnap este jön meg.

JANKA Hát akkor... (Megemeli a poharát, iszik) És te hol tudsz ilyen borhoz jutni? Az ember azt hinné, tavaly itt minden egyes palackot szétlőttek vagy lebombáztak.

DOHÁNYOS Lehet, hogy az ember a törékenyebb, nem az üveg. És te hogy vagy?

JANKA Megvagyok. Szóval azt mondtad, nem tudod, mitévő légy.

DOHÁNYOS Hát nem... Ismerted Szentirmayt? Nem? De hallottál róla, az akadémikus. A megszállás alatt az ellenállási mozgalom egyik motorja volt. Jóban voltunk egy időben... Kitűnő kutatóorvos volt...

JANKA Volt...?

DOHÁNYOS Tegnap valami razzia... vagy inkább egy hajtóvadászat során... fölkoncolták. Ezzel a szóval, hogy: fölkoncolták.

JANKA Kicsodák?

DOHÁNYOS Állítólag kommunista fegyveresek.

JANKA A ti koalíciós partnereitek.

DOHÁNYOS Még azt se tudom, tényleg igaz-e, hogy kommunisták.

JANKA Ilyenkor az szokott kiderülni. És csak az a kérdés, hogy oroszok-e, vagy az ő magyar barátaik.

De Janka nem hallja, elmegey

DOHÁNYOS Engem pedig a közelébe sem engednek az ügynek. De nemhogy nem vizsgálthatom ki, hanem még egy normális tájékoztatást se kapok! Sőt, hiába vagyok miniszter, nyomatékosan megüzenték, ne is érdeklődjek. Holott ha úgy vesszük, énhozzám tartozna.

JANKA Na, ne félj, fog ez még rád is tartozni! Amikor részt kell vened majd az úgy eltussolásában.

DOHÁNYOS De hát az bűnpártolás lenne...!

JANKA Bizony az.

DOHÁNYOS És az szembeütközik majd a lelkiismeretemmel.

JANKA Nagyon helyes, csak ütközzön!

DOHÁNYOS De hát mit tehetek akkor egy ilyen kutyaszorítóban? *(Sír)* Nincs kiút... Ebből nincs kiút...

JANKA Mért ne volna? Először is meg kell enni ezt a csirkét, mielőtt kihűl, és kár volna érte, mert kibaszottul nehéz volt hozzájutni. Másodszor pedig, de az ráér holnap is, le kell mondani.

DOHÁNYOS *(meghökken)* Azt mondog?

JANKA Azt.

DOHÁNYOS Mondjak le a miniszterségről?

JANKA Én már akkor ezt mondtam volna, amikor először hallottam azokról a pogromokról...

DOHÁNYOS Micsodákról...?

JANKA A deportálásból hazatért zsidók elleni pogromokról... Már akkor le kellett volna mondanod.

DOHÁNYOS De hát...

JANKA Még akkor is, ha őket nem ismerted személyesen – úgy, mint Szentirmayt.

DOHÁNYOS De hát annál a lincselésnél, úgy tudom, tisztázódott...

JANKA Rosszul tudod, éppen hogy elkenték, hamis tanúvallomásokkal.

DOHÁNYOS Na, ez az, amit a legkevésbé bírok idegekkel. Amikor ilyeneket mondotok nekem! Amonnan pedig az ellenkezőjét hallom! Hogy mikor melyik állítás a hazug. Holott – elvben, ugye – tényekről volna szó. Ebbe bele lehet bolondulni!

JANKA Na. Hát akkor? Mi tart ott?

DOHÁNYOS Vállaltam a feladatot, úgy tisztességes, ha...

JANKA Milyen tisztesség? Ebben a történetben, amellyel idejöttél, hol a tisztesség? Akkor téged ugyan mi kötelez arra, hogy tovább szolgálj ezeket?

DOHÁNYOS Az esküm.

JANKA Ellenkezőleg, az esküd az aljassággal szembeni föllépésre kötelez. De még a renomédnak is jobbat tenne, ha tiltakozásul lemondanál.

DOHÁNYOS Mondjuk, az igaz, hogy alkatilag sem vagyok az a hivatalnoktípus...

JANKA Nem is értettelek, mikor először hallottam. Mondom: hogy akarhat ez a Dohányos a könyökvédősök csordájának élére állni?, mondom.

DOHÁNYOS Nem, az tényleg nem tetszett benne. De hogy végrehajthassuk mindazt, amit népünk fölemelése érdekében...

JANKA László! Azt tudom, hogy neked a hatalom az a narokotikum, amelynek a rabja vagy...

DOHÁNYOS Rabja? Ugyan, a hatalom csak eszköz, amelylyel...

JANKA Tudjuk, mi az a hatalom. Rád nézve – veszedelmes. Szokjál le róla!

DOHÁNYOS Teszerinted. És legyen újra csak egyszerű tudós?

JANKA Mondjuk, először még csak – úgy, mint régen – kutató. Aztán elválnak majd, hogy tudományos szempontból minek minősül az ember...

DOHÁNYOS Ó, köszönöm, hogy fejlődőképesnek látsz.

JANKA Én semmi ilyesmit nem mondtam.

DOHÁNYOS Ez jó! Janka megint ugrat, mint régen! Emberszámba vesz!

JANKA Ugrat a rosseb.

DOHÁNYOS *(rálegyint, megunja a vitatkozást, iszik, éhes is, eszik)*

De tényleg...! Mi lenne, ha most... lemondanék?

Miért ne lehetnék én megint csak tudós?

Ha visszamennék falura mint kutató...?

Mióta tervezem, hogy megírok majd még

egy szociográfiát, s hogy kiadatom táj-

és népkutatási tanulmányaimat

– mint eljövendő programunk alapjait!

(Szopogatja a csirkecomb csontját)

Mert amiben ma nagy szükségét szenvedünk,

az nemzetünk fölvirágoztatásának

új cselekvési terve. Nem így gondolod?

JANKA Dehogynem! Egy cselekvési terv? Soha jobbkor!

DOHÁNYOS

Tudod... hát elég gyakran van, hogy nem

tudom,

komolyan mondog-e, avagy ironizálsz.

JANKA Komolyan mondog?

DOHÁNYOS Na, most már elég legyen!

Nevetnek, ráborul Jankára, öleli

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), ADLER *(ének – miközben Janka és Dohányos ölelkeznek)*

Mert amiben ma nagy szükségét szenvedünk,

az nemzetünk fölvirágoztatásának

új cselekvési terve. Jól gondoljuk-e,

hogy amiben ma nagy szükségét szenvedünk,

az nemzetünk fölvirágoztatásának

új cselekvési terve?

KAR

– **FÉRFI 2**

Várjunk egy kicsit!

Hiszen mi már komolyan aggódtunk.

– **NŐ**

Kivált

amikor megtudtuk, hogy Dohányos ezzel

a veszedelmes szeretőjével megint

végigölelte az egész éjszakát,

hogy lemondását így is megpecsételje.

– **FÉRFI 1**

De másnap megjött Prágából Dohányosné

a haladó nők konferenciájáról,

és azt mondta férjének:

– **NŐ**

Lárifári, nem

mondasz le, hanem miniszter maradsz, és kész!

– **FÉRFI 2**

S így megnyugodhattunk, hogy mégsem török hát

derékba ez az ígéretes karrier.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), ADLER *(ének)*

De másnap megjött Prágából Dohányosné

a haladó nők konferenciájáról,

és azt mondta férjének: Lárifári, nem

mondasz le, hanem miniszter maradsz, és kész!

S így megnyugodhattunk, hogy mégsem török hát

derékba ez az ígéretes karrier.

Hát nem török derék-, hát nem török derék-

ba ez a roppant ígéretes karrier.

Zene

MÁSODIK RÉSZ

KAR (1981-ben a pártközponti csinovnyikok irodájában)

– FÉRFI 1 No, és mondja csak, elvtársnő...

– FÉRFI 2 Janka...

– FÉRFI 1 Janka. Mi volna tehát az a másik ügy?

– NŐ Milyen másik?

– FÉRFI 2 Konyak?

JANKA (bólint, a Nő mindnyájuknak konyakot tölt) A legfontosabb, amiben a segítségeteket... a segítségüket szeretném kérni, elvtársak... Erről biztosan hallottak már. A fiamról, Dohányos Mihályról van szó.

KAR

– NŐ Neked született fiad Dohányostól...?! Ezt se tudtam.

– FÉRFI 2 Akinek Michel a beceneve, ugyebár.

JANKA Igen.

KAR

– NŐ Akkor erre is igyunk! (Tölt, isznak)

– FÉRFI 1 Michel. Akivel kapcsolatban itt ez a kényes kérdés.

JANKA Igen, merthogy Adler Violának meg a barátainak köszönhetően ő is odakeveredett...

KAR

– NŐ ...az ellenzékiek körébe?

– FÉRFI 2 Nemcsak erről van szó...

JANKA Ennek a körnek, bocsánat, édes elvtársaim, de maximum a perifériájára! Mért? Hát hol van ez a Michel? Ahová a baráti, sőt, a rokoni kapcsolatai permanensen utalják szegénykémet! Hol lehetne másutt, ha nem akar egészen magányos lenni...?

KAR

– FÉRFI 1 Hát ez az, Janka, hogy még a rokonsága is, beleértve az unokatestvéreit, mind ellenzékiek!

JANKA Ahogy mondja, mind azok, az anyjuk istenit!

KAR

– NŐ Eszem a szívüket...

– FÉRFI 1 De hogy ez a Michel magányos volna, nem állítanám...

– FÉRFI 2 Úgy érted, intim értelemben...?

– FÉRFI 1 Úgy.

– FÉRFI 2 Na de álljon meg a nászmenet...!

– NŐ (főlnevet) Mér? Töke van a menyasszonynak...?

– FÉRFI 1 Fején találta...

– FÉRFI 2 Először is egy franciáról van szó, aki hónapok óta tartózkodik nálunk, és aki élesen rendszerellenes beállítottságú...

– FÉRFI 1 De nem is ez a legkényesebb vonatkozása ennek a viszonynak. (Összekacsintanak)

– NŐ Hanem mi?

JANKA Szerintem térjünk vissza inkább oda, hogy a fiam...

KAR

– FÉRFI 2 Hanem hogy mi is a neve Dohányos Michel... intim kapcsolatának?

– FÉRFI 1 Arra gondolsz, hogy a Mar-cel – noha nem tudunk franciául – férfinév...?

– NŐ Márszel...? Na, ugye mondtam...!

– FÉRFI 2 Ez ugyebár férfi...

– FÉRFI 1 Minden körülmények között.

– NŐ Még a legintimebb szituációban is.

– FÉRFI 1 Miközben a Michel, ugye, maga is férfinév...

– NŐ Ja, ja...

JANKA Árulják el már nekem, maguk ezt egyáltalán... honnan is veszik...?

KAR

– FÉRFI 1 (kijavítja Jankát) Honnan tudjuk.

– NŐ Honnan tudjuk?

JANKA Honnan tudják?

KAR

– FÉRFI 1 Hogy ülhetnének egyébként itt? Szakmai alapfel-tétel.

JANKA Szóval az lenne az én kérésem... Hiszen ezek szerint nagyon jól tudják, az én fiam mennyire magányos és önállótlan... szeretetéhes szegény, ennyiről van össze-sen szó...

KAR

– FÉRFI 2 Szóval...?

JANKA De hát könyörögjek maguknak, fiúk? Hagyják békén a fiamat, nyugodtan leszállhatnak róla – ő egy homo antipoliticus. Teljesen ártalmatlan. Ez az egyik. A másik pedig: ezt a bizonyos Marcellt, ha szabad kérnem, utasít-tassák már ki az országból! Számíthatok magukra?

KAR

– FÉRFI 1 Találunk majd bizonyára olyan megoldást...

– FÉRFI 2 ...amely kölcsönös meglegedésünkre szolgál.

– NŐ Várjál, Janka, menjünk csak vissza, ha nem vagyok indiszkrét. Teneked ez a fiad házasságon kívül született? Hiszen ha jól tudom, te később lettél csak Dohányos felesége.

JANKA Igen, később lettem, '57-ben. De Michel ezután született...

KAR

– FÉRFI 2 Szóval maga soha nem volt miniszterné?

JANKA Nem, hál' istennek.

KAR

– FÉRFI 1 És emlékszik-e, Janka, Dohányosra a fénykorából?

JANKA Melyik volt a fénykora maga szerint?

KAR

– FÉRFI 1 Amikor még mint parasztpárti vezér-kortes járt városról városra...

JANKA '47-ben? Akkor már rég miniszter volt, vagyis hanyatlott a régi falukutatóhoz képest.

KAR

– NŐ Ugyan már! Úgy el tudott kápráztatni minket!

ADLER Ámuló rajongással és irigységgel néztük, hogy mire az állomásról beér, útközben rendez el ügyeket, és igazít el embereket...

KAR

– FÉRFI 2 És addigra már végig is pásztázta éhes vércse-pillantással madárkáinkat, hogy a legpompásabbikra...

– FÉRFI 1 ...vagy annak barátnőjére...

– FÉRFI 2 ... esetleg mind a kettejükre...

– FÉRFI 1 ...ellenállhatatlanul csapjon le, ha nem rögtön, még a nagygyűlési szónoklata előtt, akkor a tiszteletére adott vacsora után feltétlenül.

ADLER Hány és hány Dohányos-fényképet és -autogramot csókolgatva őrző, műveiért rajongó leányt kellett vigasztalnunk...

KAR

– FÉRFI 2 ...a helyi tanítónőtől a kikapós jegyzőnén át addig a bátor parasztlányig...

– NŐ ...aki a nélkülözhető földhözjuttatottak búját-baját ugyanolyan kendőzetlenül tárta föl Dohányos előtt, mint pár óra múlva bimbózó testének rejtett szépségeit!

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), JANKA, ADLER (közös ének)

Hogy hány Dohányos-képet sírva csókoló könyvtáros lányt vagy pártiroda-kisasszonyt kellett vigasztalnunk, kezdve patikusunk

nejen vagy alispánunk kikapós menyén
addig a nyíló rózsabimbóig, aki
a nincstelen parasztok panaszát olyan
elszántan tárta föl, mint órák múlva majd
Dohányos karja közt leányi bájait!
Hogy hány és hány leányt kellett vigasztalnunk,
kezdve az alispánunk kikapós menyén
addig a nyíló rózsabimbóig, ki oly
elszántan tárta föl övéi panaszát
s Dohányos karja közt leányi bájait!

DOHÁNYOS (*Jankánál egy 1949-es estén*) Hol van ez már!

JANKA Te magad hol vagy már!

DOHÁNYOS Én? Miért...? Nem értem, hogy most...

JANKA Igazán nem érted?

DOHÁNYOS Nekem csak eszembe jutott az a csipetkés
babgulyás, amit legutóbb főztél, meg az epertorta, és el-
jöttem, hogy...

JANKA Azt mondják, olyan vagy, László, mintha megné-
multál volna – nem felelsz.

KAR

– **FÉRFI 1** Hallottál már a párt ökléről? Igaz-e, hogy ez a
bosszú szerve, és hogy a túlélőkből szervezik?

– **FÉRFI 2** Azt akarjuk tudni, tényleg önkényuralom jön-e...

– **NŐ** Azt kérdezzük, kell-e félni jogtiprástól és bosszútól.
Maga pedig nem válaszol.

– **FÉRFI 1** Pedig elég jól kell hogy ismerjed új elvtársaidat...

DOHÁNYOS Vagyis titeket?

KAR

– **FÉRFI 2** Mért éppen minket?

DOHÁNYOS Hát mindenütt ti vagytok!

KAR

– **FÉRFI 1** Mindenütt te vagy ott, László.

ADLER És nem tudjuk, hogy vajon sarokba szorítva túrsz
egyelőre, és elszántan fontolgatod, miként vessél majd
ennek véget...

JANKA Vagy valami bölcs előrettekintéssel siklik át a sze-
med holmi akadályokon, amelyeket egy bizonyos igaz jö-
vendő helyes útjából muszáj sajnos eltakarítani, ám te
jobb, ha oda se nézel...

DOHÁNYOS Értенem kéne?

JANKA Igen, kéne. De meg tudom egyszerűbben is kér-
dezni: bezupáltál-e...? Szőröstül-bőröstül az övék vagy-e
már...? Igen vagy nem?

DOHÁNYOS Jankám, aki ebben a mókuserékben nincs
benne, az el se tudja képzelni...

JANKA Mit nem tudok én elképzelni?! – miközben te nem
felelsz a kérdésemre?

DOHÁNYOS Hogy mekkora önkorlátozással kell hogy él-
jen az ember. Egyébként akármire válaszolok majd.

JANKA Remélem is. Az önkorlátozást persze direkt a nemi
életedre érted.

DOHÁNYOS Nem feltétlenül csak... De hát sajnos az is egy
kényszerűség, őszintén szólva...

JANKA Hát aki ezekhez elszegődött, apukám, mert egy
percig sem bírt meglenni miniszterség nélkül, az nekem
ne jajveszékelyen, hogy nem fogdoshatja kedvére a nőket!

DOHÁNYOS Nem illik ez hozzád...

JANKA Pedig tudhattad volna, hogy ez a bagázs, amelyik-
nek te beleajúltál a hátsó fertályába, a fatőkűek szektája!
Ezek – ha netán rajtakapják egymást, följelenti egyik a
másikát! Már csak ezért se neked való ez a társaság!

DOHÁNYOS Ne légy közönséges!

JANKA Hiába prédikálok már megint... A múltkor is csak
addig volt igazam, amíg jól nem laktál, és haza nem isz-
koltál, hogy a nejednek fogadjál aztán szót. Egyébként

sült csirke volt akkor, nem babgulyás, tortát pedig akkor
sütöttem neked utoljára, mikor még normális ember vol-
tál. Most meg egy kis paprikás krumplit tudok ajánlani,
de kolbász nélkül, ha ez nem derogál egy háromszoros
miniszternek.

KAR (**FÉRFI 1**, **FÉRFI 2**, **NŐ**), **JANKA** (*közös ének*)

Nem is neked való az elvtársi bagázs!

Jaj, réges-rég még normális ember voltál!

De keserves a nemi önkorlátozás!

Nincs más, csak kolbásztalan krumplipaprikás.
Hát iszkolj haza, s nejednek fogadjál szót!
Egyébként sült csirke volt akkor, nem gulyás.

Keserves tán a nemi önkorlátozás?

Hát iszkolj haza, s nejednek fogadjál szót!

Hisz más itt úgysem lesz, csak krumplipaprikás.

JANKA Utána éveken át elvéve láttam csak Dohányost.
Emlékszem, '53-ban úgy botlottam bele a saját kapubejá-
róm előtt, hogy ő pedig véletlenül éppen ott akadt rá
Adler Jenőre – és kiderült, hogy egyikünk se tud a többi-
ről jóformán semmit...

DOHÁNYOS (*1953-ban egy autó fékcsikorgását és ajtócsapó-
dását követően*) Jenő! Adler Jenő! Te vagy az?

ADLER (*miután riadtan félreugrott – elámul*) Szerbusz,
Dohányos... László elvtárs...

DOHÁNYOS Máskor azért jobb, ha körül nézel! Na, gyere
csak közelebb! Merre mész?

ADLER Hát, én csak itt... jövök ki épp a csarnokból...

DOHÁNYOS Elvihetlek... Hát mi van veled, Jenő, merre
bujkálsz?

ADLER Én...?

KAR

– **FÉRFI 1** (*mint sofőr*) Akkor megyünk tovább, miniszter
elvtárs...?

ADLER Ja, hogy ez a te...

DOHÁNYOS Szolgálati. Na! Évek óta nem láttunk! Hát
szabad ezt, ilyen hűtlennek lenni?!

ADLER Hát igen, elég rég...

KAR

– **FÉRFI 1** Vagy félreálljak...?

DOHÁNYOS Várjon! Na? Ahová parancsolod – ha nem
esik nagyon ki –, hova mész?

ADLER Különösebben sehova...

DOHÁNYOS Sehova? Gyere velem akkor, hazaviszlek mi-
hozzánk!

ADLER Nem akarlak föltartani...

DOHÁNYOS Akkor most nem menekülsz! Hogy el fog
csodálkozni az asszony! Megállj csak, főz valamit, koc-
cintunk a találkozásra.

ADLER Nem is tudom...

DOHÁNYOS Kibeszélgetjük magunkat! Na de mondj már
valamit, hol vagy? Mi jót művelsz mostanában? Hogy
élsz? Csak nem egyedül még mindig? Azt se tudom,
merre laksz, hol dolgozol...

Dohányos és Adler mögött megjelenik Janka, megáll – hallgatja őket

ADLER Hát voltaképpen... még nem is tudom, mert most
készülök próbálkozni... valami új lehetőségek után néz-
ni... Majd elválik, mire jutok, mert egyelőre átmenetileg
éppen...

JANKA Jenő! Átmenetileg éppen megint látni lehet magát?!

ADLER Janka...! Kezicsókolom...

JANKA Csakhogy...! (Megörül neki, megöleli)

DOHÁNYOS Janka! Nahát, micsoda véletlen! Ebben a percben vettem észre Jenőt, és akkor te is...!

JANKA Véletlen? Itt álltok a saját kapubejáróm előtt, és én vagyok a véletlen?

DOHÁNYOS Nem is te, hanem az, hogy...

JANKA Ezek szerint engem vártatok.

ADLER Hát igen...

DOHÁNYOS Nem egészen, csak...

JANKA De maga igen, Jenő?

ADLER Őszintén szólva, gondoltam, becsöngetek...

JANKA Hát akkor jöjjenek csak föl, ha már így alakult!

DOHÁNYOS Nem is tudom... mert én azt ajánlottam, hogy fölmehténk hozzám...

JANKA Oda fölmehtek máskor is.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), JANKA (ének)

Hogy nem is tudja még, mihez is kezdhetne, Jenő zavarában csak makogni tudott, hogy mostanában akar próbálkozni épp, adódik lehetőség tán, elválik majd, hogy mire jut, addig még átmenetileg, és így tovább. Ebből akárki rájöhet, hogy ezt az ágrólszakadtat nemrégiben helyezhették csak szabadlábra. Így aztán megérthetjük, hogy ezt az ágrólszakadtat a napokban engedhették csak szabadon.

JANKA (már a lakásban – egy 1953-as estén) Összetűtök egy lecsót... (Pucolni kezdi a hagymát) László, abból a szluhovicából töltsél nekünk, légy szíves!

DOHÁNYOS (beleszagol) Ez primának ígérkezik, honnan van?

JANKA Kaptam. Hát akkor a kiszabadulására, Jenő!

DOHÁNYOS Hogy...? Te le voltál...? Be voltál...?

Jenő bólint

Te tudtad ezt, Janka?

JANKA Te is tudtad, csak... Vagy sejtetted, és tudhattad volna, ha...

DOHÁNYOS De nem, esküszöm, nem tudtam...

JANKA Egészségetekre! (Iszik)

DOHÁNYOS ...tényleg most hallom csak!

JANKA Pedig már odalent, az utcán ezt magyarázta neked Jenő.

DOHÁNYOS Mikor?

JANKA Épp amikor odaléptem mellétek.

DOHÁNYOS Nem értelek.

JANKA Jenőké, ezek szerint mégiscsak hamarabb sikerült...

ADLER Valami amnesztia lehet, mert pontosan nem tudni...

JANKA Nyilván az új szakasz miatt...

DOHÁNYOS Mért, akkor így meddig voltál...?

ADLER Másfél évig.

DOHÁNYOS És hol?

ADLER Legtöbbet a pentelei építkezésen. Onnan szabadultam a múlt héten.

DOHÁNYOS És voltaképpen miért...?

JANKA László, ezt inkább Jenő kéne hogy megkérdezze tőled!

DOHÁNYOS Janka – mint látjuk – a régi.

JANKA De mi lenne, ha tényleg válaszolnál? Miért kellett

Jenőt másfél évi kényszermunkára internálni csak azért, mert a legjobb tudása szerint próbált tanítani?

DOHÁNYOS Na, ennek vetünk véget mostantól, és minden törvénytelenységnek...

KAR (gúnyolódik)

– NŐ Na végre-valahára! Nem lesz többet törvénytelenység!

DOHÁNYOS Maga kicsoda, és mit akar?

ADLER Nem azért ítélték el, Janka! Hivatalosan bizonyos éberségügyi szabályok megsértéséért. Mert munkaidőn kívül használtam a tanszéki írógépet.

JANKA De valójában azért, mert a régi Dohányos-művekből tanított, ugye?

ADLER Nemcsak azokból, de persze...

KAR

– NŐ De remélem, Dohányos nem a Dohányos-művekből tanított.

JANKA Jenő, tojással, rizzsel vagy tarhonyával kéri?

ADLER Tarhonyával.

DOHÁNYOS Én is. Meg tojással. És tényleg azt hozták föl ellened, Jenő, hogy a könyveimből tanítottál...? De kérék, hát miért nem...?!

JANKA László, ezt hagyjuk.

KAR

– NŐ „Mért nem fordultatok hozzám?”

JANKA Eleinte fordultunk – bár nem kellett volna, mert így megismertünk.

DOHÁNYOS Köszönöm, már éppen hiányoltam valami...

JANKA Aztán meg már nem fordultunk, te tudod a legjobban, miért.

KAR

– NŐ Janka volt az egyetlen, aki ezért már annak idején egyenesen a szemébe megmondta neki a magáét.

DOHÁNYOS Magát ki kérdezte?

KAR

– FÉRFI 1 (bejön) És egyáltalán hogy kerül ide? (Majd újra kimegy)

– NŐ Na de azért írógépet hazahurcolni... Jaj, Jenő!, nem szabad ennyire munkamániásnak lenni!

ADLER Majd vigyázok. Miért, tud valami munkát?

DOHÁNYOS De ne csüggedjünk, Jenőké, nézzünk inkább a jövőbe! Egészségedre!

Isznak

Na és mondd csak, mire gondoltál? Mihez volna kedved?

Csöngetnek, Janka ajtót nyit, bejön a sofőr

KAR

– FÉRFI 1 Dohányos elvtárs, üzentek a Központi Vezetőségétől, hogy rendkívüli értekezlet, azonnal indulni kell.

DOHÁNYOS Na, bassza meg a kutya! Hát ennyi volt. Látjátok, ilyen a szolgasors. Mert a miniszter – az szolgál. Megehetitek a részemet. Janka, adj legalább egy darab kenyert, mert akkor ez hajnalig el fog tartani. Köszönöm, szervusztok, jó étvágyat, jó éjszakát...!

Elmennek

JANKA Hát ez elég gyors vizit volt... Most majd megint eltelhet egy-két év, amíg fölbukkan...

ADLER Maga is ilyen ritkán látja?

JANKA Néha csak pár hónap telik el, és megint jön. Főleg ha gyógnivalója is van.

ADLER És olyankor, Janka...

JANKA Nemigen szoktam föloldozni... Kap valami vacsorát, és mehet isten hírével. De magáról meséljen, Jenci! Hogy sikerült a szabadulása, hazaérkezése...?

ADLER Hát... örültem, mert végre... megismerhettem a kislányomat.

JANKA Magának közben kislánya született, Jenci? Hát miért nem ezzel kezdi! Mennyi idő?

ADLER Tíz hónapos.

JANKA És hogy hívják?

ADLER Violának.

JANKA Viola! Na, erre igyunk! Annyira örülök... Akkor ez a kislány... talán megmentheti a házasságukat, nem? Jenő...

ADLER Hát... nem tudom. Nem hiszem... És ez nemcsak a feleségemen múlik. Mert be kellett magamnak ismer-nem, Janka, hogy... én annyi év után is változatlanul...

JANKA Hagyja most ezt, Jenci... Tálalom a lecsót, de tölt-sön előbb még egyvel...!

Zene

KAR

– NŐ Janka egy fényképész-szövetkezet tagjaként '56 őszén kap ajánlatot a távirati irodától, hogy lépjen be oda fotóri-porternek – és nem tudja hirtelen, hogyan is döntsön.

– FÉRFI 1 Dohányos ugyanekkor azért izgul, megbuktat-ják-e vajon mint minisztert. De megússza most is – ok-tóberben másra figyelnek már.

KAR

– NŐ Mire a leváltott miniszterelnök visz-szatér, és újra kormányt alakít, akkor-ra újjáélednek a pártok.

– FÉRFI 1 Így a mi hajdani pártunk is föltámad halotta-iból.

– NŐ És ha hisszük, ha nem, Dohányos az, aki az újramegalakuláson zász-lót készül bontani.

– FÉRFI 2 Ez már nekünk is sok, bár nem csodálkozunk. Hogy ez az örökös miniszter, aki saját pártjának fölszá-molásában segédkezett, aztán nevét adta a népnymorítók tetteihez, s máig se kell a kormányból kiválnia...!

– NŐ De szerencsére még időben érkezünk.

DOHÁNYOS Éppen indulok!

KAR

– FÉRFI 1 László, ne gyere!

DOHÁNYOS Hogyhogy ne menjek? Tán elmarad?

KAR

– NŐ Nem marad el.

– FÉRFI 2 Viszont a te személyed nem kívánatos ott.

DOHÁNYOS (összeomlik) De hiszen ezt énnekem is kö-szönhetitek! Mert ha én is kívül maradok, akkor a vezető szinteken mostanra mind csak olyanok maradtak volna, akik most titeket rögtön falhoz állítanának. És most, ami-akor elértük – mi belülről, ti kívülről, a nép meg az utcáról –, hogy visszatakarodnak Moszkvába, most azt kezdené-tek fölhánytorgatni...?!

KAR

– FÉRFI 1 Dehogyan kezdjük, arra nincs idő.

– NŐ Ne haragudjon, László... Minket várnak.

Elmennek

JANKA De talán mert nem tudta volna elviselni, hogy őt ezentúl csak mint övéinek ellenségét emlegessék – ezért vett rögtön tollat a kezébe. Vázlatba foglalta az előző hét év hibáit, torzulásait, sőt törvénytelenségeit, leszögezte, hogy először is az ártatlanul meghurcoltaknak kell elég-tételt adni, majd pontokba szedte a legfőbb teendőket.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2), JANKA (közös ének)

Tehát hozzáfogott a kibontakozás intézményeinek fölskicceléséhez a helyi forradalmi bizottságokon kezdve egészen föl a többpárti kormány-zatig, amikor beszóltunk neki: Dohá-nyos elvtársat a felesége keresi.

DOHÁNYOS Halló!

KAR

– NŐ László, azonnal hozasd magad haza! Egyrészt mert a miniszterelnök itthon hívott...

DOHÁNYOS Igen?

KAR

– NŐ Másrészt ha igaz, hogy az újjáalakuló kormányban is szerephez fogsz jutni, akkor...

DOHÁNYOS Azt mondta, hogy a kormányban?

KAR

– NŐ Akkor máris magadhoz kell vened némi elemőzsiát és több váltás fehérmeműt.

DOHÁNYOS Ugyan, az a legkevesebb... Nem kell!

KAR

– NŐ Amit én már össze is csomagoltam, úgyhogy siess!

DOHÁNYOS Nem tudok! Se sofőr, se autó! Tudod te, mi van az utcán? Halló! Halló... (Leteszi a telefont)

ADLER (érkezik) László, nahát! Épp otthon hívtalak...

DOHÁNYOS Adler Jenő!

ADLER Te nem tudod, mennyire örülök, hogy megtalál-talak! És éppen itt, Jankánál!

JANKA Jenő, hát maga? Évekre eltűnt már megint!

ADLER Ó, nekem majd' minden nap megfordul mégis a fejemben, hogy fölkeresem...

JANKA Nem kér egy teát? (Kimegy)

ADLER László, mondd csak, teszerinted... mert most jövök az írószövetségből... mivel hogy tagja leszel a forradalom kormányának – teszerinted mégis: mi a teendő?

DOHÁNYOS De te honnan hallottad ezt, Jenő, hogy én tag-ja leszek?

ADLER (miközben Janka teával jön vissza) Honnan? Nem is tudom, hát beszélük. Vagy tán a telefonban mondta volna a feleséged? Esetleg magától hallottam, Janka?

DOHÁNYOS Sietsz valahová, Jenő?

ADLER Voltaképpen nem, úgyhogy ha bármiben segíthe-tek...

DOHÁNYOS Itt egy vázlat, ezt kéne szabatos mondatokba foglalni.

JANKA És Lászlónak maga nemcsak a kézírását ismeri, Jenő, hanem az észjárását is...

DOHÁNYOS De mindjárt írógépbe volna jó...

JANKA Papírt és indigót is talál...!

Jenő gépel, majd belejavít a kéziratba. Janka egy tányéron hi-deg vacsorát tesz le a gép mellé – Jenő ezt szerelmesen hálás pil-lantással honorálja

Jenő, maga csak dolgozzon! És ha elhúzódná, nyugodtan itt éjszakázhat a díványon.

DOHÁNYOS (telefonál) Halló! A miniszterelnök elv...

De hát ő keresett engem...! Jó...

KAR

– **FÉRFI 2** (*a telefonba*) Dohányos, na, jó estét...! Hát nézze, mit tudok mondani. Reggel lesz az új kormány alakuló ülése, éppen most állítom össze a névsort.

DOHÁNYOS Én csak azért, mert hogy délután keresett engem...

KAR

– **FÉRFI 2** Igen, valóban kerestem délután. És akkor a maga felesége volt az, aki megemlítette, hogy maga tette, sőt, ugrásra kész! – aminek, ha belegondolok, nagyon is örülök. Azóta kiderült ugyan, hogy magát a pártja nem delegálta, de... én mint kabinetfőnökre vagy mint államminiszterre – egyelőre legyen mindegy a sarzsi – nagyon is szeretnék számítani valakire. Ha gondolja, lehetne az akár maga is.

DOHÁNYOS Persze, gondolom... hogy akár én is... Köszönöm.

KAR

– **FÉRFI 2** Viszontlátásra.

DOHÁNYOS Viszontlátásra.

KAR (*ének*)

– **FÉRFI 2** Kabinetfőnök, államminiszter lehet megint magából, drága Dohányos elvtárs, ha tényleg máris tette, sőt, ugrásra kész.

– **FÉRFI 1, NŐ** Igaz, hogy pártja nem jelölte önt sajnos – mi ennek örülünk, ha belegondolunk –, de lárifári, kell valaki akkor is.

– **FÉRFI 2** A sarzsi egyelőre legyen most mindegy, ha gondolja, lehetne maga is akár.

KAR (**FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ**), **JANKA** (*közös ének*)

Lehetne persze más – de mért is lenne más,

ha itt van az örökös Dohányos elvtárs?

Lehetne persze más – de mért is lenne más?

Jaj, drága és örökös Dohányos elvtárs!

Zene

KAR

– **NŐ** Dohányost '57 kora tavaszán kínzó bűntudat keríti hatalmába. És mert – lévén református – nem folyamodhat a gyónás rutinos megkönnyebbüléséhez, hosszan kell törnie fejét, milyen formában követhetné meg népét. Válasszon egy ismeretlen meghurcoltat?

– **FÉRFI 2** Bennünket keressen föl szülővárosában, kiknek ő ígérte, hogy parasztpolgárok leszünk, ám helyett kifosztottak és internáltak minket?

– **NŐ** Csókolja meg egy elesett forradalmár édesanyjának a kezét?

– **FÉRFI 1** Végül is megint csak legbölcsebb régi szeretőjét, Jankát látogatja meg.

– **NŐ** Közülünk az egyetlen, ki annak idején egyenesen a szemébe mondta, hogy neki Dohányos, aki önként lépett ki a tisztességes emberek sorából, nem létezik többé.

JANKA (*egy 1957-es estén újramelegíti a töltött káposztát*) Hallgatlak.

DOHÁNYOS Amikor aznap reggel elindultam, az jutott eszembe, hogy elemzésemből kihagytam a magyar helyzet nemzetközi vonatkozásait. És ezért – emlékszel? – odaszóltam Jenőnek, toldjon még egy pontot a végére. Míserint a nyugati hatalmak nyugtassák meg a Szovjetuniót, hogy ha Magyarországon nem avatkozik be, azt nem fogják neki presztízsveszteségként betudni.

JANKA Na és?

DOHÁNYOS Ha még ez is kiderül... az rettenetes volna.

JANKA Miért?

DOHÁNYOS Hát az orosz vonatkozás miatt.

JANKA Ja? De még azt se mondtad el, mi volt a Parlamentben.

DOHÁNYOS Meg kell ígérem, hogy erről soha senkinek egy szót sem...

JANKA Dehogy ígérem meg, úgymint elfelejtem! Szóval?

DOHÁNYOS A Parlamentből átvittek minket rögtön egy...

JANKA Hová?

DOHÁNYOS Az legyen mindegy... De nem is tudom pontosan.

JANKA Az oroszok?

DOHÁNYOS Igen.

JANKA És tárgyalatokat?

DOHÁNYOS Úgy volt, hogy fogunk.

JANKA Miről?

DOHÁNYOS Hogy a fölkelést úgy kell pacifikálni...

JANKA (*gúnyosan*) A fölkelést pacifikálni...

DOHÁNYOS ...hogy egyik részről se legyen további vérontás. Mi erről akartunk tárgyalni.

JANKA Odavittétek a fehér zászlót? Hogy a forradalom ezennel kapitulál? De azt mondd meg: honnan vetted már megint a fölhatalmazást, hogy...?

DOHÁNYOS Muszáj neked mindig rögtön...?!

JANKA De hogy jössz te ahhoz, hogy aláírd, hogy megadjuk magunkat?

DOHÁNYOS Semmit nem írtam alá! Még csak meg se szólhattunk!

JANKA Tán csak nem fojtották belétek a szót?

DOHÁNYOS Letörölnéd az ábrázatról ezt a pimasz mo-solyt?

JANKA Szokatlan a miniszter elvtársnak?

DOHÁNYOS Esküszöm, szájon váglak!

JANKA Igen?! És aztán meg is erőszakolsz?!

DOHÁNYOS Mikor te kérdezted, mi volt aznap! De nem a válasz érdekel, csak hogy kihozz a sodromból...!

JANKA Mondjad akkor, mi volt, és ne fenyegetőzz!

DOHÁNYOS Hogy mi volt? Szovjet fegyveresek rontottak be, géppisztolyt szorítottak az oldalunkba, és letuszkoltak a fogdába! Ennyi volt – tessék, lehet gúnyolódni!

KAR

– **FÉRFI 1** Az élet a magyar történelemben is milyen tragikusán ismétli magát.

– **FÉRFI 2** Hiszen ez pontosan ugyanaz a törbe csalási ár-mány, mint amilyenek Török Bálint és kísérete esett áldozatul a szultán parancsára 1541-ben.

– **NŐ** Török Bálint aztán soha nem szabadult ki a Héttoronyból. Úgyhogy óvakodjunk a hamis párhuzamoktól.

JANKA Te meddig voltál fogságban?

DOHÁNYOS Egy-két... hétig... vagy hónapig...

JANKA Ez meg milyen válasz?! És hogy szabadultál ki?

DOHÁNYOS Nem tudom. Na és ez milyen válasz?

JANKA Nevetséges vagy! Azt hittem, azért jöttél, hogy...

DOHÁNYOS De mi ez...?! Mit vallasz te itt engem, mikor még azt se tudom, kiszabadultam-e.

JANKA Tudod, ki vallat... Te akartál velem beszélni, nem én...

DOHÁNYOS Akikkel ott voltam a szovjetek fogságában, azokat most halálos bűnökkel vádolják! Föl tudod fogni?!

JANKA De téged kimentettek onnan! Nem így van?!

DOHÁNYOS Igen, de...

JANKA Ki hozatott ki? A feleséged? Vagy már az újak?

DOHÁNYOS Honnan tudnám?! Kihozattak, de... Hát megtorlás van! Sort kerítenek rám is!

JANKA A magyar hatóságok?

DOHÁNYOS Hajtóvadászat folyik...!

JANKA Most akkor döntsük el, hogy ez az új hatalom a megmentőd vagy pedig az üldöződ...

DOHÁNYOS Hogy az új hatalom? Mit tudom én! Azt se tudom, te melyik vagy a kettő közül, Janka!

JANKA Én? Engem az ÁVO állított rád, ezt a káposztát is ők hozták, hogy mint Mata Hari majd a hasadon keresztül...

DOHÁNYOS Semmi kedvem a vicceidhez éppen most...

JANKA Éppen most, amikor mi van?

DOHÁNYOS Hogy mi? Hogy veszélyben vagyok, az van.

JANKA Mint micsoda? Mint a forradalom kormányának tagja?

DOHÁNYOS Aki nem menekült el a többivel. De az még hagyján! Viszont az a program, amit tenálad azon az éjszakán...

JANKA Az...? Mért, hát azt... ki olvasta?

DOHÁNYOS Na most ez... ez elég rosszul áll neked, Janka!

JANKA Hogy? Mi...? Mért gondolod, hogy az a piszkozat...?

DOHÁNYOS Hogy mi? Hát a hazudozás. Mindig is gyatrán hazudtál.

JANKA Hisz ennek te a szakértője vagy. Miről beszélsz?

DOHÁNYOS Arról, hogy úgy teszel, mintha nem tudnád: a kezükbe jutott az a tervezet.

JANKA Kezükbe jutott, egek! Meg még ezer kézbe – csak azokéba nem, akik nem kértek abból a röplapból. Hát a Jenő kinyomatta, és osztogatták nyakra-főre!

DOHÁNYOS Az nem számítana, Janka! Hiszen azon nem szerepel a nevem. Azt Jenő – hirtelen fölindulásból elkövetett forradalmi plágium következtében – saját maga írta alá.

JANKA Hát akkor?

DOHÁNYOS Az már nem is aggaszt, hogy Jenő emiatt mekkora bajba kerülhet?

JANKA Ja, de, hát az igen, viszont...

DOHÁNYOS Hát ha igen, akkor légy oly kedves énértem is éppen úgy aggódni!

JANKA Éppen úgy? Mért, a Jenő is kiszabadult már?

DOHÁNYOS Hogyhogy? Letartóztatták?

JANKA Hogy hogy? Úgy, ahogy szokták. Most is lecsaptak rá.

DOHÁNYOS Valaki azt mondta, disszidált.

JANKA Dehogy disszidált! Soha nem is akart. Hogy aztán ne lássa többé a gyerekét...!

DOHÁNYOS Ugyanígy fognak lecsapni rám is...

JANKA Terád? Akin nem fog a golyó, s akiről lehull a bilincs...?

DOHÁNYOS Mért beszélsz így velem? Mikor a markukban vagyok...

JANKA Mért, hogy kéne? Hát szabadon vagy! Nem vagy tán szabadon?!

DOHÁNYOS De a kéziratok fogalmazványaim a kezükben vannak! Na? Miért hallgatsz?

JANKA Gondolod, hogy azokat kislabizálja valaki...?

DOHÁNYOS Gondolom. Ám először az érdekelne, ha már akkora erkölcsi nivó uralkodik ma ebben a konyhában: hogy lehet az, hogy te összeszedted azokat a papírokat, és átnyújtottad nekik?

JANKA Ilyenkor magadból indulsz ki, te Grál-lovag? Mert ezt ti így csináltátok?

DOHÁNYOS Mit? Mit hogy csináltunk...?!

JANKA Az eretnek följelentését egyfelől, a rajtaütést pedig másfelől.

DOHÁNYOS Jó. Akkor halljuk: hogy jelentettél föl? Mert ettől függően várhatom, hogy ütnek majd rajtam.

JANKA Neked elment az eszed.

DOHÁNYOS Mivel mőszeroltál be? Na, beszélj, beszélj...!

JANKA De mért énhozzám jössz ilyen állapotban? Fordulj tán orvoshoz!

DOHÁNYOS Hátba támadsz, de ahhoz már nincs bátorságod, hogy...?!

JANKA Hatalmi téboly – paranoiás kitörésekkel...

DOHÁNYOS Gúnyolódni, vádaskodni – azt igen? Leszólni az embert...!

JANKA De mi közöm ehhez? Kell nekem ezt hallgatni?!

DOHÁNYOS De hogy az árulásodat beismerd, azt nem?!

Válaszolj, az anyád úristenit!

JANKA De mire válaszoljak? Mire? És abbahagynád ezt az üvöltözést?

DOHÁNYOS Hát arra, hogy...

JANKA László! Mondjuk inkább azt: azért vagy így összezavarodva, hogy ilyen vérlázító ostobaságokat ordítasz, mert rettegsz. Jó? Maradjunk ennyiben. És akkor elmondom: már távozásod másnapján, hajnalban fölverték a nyomozók, hogy házkutatást tartsanak. Mielőtt ajtót nyitottam, annyi időm volt csak, hogy a vázlatodat bedobjam a cserépkályhába. Csakhogy addigra kialudt már a tűz, ők pedig pár perc alatt eljutottak a kályhához.

DOHÁNYOS Igen...?

JANKA És ennek a példás házkutatási szakértelemnek köszönhetem, hogy csak addig a pár percig pofoztak. Képzeld el, ha elégnék azok a papírok! Tán még most is vernének.

DOHÁNYOS Tán csak nem... És ott mindjárt azonosították is, hogy...?

JANKA Képzeld el, igen. De mielőtt megkérdeznéd: nem én mondtam meg nekik, ki írta. Hoztak magukkal tőled való írásmintát, és összehasonlították. Azóta is kedvem volna megkérdezni, ki ajánlotta nekik, hogy a te kézírásodat az én lakásomban keressék.

DOHÁNYOS Hogy érted ezt?

JANKA Úgy, úgy, jól értetted.

DOHÁNYOS Hogy én köptelek be? Gratulálok, micsoda következtetés...!

JANKA Mindent elmondtam. Most te jössz.

DOHÁNYOS Én is elmondtam, nem?

JANKA Hát nem. Téged például kik vallattak? Oroszok vagy magyarok?

DOHÁNYOS Ki tudja őket ilyenkor megkülönböztetni? Egyenruha mindkétféle volt, és magyarul beszéltek.

JANKA *(fakanállal belekóstol a fazékba, majd szed a káposztából két tányérra)*
És mit mondtál? Mit kérdeztek? Vertek?

Dohányos egyik kérdésre sem válaszol

Meddig tartottak fogva? Mikor engedtek el? És minek fejében szabadultál ki az oroszoktól? Semmi válasz? Ez minden? Hát akkor – a látogatásnak vége. Mehetsz, utadra bocsátlak.

DOHÁNYOS De hát már kiszedtéd a...

JANKA Jó, hát akkor együnk, és addig gondolkodjál!

KAR *(mialatt Janka és Dohányos esznek)*

– FÉRFI 1 Na, ez az, amiről hallani sem akarunk, hogy bárki emlegesse.

– FÉRFI 2 Hogy miként szabadult ki Dohányos – míg társai azóta már az ítéletüket várják.

– NŐ Ne hozza szóba senki, hogy nyerte vissza szabadságát, mi történt voltaképpen – ki kinél járt közben és miért.

– FÉRFI 2 Hogy közbenjárói rögtön helyette ígértek-e meg

mindent, vagy neki magának adtunk alkalmat arra, hogy döntsön?

– **FÉRFI 1** Mi kényszerítettük-e ki belőle – netán úgy megfenyítettük, hogy be is vizelt? –, vagy minden kényszer nélkül állapotunk meg?

– **FÉRFI 2** Esetleg csak a személyazonosságát kellett igazolnia, és máris mehetett?

– **NŐ** Na, ez az, amiről mi végképp nem beszélhetünk soha.

KAR (ének)

– **FÉRFI 2** Hát arról, hogy Dohányos hogyan szabadult ki, senki ne beszéljen – míg a többiek siralomházban várják ítéletüket.

– **NŐ** Hogy közbenjárt-e érte valaki, vagy ő maga ígérte meg, hogy nem politizál többé soha?

– **FÉRFI 1** Elég az hozzá, hogy egy kis raboskodás után mi ezt az örökös minisztert titoktartás kötelme alatt elengedtük.

– **FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ** Elég az hozzá, hogy bizony mi ezt a Dohányost szabadon engedjük.

JANKA Na? Nincsen több bevallanivaló? Hallgatsz, mint szar a fűben.

DOHÁNYOS Léteznie kell szótlán megkövetésnek és néma bűnbocsátnak is.

JANKA Akkor magadban kell kutatnod, megtaláloed-e.

DOHÁNYOS Pedig én még sok mindent el akarok mondani... meg akarok beszélni veled. De ahhoz itt kell hogy... veled kell hogy maradjak. (*Ledől, magára húzza Janka takaróját*) Mért nincs nekem gyereke...?

Janka megigazítja rajta a takarót, Dohányos megfogja a kezét, szeretkezni kezdenek.

Zene

KAR

– **FÉRFI 1** Adlert egyetlenegyszer ütöttük pofon. Mint kiderült, akkor is fölöslegesen, hisz voltaképpen elszánta ő magát, hogy bevalljon mindent.

– **NŐ** Leszámítva – mert azt elhallgatta –, hogy a szöveg végét eredetileg Dohányos vetette papírra, míg neki csak a mondatba foglalás és letisztázás feladata jutott.

– **FÉRFI 2** De mivel mi amúgy sem óhajtottuk tisztázni a szerzőségnek – vagyis a cselekmény kitervelője kilétének – a kérdését, Adlert sem volt muszáj, sőt nem is lett volna ajánlatos igazmondó tanúskodásra rászóritanunk.

JANKA (egy 1957-es estén) Én nem megyek el a tárgyalásra.

DOHÁNYOS Nem mész el? Hát olyan nincs, bevitetnek.

JANKA És? Köteles vagyok vallani? Hát csak nem vernek agyon?!

DOHÁNYOS Hát... agyon nem... de azért bánthatnak. Amúgy meg a konok hallgatásoddal árhatsz is...

JANKA Azt hittem, használok, ha nem nevezem meg az elkövetőket.

DOHÁNYOS Milyen elkövetőket?

JANKA Hát téged a Jencivel, akik ezt a programbeszédet írták.

DOHÁNYOS Én semmiféle beszédet nem írtam.

JANKA Nem? Hát ki írta a jegyzetlapokra azt a vázlatot...?

DOHÁNYOS Hogy firkálgat az ember privát papírlapokon, azt nehogy összetévezzük már...

JANKA Ennyire nem lehetsz aljas...! Letagadnád, hogy...?!

DOHÁNYOS Tán el akarod ítélni morálisan, hogy...?!

JANKA Mert teszerinted rendben van?

DOHÁNYOS Az, ha védekezik az ember a megtorlás ellen?! Persze hogy le fogom tagadni!

JANKA Na de... És Jenő...?

DOHÁNYOS Hát tagadja le ő is!

JANKA Ő nem tudja, ott a röplapon a neve.

DOHÁNYOS Nekem meg ott a kézírásom a kezükben – akkor én se tudom. De ha neki nem sikerül letagadni, akkor nekem se sikerüljön? Miért, te majd ott meg fogsz engem hazudtolni?

JANKA Mondtam már, nem akarok vallomást tenni.

DOHÁNYOS Segíteni sem akarsz nekem.

JANKA Nem volna igazságos, ha...

DOHÁNYOS Nem volna...?! Hát mi volna igazságos, mikor engem a megtorlás fenyeget?

JANKA Ha nem kennéd rá Jenőre.

DOHÁNYOS Nem én kentem rá, ő tette a magáévá.

JANKA Segíteni kéne neki, ő van a legnagyobb slamaszti-kában...

DOHÁNYOS Janka, én most nem tudok, mikor magam is...

JANKA Sose tudtál... mindig is csak kihasználtad.

DOHÁNYOS Hát... Nem tudom...

JANKA Nem tudod...?! Emlékezz már vissza rá! De minek jártatom én a szám, mikor te a valamikori saját magadra sem emlékszel! Ilyen életet vállalni! És miféle ügy szolgálatában...!

DOHÁNYOS De hisz épp ez ellen lázadtam föl, mikor odaálltam a megtisztulás mellé...! És most ennek kell meginnom a levét!

JANKA Ennyi önzést, egoizmust és hatalomféltést...! Hányinger! Ha nekem ezt közelebről kellett volna néz-nem...!

DOHÁNYOS De most énnekem segíts, Janka! Másra nem számíthatok... Otthon is kibírhatalan már. Eddig csak munkaőrült voltam a feleségem szemében, revizionista és kurvapeccér – de most már ellenforradalmár is vagyok. Pedig semmit se mondtam el neki – de megérezte rajtam az üldözött-szagot, hát ő is acsarog. Hogy majd meglátom, lecsap rám a karhatalom...! Janka, most az egyszerű...! Önző voltam, elismerem, de még egyszer hadd lehessen én a legfontosabb neked... nagyon félek!

JANKA Nekem te soha nem lehetsz már a legfontosabb. Mert terhes vagyok. És most már meg akarom tartani.

DOHÁNYOS Janka, én egyenesen a kötélről félek, képes vagy ezt megérteni?!

JANKA Én is mondtam valamit! Hát azt képes vagy fölfogni?! Vagy folyton csak a magadét hallod meg?

Zene

KAR (az 1957-es tárgyaláson)

– **NŐ** Adler Jenő! Hol és milyen írógépen írta maga ezt a fogalmazványt? Nem érti a kérdést? Pedig hallotta az előbb a jelentést a házkutatásról. Tehát kié az az írógép, amelyen ez készült?

ADLER Weiner Jankáé. Mert... aznap a lövöldözés miatt nem tudtam már hazamenni, és ő följajánlotta éjszakára a dolgozószoba díványát... és ott volt az írógép...

KAR

– **NŐ** Maga ott töltötte az éjszakát?

ADLER Igen.

KAR

– NŐ És ki volt még ott?

ADLER Más senki, csak Janka meg én.

KAR

– NŐ Adler, maga honnan merítette ehhez a fölforgató irathoz a téziseket?

ADLER Nem, azokat én... én magam írtam...

KAR

– NŐ A maga aláírása alatt az szerepel, hogy „Magyar Írók Szövetsége”.

ADLER Igen, de csak én egyedül...

KAR

– NŐ Kik voltak ennek megírásában a társai az írószövetségből?

ADLER Senki társam nem volt. Én ezt a saját elgondolásom alapján írtam, és adtam át kinyomtatásra.

KAR

– NŐ Kinek adta át?

ADLER Nem ismertem név szerint.

KAR

– NŐ És kitől kapta? Név szerint!

ADLER Senkitől, hiszen én magam írtam...

KAR

– FÉRFI 1 Ezután Weiner Janka következett. Aki azt vallotta, hogy ő Adler Jenőt már évek óta nem látta, és hogy váratlanul bukkant föl.

– NŐ És milyen céllal jött Adler?

JANKA Valami... írószövetségi kezdeményezésbe akart bevonni... de nem is értettem, mibe...

KAR

– NŐ Magát?

JANKA Engem.

KAR

– NŐ Maga fényképész. Mi köze magának az írószövetséghez? Nem valaki mást? Aki szintén ott tartózkodott?

JANKA Nem... Nem volt ott más.

KAR

– NŐ Hát akkor ki telefonált a maga számáról aznap este a Parlamentbe? Nos? Talán maga hívta föl a miniszterelnököt? Vagy mégis inkább Dohányos miniszter? Igen? Ő volt az?

JANKA Igen.

KAR

– NŐ Aki a maga kályhájában megtalálta kézíratos följegyzéseket írta, ugyebár. No és Adler beszélt akkor este Dohányossal?

JANKA Nem tudom, pár szót biztosan...

KAR

– NŐ Miről?

JANKA Nem hallottam, különben is rögtön el akartam Adlert küldeni...

KAR

– NŐ Miért?

JANKA Mert olyan... zavaros volt a helyzet...

KAR

– NŐ Zavaros írószövetségi kezdeményezésbe akarta bevonni...

JANKA Igen...

KAR

– NŐ De nem magát, hanem Dohányost, ugyebár.

JANKA Hát... igen, de ő azt rögtön elhárította.

KAR

– NŐ Igaz-e, hogy Dohányos magánál töltötte az éjszakát?

JANKA Az éjszaka egy részét, igen, hajnalban elment...

KAR

– NŐ Igaz-e, hogy Adler is magánál töltötte az éjszakát?

JANKA Igen, végül... kikönyörögte, hogy ott maradhasson, mert nincs hol aludnia.

ADLER Én könyörögtem, Janka? De hiszen... maga még vacsorát is behozott nekem!

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2) (ének)

Mert ez ütötte Jenőt szívén igazán.

Hogy Janka megtagadja még tekintetüknek azt a szoros összefonódását is,

amely neki a forradalom legeslegeszebb éjszakájának legdrágább perce volt.

ADLER

Mert az nekem a forradalom tényleg legszebb éjszakájának legdrágább perce volt.

JANKA Dehogyan vittem be! Csak otthagytam a maradékot a konyhaasztalon.

KAR

– FÉRFI 2 Weiner Janka ezután kifejtette verzióját, miszerint amikor Adler magára maradt, nyilván kutakodott az íróasztalon...

JANKA ...és tökéletesen félreértette azt a jegyzetet, amelyben Dohányos az akkoriban fönnforgott álláspontokat változta, mégpedig azért, hogy majd cáfolja őket. Adler viszont annak alapján fölhívást szerkesztett, és önhatalmilag kinyomatta.

KAR

– FÉRFI 2 De neki le kell szögeznie, hogy azt a szöveget ő is meg Dohányos is a leghatározottabban elítélik.

JANKA Igen, elítéljük. Azt hiszem, hogy... Adler nyilván jó szándékúan, de bűnös felelőtlenséggel cselekedett.

KAR

– FÉRFI 1 A további tanú, Dohányos László hosszan bizonygatta Adler föltételezhető jóindulatát, dicsőően szólt jobbitó szándékú ténykedéséről, majd pedig megpróbálta bagatellizálni a röpirat jelentőségét, s azt ama zavaros napok téves útkeresése átgondolatlan termékének betudni.

KAR

– NŐ Beszélgettek-e Adler Jenővel a politikai változásokról?

DOHÁNYOS Igen, beszélgettünk a kibontakozás jövőjéről. De csak megerősíteni tudom a vádlott saját vallomását, miszerint azt a felhívást ő maga írta.

KAR

– FÉRFI 1 Dohányos úgy távozhattott a tárgyalásról, hogy őt a saját kezűleg lejegyzett és lefoglalt vázlatáról már nem is kérdezték.

– NŐ (egy aktában talál valamit) De van itt még valami. Weiner Jankát kérem még egyszer! Igaz-e, hogy távozásakor Dohányos László az ajtóból visszafordulva valamire utasította még Adler Jenőt? Elhangzott-e vagy sem, miszerint – idézem – „a nyugati hatalmaknak meg kéne nyugtatniuk a Szovjetuniót, hogy nem fog sérülni az ő szemükben a presztízse, ha nem avatkozik be Magyarországon”?

JANKA Nem, Dohányos nem adott semmilyen utasítást... Ha jól emlékszem, ez a mondat Adler röpiratának végén szerepel. Igen, Adler ezt saját véleményeként ki is fejtette Dohányosnak. Ugye, Jenő? (Könyörgő tekintettel néz rá) Ne haragudj! (A szemét elfutja a könny)

KAR

– FÉRFI 1 Vádbeszédében az ügyész...

– FÉRFI 2 ...a szocialista törvényes rend megdöntésére uszító, csoportos szervezkedés vezetőjeként elkövetett

cselekményre való tekintettel, amelynek büntetési tétele halmazatban a halálos ítélet...

- FÉRFI 1 ...Adlerra az életfogytiglani szabadságvesztés kiadását kérte.
- NŐ A bíró végül enyhítő körülménynek tudva be, hogy tettét a vádlott fegyvertelenül követte el, súlyosbító körülménynek tekintve viszont nevezett büntetett előéletét, tizenöt évi szabadságvesztésre ítélte Adler Jenőt.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ) (ének)

Adlert egyetlenegyszer ütöttük pofon.
Mint kiderült, akkor is fölöslegesen.
Hisz korántsem akartunk tisztázni mindent.
Egy írószövegségi kezdeményezés...!
Weiner Jankánál töltötte az éjszakát.
Váratlanul jött most is, másfél év után.
Kikönyörögte azt a nyomorult díványt.
És ez ütötte Jenőt szíven igazán.
Hogy Janka megtagadja még tekintetüknek azt a szoros összefonódását is, amely neki a forradalom legeslegesebb éjszakájának legdrágább perce volt.
Dohányossal beszéltek pár szót biztosan.
A kibontakozás jövőjéről talán.

Adlert egyetlenegyszer ütöttük pofon.
De mi ütötte Jenőt szíven igazán?
Először életében és utoljára
Weiner Jankánál töltötte az éjszakát.

Zene

KAR (1981-ben, három pártközponti csinovnyik irodájában)

- FÉRFI 1 Nos, kedves Dohányosné elvtársnő...
- NŐ Foglaljuk akkor össze...
- JANKA Szólítsanak inkább Jankának!
- KAR
- FÉRFI 2 Hát persze, Janka...
- JANKA Három dolog volna.
- KAR
- NŐ De, ugye, nem lakáskiutalás az egyik...
- FÉRFI 1 Nagyon beszűkültek a lehetőségeink ugyanis...
- JANKA Nem, nem... És nem is autó, én nem vezetek...
- KAR
- FÉRFI 2 Hát akkor...?
- JANKA Jó, vágjunk a közepébe! Az első egy Dohányos-életműkiadás volna.
- KAR
- NŐ Ó. Az egész életmű...?
- JANKA Igen. Az alpművek: nyolc kötet – plusz a levelezés meg a naplójegyzetek: négy-öt kötet...
- KAR
- FÉRFI 1 De, ugye, tudja, Janka, hogy az ilyen horderejű kérdésben ki az, aki egy személyben dönt...?
- JANKA Hogyne tudnám. Nem véletlenül hozakodom elő ezzel – ezt az újrakiadást ugyanis ő maga vetette föl. Csak éppen – hadd legyek magukhoz mint régi tanítványokhoz egészen őszinte – nem a teljes életműét.
- KAR
- NŐ Jaj, kedvesem...!
- FÉRFI 2 Janka elvtársnő...!
- FÉRFI 1 De hát ki merne vállalkozni, mondjuk, az összes Dohányos-cikk publikálására?!
- JANKA Mért – ez annyira sok...?!

KAR

- FÉRFI 1 Nem annyira sok, mint amennyire sokféle...!
- FÉRFI 2 Ha, mondjuk, vesszük csak a negyvenes éveket...
- NŐ Negyvenkettő, negyvenhárom...
- FÉRFI 1 Szemben a negyvennyolc, negyvenkilenc...
- FÉRFI 2 Nem beszélve a levelezésről.

JANKA Ne aggódjanak, lesz avatott szerkesztő.

KAR

- NŐ Név szerint?

JANKA Ez a második kérésem: Adler Jenő.

KAR

- FÉRFI 2 Tényleg? Adler Jenő? Négyévi börtönnel...?
- FÉRFI 1 Szerintetek ez az Adler nem számít fekete-seggűnek?
- NŐ Még mindig? Tizenhét éve szabadult!
- FÉRFI 2 Szerintem attól függ. Tudományos eredmények közlése: igen – közéleti cikkek, rádió- és tévészerelés: nem.

JANKA De hát ezától cettig mind: szakma. Tudomány. Két segédszerkesztővel. És énszerintem az egyik Adler lánya, Viola legyen... Őt már korábban is azért emlegettem... A másik segéd pedig – én azt szeretném, hogy Dohányos Mihály legyen.

KAR

- NŐ Aki a „Michel” becenevet használja, ugyebár.

JANKA Igen, a fiam.

KAR

- FÉRFI 1 Hoppá.
- NŐ Sőt, jaj-jaj.
- FÉRFI 2 Hát igen, mert nevezett Michel...
- FÉRFI 1 Magyar állampolgár...
- FÉRFI 2 Ó ugyanaz, ugye, aki Franciaországban tartózkodik, de...

JANKA Nincs mit szépíteni, sajnos hónapokkal túllépte már az engedélyezett időt...

KAR

- FÉRFI 2 Lassan egy évvel.

JANKA Hát igen... Pedig a fiam el is kezdte már a naplók és a levelek rendszerezését, csak aztán...

KAR

- FÉRFI 1 Dobbantott.
- NŐ Ráadásul egy ilyen kapcsolattal komplikálva...

JANKA Pedig ez neki való feladat volna... és ezzel vissza lehetne vezetni őt az itthoni közegbe...

KAR

- FÉRFI 2 Amely kapcsolatnak még csak nem is a politikai a kényesebbik vonatkozása. (Összekacsintanak)

JANKA És ő – Viola segítségével – nagyon is alkalmas erre a türelemjátékra, amit a filológia jelent...

KAR

- NŐ Hiszen a Marcel – noha nem tudunk franciául – férfinév ugyebár...
- FÉRFI 1 Miközben, ugye, a Michel is férfinév...

JANKA Én most eltökéltem magam, hogy kimegyek a fiáért, és hazahozom. Viszont ehhez az kéne, ugye – és ez a harmadik kérésem –, hogy itthon aztán...

KAR

- FÉRFI 2 Azzal, ugye, tisztában van, Janka, hogy ez a Marcel többé nem kaphat beutazási engedélyt Magyarországra?

JANKA Hát pontosan ezt reméltem én is.

KAR

- FÉRFI 1 Az ellenzékiekkel való kapcsolatai tükrében főleg is részleteznünk, miért...
- NŐ Nem mintha a te fiadat, Janka, ugyanez nem érintené.

De bízunk benne, hogy az belügyünk maradhat majd. Mindenesetre együtt nem térhetnek vissza.

JANKA Teljesen egyetértek. Hiszen ahhoz, hogy Mihályt én jó útra térítsem, le kell zárni azt a... barátságot. Úgy-hogy az csak megnyugtató, ha a határok is jótékonyan távol tartják őket egymástól. De bízhatok-e benne, hogy ha Mihály hazatér, önök *ad acta* teszik az ügyét?

KAR

– **FÉRFI 2** Igen, azt hiszem, hogyne...

– **NŐ** Feltéve persze, hogy nem lesz többé ilyen ügye...

– **FÉRFI 1** Van még egy feltétel. Foglalkozhat ugyan a Dohányos-levelezéssel és a naplókkal. De minden fölmerülő kérdésben velünk kell egyeztetnie.

– **FÉRFI 2** Nem Adler Jenővel... vagy Violával...

– **NŐ** Személyesen mivelünk.

JANKA Értem.

KAR (**FÉRFI 1**, **FÉRFI 2**, **NŐ**), **JANKA**, **ADLER** (*ének*)

Legyen egy Dohányos-életműkiadás.

Nem kell aggódni, lesz avatott szerkesztő.

Nem az, hogy sok, hanem hogy sokféle a mű.

Adler az tudja, mi kell, s mi felelhető.

Michelt jó útra kell téríteni megint.

Mert Párizsban tartózkodik valakinél.

Nincs mit szépíteni, hónapok óta már.

Miközben tudjuk, hogy a Marcel férfinév.

Kéne egy Dohányos-életmű-szerkesztő.

Vajon a sokféleből mi felelhető?

Michel most Párizsban lakik valakinél.

Nincs mit szépíteni, a Marcel férfinév.

Zene

KAR (*egy 1981-es estén Párizsban*)

– **FÉRFI 2** Párizsban Dohányosné elhelyezéséről a magyar külképviselet gondoskodott.

– **NŐ** Azaz bennünket utasított, hogy a futárlakást bocsásuk rendelkezésére.

JANKA (*megjön a fiával [Kar – Férfi 1], köszön a portásnő-szo-baasszonynak*) Bon nuit...!

KAR

– **NŐ** (*akcentussal*) Bon nuit!

JANKA Jaj, magyarnak tetszik lenni... A délelőtti portás francia volt. Dohányosné – ez a fiam. A 6-os kulcsot kérem!

KAR

– **NŐ** Tessék! Akkor... kérnek még egy ágyneműt?

JANKA Nem is tudom... Tegye csak le, és ha szükség lesz rá, akkor majd én...

KAR

– **NŐ** Rendben.

JANKA (*már a szobában – miközben a portásnő leskelődik*) Hát eddig is eljutottunk. Látod, hogy megtaláltalak.

KAR

– **FÉRFI 1** Mama, te aztán nem adod fel soha, mi...?

JANKA Hát nem – amíg nem muszáj. (*Odamegy az ablakhoz*) Nézz csak oda, kisfiam! Látod ott, a sarkon azt a kávéházi teraszt?

KAR (*nem mozdul*)

– **FÉRFI 1** Láttam már eleget.

JANKA Ott ültünk apáddal '47 nyarán.

KAR

– **FÉRFI 1** A mindenható apámmal. Még azt is megtehetette, hogy a szeretőjével utazott Párizsba?

JANKA Jaj, Michel...! Egyébként én csak később jöttem. Ő hosszabban volt itt, én meg csak egy hetet.

KAR

– **FÉRFI 1** A miniszterné meg otthon maradt.

JANKA Na és. Én sokkal többet maradtam otthon, pedig...

KAR

– **FÉRFI 1** Pedig? Végig a szeretője voltál?

JANKA Honnan tudod?

KAR

– **FÉRFI 1** Te mutattad meg a levelezéseket.

JANKA Kisebb-nagyobb kihagyásokkal... végig.

KAR

– **FÉRFI 1** Mikortól?

JANKA '41-től... '40-ben ismerkedtünk meg, de... csak később lettünk jóba...

KAR

– **FÉRFI 1** Eléggé jóba?

JANKA Hát nem eléggé. Erről is olvashatsz a naplójában. Sokszor szakítottunk.

KAR

– **FÉRFI 1** Főleg te szakítottál, mi?

JANKA Főleg én.

KAR

– **FÉRFI 1** Mert más szeretőid voltak?

JANKA Nem. Nem voltak... Lettek, később. De nem ómiattuk...

KAR

– **FÉRFI 1** És voltak korábban. Kik voltak a szeretőid?

JANKA Nem tartozik rád.

KAR

– **FÉRFI 1** Nem? És hányan voltak?

JANKA Na, hagyjuk ezt...!

KAR

– **FÉRFI 1** És az ő leveleiket nem fogod megmutatni? Ki az az Emma?

JANKA Ezt honnan veszed...?!

KAR

– **FÉRFI 1** Tőle is volt ott egy levél... Szóval...?

JANKA Ezt most... Róla most nem...

KAR

– **FÉRFI 1** Miért mentél vissza mindig az apámhoz?

JANKA Nem is tudom... de ő jött mindig, nem én... '45-ben megnősült, három hét múlva már ott volt...

KAR

– **FÉRFI 1** És mi volt vele a bajod?

JANKA Nem akartam politikust.

KAR

– **FÉRFI 1** A háború alatt még nem volt politikus.

JANKA Dehogynem.

KAR

– **FÉRFI 1** És az mindegy volt, hogy parasztpárti volt éppen, vagy...?

JANKA Mindegy. Egyszerűen irtóztam attól, hogy miniszter...

KAR

– **FÉRFI 1** Nem a hatalomtól irtóztál, amit szolgál?

JANKA Dehogynem.

KAR

– **FÉRFI 1** És aztán miért vált el? Temiattad?

JANKA Hát nyilván. De addigra meg is romlott a viszonya

a feleségével... Túlságosan szektás, balos az a nő, és folyton féltékenységi rohamai voltak.

KAR

– FÉRFI I Aminek, ugye, mindig volt alapja. Miért éppen akkor...?

JANKA Én azt mondtam apádnak, addig nem állok vele szóba, míg hátat nem fordít a politikának. És mivel ő erre '57-ben szánta el magát, hát ezért...

KAR

– FÉRFI I Anya, nehogy már...! Hát utána mi jött? Szerinted a Népfront meg az Akadémia, meg az Egyházügyi Hivatal – az nem politika?

JANKA Nem, hát nem ugyanaz, mint amikor...

KAR

– FÉRFI I Meg a folytonos lebegtetése annak, hogy megint vállaljon-e vezető szerepet...

JANKA Soha nem volt az komoly, mert nem garantáltak neki szabad kezét...

KAR

– FÉRFI I Úgy tett, mintha kéretné magát, mintha ő szabna feltételeket... Noha mindenki tudta, hogy a kormányba a nőügyei miatt nem jöhet újra szóba, holott ő nagyon is ambicionálja... Nem beszélve arról a komikus sóvárgásról az államelnökségért...

JANKA Ő csak az elnöki tanácsi formát bírálta...

KAR

– FÉRFI I Meg azok a giccs-nők...! Az a színésznőcske, aki vel egy színházi rendező szóba sem állt volna...!

JANKA Kisfiam, muszáj ezt most...?

KAR

– FÉRFI I Miért? Hátha újat is mondok neked. Tudod, mit hallottam? Hogy azt a nőt eredetileg mint fizetett szajhát kerítették neki! Volt egy állandó maicsirke-beszállítója, érted, ha új húst akart, akkor vele hozatott, és az illető ezt is úgy szervezte oda neki egy partira. Csak aztán belehabarodott a papa, vén kecske létére, és ő nyomta be énekesnőnek a tévébe! Na és az a másik? A divattervezőnő...! A hideg kivert az ízlésétől meg a rikoltozásától! Téged nem?

JANKA De igen. De attól is, amit te most itt művelsz.

KAR

FÉRFI I Mert annyira korszerű lett a papa vénségére!

JANKA Miféle vénség?! Hatvannégy évesen halt meg! Teneked az már vénség?

KAR

– FÉRFI I Modern divat- és formatervezés, autó, reflektorfény, film, tévé – egy alpári kirakatrendező víziója volt az egész!

JANKA Befejezted...?!

KAR

– FÉRFI I (kinéz) Szóval oda ültetek le '47-ben...

JANKA Igen.

KAR

– FÉRFI I Én pedig ugyanoda nem ültem le '77 nyarán, mert nem volt pénzem.

JANKA És te kinek voltál akkor a szeretője?

KAR

– FÉRFI I Nem tartozik rád.

JANKA Na és most, Michel, most... van pénzed?

KAR

– FÉRFI I Komolyan kérded? Akkor nincs.

JANKA És ez a... Marcel barátod nem segít?

KAR

– FÉRFI I De... A legtöbbet mégiscsak neki köszönhetem.

JANKA Ennyi a legtöbb? Hogy jóformán éhezél, egy hippitanyán nyomorogsz – ez a legtöbb?

KAR

– FÉRFI I Anya, ezt hagyd abba, kérlek...!

JANKA És most hol van, ha szabad kérdeznem? Idecsábít, aztán eltűnik?

KAR

– FÉRFI I Ez nem a te dolgod!

JANKA De hiszen itt hagytott, nem?

KAR

– FÉRFI I Visszajön! Mindig visszajön!

JANKA Mindig? És mikor? És meddig jön vissza mindig?

KAR

– FÉRFI I (sírva) Bármikor, bármeddig, de hagyjál békén...!

JANKA (megöleli) Jól van, drágám, jól van, nem akarlak én bántani. Az én ölemben bármikor kisírhatsz magad.

KAR

– FÉRFI I (sír) Nem akarok sírni, csak...

JANKA Csak hát ekkora idegfeszültségben, magadra hagyva... Érthető, ha fölszakad belőled... Hagyni kell... Ha megcsalják és megcsúfolják az embert...

KAR

– FÉRFI I Anya, ezt ne mondd!

JANKA Arról, aki téged így megalázott – miért ne mondanám?

KAR

– FÉRFI I Mert nem igaz, hogy...

JANKA De igen, igaz! Ez így megalázó – egyrészt. Másrészt pedig ez az ügy tökéletes képtelenség – duplán is.

KAR

– FÉRFI I Te ne merészelj egy csodát így bemocskolni!

JANKA Michel, próbáld ésszerűen nézni! Először is tartós viszonyban állni egy nyugatival, az disszidálással, vagyis örökre szóló elszakadással fenyeget, és ez teneked retentő kockázatos volna még normális párkapcsolat esetén is. Na de hogy egy férfival...!

KAR

– FÉRFI I Te hallgass, anya, mit tudsz te erről?! Mi az, hogy egy férfival? Na és egy nővel?

JANKA Erre még ebben a híres Párizsban se lehet alapozni semmit! Még akkor se, ha egyébként a partneredre lehetne, de hát erre a Marcelra nem lehet! Még most se látod?!

KAR

– FÉRFI I Nem látom, nem látom, és téged sem akarlak látni! Hallgass, nem akarlak hallani, hallgass!

JANKA Ha élne apád, most ő volna itt, mit mondanál neki?

Michel a fülére tapasztott tenyérrel hördül föl, és a falnak fordul

KAR

– FÉRFI 2 Tudtuk, hogy kevés ennél alávalóbb kérdést lehetett volna Michelnek szegezni.

– NŐ Hiszen ő semmitől se rettegett jobban, mint hogy az apja rájön, s tán még agyon is veri...

DOHÁNYOS Nekem nem lehet homokos a fiam! Egy Dohányos – az nem lehet buzi! Ha pedig az – akkor nem Dohányos többé, takarodj a házamból! Nyilván ezt ordítanám közben, hiszen addig is gúnyoltalak. Mutasd már a lábad közét! Nem lány vagy te véletlenül? De szerencsére meghaltam, mielőtt anyád egyszer rajtakapott téged... egy fiúval...!

JANKA Úgy törtem rájuk, hogy még a kítámasztó szék hátamlája is széthasadt...

KAR

– NŐ És akkor Michel szörnyű büntudattal hálálkodott, hogy van Isten...

– FÉRFI 1 Van Isten, aki az apámat időben eltakarította innen.

– FÉRFI 2 Mert ha Dohányos éri tetten, azt Michel aligha élhette volna túl, az apát pedig ekkor vitte volna el nyilván a szívroham.

JANKA Hazamegyünk, Michel, jó...?

KAR

– FÉRFI 1 Nem megyek...!

JANKA Otthon érdekes munkád lesz... És Viola fog segíteni benne. Ó is hazavár...

KAR

– FÉRFI 1 Miféle munkám...?

JANKA Apád hagyatékát kell kötetbe rendezni. A levelezést, a naplót...

KAR

– FÉRFI 1 Én ugyan hozzá nem nyúlok...!

JANKA Ne mondd, hogy nem érdekel!

KAR

– FÉRFI 1 Lehet, hogy érdekelne... Csak félóránként elhánynám magam.

JANKA Ne beszélj így... Apádnak életműkiadást tervezünk, meglátod...

KAR

– FÉRFI 1 Meglátom, persze...

JANKA Hazamegyünk, és...

KAR

– FÉRFI 1 Nem megyek haza.

JANKA Marcel miatt nem akarsz...? Voltaképpen mi fűz össze benneteket?

KAR

– FÉRFI 1 Mi fűzne össze, te szerencsétlen? Botránkozz meg: szerelem.

JANKA Szerelem! Akkor most hol van? Csak úgy elment mással?

KAR

– FÉRFI 1 Nem tudom, de visszajön...

JANKA Mikor? És teveled azóta nem is törődik? Hát egy csöpp felelősségérzet sincsen benne? És egyáltalán mit mond?

KAR

– FÉRFI 1 Nem tartozik rád!

JANKA Mikor beszéltek utoljára?

KAR

– FÉRFI 1 Hagyjál, nem tudom, de úgysem akarok...

JANKA Arra feleljél, Michel, tisztességes dolog-e a sorsára hagyni idegen városban egy fillér nélkül azt, akit állítólag szeretünk! Igen vagy nem?

KAR

– FÉRFI 1 (sír) Nem tudom...

JANKA Szerinted te csak ezt a fájdalmat és szenvedést érdemled-e, hogy heteken át rád se nézzenek, igen vagy nem? Válaszolj, a kutya úristenit!

KAR

– FÉRFI 1 (zokog) Nem...

KAR

– NŐ Vissza fog jönni, mindig visszajött, most is visszajön, csak ezt hajtogatta elszántan Michel.

– FÉRFI 2 Az anyja pedig oly együtt érzően beszélt vele, mint ahogy a kétségek közt vergődő szerelmesekkel egyébként is szokás.

– NŐ Később Michel hosszasan könyörgött az anyjának, hogy egyszer még hadd hívhassa föl Marcellt.

– FÉRFI 2 Janka végre beleegyezett, nem bánja, telefonáljon.

– NŐ Milyen jó, hogy hallja Michel hangját, örvendezett Marcel, ahogy fölvette.

– FÉRFI 2 (a telefonba) Akkor talán annyira mégse szívta mellre...

– FÉRFI 1 (a telefonba) Hazautazom.

– FÉRFI 2 Hazautazol? És mikor jössz vissza...?

– FÉRFI 1 Soha.

– FÉRFI 2 Na, olyat soha nem szabad mondani, hogy soha. Hiszen ki tudja, mit hoz a jövő. És az tényleg nem volna jó, Michel, ha többé nem találkozhatnánk... Feltétlenül telefonáljál majd, vagy írnál, jó?

JANKA (kiveszi fia kezéből a kagylót, leteszi, ringatja a fiát, majd újra a telefonért nyúl) Hívok taxit. Összecsomagolsz, még elérjük az éjszakai vonatot.

JANKA (ének)

Látod, Michel, hát mégis megtaláltalak.

KAR (ének)

– FÉRFI 1 Mama, te tényleg nem adod fel soha már?

JANKA (ének)

Ott azt a kávéházi teraszt látod-e?

Apáddal oda ültünk '47 nyarán.

Én nem akartam politikust sohasem.

A többi szeretóm az nem tartozik rád.

KAR (ének)

– FÉRFI 1 Később is lebegtette azt a szerepet.

De nőügyei révén kizárta magát.

DOHÁNYOS (ének)

Hogy homokos lenne az én fiam? – Kizárt!

Egy Dohányos az soha nem lehet buzi.

KAR (ének)

– FÉRFI 1 Van Isten, aki időben elvitte őt.

JANKA (ének)

Elérjük még a vonatot, hívunk taxit.

KAR (ének)

– FÉRFI 1 Igaz, hogy elment most, de mindig visszajön.

Mi fűzne hozzá? Botránkozz meg, szerelem!

JANKA (ének)

Neked miért nem juthat más, csak fájdalom?

KAR (ének)

– FÉRFI 1 A legtöbbet mégis neki köszönhetem.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), ADLER, JANKA (közös ének)

Igaz, hogy elment most, de mindig visszajön.

Mi fűzne hozzá? Botránkozz meg, szerelem!

Neked miért nem juthat más, csak fájdalom?

A legtöbbet mégis neki köszönhetem.

1981 Adler Viola (Kar – Nő) alszik, hosszú telefoncsörgés ébreszti, végre fölveszi a kagylót

KAR

– NŐ Halló...

– FÉRFI 2 Adler Viola?

– NŐ Igen, tessék...

– FÉRFI 2 Ön Dohányos Mihály hozzátartozója?

– NŐ Mi? Nem, én nem... Én csak... gyerekkorától ismerem... Miért?

– FÉRFI 2 Korábban az ön nevét adta meg legközelebbi hozzátartozóként...

– NŐ Pedig az az anyja...

– FÉRFI 2 De mivel az édesanyját most éppen nem tudjuk elérni...

- **NŐ** De mi történt? És ki maga egyáltalán?
- **FÉRFI 2** Rossz hírt kell közölnöm.
- **NŐ** Igen...?
- **FÉRFI 2** Dohányos Mihály öngyilkosságot követett el. Altatót vett be...
- **NŐ** Istenem...! És meg tudják menteni...? Kórházban van már...?
- **FÉRFI 2** Nem lehetett már megmenteni, csak másnap találtak rá.
- **NŐ** (*leejti a telefont, zokog, ordít*) Kinyírtad, Janka! Te szörnyeteg, kinyírtad...!
- KAR** (*miközben Jankát némán látni*)
- **FÉRFI 1** Igen, mi magunk is úgy vélekedtünk – akkor is, később is –, hogy okolja magát csak Dohányosné.
- **FÉRFI 2** Habár azért kicsit mégiscsak összevitatkoztunk azon, hogy – köntörfalazás nélkül szólva – volt-e részünk benne.
- **FÉRFI 1** És hogy egyébként is járt-e bármi haszonnal, hogy ezt a nyomorultat hetenként beidéztük – a készülő Dohányos-dokumentumkötet ürügyével...
- **FÉRFI 2** De valójában azért, hogy hajlandó-e felsorolni végre, miféle tiltott irományokat hoztak haza és vittek ki magukkal ezzel a Marcellal...
- **FÉRFI 1** Meg hogy tájékoztasson minket a repülő egyetemekről...
- **FÉRFI 2** Persze nemigen akart köpni, ám kérdés, hogy tudott-e volna mondani bármit is, ha beszél.

- **FÉRFI 1** De végtére ilyen terhelt lelkiállapotnál, aki képes egy férfiéért belehalni a csalódásba, ugyan mit számít némi faggatózás?
- **FÉRFI 2** Mikor még csak pofon se vertük! Igazunk van? Semmit se számít.

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), ADLER, JANKA (*ének*)
 Habár még összevitatkoztunk egy kicsit.
 De végül mi magunk is úgy vélekedtünk.
 Hogy egy kis faggatózás ugyan mit számít.
 De kérdés, mit tudott volna elmondani.

Látod, nem hitted, mégis megtaláltalak.
 Mi fűzne hozzá? Botránkozz meg, szerelem!
 Ki az elérhetetlen hozzátartozó?
 Én csak gyerekkorától fogva ismerem.

Hogy mi számít, erről is nyithatunk vitát.
 Amikor még csak nem is ütöttük pofon.
 Janka, te tényleg nem adod fel soha már?
 Neked miért nem juthat más, csak fájdalom?

KAR (FÉRFI 1, FÉRFI 2, NŐ), ADLER, JANKA (*ének*)
 Én csak gyerekkorától fogva ismerem.
 Amikor még csak nem is ütöttük pofon.
 Mi fűzne hozzá? Botránkozz meg, szerelem!
 Ezért nem juthat más nekem, mint fájdalom.
 Hogy megtaláltam volna, magam sem hiszem.
 A hozzátartozóm most elérhetetlen.